CLASICII
ROMÂNI
COMENTAȚI

SUB ÎNGRIJIREA
D^LUI N. CARTOJAN
PROFESOR UNIVERSITAR

CRONICA LUI
IOAN NECULCE
VOLUMUL I.

EDIȚIE COMENTATĂ DE
AL. PROCOPOVICI
PROFESOR UNIVERSITAR
MEMBRU CORESPONDENT
AL ACADEMIEI ROMÂNE

1769

EDITURA „SCRISUL ROMÂNESC" CRAIOVA

B III Dublet. Cumpărată de Comitet. 1 Martie 1932.

COLECȚIA CLASICILOR ROMÂNI

de subt direcția

D-lui N. CARTOJAN

Profesor universitar.

59177 Dublet
Biblioteca Liceului de fete „Regina Maria" din Capitală

CRONICA LUI I. NECULCE

EDIȚIE INGRIJITĂ DE

AL. PROCOPOVICI

Profesor universitar, membru corespondent
al Academiei Române.

CU O PREFAȚĂ ȘI O INTRODUCERE

VOL. I

153/173

EDITURA „SCRISUL ROMÂNESC", CRAIOVA

1932

Biblioteca Centrală Universitară
BUCUREȘTI
Cota 59177
Inventar C 153173

B.C.U. Bucuresti
C153173

8R-94

Mamei mele

închin în cartea aceasta
suflet din sufletul ei.

PREFAȚĂ

Cronica lui I. Neculce de mult n'a mai fost o carte la îndemâna tuturor. Edițiile lui M. Kogălniceanu din 1845 și 1872 nu se mai găsesc decât prin biblioteci publice și particulare și arareori se pot cumpăra, pe prețuri exorbitante, pe la anticari. Opera aceasta a rămas astfel inaccesibilă publicului mare, cu toată valoarea ei istorică și literară. Și publicațiile cari nu cuprind decât părți alese din cronica lui Neculce („Autorii români, vechi și contimporani, edițiune școlară: Ioan Neculce, Letopisețul Țărei Moldovei, București 1906" și „Biblioteca Socec, Scriitorii români: Ioan Neculce, O seamă de cuvinte și cronica, București 1909") nu se mai află în librării. O reeditare a cronicii întregi pentru un cerc mai larg de cititori se impunea în felul acesta de multă vreme.

Nu prezint aci cititorului o ediție critică, întemeiată pe consultarea tuturor manuscriselor în cari se păstrează cronica lui I. Neculce. N'am avut pretenția să fac în cartea aceasta operă de prea migăloasă muncă filologică sau istorică. O lucrare de felul acesta ar reclama timp îndelungat și ar servi alte scopuri decât cele urmărite de noi. In intențiunea noastră nu este decât ca să punem în contact publicul cu personalitatea de o rară distincție sufletească a lui I. Neculce și cu atmosfera societății din timpurile lui. Să ascultăm așa dară povestea acestui unchiaș sfătos, plină de farmec și în multe privinți de o deosebită actualitate, capa-

bilă de a aprofunda priceperea trecutului nostru și a stărilor din zilele noastre, ca și de a ne procura alese emoții intelectuale.

Reeditâm în felul acesta cronica lui I. Neculce după ediția întâia a lui M. Kogălniceanu din „Letopisițile Țării Moldovii", tom II, Iași 1845, ediție mult superioară celei publicate în 1872 la București. M. Kogălniceanu a procedat în acea ediție, tipărită cu chirilice, cu multă chibzuință, reproducând originalul de care s'a folosit cu precizie și completându-i lacunele după copia postelnicului Alexandru Hurmuzachi. Am respectat forma în care se găsește cronica lui I. Neculce în acea publicație a lui M. Kogălniceanu, păstrându-i neschimbate toate particularitățile de limba. In felul acesta avem posibilitatea să savurăm și tot parfumul stilului și graiului cronicarului nostru. Când același cuvânt are înfățișări variate, am păstrat deosebirile, căutând totuși să prindem aspectul fonetic al fiecărei forme într'o ortografie unitară.

Opera lui I. Neculce se citește ușor. Cu toate acestea priceperea unor expresii și construcții prezintă dificultăți celor neobișnuiți cu limba cărților noastre vechi. Am însoțit în consecință textul de un șir de note explicative. Am ținut să nu dau proporții prea mari acestui aparat de note, care nu intervine prin urmare decât acolo unde lucrurile nu se înțeleg de la sine din context. Am evitat să adaog comentarii istorice. Cred că nu mi-am impus aci limite prea strâmte, chiar dacă pe alocuri unul sau altul dintre cititori ar mai simți nevoia de a consulta un dicționar sau vre-o operă de istorie.

Lucrurile n'au fost explicate totdeauna chiar acolo unde se întâlnesc în text pentru întâia oară, iar când se repetă explicările n'au fost date decât o singură dată. Spre a înlesni găsirea acestor note ori de câte ori ar fi nevoie de ele, adaog la sfârși-

tul volumului II, trimițând la ele, un indice alfabetic al expresiilor și formelor adnotate.

În cartea aceasta se face pentru întâia oară încercarea de a se da textului cronicii lui I. Neculce o interpretare integrală. Chiar din cauza aceasta ea nu poate fi definitivă până în toate amănunțimile ei. Scriitorii noștri vechi nu dispun încă de un sistem de punctuație destul de ordonat și de util și nu înțeleg încă să-și repartizeze materia destul de bine pe alineate. A stiliza scrisul lor, dându-i punctuația cuvenită și prinzându-l în alineate corespunzătoare, este una dintre problemele cele mai dificile, ori de câte ori edităm vre una dintre operele lor. Dar fără de munca aceasta lucrările lor rămân aproape de necitit pentru cine nu are îndeletnicirea interpretărilor filologice. Prin asemenea interpretări ne dăm silința să redăm operelor vechi pe cât este cu putință și ritmul pe care l'ar avea, dacă autorii lor înșiși ni le-ar cîti. Tehnica graiului lor se deosebește însă de ceea din zilele noastre, fapt asupra căruia insist și în paginile următoare, vorbind despre I. Neculce. Mijloacele noastre de punctuație, ca și cele ortografice de altfel, trebuie adaptate fiecărui text vechiu în parte.

Lectura cronicii lui I. Neculce este indispensabilă pentru întregirea culturii naționale a celor de astăzi. Cartea de față ne dă și putința unei repezi orientări asupra informațiilor cuprinse într'însa, ori de câte ori am simți nevoia să o consultăm din nou asupra vre unui fapt special relatat în cronică. In scopul acesta am așezat la sfârșitul volumului II și câte un indice alfabetic al tuturor numelor de persoane și de numiri geografice din opera lui I. Neculce. Acest inventar al cunoștințelor lui bogate de oameni și de geografie va fi, cred, binevenit și cercetătorilor specialiști.

Proporțiile destul de întinse ale cronicii lui I. Ne-

culce au făcut ca pentru motive de ordin tehnic cartea aceasta să apară în două volume.

Încheiu cu un gând de aleasă mulțumire adresată colegului N. Cartojan, subt îngrijirea căruia se publică această colecție de clasici români în editura „Scrisul Românesc", îndeosebi pentru toată solicitudinea pe care a pus-o în înzestrarea operei acesteia cu un șir de planșe și fotografii.

Cernăuți, Decembrie 1931.

INTRODUCERE

Epoca, viața, opera și personalitatea lui I. NECULCE

INTRODUCERE

Ioan Neculce a văzut cu ochii şi a trăit el însuşi, prins în înlănţuirea acţiunilor şi întâmplărilor lor, vremurile lui Ludovic XIV al Franţei, ale lui Carol XII al Svediei, ale lui Petru cel Mare al Rusiei, ale sultanului Mohamed IV şi regelui Ioan Sobieski al Poloniei. Principatele române înseşi ating în epoca lui Constantin Brâncoveanu şi Dimitrie Cantemir, subt raport politic şi cultural, una dintre cele mai strălucite situaţii ale lor. Pe atunci noi eram arbitrii şi proteguitorii întregului ortodoxism, nu numai pe continentul nostru, ci şi în afară de hotarele lui, până în Georgia lui Wakhthang IV, în zilele căruia s'a tipărit la Tiflis cu ajutorul nostru moral şi material cea dintâiu evanghelie în limba georgiană, până în cele mai îndepărtate ţinuturi de subt ascultarea patriarhilor de Constantinopole, Antiohia, Alexandria şi Ierusalim. Cărţile ortodoxe, tipărite în limba grecească pe la sfârşitul secolului XVII şi începutul secolului XVIII, înalţă în prefeţele lor un imn de osanale şi unanimă proslăvire pentru voievozii noştri. In 1682 s'a înfiinţat la Iaşi subt Gheorghe Duca Vodă cea dintâiu tipografie grecească din cuprinsul orientului ortodox, iar cărţi scrise în limba grecească, limba reprezentativă a unităţii religioase a tuturor popoarelor ortodoxe, apar apoi tot mai numeroase, mai ales în Ţara Românească,

de subt teascurile tipografiilor cari funcționau când la București, când la Snagov, Râmnic sau Târgoviște. Limba românească, introdusă în biserica noastră pentru întâia oară în veacul XV, își luase încă în timpul lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu locul de cinste, ca limbă consacrată oficial, alăturea de limba paleoslavă și limba grecească. Opera mare cuprinsă în Biblia de la București din 1688, începută de însuși Șerban Cantacuzino și terminată în lunile cele dintâiu ale domniei lui Constantin Brâncoveanu, a încoronat biruința limbii românești ca limbă națională a bisericii și vieții noastre publice. In nici unul din veacurile anterioare, viața noastră intelectuală n'a fost atât de îmbelșugată, îndeosebi și în ce privește cuprinsul ei specific românesc.

Curțile noastre domnești au fost în acele vremuri locul de întâlnire a celor mai învățați și mai reprezentativi bărbați ai răsăritului creștin. Nici unul dintre domnitorii noștri n'a avut o curte mai strălucită, prin mulțimea, cultura și autoritatea personalităților de seamă cari îl înconjurau, decât Constantin Brâncoveanu. Dintre prelații cari au vizitat țările noastre și au petrecut câteodată ani îndelungați la noi, îl amintim pe patriarhul Dionisie de Constantinopole, pe învățatul patriarh al Ierusalimului Dosofteiu, figura căruia domină întreaga politică culturală panortodoxă din acele decenii, organizată și îndrumată înainte de toate de el, pe urmașul acestuia în patriarhie Hrisant Notara, pe patriarhul Gherasim de Alexandria, patriarhul Atanasie din Antiohia, Atanasie mitropolitul de Silistra, mitropolitul Auxentie de Sofia ș. a.

Alături de aceste evlavioase fețe bisericești se găsiau, cu toată vrednicia lor, în număr și mai mare, clerici cu

ranguri mai puțin strălucite în erarhia bisericească și fruntașii mireni ai scrisului și învățăturii grecești din acele zile. Dintre aceștia, Sevastos Kymenites, un bărbat de aleasă învățătură, își urmase studiile la Constantinopole și în Italia, Ieremia Cacavela era meditatorul beizadelelor lui Constantin Brâncoveanul și apoi ale lui Constantin Cantemir, Gheorghe Maiota îl făcea pe profesorul de limba elină și limba latină și pe predicatorul curții, fiind urmat în această funcțiune din urmă a lui de Ioan Abramios. Medicul și poetul Ioan Comnen preda la școala domnească științele fizico-matematice, pentru ca în cele din urmă să se călugărească și să devie mitropolit de Silistra. Versuri mai reușite scria eromonahul Mitrofan Gregoras din Dodona, harnicul corector al cărților grecești publicate atunci în Țara Românească. La București a găsit un adăpost și Ioan Cariofil, primit cu îngăduință și tradițional spirit de toleranță, deși era proscris pentru rătăcirile lui calvine și deși însuși patriarhul Dosofteiu se afla printre prigonitorii lui.

In același timp aveam însă destul de întinse legături și cu apusul, pe urma cărora își găsiau rostul la noi și vro câțiva reprezentanți ai culturii occidentale din „Evropa". Cel dintâiu dintre medicii curții Bucureștene era de pe la 1704 înainte Italianul Iacob Pylarino, care s'a și însurat la noi cu o Româncă. Când acesta a fost numit consul al Veneției în Smirna, i-a luat locul Bartolomeiu Ferrati, care avea proprietăți mari în Ardeal și primi apoi în dar și o moșie în Moldova. Printre medici — pe Ioan Comnen l-am pomenit mai sus — era și chirurgul sas Ștefan Sixtus. Secretar pentru limba latină îl avea Brâncoveanu pe Nicolae Fólos de Wolff din Po-

lonia, iar alt secretar pentru limbile „Evropei" era Antonio Maria del Chiaro, de la care ne-a rămas acea cunoscută şi importantă „Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia", apărută la Veneţia în 1718.

Legăturile noastre politice şi diplomatice, ca şi complicaţiile războinice, ne puneau deasemenea în contact cu lumea de pretutindene. Şi trupe moldoveneşti şi munteneşti se găsiau doară în faţa Vienei la 1683. La Constantinopole de Castagnères, iar apoi marchizul de Férioł, ambasadorii lui Ludovic XIV, îl duşmăniau statornic pe Constantin Brâncoveanu, pentru că ar fi nemţofil, întocmai precum Carol XII îl săpa mereu şi cu mare pasiune, din exilul lui de la Tighina, ca pe un partizan al Ruşilor. Boierul moldovean Nicolae Milescu, autorul unor lucrări scrise în mai multe limbi, apreciat între alţii şi de G. W. Leibniz ca poliglot şi om erudit, a crutreierat Europa în diferite misiuni, oprindu-se la Berlin, Stettin, Stockholm şi Paris, iar în serviciul ţarului Alexei, al cărui fiu Petru cel Mare învăţase carte şi de la dânsul, a ajuns până în China. Şcolile din Apus, îndeosebi universitatea din Padua, numărau printre elevii lor şi câte un Român. Constantin Brâncoveanu avea depuşi la Banca de Veneţia 30.000 de galbeni, din al căror venit se susţineau bursierii trimişi în străinătate.

La Bucureşti şcoala domnească, de studii superioare, fiinţa din anul 1678, condusă mai întâiu şi organizată de Sevastos Kymenites. La 1714 ea avea aproape 200 de studenţi. Ei i se datoresc, între altele, cele dintâiu manifestaţii literare publice, discursuri solemne ţinute la zile mari de profesori sau de elevii lor.

Ne găsiam aşa dară în epoca aceea, am putea spune,

prinşi în ritmul vremii, deşi pulsaţiile vieţii europene nu se simţiau încă decât într'un cerc restrâns, fără ca să fi avut răgazul să producă o amplă şi radicală premenire a societăţii româneşti. Dar epoca aceea cuprindea toate elementele din ideologia pe care o considerăm baza aşa numitei noastre renaşteri din secolul XIX. Ba mi se pare că începuturile veacului trecut au fost subt acest raport chiar mai sărace.

Latinitatea noastră a fost un fapt de mult cunoscut şi relevat de diferiţi autori. Cel dintâiu care o afirmă pare a fi scriitorul bizantin Ioan Kinnamos din secolul XII. Apoi se pomeneşte în cursul veacurilor următoare tot mai adese de originea noastră latină, îndeosebi de scriitori italieni. Şi orgoliul naţional al Grecilor robiţi de vraja anticităţii eline, cu cari ne găsiam în intim contact chiar la noi acasă, trebuia să fie pentru noi un stimulent de a pune în evidenţă faptul, pe care nu l-am uitat nici odată şi pe care ni-l reaminteau şi străinii, că şi noi sântem de obârşie nobilă. Il spun cronicarii noştri, ca Grigore Ureche, Miron Costin şi Dimitrie Cantemir, sobru şi fără de pasiunea marilor apostoli ardeleni de la începutul veacului XIX, sufocată de adversităţi politice şi polemici ştiinţifice, ca pe un lucru de la sine înţeles. Ţările locuite de Români apar în prefeţele cărţilor greceşti, de cari am pomenit mai sus, mai adese subt numirea de Dacia. Pentru stolnicul Constantin Cantacuzino, care a făcut înalte studii la universitatea din Padua, după ce trecuse mai întâiu prin şcolile de la Adrianopole şi Constantinopole, şi care s'a oprit în călătoriile sale prin Europa şi la Viena, Veneţia şi Varşovia, istoria Românilor începe cu descălecatul lui Traian. In „Istoria

Țării Rumânești" el nu ajunge decât până la invazia Hunilor, dar pentru el și Aromânii, „Cuțovlahii", sânt de un neam cu Muntenii, Ardelenii și Moldovenii. Latinitatea, unitatea și continuitatea neamului românesc în Dacia sânt astfel fapte susținute cu toată hotărîrea în vremurile de cari ne ocupăm. Sentimentul unității noastre îl întăriau și cărțile cari treceau dintr'un ținut în altul, desele bejenii ale boierilor dintr'un principat într'altul și în Ardeal, legături de tot felul între Românii de pretutindeni și îndeosebi și încercările de solidarizare a celor trei biserici ortodoxe românești în fața ispitelor catolice și a tentativelor calvine.

Problema naționalității noastre nu era pe atunci și un steag de revendicări politice, ci doară o chestiune de prestigiu și de lămurire a unui adevăr. In același timp au intrat în cercul preocupărilor noastre un șir de alte elemente capabile de a da vieții noastre sclipiri noui și de a o turna în forme mai desăvârșite. Invocarea muzelor lui Homer, comparații ca aceea în care patriarhul Dosofteiu apare ca un Hercule al ortodoxiei, admirația pentru elecvența lui Demosthene etc., din cărțile tipărite la noi, vădesc un foarte accentuat interes pentru anticitatea clasică. Nicolae Ruset făcea în 1726 uz până și de citații din Marțial și Tacitus, spre a dovedi că Nicolaq Mavrocardat este de viță domnească din Moldova. Istoriile lui Herodot erau traduse de pe atunci în românește, într'un manuscris care nu ni s'a păstrat decât într'o copie târzie, din 1816, iar Constantin Brâncoveanu-fiul a tipărit în 1704 traducerea în neogrecește a Biografiilor paralele ale lui Plutarh. Cunoașterea limbii eline și a limbii latine — de aceasta din urmă se folosiau

într'o măsură largă voievozii noştri maramureşeni în corespondenţa lor încă înainte de întemeierea principatelor — era foarte răvnită pe atunci. Un panegiric tipărit de Radu, fiul lui Constantin Brâncoveanu, în 1701, cuprinde pe lângă versuri greceşti şi traducerea lor în latineşte, reamintindu-ne versurile româneşti, urmate de traducerea lor latină, pe cari Mihail Halici din Caransebeş, fost student al Universităţii din Nürnberg, le adresa în anul 1674 amicului său Francisc Păriz Păpai pe atunci student în Basel. Atenţia nu se îndrepta numai asupra limbilor clasice, ci în general asupra limbilor străine. Poliglot n'a fost numai Nicolae Milescu, ci şi Dimitrie Cantemir ş. a. Stolnicul Constantin Cantacuzino vorbia greceşte, latineşte şi italieneşte, iar cunoscător de mai multe limbi era şi mitropolitul Dosofteiu al Moldovei, ca şi Miron Costin.

Arta oratorică se cultiva cu tot dinadinsul, având un strălucit reprezentant în Antim Ivireanul. Grija formei, preocupări de ordin stilistic şi estetic, nu puteau lipsi astfel din gândurile cărturarilor de atunci. Câteodată sânt foarte lămurit exprimate, ca în panegiricul din 1701, iar monumentele de artă din acele zile mărturisesc de asemenea setea frumosului. Tot odată au năvălit, ca să zicem aşa, o mulţime de noţiuni noui în sfera cunoştinţelor noastre, găsindu-şi expresia şi în numărul foarte mare de neologisme din scrisul românesc de atunci, precum ne putem convinge şi din lectura cronicii lui I. Neculce. Raporturile noastre cu centrele culturale din vecinătatea noastră şi chiar din străinătatea mai îndepărtată, viaţa politică şi religioasă mai agitată decât altă dată, vizitele pe cari le făceam străinătăţii

şi cari ne veniau de acolo, un traiu tot mai intens şi mai complex în toate rosturile noastre publice şi avântul cărţii româneşti, trebuiau să aibă urmări de felul acesta. Epoca aceasta înseamnă şi definitiva laicizare şi emancipare a vieţii noastre cărturăreşti de subt stăpânirea bisericii. Cercuri tot mai largi au fost atrase în orbita ei.

Negreşit că pe atunci au fost date toate premisele necesare, ca să putem porni pe calea unei grandioase resurecţiuni naţionale. Ea a întârziat totuşi un secol întreg. La începutul veacului XVIII, marile nădejdi ortodoxe se mutaseră de la Bucureşti şi Iaşi în împărăţia lui Petru cel Mare. Noul curs îl anunţa însuşi Hrisant Notara. Când a tipărit în 1715 la Bucureşti „Istoria patriarhilor Ierusalimului", opera mare a predecesorului său, a patriarhului Dosofteiu, a pus pe exemplarele destinate pentru Ştefan Javorskij, mitropolitul Rjazanului şi Muronului, şi titlul slav al cărţii alăturea de cel grecesc. Exemplarele acestea cuprind şi o scrisoare adresată mitropolitului rus, în care patriarhul Hrisant nu mai preamăreşte pe voievodul Ţării Româneşti, ci afirmă că bisericile ortodoxe nu pot fi sprijinite şi ajutate mai bine decât de marea şi întinsa împărăţie a ţarului, căreia îi doreşte ca să se întărească şi lăţească tot mai mult. Am trecut heghemonia în lumea ortodoxă de rit slav — atât de strălucit susţinută îndeosebi în zilele lui Ştefan cel Mare şi Neagoe Basarab — Ruşilor de odată cu mutarea lui Petru Movilă la Chiev, pentru a câştiga totuşi în curând conducerea spirituală a ortodoxismului întreg. Şi pe aceasta ne-au luat-o Ruşii lui Petru cel Mare, ca pe o sarcină devenită prea mare pentru noi în mijlocul încăierărilor dintre puternicile împărăţii din jurul nostru.

Heghemonia panortodoxă a putut să aprindă în gândurile lui Şerban Cantacuzino, domnul Ţării Româneşti, descendentul unei familii care a dat în secolul XIV doi împăraţi imperiului bizantin, visul că va stăpâni cândva şi politiceşte lumea ortodoxă, redând gloria de altă dată vechiului sceptru al Paleologilor. In speranţele lui se simţia încurajat până şi de împăratul Leopold I din Viena. Acum asemenea utopii au fost definitiv înmormântate.

Fecunda colaborare greco-română din secolul XVII, în serviciul misiunii noastre comune panortodoxe, şi împrejurări politice speciale, au creat elementului grec de la noi o situaţie privilegiată. Din clipa însă în care tăria şi înflorirea principatelor noastre nu mai însemna tăria şi înflorirea ortodoxismului întreg, din clipa în care noi încetam de a conta ca factor hotărîtor în urmărirea unui ideal superior comun tuturor popoarelor ortodoxe, Grecii aceia, cu toată influenţa lor în politica imperiului otoman, nu ne mai puteau descoperi alt rost decât de a servi interesele lor particulare. Concepţia aceasta imprimă veacului XVIII timbrul lui caracteristic şi face ca aşa numita epocă a Fanarioţilor să fie pentru noi o epocă de umilire şi de aşa zisă decadenţă. Locul grecismului generator din secolul XVII l-a luat în secolul XVIII un grecism în general parazitar, de care fireşte că a trebuit să ne desbarăm în cele din urmă. Şi într'unul şi într'altul noi înşine ne-am avut amestecul nostru şi partea noastră de amplă contribuţie.

Inlăturaţi din situaţia pe care o avusesem înainte, am avut nevoie de o epocă de reculegere şi de pregătire a unei orientări noui, înţelegând că înainte de a servi

interese internaţionale ortodoxe, de cari totuşi n'ar trebui să uităm nici astăzi, se cuvine să ne vedem de apărarea şi paza intereselor noastre particulare româneşti. Secolul XIX este un veac de tot mai conştientă şi tot mai intensă afirmare a individualităţii noastre etnice, care a dat fiinţă Statului Român şi i-a fixat hotarele lui de astăzi. Renaşterea noastră a pornit din cât s'a putut salva dincoace de veacul XVIII sau a reînviat din ideologia vremurilor cari au fost şi ale lui I. Neculce.

Şi totuşi I. Neculce nu ne vorbeşte aproape de loc de faptele pe cari le-am adunat în cele precedente. Ele sânt cu toate acestea cele mai importante, cred, din timpurile lui, pentru că pe ele se întemeiază idealul statului acestuia, continuarea şi desăvârşirea moştenirii culturale a secolelor trecute, a civilizaţiei câtă se cuprinde şi mai poate să se cuprindă în viaţa românească.

In concepţia cronicarilor noştri — dintre cari doar Dimitrie Cantemir este mai avansat — a face istorie nu înseamnă încă a cerceta şi a expune întreg dinamismul social subt toate aspectele şi în toate efectele lui, în complexa înlănţuire a strânsei lor interdependenţe. Viaţa bisericească, viaţa culturală şi viaţa politică sânt pentru ei încă lucruri foarte deosebite. Istoria nu cuprinde decât pe cea din urmă, pentru că numai ea este considerată cărmuitoare a ţărilor, care înalţă şi coboară oamenii şi determină soarta lor de toate zilele pe acest pământ. Concepută astfel, istoria nu aşează decât clasa privilegiată, singura care poate deţinea funcţiuni publice hotărîtoare în politica aceasta, pe scena dintre culisele ei. Dincolo de acestea, massa mare şi anonimă apare cu un rost foarte redus. Cei mulţi înmulţesc avutul ţării

în muncă spornică, sânt servitorii stăpânilor lor, plătesc biruri, fac servicii militare şi pornesc câteodată la zurba împinşi de vre un regisor interesat.

Am înţeles aşa dară dece I. Neculce nu ne vorbeşte despre atâtea lucruri cari au pentru noi un interes extraordinar. De personalităţi ca patriarhul Dosofteiu şi Hrisant Notara ne pomeneşte doară la prilejuri ca cele când cel din urmă a fost trimis din Ţara Românească în Moldova, într'o misiune politică în care lipsa de sinceritate nu prea cadra cu situaţia lui de mitropolit. De Constantin Brâncoveanu se ocupă de repetite ori şi pe larg, dar de activitatea culturală din timpul lui nu aflăm nimic. Ba pe I. Neculce îl încearcă chiar sentimente de antipatie pentru acest domnitor muntean, pentru că politica lui a creat adese situaţii încurcate şi dificultăţi de tot felul Moldovei. Domniei scurte a lui Dimitrie Cantemir îi dedică I. Neculce capitolul cel mai lung şi cel mai interesant din cronica lui. Totuşi nu auzim din cronica lui I. Neculce nimic despre vasta cultură a acestui domnitor, despre preocupările lui literare, ştiinţifice şi artistice. Înţelegem cel mult că subt Dimitrie Cantemir, pe care îl ştim unul dintre cei mai de seamă învăţaţi ai timpului din Europa, Moldova se găsia într'o debandadă administrativă şi într'un haos politic ca nealtădată, şi doară însuşi istoriograful nostru, I. Neculce, i-a fost cel mai intim sfetnic, „musaip" precum se spunea pe atunci.

Ce interesa aşa dară pe cronicarii — istoricii — acelor vremuri? Cum cresc şi decresc împărăţiile în activitate pacinică şi în încăierări războinice şi cum se înalţă şi coboară oamenii în erarhia celora cari deţin desti-

nele țărilor. Expunerea faptelor, pricepute astfel, satisfăcea curiozitatea celor cari voiau să înțeleagă mersul vremurilor, corespundea unui sentiment patriotic, întemeiat pe dragostea către țară și cunoașterea trecutului ei, și trebuia să servească și ca îndreptar pentru toți aceia cărora le era încredințată soarta țării și cari voiau să-și facă un rost în treburile ei.

Infățișând evenimentele din acest punct de vedere, I. Neculce nu uită să înregistreze și toate momentele mai însemnate din cariera lui. Biografia lui se poate întemeia așa dară, începând de la domnia a doua a lui Antioh Vodă, înainte de toate pe informațiile pe cari ni le dă chiar cronica lui.

Ioan Neculce s'a născut în anul 1672 și a fost fiul unui boier învățat, venit din alte părți în Moldova. Mama lui Ecaterina Cantacuzino era vară bună cu Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești. Printr'însa se înrudia cu cele mai vechi și mai influente familii din țară. Rămas fără de părinți, a fost crescut în casa bunicii sale, a visternicesei Iordăchioaie. Cu dânsa a fugit pe vremea lui Constantin Cantemir „de răul Leșilor" în Muntenia, unde a petrecut patru ani. Apoi și-a început cariera, urcând treptat din boierie în boierie. A fost mai favorizat subt domnitorii Cantemirești, pentru că ținea „de casa lor", precum se spunea pe atunci, adecă făcea parte dintre partizanii lor.

In timpul domniei întâiu a lui Antioh Vodă Cantemir, în anul în care acesta a primit ordin de la Poartă să predea Camenița Polonilor, I. Neculce, care mai fusese înainte vreme postelnicel, era vătav de aprozi. Curând după data aceasta trecea prin Moldova, cu mare suită

şi un fast deosebit, Rafael Leszczynski, tatăl lui Stanislaus Leszczynski, ca sol al Polonilor trimis la Constantinopole. Leszczynski a fost primit de Antioh Vodă cu un ceremonial special, iar Neculce i-a fost ataşat în calitatea sa de mare agă, având grija lui tot timpul cât a petrecut în Iaşi. In zilele în cari Antioh Vodă a îmbrăcat pentru a doua oară caftan domnesc la Constantinopole, se găsia şi I. Neculce în capitala imperiului otoman. Antioh Vodă l-a făcut de astă dată iar mare sulger, funcţiune pe care a mai îndeplinit-o subt Mihai Racoviţă, iară când domnul şi-a remaniat apoi divanul, l-a numit spătar mare.

In anul 1706 Constantin Brâncoveanul l-a cununat la Bucureşti pe fiul său Dinu cu o Moldoveancă, fata vornicului Ioan Balş. Intre boierii trimişi de Antioh Vodă ca să asiste la nuntă, era şi I. Neculce. Astfel a fost şi el oaspele Brâncoveanului Vodă, participând la acea serbare, la care curtea domnească din Bucureşti a înţeles să desfăşure ca de obiceiu toată strălucirea ei, încât „să zicem nu era nuntă domnească, ce putem zice crăiască".

In primăvara anului viitor Antioh Vodă a trebuit să plece la Tighina, ca să grijească din porunca Porţii de întărirea cetăţii. I. Neculce era mare spătar şi a fost lăsat la Iaşi caimacam alăturea de vornicul Iordache Ruset, împreună cu Ilie Cantacuzino şi Ilie Catargiul, ca să ţie locul domnului. I. Neculce ajunge apoi de abia subt Dimitrie Cantemir iară mare spătar, dar în acelaşi timp şi întâiul sfetnic al domnitorului. In curând a luat locul, fiind numit mare hatman lui Antioh Jora, care nu-i era destul de credincios lui Dimitrie Cantemir.

I. Neculce a fost așa dară în nenorocita acțiune de la Stănilești comandantul oștirii moldovene, improvizate din oameni de adunătură. Dânsul ține să se desvinovățească de toate consecințele nefaste ale alianței cu Petru cel Mare. El ne asigură că l-a îndemnat pe Dimitrie Cantemir, în sfaturile intime pe cari le-a avut cu domnitorul, ca să determine pe Ruși să nu mai coboare spre Prut. In același timp îl sfătuia ca să treacă în Țara Românească, să-l prindă pe Constantin Brâncoveanu, îndeplinindu-și astfel misiunea pe care a primit-o, precum ne spune cronicarul în altă parte, când a fost căftănit domn al Moldovei. N'a putut stărui prea mult în sensul acesta, pentru că se temea de mânia stăpânului său domnesc. In cele din urmă a cedat și el, pentru că „atunci era toți creștinii bucuroși Moscalilor".

După dezastrul de la Stănilești a trebuit și I. Neculce să ia în mână toiagul pribegiei, alăturea de Dimitrie Cantemir. Gândul țarului de a porni un nou război împotriva Turcilor n'a putut fi realizat deocamdată. Bejenarii noștri moldoveni din Rusia au pierdut orice nădejde de a se întoarce iar în țara lor, în situațiile pe cari le-au avut sau pe cari le râvneau. Dimitrie Cantemir avea totuși pretenția să dispuie de soarta însoțitorilor lui din Moldova, ca și când ar fi rămas domnitorul lor, pentru că „domnul", zice I. Neculce, „se visează că este tot puternic ca la țara lui, când este domn, și va să ție așa, ca să năcăjească pre acei boieri, și nu socotește slujba ce i-au făcut, că s'au înstrăinat, ce nimică învoială nu-i face". Relațiile dintre Dimitrie Cantemir și boierii lui din surgun se înăspriau astfel. Unii dintre aceștia au primit moșii și s'au așezat în Rusia, alții însă s'au grăbit

să se întoarcă la vetrele lor, la soţiile şi copiii lor. Zădarnic depunea Dimitrie Cantemir tot felul de stăruinţe pe lângă Petru cel Mare, aruncând asupra lui I. Neculce până şi bănuiala că este înţeles cu Turcii, pentru ca să-l împiedece de a-l părăsi şi el.

Sensibilitatea lui I. Neculce, de om de o civilizaţie superioară celeia din Rusia de atunci, a fost jignită la tot pasul printre Ruşi. „Sânt nişte oameni foarte necredincioşi", scrie el despre aceştia, „şi prea cu greu traiu au oamenii ce sânt nedeprinşi cu acel fel de oameni dintr'acele părţi". Şi mai departe adaogă: „Este un norod unde nu sânt oamenii slobozi să meargă unde li este voia, nici la împărăţie fără ucaz; şi ucaz nu vor să facă, ca pentru să nu facă cheltuială împărăţiei. Şi la împărăţie vr'o curte mare ca aceea cu dvorebnici mulţi nu este, macar precum este la domnia ţării noastre sau altă crăie şi domnie, ce foarte este un lucru puţin, numai oşteni sânt mulţi de agiuns. Deci de viaţa mea îmi era cum îmi era, dar mai mult îmi era pentru copiii mei la ce vor rămânè."

Când în sfârşit plecarea lui I. Neculce a fost hotărîtă, şi Dimitrie Cantemir, şi prietenii lui ruşi, au încercat tot posibilul ca să-l oprească pe loc, făcându-i tot felul de promisiuni ademenitoare. I. Neculce a fost însă neclintit în hotărîrea sa, cu toate regretele unanime ale celor pe cari îi lăsa în urmă. „Iară când mi-am luat zioa bună de la Dimitraşco Vodă din Harcov,... avea mare jăle şi Dimitraşco Vodă şi doamna lui" — Casandra, fiica lui Şerban Cantacuzino — „şi boierii şi toţi Moldovenii, şi-mi zicea că nu mi-oiu putè face pace, ce voiu peri de Turci. Dar eu am pus nădejdea la Dumnezeu şi, pentru

dreptatea mea, nu s'au îndurat şi din toate m'au scos".

După doi ani de exil în Rusia, acest bun părinte a scăpat în sfârşit din atmosfera insuportabilă pentru el din împărăţia ţarului, purtat de dorul şi grija copiilor şi de nostalgia ţării sale.

Deocamdată I. Neculce nu se simţia sigur încă de răzbunări pentru atitudinea sa în conflictul ruso-turc. Suferinţele lui s'au mai prelungit şi de aci înainte. In Moldova nu s'ar fi putut şti la adăpost de urgia Turcilor şi a neprietenilor săi. A trecut aşa dară în Polonia, într'un mediu mult mai simpatic lui, ca de altfel tuturor Moldovenilor. De acolo au fost mai lesnicioase şi legăturile cu cei de acasă. Intre timp, în Moldova domnia pentru a doua oară Nicolae Mavrocordat, i s'au confiscat moşiile. Ele au ajuns în posesia vornicului Lupul, care avea în felul acesta cu atât mai mult motiv să se împotrivească, făcând uz de toată influenţa lui, repatrierii lui I. Neculce. Acesta a trecut astfel prin multe şi îndelungate necazuri încă, până ce în a treia domnie a lui Mihaiu Racoviţă şi-a regăsit liniştea, reîntors pe pământul drag lui al Moldovei. Ajutat de mitropolitul Ghedeon şi tot divanul domnesc, a putut să reintre în toate drepturile sale. „Atunce şi mie mi s'au isprăvit ferman de la Poartă de pace", zice cronicarul nostru, „şi am venit la pământul meu, zăbăvind în străinătate nouă ani, doi ani la Mosc şi şepte ani în Ţara Leşească, cu multe valuri şi supărări, carele nu le pot înşira cu condeiul meu. Şi viind la Mihai Vodă, toate moşiile ce-mi luasă Lupul mi s'au dat înapoi. Şi am trăit la casa mea până astăzi şi înainte cât mi-a mai lungi Dumnezeu viaţa".

Subt Grigore Ghica, urmaşul lui Mihaiu Vodă Racoviţă,

după înăbușirea unei conspirații pe care Iordache stolnicul, fiul Lupului, a plătit-o cu viața, I. Neculce a fost numit mare vornic de țara de sus, demnitate pe care a reprimit-o și când Grigore Ghica a luat domnia a doua oară, deci în anul 1735. Domnitorul acesta îl ținea în mare cinste. In anul 1733 i-a arătat toată prietenia, vizitându-l la moșia lui Prigoreni. Totuși intrigăriile boierilor greci de la curte și răutatea oamenilor au putut să tulbure aceste bune raporturi. Acuzat că l-a bătut pe un ciocoiu, pe unul dintre Grecii parveniți, pe când Iașii se găsiau subt ocupație rusească, și bănuit că s'ar fi ajuns și de altfel cu Rușii, a fost aruncat în închisoare. Copiii lui au trebuit să se ascundă, ca să scape teferi. Dovedindu-se apoi nevinovat, a fost pus în libertate, nu fără ca să fi cheltuit în acest scop și o sumă mare de bani. Apoi, subt Constantin Vodă Mavrocordat, a ajuns membru fără funcțiune specială în divanul domnesc, ca și Iordache Dulgherul și Aristarh, primind o leafă de 50 de lei pe lună, ca „să fie judecători aice în Iași dinpreună cu boierii cei mari, la toate trebile și judecățile și sfaturile să fie nelipsiți". A murit în anul 1745, plătindu-și și el „datoria cea de obște".

Moldoveanul I. Neculce este una dintre personalitățile cele mai alese pe cari le-a născut pământul românesc. L-am cunoscut până aci un tată de o mare gingășie sufletească și un credincios slujitor al țării sale și al domnilor săi. Cronicarul nostru își mărturisește dragostea de adevăr, obiectivatea și sinceritatea de repetite ori, dar mai ales în precuvântarea sa: „Deci vă poftesc, cetitorilor, pre unde ar fi greșit condeiul meu, să priimiți, să nu gândiți că doară pe voia cuiva sau în

pisma cuiva, ce precum s'au tâmplat cu adevăr s'au scris. Doar niscai veleaturi a anilor de s'or fi greşit, iară celelalte întru adevăr s'au scris". Sufletul lui vibrează peste tot de un cald patriotism şi se revoltă în faţa turpiditudinilor vieţii şi a neputinţei oamenilor puşi în situaţii de răspundere, dar incapabili de a face faţă împrejurărilor. Când, de exemplu, ne povesteşte că Dimitraşco Vodă Cantacuzino, un domn fricos, lipsit de curajul răspunderii pentru faptele sale şi neputincios, a chiemat de iarnă Tatarii în ţară, pentru că se temea de podgheazuri leşeşti, exclamă descriind jafurile tătăreşti: „Cum s'au îndurat a da ţara în pradă fără nici o nevoie? Numai pentru frica cea blăstămăţească şi chivernisala lui au socotit de au iernat Tătarii în ţară până în primăvară!" Ori de câteori biruri grele apasă asupra ţării, gândul lui se îndreaptă în spre cei săraci cu dragoste de bun creştin, infierând îndeosebi abuzurile fiscale: „Că lacrimile săracilor nici soarele nici vântul nu le poate usca, după cum zice şi Isus Sirah, că ruga smeritului nourii în cer pătrunde".

I. Neculce are şi un foarte pronunţat simţ de responsabilitate şi de dreptate. Deşi îi ura pe Greci, de pe urma cărora a avut să sufere mult, precum am văzut, aduce laude neprecupeţite lui Antonie Vodă Ruset, ca unui vrednic stăpânitor al ţării sale: „Antonie Vodă macar că era Grec şi străin ţărigrădean, dar era mai bun domn decât un pământean. Că nici un obiceiu rău în ţară în zilele lui n'au făcut, ce încă şi câte au găsit de alţii rele, multe au lăsat". Peste tot se desprinde din scrisul lui o aleasă concepţie şi atitudine morală. Este îngăduitor faţă de păcatele altora, dar nu înţelege ca

dânşii să şi le poarte în văzul tuturor. Am putea cita aci, ca exemplu deosebit de instructiv, felul în care îl caracterizează pe Dimitraşco Vodă Cantacuzino sau pe logofătul Constantin Costachi Gavriliţă.

Personalitatea cronicarului nostru nu se îngrădeşte într'un patriotism local. El are toată priceperea pentru nevoile tuturor oamenilor şi tuturor ţărilor, iar alăturea de Moldova lui se găseşte Ţara Românească în frăţească împreunare a gândului şi a inimii lui de bun Român. Intr'însa avea doară întinse legături de rubedenie şi şi-a petrecut patru ani de adolescenţă. Ori de câte ori veleităţi mărunte, ambiţii politice sau vrăjmăşii de tot felul aruncă înfrigurarea adversităţilor între cele două ţări surori, de pe urma cărora profită doar alţii şi mai ales Turcii, din condeiul lui zvâcnesc aspre cuvinte de mustrare: „Caută de acum înainte, de vezi ce s'au lucrat din zavistie şi din răutate în Moldova şi în Ţara Muntenească, din pisma lui Şerban Vodă şi a Cupăreştilor, ce au avut pismă veche de demult" sau „Cantemir Vodă cu Cupăreştii s'au mai apucat şi de alt danţ, asupra Muntenilor şi Muntenii asupra lor. Ţineţi-vă, săracilor ţări, dacă sânteţi putincioase, de acum să biruiţi nevoile din pismele vechi, la ce s'au început să se lucreze! ...Deci ştiu că au isprăvit Cantemir Vodă bine! Că după ce au oblicit Muntenii, au cheltuit Brâncovanul Vodă la Poartă o mie de pungi şi au luat Brâncovanul Vodă pe boierii acei munteneşti pribegi, ce-l pârisă la Poartă, pre toţi de grumazi..."

I. Neculce iubeşte îndeosebi tonul didactic. Poveţele lui sânt adese presărate de câte un proverb popular: „Şi se potrivia amândoi acesti boieri într'o fire, după

cum se zice „calul râios găseşte copaciul scorţos": iuţi, mândri, minciunoşi, făţarnici, jurători pentru fiece, amăgitori". Altă dată iară pune în cuvintele sale sfaturi ca acestea: „Vedeţi păcatul şi osinda la ce aduce pe om la vreme de bătrâneţe: sărăcie şi cazne. Şi cât au mai trăit Antonie Vodă, cu milostenie îşi ţinea viaţa lui. Şi feciorii lui la mare lipsă au agiuns". Indemnurile lui se îndreaptă mai ales către generaţia tânără, ca ale unui bun patriot îngrijit de viitorul ţării sale: „Rugăm pre dumneavoastră, iubiţilor cetitori tineri, să luaţi sama acestei scrisori, că de s'ar tâmpla vre odată să mai vie nişte lucruri ca aceste în ţara noastră a Moldovii, să vă ştiţi chivernisi, să nu păţiţi şi voi ca noi".

Sufletul lui I. Neculce îl distinge o profundă credinţă în Dumnezeu. Atotputernicia „Sfinţiei Sale" este pentru el supremul argument în explicarea tuturor faptelor istorice. Când în încăierarea dintre Ruşi şi Turci pier zeci de mii de oameni fără de vre un folos, nici pentru unii, nici pentru alţii, înţelepciunea lui mâhnită de atâta vârsare de sânge inutilă ajunge la încheierea următoare: „Numai ce vom să zicem voia lui Dumnezeu au fost, de nici Moscalilor nu le-au dat Dumnezeu chiverniseală ca să biruiască pre Turci, aşijdere şi Turcilor nu le-au luat Dumnezeu mintea, de nu s'au prăpădit Moscalii de tot. Nu batu cei mulţi pe cei puţini, nici cei puţini pre cei mulţi, ce numai cum va Dumnezeu!", că „Dumnezeu", zice la alt loc, „este tuturor judecător drept".

I. Neculce şi-a scris opera la bătrâneţe, după anul 1732, când a implinit 60 de ani. Şi lucrul acesta îl aflăm în mare parte din corpul cronicii lui. Intr'un loc vorbeşte de „acest an 7241", de unde înţelegem că acele

rânduri au fost scrise în 1733, altă dată îl surprindem lucrând la opera lui în 1738 ş. a. m. d.

Aceasta nu este însă numai o cronică a Moldovii. Deşi istoria ţării lui îl interesează pe autor înainte de toate, ştie s'o incadreze, procedând în mod analistic, între întâmplările din lumea largă, stabilind legăturile cuvenite între evenimentele de pretutindeni, acolo unde elè există de fapt. Numeroase şi cuprinzătoare pagini din cronică relatează adese, cu tot felul de amănunte, fapte din Ţara Românească, din Europa întreagă şi din Asia.

Amănuntul se amestecă cu faptele de un interes mai general pe o scară întinsă în cronica lui I. Neculce. Dânsul n'a fost un om de prea multă învăţătură şi nu avea darul unor luminoase abstracţiuni, aşa cum îl întâlnim la scriitori moderni. Amănuntul apare însă de obiceiu, ca să completeze şi să dea colorit mai viu unei imagini sau unei idei. I. Neculce ştie să prindă astfel în forme concrete nota mai caracteristică pentru lucrurile expuse sau persoanele înfăţişate de el. Calitatea aceasta face dintr'însul un excelent portretist. In galeria oamenilor pe cari ni-i primblă pe dinaintea ochilor cronica lui, fiecare îşi are locul său, noi simţindu-i pulsul fiinţei şi deslușindu-i adese ticurile şi chipul. In scrisul lui I. Neculce nu se înşiruie pe dinaintea noastră numai nume, ci şi individualităţi.

Dânsul înţelege să adune totul ce poate salva un adevăr istoric. Prins în ritmul pulsaţiilor neamului său mai mult decât oricare dintre ceilalţi cronicari, pune în valoare şi legendele din tradiţia ţării sale, considerându-le documente istorice alături de mărturiile istoriografilor străini sau moldoveni. Astfel a aşezat în faţa operei sale

acel ciclu de 42 istorioare, căruia i-a dat numele de „O samă de cuvinte", un izvor admirabil de inspirație pentru mulți dintre poeții noștri din secolul XIX.

I. Neculce indică singur, în precuvântarea sa, izvoarele pe cari le-a avut la îndemână. Dintre izvoadele pe cari le pomenește, fără ca să facă precizări asupra lor, pare că a fost pus la mai largă contribuție „Letopisețul Țării Moldovei delà Istratie Dabija până la domnia a doua a lui Antioh Cantemir (1661—1705)", publicat de C. Giurescu în 1913.

Din nici una dintre scrierile epocii noastre vechi nu adie atât de viguroasă, ca parfumul unui lan de grâu în pârguire sau al unui plaiu de munte în zi de vară, atât de pictural, atât de suggestiv și încântător toată prospețimea graiului național, ca din cronica lui I. Neculce. Evoluția graiului omenesc se desemnează pe linia unei continue ieșiri din ceea ce am numit în altă parte „tehnică figurativă". Neculce este și subt acest raport cu 200 de ani în urma noastră. In felul acesta se explică multe din aspectele scrisului lui, cari ar putea face de altfel impresia unor asperități stilistice. Cuvântul lui este mult mai concret, mult mai puțin generic și deci mai încărcat de amănunte. Un asemenea stil face mai puțin apel la cugetarea abstractă pentru intuiția realității și tinde să reproducă mai palpabil, mai fotografic am putea spune, prin înșirarea și factura cuvintelor, imaginile cărora trebuie să le dea expresie. Cuvântul lui I. Neculce soarbe așa dară cât de mult din ambianța și particularitățile lucrului pe care îl denumește. Fostul hatman, care și-a comandat oștenii în fața dușmanului, nu prea are, cu toată această calitate a lui, de ex. un

cuvânt de valoarea generică a lui „soldat" al nostru. Soldaţii poloni sânt „joimiri", Ungurii au „cătane", Ruşii „soldaţi, „saldaţi" sau „săldaţi" etc. Există „joimiri moldoveni" în solda Polonilor, dar nu există, oricât de moldoveni ar fi, în Moldova. Astfel cuvintele acestea nu exprimă numai calitatea de „oştean", ci mai cuprind şi un alt amănunt, indicând naţionalitatea steagului în slujba căruia se găsesc acei oşteni. Dimitrie Cantemir dă „poronci" câtă vreme este domn al Moldovii, dar din clipa în care a trecut în Rusia, Neculce îl face să dea „ucazuri".

Din motive de aceeaşi categorie, I. Neculce face mult mai puţin uz de pronume decât noi. Pronumele este un termen simbolic, mai eteric şi mai abstract decât cuvântul care îi spune lucrului pe nume. De aceea în aceeaşi frază a lui I. Neculce se repetă adese numele, unde noi punem pronumele sau întrebuinţăm alte mijloace, spre a spori astfel claritatea şi precizia expresiei.

In tehnica limbii lui şi coheziunea povestirii, dată de altfel prin legătura ideilor cari se succed, are nevoie de un element în funcţiune de a o exprima. Propoziţiunile lui I. Neculce încep din cauza aceasta atât de adese cu „şi". Propoziţiunile cardinale au de cele mai multe ori şi o nuanţă cauzală, temporală etc., care se impune de la sine din logica lucrurilor. In uzul lui Neculce şi această nuanţă se cere prinsă într'un cuvânt. Astfel foarte numeroase propoziţiuni cardinale sânt introduse de câte o conjuncţiune, pe care astăzi n'o mai aşezăm decât în propoziţiuni secundare.

Limba lui I. Neculce are în felul acesta coloritul ei mai arhaic şi în construcţia frazei, nu numai ca aspect

morfologic și fonic al cuvintelor. Dânsul coordonează cuvintele fără de „și" în simplă alăturare sau îl repetă pe „și" de mai multe ori între un număr mai mare de elemente coordonate, păstrând încă un uz care caracteriza limba latină. Relativul „care" poate să ție încă locul, ca în latinește, lui „acesta" sau „el", iar de multe ori mai are o vădită nuanță cauzală, care arată că aci s'a amestecat și latinescul „quare", păstrat și în alte limbi romanice, cuvânt care n'a putut primi în românește decât de asemenea forma „care".

Desigur, lui Neculce nu-i putem cere disciplina gramaticală pe care o dau scrisului unei societăți numai rigorile unei culturi și civilizații mai avansate. Până a încheia o frază, îi alunecă adese gândul modificând concepția și deci construcția cu care a început-o, încât propoziținea ne apare neînchiegată sau neterminată. Chiar împrejurarea aceasta sporește însă naturaleța stilului lui I. Neculce și nicăiri fraza lui nu ne face impresia de a fi muncită sau forțată. Numai foarte arare ori prinde expresia lui un colorit trivial, strecurat într'ânsa din trivialitatea lucrurilor înfățișate.

Asupra multora dintre particularitățile de limbă relevate aci, vorbesc în notele explicative cu cari însoțesc textul cronicii. Intr'însele subliniez și vro câteva dintre moldovenismele graiului lui Neculce. Dânsul are totuși grija să evite accente dialectale prea pronunțate. Un zimbet ironic încrețește buzele lui, când Maria, fiica lui Constantin Brâncoveanu, nenorocită că soțul ei Constantin Duca Vodă a fost mazilit din scaunul Moldovii, se „bocește" pe „muntenește": „Aolio, aolio, că va pune taica pungă dă pungă din București până în Țarigrad

şi zeu nu ne va lăsa aşa, şi iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt".

I. Neculce a trăit mai întâiu zile de mari încăierări. Războaie crâncene au prins în învălmăşala lor Europa întreagă şi aproape Asia toată. Epidemii, inundaţii catastrofale şi cutremure de pământ sporiau în multe părţi nenorocirea oamenilor. Apoi vremurile păreau a se aşeza iară. Omenirea trecea astfel prin peripeţii asemănătoare celor din zilele noastre. Este un lucru foarte firesc aşa dară ca viaţa socială de atunci să aibă aspecte cari ne reamintesc mereu timpurile noastre. Cronica lui I. Neculce, care se încheie cu descrierea uneia dintre cele mai ordonate şi folositoare domnii din Moldova, devine în felul acesta de mare actualitate. Nu vom insista aci asupra lucrurilor acestora, pentru că prea s'ar părea că facem aluzii la stări şi situaţii din preajma noastră, citând până şi nume cari se mai găsesc în societatea noastră. Punem cronica lui Neculce în mâna cititorului, ca pe o lectură de distracţie, de alese emoţii intelectuale, de nădejdi de mai bine şi de învăţătură. Atâta. doară a dorit şi I. Neculce însuşi: „Deci, fraţilor cetitorilor, cu cât vă veţi îndemna a cetire pre acest letopiseţ mai mult, cu atâta veţi şti a vă ferire de primejdii şi veţi fi mai învăţaţi a dare răspunsuri la sfaturi ori la taină, ori de oştire ori de voroave, la domni şi la noroade de cinste".

Al. Procopovici.

LETOPISEȚUL MOLDOVII

de la Dabija Vodă până la Ioan Vodă Mavrocordat

cu o

PRECUVÂNTARE

și

O SAMĂ DE CUVINTE

ce sânt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrâni,
și în letopisețe nu sânt scrise

de

IOAN NECULCE

Biv vel vornic.

PARTEA I

De la Dabija Vodă până la Dimitrașco Cantemir Vodă

(1661—1710)

27.380.

PRECUVANTARE

Acest pământ a[1]) *Moldovii n'au*[2]) *fost aşezat de demult de oameni, să fie*[3]) *fost trăit într'însul cu pace, ce*[4]) *în câteva rânduri au fost şi pustiu. Deci pentru aceea nu se află letopiseţe scrise de pământeni vechi. Ce de la o vreme de la descălecatul lui Dragoş Vodă târziu s'au apucat Urechi vornicul de au scris din istoriile a doi istorici leşeşti. Şi l-au scris*[5]) *până la domnia lui Aron Vodă. Apoi au mai făcut, după Urechi vornicul, şi un Simion dascal şi un Misail*

---

1) *a* = *al*. Ca şi în graiul popular al zilelor noastre, în opoziţie cu cele mai vechi texte de limbă românească şi cu uzul nostru literar, scriitorii din epoca căreia îi aparţine şi Neculce, nu mai disting exact între formele articolului demonstrativ *al, ai, a, ale*. De obiceiu *a* ţine locul şi celorlalte trei forme.

2) In graiul popular şi în scrisul nostru vechi se întrebuinţează auxiliarul *au*, pe care uzul nostru literar nu-l admite decât la plural, şi pentru persoana a 3-a a singularului, în loc de *a*.

3) Conjugare arhaică: *să fiu fost, să fii fost, să fie fost* etc., în loc de *să fi fost* pentru toate persoanele.

4) *ce:* forma mai veche a particulei adversative *ci*.

5) Constructio ad sensum: *l-au scris* se referă cu al său *l* (acuz. sing.) la singularul *letopiseţ*, care este în gândul scriitorului, dar n'a fost întrebuinţat în cele precedente. Astfel de incongruenţe gramaticale se găsesc de repetite ori la I. Neculce. Fraza lui alunecă adese şi de altfel după înmlădierea unui gând care se abate de la concepţia iniţială, încât propoziţiunea nu mai continuă construcţia cu care a început, ci ia altă întorsătură sintactică. Fraze de aşa fel nu se potrivesc cu rigorile sintactice cari domină într'un scris îngrijit din zilele noastre şi fac mai adese impresia că sânt neîncheg ate sau fără de sfârşit. Cfr. şi notele 65 şi 134.

călugărul şi un Evstrati logofătul şi iar l-au scris, cât au scris Urechi vornicul, până la Aron Vodă. Numai acestii[6]*), poate fi*[7]*), au fost oameni neînvaţaţi*[8]*), de n'au cetit bine la istorii, că au defaimat pre Moldoveni, scriind că sânt din talhari*[8]*). Pentru aceasta dar nimene din scrisorile*[9]*) lor nici cele ce ar fi fost adevărate, auzite sau văzute a lor, nu le potu*[10]*) oamenii a credere*[11]*). Iară pre urma acestora s'au apucat du-*

6) *acestii* = *aceştia*. Asemenea forme personale, cu *s* în loc de *ş*, caracterizează scrisul lui I. Neculce.

7) *poate fi* = „s'ar putea (că s. ca)", „probabil (că)". cfr. mai jos: *poate fi de or fi şi scrise* = „s'ar putea să fie şi scrise", etc.

8) *neînvaţaţi* = *neînvăţaţi*, *talhari* = *tâlhari*: *a* pentru *ă* se găseşte adese şi astăzi în uzul dialectal şi este o particularitate mai caracteristică îndeosebi pentru graiul moldovenesc.

9) *scrisoare* = „scriere".

10) *potu* = *pot*. Cuvintele cari se termină astăzi într'o consonanţă se sfârşiau altă dată *în-u*, ca d. p. în graiul Codicelui Voroneţean. Doar un număr disparent de forme ca *în*, *un* ş. a. nu-l aveau pe - *u*. Când acest - *u* a început să amuţească, s'a păstrat totuşi încă multă vreme în toată plenitudinea lui, între altele, la persoana a 3-a a indicativului prezent de conjugările II—IV, având aci funcţiunea unui element distinctiv al formei acesteia faţă de forma persoanei 1-a la singular. Istroromânii spun până astăzi *fug* (pers. 1-a sing.) şi *fugu* (pers. 3-a plurar), iar asemenea distincţii sânt cunoscute şi dialectului românesc. Şi în graiul lui I. Neculce terminaţiunea obişnuită a persoanei a 3-a la pluralul indicativului prezent de conjugările II—IV este - *u*. cfr. mai jos (pag. 10) *zicu*, etc. Găsim însă la I. Neculce pentru persoana a 3-a a plurălului la indicativul prezent şi forme ca *zic* (pag. 13), *vorbesc* (pag. 15), etc., iar pe de altă parte şi câte un - *u* păstrat şi în afară de asemenea forme verbale, ca în *vârvu* (pag. 9), *Voroneţu* (pag. 13), *câmpu* (pag. 18), etc., sau chiar în câte o formă verbală de pers. 1-a a singularului, ca d. p. în *văzu* (pag. 68).

11) *a credere* = *a crede*. La I. Neculce infinitivul mai are adese vechea terminaţiune *-re* (cfr. lat. *laudare*, *videre*, *credere*, *audire*), mai ales după prepoziţiunea *a*. Meglenoromânii n'au păstrat până astăzi decât această formă în *-re: ti poţi duţiri* = „te poţi duce" etc.

mnealui Miron Costin vel[12]) *logofăt de au făcut un letopiseț. Și cât n'au putut istovi*[13]) *Miron logofătul, l-au istovit fiu-său Nicolai Costin biv*[14]) *vel logofăt și l-au scris din începutul lumii, arătând cine au trăit pre acest pământ, cu mărturii a istorici străini. Și l-au scris până la Dragoș Vodă și de la Dragoș Vodă l-au scris, de pe izvodul*[15]) *lui Urechi vornicul, până la Aron Vodă. Insă mult l-au mai împodobit mai frumos și Miron logofătul și fiu-său Nicolai Costin. Iară mai înainte până la Dabija Vodă s'au mai scris de Miron logofătul, iar mai departe nu se găsește scris. Poate fi de or fi și scrise mainainte de Nicolai logofătul, dar or fi poate tăinuite și până acum la ivală n'au ieșit.*

Iară de la Dabija Vodă înainte îndemnatum'am și eu Ioan Neculce, biv vel vornic de țara de sus, a scriere întru pomenirea domnilor. Insă până la Duca Vodă cel Bătrân l-am scris de pe niște isvoade ce am aflat la unii și alții și din auzitele celor bătrâni boieri, iară de la Duca Vodă cel Bătrân înainte până unde s'a vedè[16]) *la domnia lui Ioan Vodă Mavrocordat nici de pre un isvod*

---

12) *vel*, cuvânt de origine slavă, întrebuințat numai înainte de titluri ca „logofăt", „vornic" etc., cu înțelesul de „mare".

13) *a istovi* = „a dovedi", „a isprăvi", „a împlini", „a duce la bun sfârșit".

14) *biv*, cuvânt de origine slavă, întrebuințat numai înainte de titluri, cu înțelesul de „fost": *biv vel logofăt* = „fost mare logofăt".

15) *izvod* = „expunere", „versiune", „redacțiune", „text". Se numesc *izvoade* îndeosebi adnotările și amplificările sau întregirile adăogate de copiști cronicilor pe cari le transcriau.

16) *vedè*, moldovenism, = *vedeà*. Terminațiunea *-è* pentru *-eà* se găsește la infinitiv foarte adese în uzul lui I. Neculce. Acest *-è* reprezintă un *e* deschis, o vocală intermediară între *e* și *ea*.

a nimărui, ce am scris singur dintru a mea ştiinţă, cât s'au tâmplat de au fost în viaţa mea. Nu mi-au mai trebuit istoric străin să cetesc şi să scriu, că au fost scrise în inima mea. Deci vă poftesc, cetitorilor, pre unde ar fi greşit condeiul meu, să priimiţi[17]*), să nu gândiţi că doară pe voia cuiva sau în pisma cuiva, ce precum s'au tâmplat cu adevăr s'au scris. Doar niscai veleaturi*[18]*) a anilor de s'or fi greşit, iară celelalte întru adevăr s'au scris.*

Mai socotit-am[19]*) şi din letopiseţul lui Evstratie logofătul şi a lui Simion dascalului şi a lui Misail călugărului nişte cuvinte câteva, de nu le-am lăsat să nu le scriu, ce le-am scris, macar că dumnealui Miron logofătul şi cu Nicolai fiu-său nu le-au scris şi-i ocăreşte. Şi se cade să-i ocărească, unde face că sânt Moldovenii din talhari. Bine face că-i ocăreşte şi zice că sânt basne. Iar pentru Dumbrava Roşie, cum că au arat-o Bogdan Vodă cu Leşii, Miron logofătul au lăsat de n'au scris, dar aceea zicu să nu fie basnă. Pentru neamul Movileştilor şi cum li s'au numit acest nume, dintru*[20]*) Ştefan Vodă cel Bun, Moghila,*

---

17) *priimiţi* nu este chiar cea mai potrivită expresie de care s'ar fi putut folosi autorul la locul acesta. Dânsul fireşte că nu are pretenţia ca cetitorul să-i accepte şi greşelile, este convins însă că a greşit cel mult la indicaţia vre unui an şi îşi afirmă dragostea de adevăr, buna credinţă şi sinceritatea. Cât despre cei doi *i* din tulpina formei *priimiţi*, aci s'a păstrat ortografia obişnuită în limba slavă, din care a fost împrumutat cuvântul. Desigur că nu trebuie să cetim decât *primiţi*. Pe calea unei analogii ortografice apare la I. Neculce şi forma *triimes* (cfr. pag. 14) = *trimis* lat. *transmissus*.

18) *veleat* = *velet* = „an", „dată".

19) *a socoti* = „a băga în seamă", „a lua în considerare".

20) *dintru* = „de".

iar nu-i basnă. Şi altele multe n'or fi ştiut istoricii să le pomenească toate. Deci o samă de istorii, mai ales, şi noi nu le-am lăsat să nu le scrim. Insă nu le-am scris la rândul lor, ce s'au pus de o parte; înaintea domniei Dabijei Vodă s'au scris. Ce cine va vrea să le creadă, bine va fi, iar cine nu le va crede, iarăşi bine va fi: cine cum îi va fi voia, aşa va face. Că mulţi istorici străini de alte ţeri nu le ştiu toate câte se facu într'alt pământ. Tot mai bine ştiu cei de loc decât cei străini, însă ce se face în viaţa lor, iară nu în delungate vremi; iar istoriile cele vechi mai bine le ştiu istoricii, că le au scrise, iară nu auzite.

Deci, fraţilor cetitorilor, cu cât vă veţi îndemna a cetire pre acest letopiseţ mai mult, cu atâta veţi şti a vă ferire de primejdii şi veţi fi mai învăţaţi a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină, ori de oştire ori de voroave, la domni şi la norodde de cinste.

IOAN NECULCE
biv vel vornic.

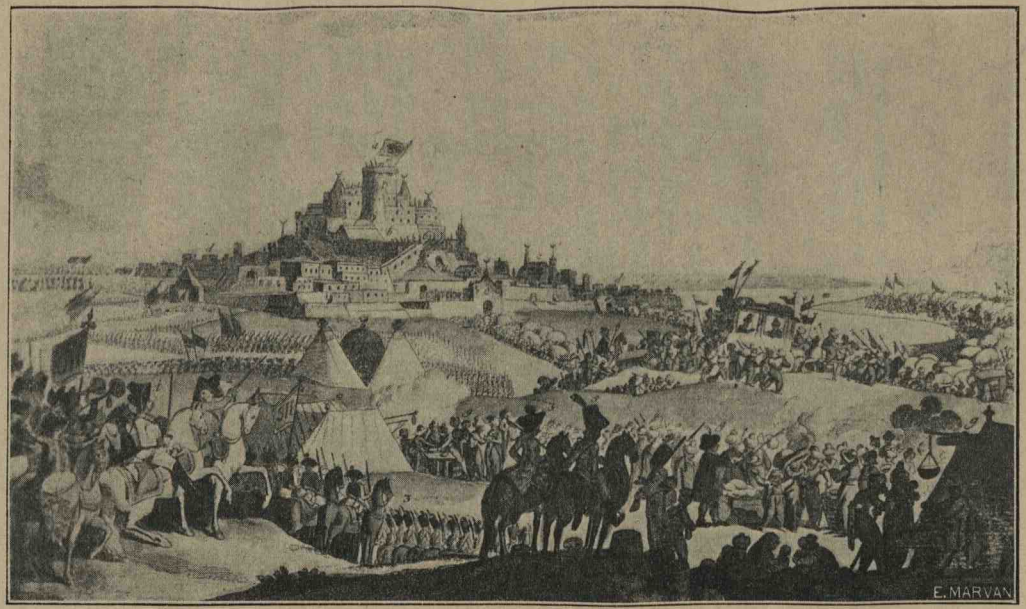

Cetatea Hotinului în 1788. Ocuparea ei de către Ruși.

După o stampă contemporană. Biblioteca Academiei Române. Colecția de stampe: Ist. milit. B, IX, 9.

O SAMĂ DE CUVINTE

ce sânt auzite din om în om. de oameni vechi şi bătrâni, şi în letopiseţe nu sânt scrise, ce s'au scris aice după domnia lui Ştefăniţă Vodă, înaintea domniei Dabijei Vodă.

1. Ştefan Vodă cel Bun luând domnia Moldovii şi viind Turcii în zilele lui, să treacă în Moldova la Galaţi, i-au bătut foarte rău pe Turci şi au luat şi Cetatea Albă şi Chilia de la Turci. Apoi mai pe urmă iar le-au luat Turcii aceste doă cetăţi şi în câteva rânduri s'au bătut Ştefan Vodă cu Turcii. Iară când s'au bătut la Războieni, atuncea s'au aşezat Turcii cu Ştefan Vodă. Şi le-au dat hotar şi olat[21]) Bugeacul şi au făcut pace. Şi Turcii apoi au adus Tătari din Crâm[22]) şi i-au aşezat în Bugeac. Carii stau şi până astăzi, precum au aşezat şi la Hotin Lipcani[23]).

2. Ştefan Vodă cel Bun multe războaie au bătut. Şi aşa se aude din oameni vechi şi bătrâni, că câte războaie au bătut, atâte mănăstiri cu biserici au făcut.

3. Ştefan Vodă cel Bun când s'au apucat să facă mănăstirea Putna, au tras cu arcul Ştefan Vodă dintr'un vârvu de munte ce este lângă mănăstire; şi unde au agiuns[24]) săgeata, acolo au făcut pri-

21) *olat* = „teritoriu cedat sau atribuit cuiva ca ţinut supus puterii şi administraţiei lui".
22) *Crâm* = *Crimea.*
23) *Lipcani* = „seminţie tatară".
24) *agiuns*, formă mai veche, cunoscută şi astăzi uzului dialectal, pentru *ajuns*. Alături de ea se găsesc şi multe altele de felul acesta cu *gi* în loc de *j*.

stolul în oltar[25]). Și este mult loc de unde au tras până în mănăstire. Pus-au și pre trii boierinași de au tras, pre vătavul de copii și pre doi copii din casă. Deci unde au căzut săgeata vătavului de copii, au făcut poarta, iară unde au căzut săgeata unui copil din casă, au făcut clopotnița. Iar un copil din casă zicu să fi întrecut pe Ștefan Vodă și să-i fi căzut săgeata într'un delușel ce se chiamă Sion, ce este lângă mănăstire. Și este sămn[26]) un stâlp de piatră și zicu să-i fie tăiat capul acolo, dar întru adevăr nu se știe, numai oamenii așa povestescu. Fost-au și bisericuță de lemn întru acel delușel și s'au răsipit fiind de lemn. Și așa au fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poliită zugrăvala, mai mult aur decât zugrăvală, și pre din lăuntru și pre din afară, și acoperită cu plumb. Zicu călugării să fi fost făcut și sfeșnicele cele mari și cele mici și policandru și hora[27]) tot prisne[28]) de argint, și pe urmă să le fi luat un domn și să fi făcut altele de spijă[29]), care le am apucat și noi. Iar stricându-se un clopot mare la mănăstire și făcând călugării clopotul a doa oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare.

Lăsat-au Ștefan Vodă cel Bun la mănăstirea Putna, după moartea lui, arcul lui și un pahar, ce vorbia[30]) călugării la mănăstire că este de iaspis — ce era în chipul marmurei albe și a far-

---

25) *oltar* = *altar* (cfr. v.-slav. *oltarĭ*).

26) *sămn:* formă dialectală pentru *semn,* cu *ă* în loc de *e* după *s;* cfr. *secara* și *săcară.*

27) *horă* = „naos".

28) *prisne* = „curat".

29) *spijă* = *schijă* = „tuciu", „fier turnat".

30) *vorbia,* formă mai veche pentru *vorbiau,* identică deci cu pers. a 3-a sing. Asemenea forme de imperfect cu terminațiunea *-a* pentru *-au* sânt cele obișnuite în graiul lui I. Neculce.

furiei[31]) —, ca să fie întru pomenire la sfânta mănăstire. Şi arcul l-au fost trăgând[32]) cu vârtej.[33]) La vremea lui Constantin Cantemir Vodă, fiind răscoală, au venit nişte Căzaci cu Leşi şi Moldoveni joimiri[34]), vrând ca să jăcuiască[35]) ce ar găsi în mănăstire. Deci fiind un turn cu bună tărie, nu putea să jăcuiască. Deci au zis călugărilor să dea turnul, că nu vor lua a mănăstirei nimică, iar călugării necrezând, nu vroia să dea turnul. Iar acei Căzaci cu Leşi şi cu Moldoveni îndată au aprins mănăstirea, iar călugării văzând că aprindu mănăstirea, îndată au dat turnul. Atunce îndată, având puşce[36]) de apă, acei Căzaci, Leşi şi Moldoveni au stins focul. Deci atuncea au jăcuit tot din turn ce au fost a boieri şi a neguţitori, iar a mănăstirii nu au luat nimică, fără numai arcul lui Ştefan Vodă. Iară păharul au fost până la a tria domnie a lui Mihai Racoviţă Vodă. Şi scoţându-l din turn un egumen pre anume Misail Chisăliţă şi vrând să se fălească, au băut la masă cu acest păhar a lui Ştefan Vodă, cu nişte slugi boiereşti ce era zlotaşi[37]). Şi bând mult cu acel păhar, s'au îmbătat, şi fiind beţi au stricat un lucru scump domnesc şi de minune ca acela.

---

31) *farfurie* = „porţelan". Acesta este înţelesul mai vechiu al cuvântului, din care s'a desvoltat apoi cel de „farfurie de porţelan" şi apoi de „farfurie" din orice material.

32) *au fost trăgând* = „trăgea".

33) *vârtej* = „un fel de scripete", mecanism cu care se încordau arcurile prea mari ca să fie mânuite numai cu mâna goală.

34) *joimir* = „mercenar din serviciul armatei polone", „soldat polon".

35) *jăcui* = jăfui.

36) *puşcă de apă* = „un fel de tulumbă".

37) *zlotaş* = „agent fiscal, însărcinat cu încasarea unui anumit impozit".

4. Ştefan Vodă cel Bun, bătându-l Turcii la Războieni, au mers să între în Cetatea Neamţului. Şi fiind mumă-sa în cetate, nu l-au lăsat să între şi i-au zis că paserea în cuibul său piere: ce să se ducă în sus să stringă oaste, că izbânda va fi a lui. Şi aşa pe cuvântul mâne-sa s'au dus în sus şi au strins oaste.

Iar împăratul turcesc au venit cu toată puterea lui la Cetatea Neamţului. Şi au suit puşcele[38]) deasupra unui munte pre despre Moldova şi au început a bate Cetatea Neamţului foarte tare. Iar pre acea vreme era un Neamţ închis în cetate. Şi văzând că batu cetatea, au zis păzitorilor să spuie mumei lui Ştefan Vodă să-l sloboadă de la închisoare şi temniţă pre dânsul, că el va mântui cetatea de acel greu. Deci slobozindu-l pre acel Neamţ de la închisoare, s'au şi apucat acel Neamţ de au îndreptat puşcele din cetate asupra Turcilor unde sta acolo în munte, de avea nevoie[39]) cetatea. Şi au şi lovit în gura unei puşce turceşti, de au sfărămat-o, şi au început a bate în corturile Turcilor, cât şi boldul[40]) de la cortul împăratului l-au sfârmat. Deci nu au mai putut sta Turcii într'acel vârf de munte, de unde avea cetatea nevoie. Ce numai le-au căutat[41]) a se dare în lături de la acel loc.

Iar Ştefan Vodă mergând de la Cetatea Neam-

---

38) *puşcă* = „tun".

39) *a avea nevoie* = „a fi strâmtorat", „a fi primejduit".

40) *bold* = „par ascuţit din vârful cortului".

41) *le-au căutat a se dare în lături* = „le-a purtat grija", „a stăruit", „a făcut efortori ca să se dea în lături". Autorul vra să zică aşa dară că numai de atâta a fost preocupat Neamţul din cetate, că nu s'a putut gândi să-i şi înfrângă pe Turci şi să le zdrobească puterea.

ţului în sus pre Moldova, au mers pe la Voroneţu unde trăia un părinte sehastru pre anume Daniil. Şi bătând Ştefan Vodă în uşa sehastrului să-i descuie, au răspuns sehastrul să aştepte Ştefan Vodă afară, până şi-a isprăvi ruga. Şi după ce şi-au isprăvit sehastrul ruga, l-au chiemat în chilie pe Ştefan Vodă. Şi s'au ispoveduit Ştefan Vodă la dânsul. Şi au întrebat Ştefan Vodă pre sehastru ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu Turcii: închina-va ţara la Turci au ba? Iar sehastrul au zis să nu o închine, că războiul este a lui; numai după ce va izbândi, să facă o mănăstire acolo în numele sfântului Gheorghie, să fie hramul besericii. Deci au şi purces Ştefan Vodă în sus, pe la Cernăuţi şi pre la Hotin, şi au strins oaste fel de fel de oameni şi au purces în gios. Iar Turcii înţălegând că va să vie Ştefan Vodă cu oaste în gios, au lăsat şi ei Cetatea Neamţului de a o mai bate şi au început a fugire spre Dunărea. Iar Ştefan Vodă au început a-i gonire în urmă şi a-i batere, până i-au trecut de Dunărea. Şi întorcându-se înapoi Ştefan Vodă, s'au apucat de au făcut mănăstirea Voroneţul şi au pus hramul bisericii sfântul Gheorghie.

5. Ştefan Vodă cel Bun când s'au bătut cu Hroit Ungurul, precum zic unii la Caşin, iar letopiseţul scrie că s'au bătut la Şchee pe Siret, au fost căzut calul cu Ştefan Vodă în războiu. Iară un Purice aprodul i-au dat calul lui. Şi nu putea în grabă încăleca Ştefan Vodă, fiind om mic. Şi au zis Purice aprodul: „Doamne, eu mă voiu face o moviliţă şi vino de te suie pe mine şi încalecă!" Şi s'au suit pre dânsul Ştefan Vodă şi au încălecat pre cal. Şi-au zis atuncea Ştefan Vodă: „Sărace Purice, de oiu scăpa eu şi

tu, atuncea ţi-ei schimba numele din Purice Movilă". Şi au dat Dumnezeu şi au scăpat amândoi. Şi l-au şi făcut boier, armaş mare, pre Purice. Şi dintru acel Purice aprodul s'au tras neamul Movileştilor, de au agiuns de au fost şi domni dintru acel neam. Dar şi aprozii atunce nu era din oameni proşti[42]), cum sânt acum, ce era tot feciori de boieri; şi portul lor, era îmbrăcaţi cu şarvanale cu cabaniţe. Aşa trebuie şi acum să se afle slugi să slujească stăpânului şi stăpânul să miluiască pre slugă aşa.

6. Când au aşezat pace Ştefan Vodă cel Bun cu Leşii, fiind Ioan Tăutul logofăt mare, l-au trimis sol la Leşi. Şi au dăruit craiul leşesc Tăutului aceste sate la margine: Câmpul-lung rusescu, Putila, Răstoacele, Vijniţa, Ispasul, Milia, Vilavcea, Carapciul, Zamostia, Vascăuţii, Voloca. Toate aceste le-au dăruit craiul leşesc Tăutului logofătului şi au pus hotar apa Cirimuşul întru o Duminică dimineaţa.

7. Ştefan Vodă cel Bun vrând să meargă la beserică într'o Duminică dimineaţă la liturghie în târgu în Vasluiu şi ieşind în polimari[43]), la curţile domneşti ce era făcute de dânsul, au auzit un glas mare de om strigând să aducă boii la plug. Şi mirându-se ce om este acela, că ară Duminica, îndată au trimes în toate părţile, ca să-l găsească pre acel om, să-l aducă la dânsul. Şi l-au aflat pre om în sus pre apa Vasluiului, cale de patru ceasuri, arând la o movilă ce se chiamă acum Movila lui Purcel, că pe acel om încă îl chiema Purcel. Şi ducându-l pre acel om la

42) *prost* = „simplu", „de rând", „din popor".
43) *polimari* = pălimar = „cerdac", „pridvor".

Ştefan Vodă, l-au întrebat Ştefan Vodă, el au strigat aşa tare şi pentru ce ară Duminica? El au zis că au strigat el, să aducă boii la plug, şi ară Duminica, că este om sărac şi într'alte zile n'au vrut frate-său să-i deie plugul şi acum Duminica i-au dat. Deci Ştefan Vodă au luat plugul fratelui celui bogat şi l-au dat fratelui celui sărac, să fie a lui.

8. Ştefan Vodă cel Bun şi cu fiul său Bogdan Vodă de multe ori au avut războaie cu Leşii. Şi multe robii au făcut în Ţara Leşească, cât au pus pe Leşi în plug, de au şi arat cu dânşii, de au sămănat ghindă, de au făcut dumbrăvi pentru pomenire, ca să nu se mai acolisească [44]) de Moldova: Dumbrava Roşie la Botoşeni şi Dumbrava Roşie la Cotnar şi Dumbrava Roşie mai gios de Roman. Şi Leşii încă nu tăgăduiescu, că scrie şi în cronica lor. Numai mă mir de Miron logofătul cum au acoperit acest lucru, de nu l-au scris. Şi aşa vorbesc oamenii, că când au fost arând cu dânşii, cu Leşii, i-au fost împungând cu strămurările [45]), ca pre boi, să tragă, iar ei se ruga să nu-i împungă, ce să-i bată cu biciuşcele [46]), iar când îi bătea cu biciuşcele, ei se ruga să-i împungă.

9. Când au murit Ştefan Vodă cel Bun, au lăsat cuvânt fiului seu, lui Bogdan Vodă, să închine ţara la Turci, iar nu la alte neamuri, căci neamul Turcilor sânt mai înţălepţi şi mai puternici, că el nu o va putea ţinè ţara cu sabia ca dânsul.

---

44) *a se acolisì de cineva* = „a se ţinea, a se lega de cineva".

45) *strămurare* = „unealtă de înghimpat".

46) *biciuşcă* = „biciu".

10. După ce au luat Bogdan Vodă domnia, au şi trimis pre Tăutul logofătul sol la Turci. Când au închinat ţara la Turci, aşa vorbescu oamenii, că l-au pus vezirul de au şezut înaintea vezirului pre măcat[47]) şi n'au fost având mestii[48]) la nădragi. Că trăgându-i cibotele, numai cu colţunii au fost încălţat. Şi dându-i cafè, nu ştia cum o va bea şi au început a închinare să trăiască împăratul şi vezirul. Şi închinând au sorbit felegeanul ca altă băutură.

11. Când au pus ţara întâi domn pre Petru Vodă Rareş, el nu era acasă, ce se tâmplase cu măjile[49]) lui la Galaţi la peşte. Şi au trimis boierii şi mitropolitul haine scumpe domneşti şi caretă domnească cu slujitori, unde l-ar întîmpina, să-l aducă mai în grabă la scaun, să-l puie domn. Deci el întorcându-se de la Galaţi, au fost agiuns la Docolina, de au mas acolo cu zece care, câte cu şese boi carul, pline de peşte. Şi peste noapte au visat un vis, precum dealul cel de ceea parte de Bârlad şi dealul cel dincoace era de aur cu dumbrăvi cu totul şi tot sălta, giuca şi se pleca, se închina lui Rareş. Şi deşteptându-se din somn dimineaţa, au spus visul argaţilor săi celor ce era la care. Iară argaţii au zis: „Bun vis ai visat, jupâne, că cum om sosi la Iaşi şi la Suceavă, cum om vinde peştele tot". Şi au şi îngiugat carele dimineaţa şi au purces Petru Vodă înaintea carelor. Şi când s'au pogorît în vadul Docolinei, l-au şi întâmpinat gloata. Şi au început a i se închina şi l-au

47) *măcat* = „loc acoperit pe care se aşează Turcii locul unde stau jos", „plapomă cu care se acopere o sofa".
48) *mestii* = „prelungire a pantalonilor de la genunchi în jos, din piele fină".
49) *majă* = „cântar".

îmbrăcat cu haine domnești. Iar el s'au zimbit a ride și au zis că „de mult așteptam eu una ca aceasta să-mi vie". Și când au purces de acolo, argații lui i-au zis: „Dar noi ce om face, doamne, cu carele cu peștele?" Iar el au zis: „Să fie carele cu pește, cu boii cu tot, a voastre! Și veniți după mine, să vă fac cărți de scuteală, să nu dați nimică în zilele mele".

12. Petru Vodă Rareș fugând pin târg pin Peatră și gonindu-l Petrenii, l-au fost agiungând un popă. Și au tras Petru Vodă înapoi în popă cu arcul și l-au lovit cu săgeata în oblâncul șelei și i-au zis: „Intoarce-te, popo, înapoi! Nu-ți lăsa liturghia nesfârșită!" Iar după ce au venit Petru Vodă domn cu a doa domnie, au scos ochii popii și Petrenilor acelor ce l-au gonit, și le-au făcut și blăstăm de afurisenie.

13. Petru Vodă Rareș când era închis în cetatea Ciceului în Țara Ungureană, avea nevoie de Nemți și de Unguri. Iar fiind doamna lui Sărboaică de neamul Despoților, fată lui Despot-craiu, au scris o carte sărbească la împăratul turcesc și vezirul cu rugăminte. Și au slobozit cartea pre o fereastră gios din cetate și au învățat pre o slugă a lor, Sărbu, ce avea, să se ducă cu cartea la Poartă la vezirul. Și mergând sluga aceea la Poartă a lui Petru Vodă, au scris vezirul la Unguri să-l sloboadă pre Petru Vodă. Și după ce l-au slobozit, s'au dus la Poartă.

Iară după ce s'au dus Petru Vodă la Poartă, așa vorbescu oamenii că au grăit vezirul împăratului, să-l ierte și să-l puie iar domn în Moldova. Iar împăratul au răspuns că-i giurat, până nu va trece cu calul preste dânsul, să nu-l lasă. Deci vezirul au zis că-i „prea lesne a plini, mă-

163173

CENTRALĂ BIBLIOTECARĂ BUCUREȘTI

ria ta, giurământul". Şi l-au scos la câmpu şi l-au culcat la pământ învălit într'un hararíu[50]), şi l-au sărit împăratul de trei ori cu calul. Iar alţii zicu că au şăzut supt un pod şi împăratul au trecut de trei ori pe pod. Deci l-au îmbrăcat cu caftan, să fie iarăşi domn în Moldova. Deci cum au slujit mai pre urmă Turcilor, scrie letopiseţul.

14. Iliaş Vodă, feciorul lui Petru Vodă, după ce s'au turcit, zicu să-i fie rămas o fată creştină după moartea lui. Şi au luat-o un Grec mare bogat, vestit la Poartă, anume Scarlat, carele şi sulgeria împărătească o ţinea el. Şi cine s'au născut dintru acea fată, mai gios arată la rândul seu.

15. Alecsandru Vodă Lăpuşneanul, fiind domn, au făcut mănăstirea Slatina. Şi aşa zicu oamenii, că trăind un sehastru acolo şi fiind un paltin, copaciu mare, unde este acum prestolul în oltariu, vedea acel sehastru spre Duminici şi spre alte zile mari multe lumini întru acel paltin la vremea slujbei bisericei. Şi i s'au arătat Maica Precistă în vis şi i-au zis să meargă la Alecsandru Vodă, să-i zică să facă mănăstire. Şi mergând sehastrul la Alecsandru Vodă, s'au îndemnat Alecsandru Vodă de sehastru, de au făcut mănăstirea Slatina întru acel loc unde au fost paltinul. Şi au adus şi capul sfântului Grigorie Bogoslov, de stă până astăzi la sfânta mănăstire, la Slatina, ferecat cu argint şi cu pietre scumpe.

16. Inceperea lui Despot Vodă, cum au fost, de au agiuns de au fost domn: El nu au fost rudă

50) *hararíu* = „pătură groasă".

lui Despot cel mare, ce au fost slugă lui Despot. Şi murind Despot, precum zicu unii la Veneţia, iar alţii zicu că au murit la Râm, s'au sfătuit cu cele slugi să zică că el este nepot lui Despot şi să împartă ei averea lui Despot şi să-i deie lui toate scrisorile câte au avut Despot cel mare şi puţin din averea lui; iar ceealaltă avere au împărţit-o celelalte slugi. Şi aşa mărturisind către Veneţieni că este nepot lui Despot cel mare, au crezut Veneţienii că este nepot lui Despot. Şi n'au luat nimică din averile lui Despot Veneţienii, ce toată averea lui Despot cel mare au împărţit-o slugile. Iar Despot ce au zis că-i este nepot, au luat numai scrisorile şi hrisovul cel de la Carol împăratul nemţesc. Şi cu acele scrisori au făcut meşterşug [51]), de au agiuns de au fost domn, precum scrie letopiseţul.

17. De la a doa domnie a lui Alecsandru Vodă Lăpuşneanul au început domnii a se aşăza mai cu temeiu în scaun în Iaşi. Şi când au purces de la Poartă cu a doa domnie, zicu să-l fie învăţat Turcii să taie boierii, să-i slăbească. Şi pe cuvântul vezirului au tăiat atâta mulţime de boieri. Şi au trimis şi au ales din curteni de ţară pre Racoviţeşti şi pre Sturzeşti şi pre Bălşeşti şi pre alţii mulţi.

18. Ieremia Vodă au fost pus multă avere la mănăstire la Suceviţa într'un beciu supt curţile domneşti, iară după moartea lui venit-au doamna cu ginerii ei din Ţara Leşească şi au luat acea avere toată, de s'au dus cu dânsa de au făcut oaste în Ţara Leşească şi au venit în Moldova.

---

51) *meşterşug = meşteşug.*

Care[52]) stau tainele[53]) și până astăzi deșarte, unde au fost acea avere.

19. Când au bătut Turcii pre Gașpar Vodă la Țuțora, întorcându-se Leșii înapoi, tăiat-au un Tătar pre Jalcovschi hatmanul leșesc lângă Movilău, precum scrie și letopisețul. Numai Tătarul nu l-au știut că este Jalcovschi, hatmanul leșesc, ce după ce l-au omorit, au găsit ceasornicul în sin, de aur cu diamanturi. Și aflând Tătarul că au fost hatmanul leșesc, să fi zis Tătarul acela că nu trebuiește să trăiască omul în lume dacă nu va avè noroc, și să se fi junghiet singur.

20. Având Radu Vodă o fată din trupul lui, zicu să fi fugit cu o slugă, ieșind pre o fereastră din curțele domnești din cetatea Hârlăului. Și s'au ascuns în codru. Și au făcut Radul Vodă năvod[54]) de oameni și au găsit-o la mijlocul codrului, la o fântână ce se chiamă Fântâna Cerbului, lângă podul de lut. Deci pre slugă l-au omorit, i-au tăiat capul, iar pre dânsa au dat-o la călugărie și au călugărit-o.

21. Radu Vodă făcând nuntă cu fiul său Alecsandru Vodă, domnul muntenesc, au luat pre fata lui Scarlat celui bogat de la Țarigrad, care se pomenește într'alt rând mai sus că au ținut Scarlat fata lui Iliaș Vodă celui turcit. Și având fata lui Scarlat albață pre un ochiu, nu au avut viață bună cu Alecsandru Vodă. Și au trimes Scarlat

52) *care* = „din care cauză", „de aceea", funcțiune pe care acest pronume relativ o mai are și astăzi adese în uzul popular. Câteodată, *care* îl înlocuiește la Neculce pe demonstrativul *acesta* sau pe *el*. In funcțiunile acestea, *care* introduce adese o propoziție principală, luând locul la începutul frazei.

53) *taină* = „loc tăinuit".

54) Cu *năvodul* se prind peștii. Aci cuvântul este întrebuințat figurat, cu înțelesul de „poteră".

ferman împărătesc, de şi-au luat fata de după[55]), Alecsandru Vodă, de au dus-o la Ţarigrad şi au dat-o după un gramatic anume[56]) Mavrocordat. Şi acel Mavrocordat au făcut pre Alecsandru Ecsaporitul, şi Alexandru Ecsaporitul au făcut pre Nicolai Vodă, şi Nicolai Vodă au făcut pre Constantin Vodă, carele au fost domn aice la noi în Moldova în anii de la zidirea lumei 7242[57]). Carele se trage de pre strămoaşă-sa neam din domnii cei vechi moldoveneşti.

22. Barnovschii Vodă mergând cu multă gloată din ţară la Poartă, cu mulţi boieri şi mazili şi curteni şi cu de ceilalţi mai proşti, şi preuţi şi cu călugări, şi mergând pe drum şi poposind şi şăzând la masă, au început a strănuta Barnovschii Vodă des şi tare. Iar boierii carii era la masă cu Barnovschii Vodă, i-au zis după obiceiu: „Sănătos, doamne, şi pre voia măriei tale!“ Iar pre urmă văzând că tot strănută, un boier să fi zis: „Viermi, Doamne!“ Şi cum i-au zis „viermi, Doamne!“, au şi tăcut de strănutat.

23. Când i-au tăiat capul lui Barnovschii Vodă, calul lui au şi început a sări cât n'au mai putut să-l ţie comisul în mână. Şi scăpându-l din mână,

55) *de după* = „de la (soţul ei)“.

56) *anume* = „cu numele“. acesta fiind înţelesul iniţial al cuvântului. Îl găsim la I. Neculce şi cu nuanţe mai apropiate de uzul lui de astăzi.

57) Anii se indică după vechiul calendar bisericesc, numărându-se de la „zidirea lumei“. Găsim anul corespunzător zilelor noastre, scăzând din ţifra indicată 5508 pentru lunile Ianuarie—August, iar 5509 pentru lunile Septembrie—Decembrie. Anul bisericesc începe anume cu 1 Septembrie. Constantin Mavrocordat a ajuns domn al Moldovei în Aprile 1733, deci dacă adăogăm 5508 la 1733, la anul 7241. Neculce face aşa dară aci o mică greşală cronologică.

pe loc au căzut de au murit. Şi văzând Turcii, mult s'au mirat şi au zis: „Nevinovat au fost acest om". Şi au cunoscut pre Barnovschii Vodă Turcii că au fost drept, şi s'au căit pentru că l-au tăiat şi s'au giurat ca să nu mai taie de acum domn de Moldova. Numai letopiseţul de aceasta nu scrie nimică, iară oamenii aşa vorbescu, că au apucat unii dintru alţii.

24. Vasilie Vodă, după ce au luat domnia de la Ţarigrad, s'au rugat vezirului să lase ţara de bir trei ani, şi în al treile an să deie birul ţerii odată, şi pre Turci, pre carii ar avè datorie în ţară, să-i scoată, să nu supere oamenii. Şi i-au făcut pre voie vezirul. Şi după ce au venit el în ţară la scaunul domniei, contăş cu soboli n'au îmbrăcat trei ani, ce numai cu hulpi[58]). Şi pe zi numai o merţă de pâne se mânca şi doi berbeci şi o ialoviţă[59]) la curtea domnească. Cheltuială, puţin; mai mult doi galbini pe zi nu ieşia. Şi au făcut cărţi de slobozie în toată ţara şi nimică din ţară nu au luat, până nu s'au plinit trei ani. Numai din desătină[60]) şi din mortăsipii[60]), din goştină[60]) şi din vamă, ce lua, se chivernisia. Iar până în trei ani s'au împlut ţara de oameni. Şi au scos atunce pre ţară fumărit[60]), câte un leu de casă. Şi au plinit atunce tustrele birurile, de le-au trimis la Poartă, şi încă au rămas şi lui Vasilie Vodă o mie de pungi

---

58) *hulpe,* formă dialectală pentru *vulpe.*

59) *ialoviţă* = „vacă mare şi îngrăşată", „bir plătit în vaci".

60) Impozite: *desătină* = „10% din produsul stupilor"; *mortasipie* = „impozit pe mărfurile vii, pe vite, oi, etc."; goştină = „impozit pe oi (şi pe porci)"; *fumărit* = „impozit plătit de fiecare „fum", adecă de fiecare casă în care se făcea foc".

de bani dobândă. Atunce au trimis la Poartă poclon, de au mulţămit împăratului şi vezirului şi altor Turci mari, blane de spinări de soboli, pentru binele ce au făcut de au aşteptat ţara. Care acest dar n'au fost nici de un folos ţării, că au rămas obiceiu de dă ţara baraimlâc[61]) de atunce încoace în toţi anii. De mirat lucru este că au fost domn străin şi nu au fost grabnic la lăcomie.

25. Tot atunce când au venit Vasilie Vodă în scaun, era nişte joimiri moldoveni în Ţara Leşească şi prăda în multe rânduri ţara aceasta a Moldovei. Deci Vasilie Vodă scria la Leşi să poroncească oamenilor săi celor de oaste să nu strice Ţara Moldovei, iară Leşii se mântuia de către Vasilie Vodă şi zicea că nu sânt Leşi, ce sânt Moldoveni acei ce pradă. Ce Vasilie Vodă văzând că-i dau acel răspuns de la Leşi, au ales şi el puţintei Moldoveni de ai lui şi au strigat în lefe[62]) oameni de oaste slujitori, şi i-au pornit a prăda în Ţara Leşească. Deci Moldovenii cei din Ţara Leşească ce strica şi prăda aice în ţară, văzând aşa, au venit toţi la Vasilie Vodă, de s'au închinat, şi au început şi ei a prăda în Ţara Leşească. Apoi Leşii, văzând aşa, au început a scrie cu bănat[63]) la Vasilie Vodă, iar Vasilie Vodă răspunzând: „Cei ce pradă ţara mea, aceii pradă şi ţara voastră". Şi nu au ţinut aicea prea mult acea gâlceavă. Şi s'au aşăzat[64])

61) *baraimlâc* = „darurile obişnuite a se da sultanului şi altor dignitari turci de sărbătorile Bairamului".

62) *lefe* = *lefuri; a striga în lefe oameni* = „a tocmi, a angaja oameni plătiţi, a aduna mercenari, a chema mercenari subt steag".

63) *bănat* = „mâhnire, supărare, mânie, necaz, reproş, suspiciune".

64) *a se aşăza* = „a se pune la cale", „a se aranja", „a se învoi".

cu Leşii Vasilie Vodă şi pre joimirii aceia i-au aşăzat la margine slujitori. Numai pre doi trii ce erau mai căpitenii, neaşăzându-i, i-au omorît. Şi apoi s'au făcut bună pace.

26. La domnia lui Vasilie Vodă rămăsăse o beizadè a Radului Vodă tânăr[65]). Şi au fost avut Radu Vodă un Turc mare prietin la Poartă, şi se ruga acel Turc vezirului totdeauna pentru acel beizadè a Radului Vodă, să-l facă domn în Moldova în locul lui Vasilie Vodă. Şi poroncind vezirul să-l aducă să-l facă domn în Moldova în locul lui Vasilie Vodă, au zis că-i prea tânăr, dacă l-au văzut vezirul. Şi au zis Turcului să mai aştepte vro doi trei ani, şi apoi l-a face domn la Moldova. Şi au trimes pre acest Turc la Moldova vezirul cu o treabă şi să vadă şi pre Vasilie Vodă şi ţara cum este. Iară Vasilie Vodă oblicisă[66]) pentru acel Turc că-i este neprieten şi-i este stricată[67]) domnia despre acel Turc, şi au şi răpezit la Galaţi. Şi i-au ieşit mulţime de slujitori înainte şi la Bârlad şi la Vasluiu şi la Scântee, şi la Iaşi încă şi mai mulţi slujitori. Şi la drum au poroncit şi i-au ieşit mulţime de pluguri şi ţară[68]) înainte, de-i vedea Turcul. Şi cum au sosit la gazdă în Iaşi,cum i-au trimes Vasilie Vodă cinci mii de galbini de aur. Şi apoi, după ce s'au îm-

---

65) *tânăr* se referă la *beizadè*. Deci constructio ad sensum. Cfr. în propoziţiunea următoare *acel beizadè*, nu *acea beizadè*, deşi mai întâi am dat de *o beizadè*.

66) *a oblici* = „a prinde de veste, a iscodi, a înţelege". Pentru *-ă* cfr. şi nota 26 de mai sus.

67) *stricat* = „viciat", „tulburat".

68) *ţără* = „popor, oameni". Cfr. *s'a adunat ţara;* de aceea continuă autorul cu *de-i vedea*, întrebuinţând pronumele masculin al pluralului *i*. ca şi când s'ar referi la „oameni".

preunat[69]) cu Vasilie Vodă, poronca ce au avut acel Turc îndată au plinit. Şi stând la vorbă cu Turcul, Vasilie Vodă au spus poveste cum că el ştie că-i este domnia stricată despre dânsul. Şi i-au mai dăruit şi atunce la purces cinci mii de galbini de aur. Şi după ce au purces Turcul pe drum, i-au mai trimes şi alte cinci mii de galbini de aur, iar când au agiuns Turcul la Ţarigrad, i-au mai dat alte cinci mii de galbini de aur. Care s'au făcut preste tot doăzeci de mii de galbini de aur. Iară după ce au mers Turcul la vezirul de s'au împreunat, întrebându-l vezirul de Vasilie Vodă, au început Turcul a-i zice vezirului: „Bine ai nemerit măria ta de nu te-ai grăbit să-l mazileşti pre acest domn harnic şi detreabă şi putincios[70]), că este mulţime de oameni în ţara lui. Şi de l-ai fi mazilit, s'ar fi făcut mare greşală, că are slujitori mulţi şi ţără cu putere mare. Şi poate s'ar fi hainit[71]) şi ar fi venit şi el la o peire. Şi acmu el ştie că vei maria ta să-l mazileşti şi să pui domn pre feciorul Radului Vodă, şi este în grijă. Deci de vei socoti maria ta să faci surgun pre feciorul Radului Vodă, să audă Vasilie Vodă, şi atunce îi va ieşi grija". Deci vezirul îndată au poroncit de l-au făcut surgun; şi s'au tâmplat de au murit feciorul Radului în surgunie. Şi s'au mântuit Vasilie Vodă cu doăzeci de mii de galbeni de aur şi au rămas în pace. Aşa ţinu Turcii prieteşugul pentru voia banilor.

27. Vasilie Vodă aproape de mazilie au greşit lui Dumnezeu. Că i s'au întunecat mintea

69) *a se împreuna* = „a se întâlni".
70) *putincios* = „puternic".
71) *a se haini* = „a deveni necredincios, a se răzvrăti".

spre lăcomie, de au stricat mănăstirea Putna, gândind că va găsi bani, şi n'au găsit. Şi s'au apucat să o facă de nou, iarăşi precum au fost, şi nu i-au agiutat Dumnezeu să o facă. Că au zidit-o numai din temelie, din pământ până la ferestri, şi i-au luat Dumnezeu domnia. Că s'au sculat Gheorghie Ştefan logofătul cu oaste asupra lui şi l-au scos din domnie. Iar plumbul cu carele au fost acoperită mănăstirea Putna, l-au luat Căzacii lui Timuş, a ginerilui lui Vasilie Vodă, de l-au dus la cetate la Suceava, de au făcut glonţuri de puşcă, să apere cetatea Sucevei despre Gheorghie Ştefan Vodă. Ce ştiu că au apărat-o bine, că s'au osândit şi Timuş pentru prada şi jacurile ce au făcut pe la sfintele mănăstiri. Şi şi-au pus şi el capul de glonţ, precum scrie letopiseţul. Şi pre urmă au gătit mănăstirea Putna Gheorghie Ştefan Vodă, după ce o au luat domnia, de este zidită precum se vede acmu.

28. După ce s'au dus Vasilie Vodă la Poartă, l-au închis Turcii în Edecule. Şi-l pâria domnul muntenesc şi domnul moldovenesc şi Racoţi craiul unguresc şi sta tare asupra lui, să-l omoare împărăţia. Şi giuruia trei mii de pungi de bani. Iar Vasilie Vodă îşi pierduse toată nădejdea de viaţă. Şi şi-au chiemat toate slugile câte avea pre lângă dânsul acolo la Edecule şi şi-au împărţit toată averea lor. Şi le-au zis, de a peri, să fie averea aceea a lor, iar de nu va peri, să i-o deie iarăşi înapoi. Şi îşi aştepta numai ceasul să vie să-l omoare. Iară atunce vezirul au chiemat pre toţi paşii ce era la Poarta împărătească şi au sfătuit cu dânşii. Şi le-au spus cum că dăruiescu trei mii de pungi de bani, ca să-l omoare pre Vasilie Vodă. Şi toţi au sfătuit să-l omoare,

numai unul dintre dânşii au zis că mulţi bani sânt, dar la o împărăţie o leafă nu agiungu bine[72]) şi nu sânt mulţi. Şi acest om, poate fi, este trebuitor, de giuruiesc ei atâte pungi de bani să-l omoare. Că acest om se cunoaşte că-i harnic. Şi poate să vie o vreme să trebuiască şi să slujească împărăţiei mai mult preţul de cât[73]) trei mii de pungi de bani, înzăcit de cât giuruesc ei. Şi grăind acel paşă acel cuvânt, au lăsat toţi după cuvântul lui. Şi l-au iertat împărăţia pre Vasilie Vodă şi l-au slobozit din Edecule. Şi după aceea curând era să-l puie domn, iar n'au zăbovit şi au murit.

29. Gheorghie Ştefan Vodă când era boier, murindu-i giupâneasa, au rămas văduvoiu. Şi tălnind o giupâneasă, săracă, frumoasă, tânără, anume Safta de neamul Boieştilor, au timpinat-o pe drum mergând cu rădvanul la Iaşi. Şi au poprit rădvanul cu sila şi s'au suit fără de voie în rădvan. Şi au întors rădvanul înapoi la casa lui. Şi pre urmă au priimit şi ea şi s'au cununat cu dânsul. Care au agiuns de au fost şi doamnă.

30. Gheorghie Ştefan Vodă când era logofăt mare, au fost şăzând odată în divan cu toiagul în gură. Iar Iordachi Cantacuzino cel bătrân, vel visternic: „Ce zici în fluier dumneta logofete?" Iar el au răspuns: „Zic în fluier, să mi se coboare caprele de la munte şi nu mai vinu!" El au răspuns în pildă şi alţii nu s'au priceput că el aştepta oştile ungureşti să vie de preste munte.

---

72) *o leafă nu ajungu bine* = „nu prea fac cât o leafă".

73) *mai mult preţul de cât* = „mai mult decât preţuiesc".

31. Gheorghie Ştefan Vodă trecând cu oastea ungurească prin Roman, să scoată pre Vasilie Vodă din domnie, iar un bivolar bătrân a lui au ieşit înainte dintr'o crâşmă, fiind bat, în mijlocul târgului. Şi au început a ride şi a bate în palme şi a zice: „Dragul badei Ştefan Vodă, mai bine îţi şede în domnie decât în boierie. Aşa să mi te porţi!" Iar Ştefan Vodă l-au întrebat: „Ce ţi-i voia, măi?" Iar bivolarul au zis: „O bute de vin am neguţat şi nu am bani să o plătesc, să beu pentru sănătatea măriei tale şi a oştei măriei tale". Atunce Ştefan Vodă s'au zimbit a ride şi au zis la şoltuzul: „Pas să ţi-o plătească". Şi au mers de au băut butea cea de vin toată cu soţiile[74]) lui, cu cine au fost, şi au plătit şoltuzul butea cea de vin.

32. Gheorghie Ştefan Vodă după ce au luat pre doamna lui Vasilie Vodă din Suceava la mâna lui şi pre Ştefăniţă Vodă, pre fiul seu, l-au însămnat la nas puţintel. Şi pre doamna au vrut să-şi ridă de dânsa. Ce doamna lui Vasilie Vodă l-au probozit şi au început a-l blăstăma şi a-l sudui şi a-i zice dulău fără de obraz, cum nu se teme de Dumnezeu, că i-au fost domnul seu stăpân şi i-au mâncat pita. Şi aşa i-au dat pace şi o au trimis la Buciuleşti, de au închis-o în curţele lui. Şi i-au luat averea şi multă spaimă i-au făcut.

33. Gheorghie Ştefan Vodă după ce au prins pre Toma vornicul Cantacuzino în Suceava, l-au îmbunat până a aduce pre fratele său Iordachi

---

74) *soţie* = „soţ, tovarăş", acesta fiind înţelesul pe care cuvântul l-a avut mai întâiu şi cu care se găseşte adese în textele vechi.

Cantacuzino din Țara Leșească cu giurământ[75]), de la Cameniț. Și apoi prinzând pre amândoi frații, i-au închis pre amândoi frații, împreună cu doamna lui Vasilie Vodă, la Buciuleşti. Și acolo multă groază le făcea. Și îmbla noaptea cu luntre pre apa Bistriței, de-i spăria că-i vor răsturna în Bistriță. Și le-au luat tot ce au avut, și sate și haine și odoare și bucate și bani gata, noăzeci de mii de galbini de aur ungurești. Și au trimis pre armașul cel mare, pre Hăbășescul, să-i omoare. Ce Hăbășescul nu s'au grăbit cu moarte. Și au scris în doă rânduri Gheorghie Ștefan Vodă numai să-i omoare, și tot nu au vrut să se grăbească să-i omoare. Iar al treile rând scriind Gheorghie Ștefan Vodă la armașul Hăbășescul numai să-i omoare și stând cărțile[76]) gata pre masă, întru acel ceas au sosit un capitan din Țara Muntenească, anume Ușurelul, cu cărți de la Constantin Vodă Băsărab, domn nou, poftind cu scrisoare pre Gheorghie Ștefan Vodă să-i sloboadă pre acei doi boieri, să nu-i omoare. Iar de-i va omori, vor strica prieteșugul și să fie gata de războiu. Și Gheorghie Ștefan Vodă nu știa nimică de moartea lui Matei Vodă. Că cum au murit Matei Vodă, au și rădicat domn pre Costantin Vodă slujitorii și boierii și țara. Intru acel ceas au căzut cu rugăminte Costantin postelnicul Cantacuzino, fratele Tomei vornicului și a lui Iordachi visternicului, de au scris Constantin Vodă Băsărab la Gheorghie Ștefan Vodă precum s'au pomenit mai sus. Și căpitanul acela ce au venit cu cărțile într'o zi și într'o noapte din București de au agiuns în Iași, i-au

---

75) *cu giurământ* = „jurând că nu i se va întâmpla nici un rău".

76) *carte* = „scrisoare".

pus Muntenii nume de atunce Ușurelul. Carele după aceea multă milă au avut de la Cantacuzinești. Și așa, cu această tâmplare, i-au iertat Gheorghie Ștefan Vodă pre acești doi boieri și le-au dat moșiile înapoi, iar altă nimică nu le-au dat ce le luasă.

34. Gheorghie Ștefan Vodă după ce s'au dus în Țara Ungurească, umblat-au pin multe părți de loc, ca să-i deie oaste, pe la Nemți, pe la Leși, pe la Moscu, pe la Șvezi[77]). Și au dăruit împăratului moschicesc o cruce ferecată cu aur și cu petre scumpe de patru sute de pungi de bani, ca să-i deie oaste, să vie în Moldova. Și tot l-au purtat cu voroave și nu i-au mai dat oaste, până ce i s'au tâmplat de au murit acolo la Moscu. Și pre urmă i-au adus oasele lui în Moldova în mănăstirea lui la Cașin, de l-au îngropat.

35. Iară pre doamna lui Gheorghie Ștefan Vodă, pe Safta ce o luasă cu sila, precum s'au scris mai sus, o urisă Gheorghie Ștefan Vodă, îmblând pin țări străine, și au trimis-o în țară aice până a nu muri el. Și el și-au fost luat o slujnică țiitoare dintru acele țări străine. Iar doamna Safta au trăit aice în țară, cu multă vreme și după moartea lui Gheorghie Ștefan Vodă.

36. Fost-au luat Iordachi Cantacuzino și Toma fratele său toate moșiile Ceaureștilor, pentru acea pradă ce le-au făcut Gheorghie Ștefan Vodă, cu dreptate și cu giudecată. Dar mai pre urmă s'au socotit Toma vornicul și cu frate-său Iordachi visternicul de voia lor și le-au dat iar la neamurile lui moșiile, la Ceaurești, să le stă-

77) *Șved = Svedez.*

pânească. Iară Racoviţeştii nu se ştie din ce pricină au fost luat şi ei moşii de a Ceaureştilor atunce şi nu le-au mai dat înapoi. Care moşii din neamul Racoviţeştilor şi astăzi le ţinu de le stăpânesc, satul Racovul şi altele.

37. Ghica Vodă, de neamul lui fiind Arbănaş, copil tânăr au purces de la casa lui la Ţarigrad, să-şi găsească un stăpân să slujească. Şi cu dânsul s'au mai luat un copil de Turc, iar[78]) sărac, din satul Chiupri. Şi mergând amândoi dinpreună la Ţarigrad, multe vorbe bune au vorbit: de vor găsi pită, să se caute unul pre altul. Şi au zis Ghica Vodă: „Tu eşti Turc. Poţi să agiungi să fii om mare. Şi ce mi-i face pre mine atunce?" Iar Turcul au zis atunce: „De voiu fi eu om mare, te voiu face de vei fi mai mare în Chiupri giudecător".

Şi mergând în Ţarigrad, s'au despărţit unul de altul, să-şi caute stăpâni. Deci copilul cel de Turc au nemerit la un agă ce era de curtea împărătească. Şi au slujit aşa din stăpân în stăpân, până au agiuns de era paşă. Şi fiind paşă sărac, avea un prietin musaip[79]) împărătesc. Şi mergea totdeauna la vorbă la acel musaip împărătesc. Şi pre acea vreme se tâmpla de era multe zurbale la Ţarigrad, de nu se mai putea aşăza Poarta. Deci Chiupruliul au zis către acel prietin musaip de casa împărătească: „De m'ar pune pre mine vezir, eu aş potoli zurbalele aceste". Iar împăratului i se supărase cu zurbalele şi se mira ce va face. Şi întreba sfat şi pre unul şi pre altul. Şi aflând vreme acel musaip împărătesc, au spus împăratului că „este un păşă sărac şi

78) *iar* = „de asemenea".

79) *musaip* = „curtean". „consilier intim", „om de deosebită încredere şi hotărîtoare influenţă în deciziile domnitorului".

el zice să-l pui măria ta vezir, că a potoli toate gâlcevile aceste, pre carele îl chiamă Chiupruliul". Deci împăratul îndată l-au adus şi l-au pus vezir. Şi cum l-au pus vezir, îndată au şi pus şi au strigat oaste, şi pre altă parte au început a tăia capetele celor vicleni, până i-au spăriat, de au aşăzat toate zurbalele. Şi au rămas vezir lăudat la Turci, precum s'au văzut şi se vede şi până astăzi neamul lui.

Iară Ghica Vodă întrând în Ţarigrad, au nemerit la capichihăile moldoveneşti de au slujit. Apoi au venit la Moldova cu neguţitorie. Apoi la Vasilie Vodă lipindu-se de curte, fiind şi Vasilie Vodă tot de un neam, Arbănaş, şi vrând şi Dumnezeu, au agiuns de au fost capichihaie la Ţarigrad şi vornic mare aice în Moldova.

Deci tâmplându-se atunce la vremea lui Gheorghie Ştefan Vodă de au fost la Poartă cu alţi boieri, vezirul văzându-l, l-au şi cunoscut cine este. Iar Ghica Vodă nu-l cunoştea pre vezirul. Deci vezirul Chiupruliul au şi chiemat pre haznetarul lui şi i-au zis în taină: „Vezi cel boier bătrân moldovan ce este la divan? Să-l iei şi să-l duci la odaia ta, până s'a rădica divanul, şi apoi să-l aduci la mine în taină, că-mi trebuieşte". Iar Ghica Vodă, după ce-l luasă dintre ceilalţi boieri, se spăriesă tare, că nu ştia povestea ce este. Şi după ce s'au rădicat divanul şi l-au dus la vezirul, l-au întrebat vezirul ce om este şi de unde este, şi au zis: „Cunoşte-mă pre mine, au ba?" Iar Ghica Vodă s'au spus de unde este de locul lui, iar a cunoaşte pre vezirul nu-l cunoştea. Atunce vezirul Chiupruliul s'au spus şi au zis: „Ţii minte ce am vorbit când veniam amândoi pre cale?" Şi au zis: „De ai uitat tu, dar eu n'am uitat. Şi iată că te voiu face domn

în Moldova, numai să taci mulcum[80])". Iar Ghica Vodă au şi mers de i-au sărutat mâna şi s'au rugat atunce pentru stăpânu-seu, să-l lase să fie domn, să nu-l mazilească. Iar vezirul au răspuns: „Acum de odată îl las să fie, iar mai pre urmă cuvântul meu gios nu-l voiu lăsa, ce te voiu face pre tine". Şi pre urmă chiemând la Poartă pre Gheorghie Ştefan Vodă şi nevrând Gheorghie Ştefan să meargă, au pus pre Ghica Vodă domn în Moldova, după cum scrie letopiseţul.

Aşa au fost povestea ieşirei acestor doi oameni, Chiupruliului vezirului şi Ghicăi Vodă. Că unde este voia lui Dumnezeu, se biruiesc toate firile omeneşti.

38. Ştefăniţă Vodă, feciorul lui Vasilie Vodă, fiind domn tânăr, desmerdat şi inimos, de multe ori ieşind cu boierii la primblări, punea de lua frâile din capetele cailor boierilor şi le da ghiont cailor, de cădea boierii gios, de-şi sfârma capetele, cât se îngrozise boierii a mai mergere cu dânsul cu cai buni la primblare.

39. Ştefăniţă Vodă vrând odată să scoată fumărit pe ţară câte şese orţi[81]) de casă — şi înainte vreme era obiceiu de da numai câte un leu de casă —, iar Toma vornicul şi cu Iordachi frate-său, Cantacuzineştii, nu-l lăsa să-l scoată mai mult de cât un leu. Şi-i zicea să nu facă obiceiu nou, că nu-i bine. Iar Ştefăniţă Vodă îndată s'au mâniat şi au scos hangerul şi s'au răpezit să deie într'înşii şi ei au fugit din casă afară. Măcar că acei boieri era Greci, dară se punea tare pentru

80) *mulcum* = molcom = „liniştit", „fără de a spune o vorbă".

81) *ort* = „sfert", „monedă în valoarea unui piastru sau de 10 parale".

ţară şi pentru obiceiu nou să nu se facă, că obiceile cele noue facu răsipa ţărilor şi peirea domnilor.

40. Auzind aceste fapte rele Vasilie Vodă tată-seu la Ţarigrad, nu-i părea bine şi-i scria de multe ori să se lase. Şi de nu ar fi murit, era numai să-l scoată din domnie pre fiul său, să vie el domn în Moldova, că cunoştea că nu va procopsi fiul său în domnie.

41. Era un boier anume Nicolai Milescul spatar, de la Vasluiu de moşia lui, prea învăţat şi cărturar şi ştia multe limbi: elineşte, sloveneşte, greceşte şi turceşte. Şi era mândru şi bogat şi îmbla cu povodnici[82]) înainte domneşti, cu buzdugane şi cu paluşe[83]), cu soltare tot sirmă la cai. Şi lui Ştefăniţă Vodă îi era prea drag şi-l ţinea prea bine. Şi tot la masă îl punea şi se giuca în cărţi cu dânsul, şi la sfaturi, că era atunce gramatic la dânsul. Iar când au fost odată, nu s'au săturat de bine şi de cinstea ce avea la Ştefăniţă Vodă, ce au găzut şi au scris nişte cărţi viclene. Şi le-au pus într'un băţ sfredelit şi le-au trimes la Constantin Vodă cel bătrân Băsărab în Ţara Leşească, ca să se rădice de acolo cu oşti, să vie se scoată pre Ştefăniţă Vodă din domnie. Iar Constantin Vodă nu au vrut să se apuce de acele lucruri ce-i scria, ce s'au sculat şi au trimis băţul acel sfredelit cu cărţi cu tot înapoi la Ştefăniţă Vodă, de le-au dat. Deci Ştefăniţă Vodă, cum au văzut băţul cu cărţile, s'au prea mâniat şi l-au şi adus pre acel Nicolai Milescu înaintea lui, în casa cea mică, şi au pus pre călău de i-au tăiat nasul. Scoţind Ştefăniţă Vodă în grabă hange-

82) *povodnic* = „cal dus de căpăstru".
83) *paluş* = paloş.

rul lui din brâu, au dat de i-au tăiat calăul nasul. Şi nu a vrut să-l lasă pe calău să-i taie nasul cu cuţitul lui calău, ce cu hangerul lui Ştefăniţă Vodă i-au tăiat nasul.

După aceea Nicolai Cârnul au fugit în Ţara Nemţească şi au găsit acolo un doftor de-i tot slobozia sângele din obraz şi-l boţia la nas, şi aşa din zi în zi sângele se închega, de i-au crescut nasul la locu, de s'au tămăduit. Iar când au venit aice în ţară la domnia lui Ilieş Vodă, numai de abia s'au fost cunoscând nasul că-i tăiat. Numai tot n'au şăzut în ţară mult de ruşine, ce s'au dus la Moscu, la marele împărat la Alecsii Mihailovici, la tatăl marelui Petru împărat, carele au venit la noi aice în Moldova. Şi pentru învăţătura lui au fost tergiman[84]) împăratului. Şi învăţa şi pre fiul împăratului, pre Petru Alecsievici, carte. Şi era la mare cinste şi bogăţie. Şi l-au trimis împăratul Alecsii Mihailovici sol la marele împărat al Chitailor[85]), de au zăbovit la Chitai vreo doi trii ani. Şi au avut acolo multă cinste şi dar de la marele împărat al Chitailor şi multe lucruri de mirat au văzut la acea împărăţie a Chitailor. Şi i-au dăruit un blid plin de petre scumpe şi un diamant ca un ou de porumbu. Şi întorcându-se pe drum înapoi, s'au tâmplat de au murit împăratul Moscului pre anume Alecsii Mihailovici, iar senatorii de la Moscu i-au ieşit întru întâmpinare şi i-au luat acele daruri, şi tot ce au avut, şi l-au făcut surgun la Sibir. Şi au şăzut câţiva ani surgun la Sibir.

Iară mai pre urmă rădicându-se Petru împărat, fiul lui Alecsii Mihailovici, carele au venit aice în ţară în Moldova, de s'au bătut cu Turcii la Prut la Stănileşti, din gios de Huşi în ţinutul

84) *tergiman* = *terziman* = „dragoman, interpret".
85) *Chitaiu* = „Chinez".

Fălciului, agiuns-au Cârnul din Sibir cu cărți la dânsul, la împăratul Petru Alecsievici, de i-au făcut știre de toate ce au făcut și cum este surgun. Atunce Petru Alecsievici împărat îndată au chemat senatorii și au întrebat zicând: „Unde este dascalul meu cel ce m'au învățat carte? Acum curând să-l aduceți!“ Și îndată au răpezit de olac și l-au adus la Petru Alecsievici împăratul Mosculuí în stoliță[86]). Și l-au întrebat ce au văzut și ce au pățit, și i-au plătit lucrurile toate acele de la senatori ce-i luasă, până la un cap de ață. Și diamantul cel mare, împăratul după ce l-au văzut, s'au mirat. Și l-au dat în hazneaoa cea împărătească, iar Cârnului i-au dat optzeci de pungi de bani. Și l-au luat iară în dragoste și în milă și l-au pus iar sfetnic. Și când au ras barbele împăratul Moscalilor, atunce când și-au schimbat portul, atunce singur împăratul i-au ras barba cu mâna lui. Și au trăit Cârnul până la a doa domnie a lui Mihai Vodă Racoviță și atunce au murit. Care mare cinste i-au făcut împăratul la moartea lui și mare părere de rău au avut după dânsul, că era trebuitor la acele vremi.

Rămas-au acelui Cârn feciori și nepoți și au agiuns unii de au fost polcovnici spre slujba oștirei, că se însurasă el acolo, de luasă Moscalcă. Și s'au mai dus după dânsul de aici din Moldova trei nepoți de frate, de se așezase și ei pe lângă unchiul seu. Și acei avea milă de la împărăție și acolo au murit.

42. Ștefăniță Vodă zicu unii că pentru vrăjmășia lui și supărarea ce făcea boierilor atunce la Tighine, la Bender, când s'au bolnăvit, să fie murit de otravă. Dar adevărul nu se știe, că letopisețul nu scrie nimică de acest lucru.

86) *stoliță* = „loc de scaun, reședință, capitală“.

CAP I.

DOMNIA DABIJEI VODĂ

După moartea lui Ştefăniţă Vodă, feciorul lui Vasilie Vodă, în anul 7170[87]), au trimis boierii la Poartă pre Chiriţa Drace cu rugăminte[88]) de la boieri şi de la ţară, pre cine ar vroi ei, să le deie domn de ţară. Şi le-au ieşit răspunsul de la împărăţie să meargă boierii toţi la Poartă, şi acolo pre cine or alege ei, pre voia lor vor face. După aceea mers-au toţi boierii la Ţarigrad după poronca vezirului. Şi cu dânşii era şi Evstratie Dabija vornicul şi, dintre cei boieri, mulţi carii trăgea nădejdea domniei. Numai Toma vornicul şi cu frate-său visternicul Iordachi, Cantacuzineştii cei bătrâni, s'au agiuns cu nepotu-său, cu cupariul Ruset cel bătrân. Având cupariul trecere şi cinste la Poartă, au isprăvit lucrul de domnie pentru Dabija vornicul. Şi ieşind boierii înaintea vezirului, se ţinea cela de cela să-i aleagă de domnie. Iar Dabija vornicul nimică nu ştia, nici în gând nu-i era. Ce cum întrară boierii în casă la vezirul, fiind lucrul ţocmit şi aşăzat de cupariul, şi întrebă vezirul care este Dabija. Şi arătându-l boierii, l-au şi îmbrăcat cu caftan de domnie, iar alţi boieri ce trăgea nădejde de domnie, au rămas numai cu nădejdea.

Venit-au Dabija Vodă în scaunul domnesc în Iaşi tuturor cu bucurie de bună părere pentru

87) 7170 = 1661.

88) *cu rugăminte:* substantivul rămâne adese, în opoziţie cu uzul nostru literar, nearticulat şi după *cu*, întocmai ca după celelalte prepoziţiuni.

domn bun, de boier de ţară. Şi era tuturor cu bine şi nu era nici un boier în prepus sau în minciuni la acest domn. Nici ţara nu era împresurată cu dările pre acea vreme.

Acest domn avea obiceiu când şedea la masă şi vedea niscaiva oameni săraci dvorind[89]) prin ogradă, învăţa de lua câte doă trei blide de bucate din masa lui, şi pâne şi vin, şi le trimetea acelor oameni, de mânca acei oameni în ogradă. Şi zicea cătră boieri: „De mult or fi dvorind ei şi or fi flămânzit neavând de cheltuială". Şi făcea divanuri dese, ca să nu zăbovească oamenii mult, dacă or veni la Iaşi pentru nevoile lor. Şi multe divanuri făcea şi din amează̆zi în desară. Care acele divanuri din amează̆zi în desară nu cădea toate prea de laudă. Aşijderea ei bea vin mai mult din oală roşie de cât din păhar de cristal, zicând că-i mai dulce vinul din oală decât din păhar. Şi el era de locul lui din ţinutul Putnii. Şi ştiind el încă din boierie că au oamenii săraci dobândă bună din vii, din toate cele rele au scornit şi el acest obiceiu rău de vii, de pogonul de vie câte un leu să deie. Care de atunce s'au tras multă vreme la mulţi domni.

Având un hiastru[90]) al său pre anume Lupaşco, făcut de doamna Dabijoaia cu Buhuş, căci Dabijoaia au mai avut şi alţi bărbaţi mai înainte până a o lua Dabija, făcut-au mare nuntă în curţile domneşti cu acel hiastru al său, cu Lupaşco. Care acel Lupaşco au agiuns mai pre urmă spatar mare în Ţara Muntenească. Şi au luat o fată a lui Iordachi visternicul Cantacuzino. Şi încuscrindu-se Dabija Vodă cu Iordachi, l-au

89) *a dvori* = „a sta la uşă, a se înfăţişa cu vr'un interes la pragul cuiva".

90) *hiastru* = fiastru = „fiu vitreg".

pus spatar mare. Şi n'au spătărit vreme multă şi au murit Iordachi spatarul. Care cu multă pohfală[91]) şi cu mare jale despre toţi pământenii în mănăstirea Barnovschi l-au îngropat, că măcar că era Grec, om străin, dar era om bun. Se punea tare pentru pământeni la domnie.

Intr'aceea vreme avea oştire Turcul cu Neamţul şi au venit poroncă la Dabija Vodă, de s'au gătit de oaste, de au mers la Uivar în Ţara Nemţească. Şi au trecut Dunărea pre la Ruşava împreună cu Grigorie Vodă, feciorul Ghicăi Vodă, Domnul Ţărei Munteneşti. Şi împreunându-se cu vezirul, au bătut cetatea Uivarul şi au dobândit-o de la Nemţi. Şi s'au întors înapoi cu multă dobândă Moldovenii şi Muntenii, aducând care încărcate de haine şi de multe lucruri.

Iară la anul după această oştire iar au venit poroncă de la Poartă la Dabija Vodă şi la Grigorie Vodă, de s'au gătit de oştire, de au mers în Ţara Nemţească la Leva împreună cu oştile turceşti cu vezirul. Au lăsat vezirul la Leva pre un sarascher cu oaste turcească şi pre un sultan cu treizăci de mii de Tătari şi cu domnii acestor ţări, la cetate la Leva, să o dobândească. Iar vezirul se dusesă la altă cetate mai înlăuntru. Şi l-au bătut pre vezirul Nemţii de la aceea cetate. Şi după ce l-au bătut pe vezirul Nemţii, s'au dat vezirul cu oastea în laturi. Şi s'au răpezit, cum mai de grabă, şi oştile carele le lăsasă la Leva, să meargă la vezirul să-i deie agiutor. Ce n'au apucat să meargă la vezirul. Lovit-au Nemţii şi pre acea oaste de la Leva, de i-au bătut Nemţii şi i-au răspinsu. Că li se şi supărasă Turcilor a mai oşti, fiind vreme de toamnă pe la Sămetru. Şi trăgând şi nădejde ca doară îi vor slobozi să meargă pre la casele lor, şi Dabija Vodă şi cu Grigorie Vodă se sfătuisă

91) *pohfală* = „pompă".

să fugă în Țara Leșească. Și cum au lovit Nemții acolo la Leva, fugând oastea turcească înapoi spre Dunăre, domnii acestor țări au și trecut Dunăre cu oștile lor fără de știrea vezirului și au venit prin Țara Muntenească. Iară Stamati ce era postelnic mare la Dabija Vodă au zis Dabijei Vodă: „Să nu fugi, măria ta, ce să te întorci înapoi la vezirul, că apoi poate să vie din urmă poroncă la țară să te prinză. Ce să lași pre Grigorie Vodă să facă el ce știe". Deci Dabija Vodă s'au întors și și-au tocmit lucrul despre vezirul.

Grigorie Vodă neștiind nimică de întorsul Dabijei Vodă, și-au pornit doamna cu toată casa lui de au trecut în Țara Ungurească, iar el au venit prin Țara Moldovii, ca să afle pre Dabija Vodă în țară, și au mers până la Suceava. Și neaflându-l pre Dabija Vodă, i s'au răzlețit și oastea sa ce avea de dânsul și au rămas numai cu cincizeci de oameni. Și temându-se să nu sară țara după dânsul să-l prindă, au purces noaptea de la târgul Sucevei spre Botoșeni. Și de acolo au lovit la Prut la Bogdănești, și de acolo au luat asupra Nistrului, și au trecut tocmai la Movilău. Și când au trecut dimineața pre o negură pre lângă Botoșeni, i s'au rătăcit un camaraș a lui, anume Iștoc, cu o pereche de desagi cu galbini. Și căzând pre mâna Jorăi, ce era atunce vornic în Botoșeni, au luat banii și l-au trimis pre Iștoc la Dabija Vodă și cu bani. Numai până a-l trimete, au despecetluit banii Jora și au luat câțiva galbini. Și au dat samă către Dabija Vodă că așa despecetluiți i-au găsit.

Grigorie Vodă nu au zăbovit mult în Țara Leșească și au trecut prin Țara Ungurească, de și-au luat doamna și au trecut cu toată casa lui la Beciu la împăratul nemțesc. Și au zăbovit acolo câțiva ani la Beciu.

Deci pre acea vreme auzind stolnicul Constantin Cantacuzino, fratele lui Șerban Vodă, îndată s'au dus și el din Țara Muntenească la Beciu, de au făcut jalobă la împăratul nemțesc pre Grigorie Vodă, precum când era Grigorie Vodă domn în Țara Muntenească au închis pre tatăsău, pre Constantin postelnicul, la mănăstire la Sniagov, și i-au făcut acolo multe cazne și munci și i-au luat mulți bani și l-au omorit, și el n'au fost vinovat lui Grigorie Vodă cu nimică. Iar Grigorie Vodă tăgăduia, zicând că-l năpăstuiește înaintea divanului împărătesc. Iar Constantin stolnicul s'au agiuns cu o slugă a lui Grigorie Vodă, pre anume Ionașcu Capdeghindă, și l-au scos martur înaintea divanului împărătesc, de au mărturisit cum că l-au omorit stăpânu-său Grigorie Vodă fără de nici o vină pe Constantin postelnicul. Deci Grigorie Vodă dacă au văzut că mărturisește așa sluga lui, n'au avut ce mai răspunde, că se apucasă pe cap înaintea divanului că-i este năpaste. Și au rămas vinovat și au căzut la închisoare și în mare grije. Sfătuitu-s'au cu un prietin să se facă catolic, că într'alt chip nu va putè scăpa de moarte. Și așa priimind, și-au dat și un copil la împăratul de l-au botezat și i-au pus și nume copilului Leopold, pre numele împăratului.

Cătatu-s'au vreme Grigorie Vodă și au fugit de la Beciu la Veneția. Și așa i s'au trăgănat vreme de au zăbovit în străinătate șepte ani, până și-au făcut pace la Turci și s'au dus pre taină iar la Țarigrad. Și ședea în Țarigrad pre taină, de nu-l știa nime. Iară boierii munteneșți rădicasă cap un domn în locul lui Grigorie Vodă pre un om prost, pre anume Antonie. Și-i da nafacà[92]) lui pre zi de cheltuială câte zăce po-

92) *nafacà* = „tăin, retribuție, leafă".

tronici. Iar vezirul au trimis de au chiemat pre acel domn la Poartă cu boierii dinpreună, zicând se le înnoiască domnia. Şi îndată s'au rădicat pre poronca vezirului cu Antonie Vodă şi au mers la Poartă, neştiind nimică de venirea lui Grigorie Vodă, că-l ţinea vezirul tăinuit.

Deci împreunându-se boierii cu vezirul, rugatu-s'au vezirului să le puie un domn dintre dânşii, pre care şi-ar alege ei, că acel domn ce-l rădicasă ei este un om prea prost. Atunce i-au întrebat vezirul pre boieri pentru Grigorie Vodă, unde se află; şi de i-ar scrie, oare ar veni? Iar Muntenii îl suduia că-i om rău, şi nici a mai veni de unde este dus. Zisu-le-au vezirul: „Alegeţi-vă un domn dintre voi, pre cine vă va plăcea, şi veniţi mâne dimineaţă, să vi-l fac". Iar Grigorie Vodă de după perdeaoa vezirului asculta toate. Ducându-se boierii la gazdă, sfătuitu-s'au şi au ales dintre dânşii pre un frate mai mare a lui Şerban Vodă, anume Drăghici. Şi cum au purces cu dânsul a doa zi la Poartă, să-i îmbrace caftan, şi au întrat în casă la vezirul, iară vezirul au şi scos pre Grigorie Vodă şi l-au îmbrăcat cu caftan. Iar boierii munteneşti dacă l-au văzut, numai ce au încremenit. Şi i-au dat pre toţi de grumaz[93]) pre mâna lui Grigorie Vodă. Numai ce au scăpat Şerban Vodă dintre dânşii. Că vrând să între şi el în casă la vezirul după ceilalţi, un prietin i-au spus în taină că Grigorie Vodă este în casă la vezirul. Şi el n'au mai apucat să spuie celorlalţi fraţi şi îndată au fugit şi s'au ascuns. Iar pre Drăghici Cantacuzino şi pre frate-său Mihai şi pre frate-său Constantin, carii îl părise pre Grigorie Vodă la Beciu, şi pre frate-său Matei şi pre Iordachi,

93) *de grumaz* = „prins de grumaz, prizonieri".

i-au luat pre acestii pre toţi de grumaz, de i-au dus în Ţara Muntenească. Deci pre Drăghici l-au omorit, iară pre ceilalţi i-au închis în curţile domneşti la siimeni. Şi au răpezit Grigorie Vodă oamenii săi înainte cu schimni-aga[94]), de au prins pre giupâneasa lui Şărban şi pre celelalte a celorlalţi boieri, de le-au închis la siimeni. Şi după ce au mers în Bucureşti Grigorie Vodă, îi tot bătea şi-i chinuia pre acei boieri şi pre giupânese. Care lăsăm acum povestea lui Grigorie Vodă, de vom scrie mai înainte, când i-a veni rândul, şi începem iară a Dabijei Vodă la rândul nostru.

Dabija Vodă aice în ţară domnind cu pace şi cu domnie aşăzată cu ţară întemeiată, era om bun şi blând, fără de nici o răutate. Şi neplinind bine patru ani a domniei lui, fiind şi om bătrân, au plătit şi el datoria cea de obşte de au murit. Şi l-au dus cu toată boierimea cu mare cinste de l-au îngropat în mănăstirea lui în Bârnova, care este de dânsul isprăvită. Iar din temelia ei au fost început-o Bărnovschi Vodă a o zidire şi n'au apucat să o isprăvească, că au perit la Poartă, precum se pomeneşte mai sus.

CAP II.

DOMNIA ÎNTÂI A DUCĂI VODĂ CELUI BĂTRÂN

Duca Vodă era de moşie din Ţara Grecească de la Rumeli. Şi viind aice în ţară de copil, au slujit la Vasilie Vodă în casă şi la alţi domni, până au agiuns la boierie mare. Şi s'au însurat

94) *schimnì-agà = schemnì-agasì =*, agent delegat al Porţii, care inscăuna pe domnul numit de ea".

aice în țară, de au luat o fată a doamnei Dabi-bijoaei, anume Nastasia, ce era făcută cu Buhuș. Și au agiuns de au fost și visternic mare în zilele Dabijei Vodă. Ce după ce au murit Dabija Vodă, au mers doamna Dabijoaia în Țarigrad cu Duca visternicul gineri-său, având pre Cupărești cei bătrâni în Țarigrad purtători de grijă de trebile domniei la vezirul și la alte căpitenii a Porții împărătești. Scris-au și Toma vornicul Cantacuzino la nepoții lui, la Cupărești, ca să fie nevoitori[95]) pentru Duca visternicul. Și așa i-au isprăvit de l-au îmbrăcat cu caftan de domnie în Țara Moldovei în locul Dabijei Vodă.

Deci viind Duca Vodă în scaunul domniei în Iași, le era tuturor cu bine, fiind și el din boierii Țării Moldovei domnit, cât nu se plângea nime nici de o strimbătate. Dar numai giumătate de an au domnit și i-au și venit mazilie pentru povestea unei cărți ce au scris el la hanul tătăresc. Zicu că atunce se cercà acel han să se închine la împărăția Moscului și să lipsască de supt împărăția Turcului. Și înțălegând împărăția de povestea aceasta, n'au crezut-o, ce au scris vezirul la Duca Vodă aice în țară, să caute numai să adeverească acest lucru, să-i facă știre. Și vezirul din Țarigrad au purces la oaste. Iar Duca Vodă vrând să ispitească pre hanul, să afle adevărul, pre poronca vezirului au scris și el la hanul cum și el este rob și plecat supt puterea hanului și altele multe ca aceste. Și mergând omul Ducăi Vodă pre la cetatea Vozia, la trecătoarea Niprului, l-au prins pașa de Vozia. Și fiind pașa neprietin Ducăi Vodă, i-au și trimis cărțile la Țarigrad la caimacamul. Și caimacamul neștiind povestea, îndată au arătat cărțile îm-

95) *nevoitor* = „stăruitor".

părăţiei. Şi împărăţia au trimis de l-au mazilit pre Duca Vodă. Şi era să-şi puie şi capul. Atunce în grabă au pus împăratul pre Iliaş Vodă, feciorul lui Alecsandru, domn.

Numai norocul Ducăi Vodă ce au fost, de nu şi-au pus capul, că caimacamul au trimis acele cărţi a Ducăi Vodă la oaste, la vezirul, de le-au văzut. Deci vezirul au scris la împărăţie cum că Duca Vodă cu poronca lui au scris la hanul, ca să-l ispitească, şi nu-i vinovat. Şi aşa au scăpat Duca Vodă cu zile, de n'au perit. Iar mazil tot au rămas, că apucasă împărăţia de pusăse pre Iliaş Vodă domn. Şi au domnit Duca Vodă numai şeşe luni întru această domnie dintâi.

Şi când i-au venit mazilia, era ieşit Duca Vodă la primblare cu toată casa şi boierii pre Prut în sus la Berehoeşti, de-şi lua sama oilor ce avea din boierie. Şi acolo fără de nădejde i-au venit mazilia. Şi de acolo luându-l aga împărătesc cu toată casa lui, l-au dus la Ţarigrad.

CAP III

DOMNIA LUI ILIAŞ VODĂ, FECIORUL LUI ALECSANDRU VODĂ

La vremea ce au venit cărţile Ducăi Vodă la Poartă, care le scrisăse Duca Vodă la hanul şi le prinsăse paşa de Vozia, precum arată mai sus, s'au tulburat tare împărăţia. Şi au întrebat împăratul: „Ce domn se află aice la Ţarigrad mazil?" Şi tâmplându-se de murise Alecsandru Vodă, tatăl lui Iliaş Vodă, rămâind sărac şi la mare lipsă şi cu datorii multe, dupre cum este obiceiul domnilor celor mazili, de rămânu săraci după ce se mazilesc din blăstămul cel

mult al oamenilor, mergea și Iliaș Vodă după oasele tătâne-său la îngropare, cu multă grijă și frică de datornicii tătâne-său, se nu-l prinză să-l închiză. Și tâmplându-se întru acest ceas de l-au întîmpinat cu oasele ducându-se la gropniță un om împărătesc, și tâmplându-se la acea întrebare a împăratului de domnii mazili de Moldova, iară acel om împărătesc, cine ar fi fost, au dat samă că au văzut acum pre Iliaș mergând după oasele tătâne-său. Și așa îndată au răpezit împăratul un ceauș, de l-au luat de la îngroparea tătâne-său și l-au dus la saraiu, de l-au îmbrăcat împăratul cu caftan de domnie, de l-au pus domn în Moldova în locul Ducăi Vodă, precum se pomenește mai sus. Iar până a-l îmbrăca cu caftan, foarte rău se spăriesă, că nu știa la ce îl duce și la ce. Ce mila dumnezeiască este mare, de bucură pre om când nu gândește.

Și după ce au venit Iliaș Vodă domn în țară, pre acea vreme era pace. Și acest domn era bun țării și boierilor. Îi avea în cinste pre boieri, numai fiind născut, crescut în Țarigrad, nu știa limba țării, ce grăia cu tălmaciu la divan. Și multe giudețe[96]) a lui, fiind cu tălmaciu, nu se giudeca bine și câteva ispisoace[97]) au ieșit pre urmă rele. Așijderea pre o samă de boieri ce era de casa Ducăi Vodă, i-au pus câțiva bani de au dat împrumutare. Și pre carii boieri îi aflasă că au fost sfetnici la rădicarea țării asupra tătâne-său, lui Alecsandru Vodă, încă nu le prea căta bine.

Tâmplatu-s'au pre acea vreme de au venit și un fecior a lui Batiște visternicul cu domnia

96) *giudeț* = „judecată" lat. *iudicium*.
97) *ispisoc* = „zapis, uric, document".

din Țarigrad. Și aflând pre un Orheean, anume Bosie, care au fost ucis pre tată-său, Batișteviștemicul, l-au fost închis pre acel Orheean în vartă[98]) fără de știrea domniei. Iară după ce au văzut alții că l-au închis, pre afară au început a striga și a gălcevi ce poate să fie acest lucru. Deci domnia înțălegând, îndată au poroncit de l-au slobozit, și poroncind să nu se teamă nime de nimică, că acele lucruri toate le-au iertat. Și încă au ținut și pre feciorul lui Batiște rău.

Și țara era împresurată cu dările, că se făcea cheltu ele mari la visterie. Și era și darnic. Bacșișuri da mari, că era om bun. Și așa se pomenește, că după ce s'au mazilit și au trecut Dunărea, n'au fost având de cheltuială. S'au fost îndatorind la boierinași de bani, de au fost cheltuind pe drum. Și puțin n'au plinit trei ani cu domnia, și s'au mazilit. Și fiind Duca Vodă domn mazil la Poartă, au ieșit domn al doiele rând cu a doa domnie în anul 7177[99]).

CAP IV.

DOMNIA A DOA A DUCĂI VODĂ CELUI BĂTRÂN

Viind Duca Vodă cu a doa domnie în țară, arătă-se la fire mai aspru de cât cum era cu domnia dintâi. Și și începu a zidi mănăstirea Cetățuia, că era țara plină de oameni și cu hrană și cu agonisită bună.

Iară în al triele an al domniei lui, în anul

98) *vartă* = „corp de gardă", „localul corpului de gardă".

99) 7177 = 1668.

7180, rădicatu-s'au Hânceştii cu toţi Orheenii şi Lăpuşnenii cu oaste asupra lui, pentru urăciunea Grecilor, ce adusăse pre mulţi de la Ţarigrad, şi mai ales pentru Cupăreşti ce era aice în ţară. Deci viind Hâncul şi cu Durac sardarul aice în Iaşi cu toate oştile, striga să-i prinză pre Greci, să-i omoare. Fugit-au toată boierimea, care încotro au putut. Iară Duca Vodă văzând că s'au rădicat atâta ţară asupra lui, au ieşit din curtea domnească cu toată casa lui şi au purces în gios pre iaz. Iară Hânceştii au întrat în curtea cea domnească şi pin casele boiereşti şi neguţitoreşti pin târg, stricând şi jăcuind şi prinzând pre Greci. Pre câţi i-au găsit, pre toţi i-au omorit.

Duca Vodă au trecut de odată preste Dunăre şi cu o samă de boieri, iară o samă trecusă în Ţara Muntenească. Şi isprăvindu-şi Duca Vodă de la Poartă, şi şi-au luat Tătari câţi i-au trebuit, de i-au trimis cu Alecsandru Buhuş, ce era pre aceea vreme sărdar, de au lovit pre oastea Hânceştilor la Epureni. Şi i-au bătut pre Hâncești şi i-au împrăştiet.

Iară Tătarii după ce au bătut pre Hâncești, pre mulţi oameni au robit dintru acele ţinuturi. Şi pre mulţi din căpitenii, căpitani, hotnogi, prinzându-i i-au spânzurat. Şi pre unii i-au înţăpat Duca Vodă, după ce s'au întors de preste Dunăre.

Iarna era mare atunce. Hânceştii atunce, nu ştim, n'au vrut au n'au îndrăznit să facă vre un rău domnului. Ce pentru doi trii vinovaţi au perit mulţi nevinovaţi şi s'au potolit toţi. Numai numele Hânceştilor au rămas întru pomenirea oamenilor de atunce până astăzi.

Iară după aceste zărve[100]) cât s'au făcut vară, s'au gătit împărăţia Turculuĭ şi au purces cu oşti să vie asupra Ţărei Leşeşti, să dobândească vestita cetate Cameniţa. Şi au trimis poroncă la Duca Vodă să-i trimiţă chip şi starea cetăţei Cameniţii, să vază ce loc şi ce tărie ar avè. Duca Vodă au trimis pre un nemiş din ţinutul Hotinului, pre anume Grigorie Cornescul, ce era foarte meşter de scrisori şi de săpături la petre şi la alte lucruri, de au făcut chip cetăţii Cameniţii de ceară, cu toate tocmelele ei din lăuntru şi din afară. Şi o au trimis la împărăţie, de o au văzut. Şi mult s'au mirat de mărirea ei, ce era din singură starea locului[101]), cu apă şi cu stînci de piatră împregiur. Minunat loc! Şi mai mult aceasta au îndemnat pe împărăţie de au venit la Cameniţă.

Vezir era atunce Chiopruliul şi nu-i era cu voie să vie împărăţia la Cameniţă. Şi au scris şi la Duca Vodă, cât or putè să puie pedică, arătând că este prea tare Cameniţa şi n'a putè-o lua. Dar nimică n'au putut isprăvi. Numai ce s'au pornit împărăţia la Obluciţă, sosind au găsit podul gata preste Dunăre şi au trecut cu oştile sale. Leşii neştiind nimică nici având veste, nu se gătisă nimică de oaste.

Duca Vodă gătind conace şi poduri preste toate părăţele cu multă grijă, să nu-i afle împărăţia vre o pricină să-şi puie capul, venit-au şi Grigorie Vodă, domnul muntenesc, cu oastea sa, după poronca împărăţiei, de era de agiutor împreună cu Duca Vodă.

Intru acest an făcutu-s'au şi o minune mare

---

100) *zărve*, plural al lui *zarvă*.

101) *din singură starea locului* = „chiar din natură".

arătare la Hotin, într'o mănăstire mică, ce este supt cetate. Au lăcrămat icoana Maicei Preciste, cât se răsturna lacrimile pre chipul icoanei, de le vedea toți oamenii. Și pica într'o tipsie ce era pusă supt icoană, de era de mirare a privi arătare și sămn ca acela. Carele au fost adevărat sămn de peire a mulți creștini în Țara Leșească și începătura durerii și stricării țărei noastre, că de atunce din an în an tot rău și amar de creștini. Și pustiuri au rămas locurile pre acolo.

Trecut-au împărăția Dunărea și de acolo au purces spre Prut cu multă oaste și cu multe tunuri grele și mari. Și la un tun punea câte optzeci de bivoli. Unele era și mai mici, feluri de feluri de harmate[102]). Și sosind la Țuțora, au șezut cu toată oastea, de au odihnit opt zile. Țara era bejănită numai din șleahul[103]) oștii, iar în laturi sta toți cinești[104]) pre la casele lor. Nu avea nime nici o nevoie, nici la mers, nici la întors.

Venit-au în primblare împărăția[105]) de la Țuțora în Iași. Și s'au scoborit pre la Necoriță în Căcaina și s'au suit prin târgul boilor și au descălecat în câmp supt saivan[106]), de la deal de târgul boilor. Și Duca Vodă mergea cu toți boierii pre gios pre lângă împărăție. Și s'au întins câteva bucăți de atlazuri și de tăfți pre îmbe părțile de uliță, pe unde mergea împărăția. Iară dacă au descălecat împăratul supt saivan,

---

102) *harmată* = „tun".

103) *șleah* = „drum mare". Populația s'a refugiat deci numai de pe unde trecea oastea.

104) *cinești* = „fiecare", „toți".

105) *împărăție* = „maiestate imperială", „împărat, sultan".

106) *saivan* = „cort".

Duca Vodă i-au închinat multe daruri: câţiva cai turceşti cu podoabe scumpe şi lighean cu ibric de argint şi alte lucruri scumpe. Şi de aci iar s'au întors împăratul la urdie[107]), la Ţuţora. Şi iar după aceea au mai venit împăratul în primblare şi s'au suit în deal la mănăstire la Cetăţuie, de au văzut-o şi privind locul în toate părţile. Şi iar s'au întors la urdie la Ţuţora. Zicu atunce să fie strigat şi hogea în clopotniţă la Sfântul Nicolai în Iaşi. Şi au stătut beserica pecetluită până la venirea cu domnia lui Antonie Vodă.

Deci boierii atunce aflând vreme, au jăluit pre Duca Vodă la împărăţie foarte tare, mai cu deadinsul Ursachi cel bătrân. Şi era atunce să-l mazilească la Ţuţora, numai vezirul au grăit împăratului că nu-i bine să-l mazilească pre cale, ca să nu facă sminteală pentru cele ce trebuiescu, să grijască conace, poduri şi de alte ce trebuiescu pentru treaba împărăţiei până la Nistru. Şi aşa l-au îngăduit împăratul, precum au zis vezirul, până la Nistru, şi l-au mazilit acolo.

Purces-au împărăţia de la Ţuţora pe Prut în sus, fiind boieri orânduiţi, de purta grijă ce era treabă[108]): pâne, orzu, lemne, ţăruşe de corturi, ialoviţe, berbeci, unt, miere, şi de alte multe ce trebuie la conace. Acest împărat era călăreţ bun şi vânător. Mergea tot pre câmp cu puţintei oameni de curtea lui până la conac.

Şi întru acest an era mare belşug în ţară de toate. Şi ducea oamenii la urdie, de vindea fără de nici o grijă, ialoviţe, miere, unt, poame de tot felul, cine de ce avea, de se împlusă oamenii de bani.

---

107) *urdie* = ordie = „oaste", „tabără".
108) *treabă* = „trebuinţă"; *era treabă* = „era de trebuinţă".

Când au sosit la Nistru, era podul gata preste Nistru, din gios de Hotin, la un sat anume Bârnovița. Și trecând împărăția, iar Duca Vodă sta la capul podului de ceea parte de Nistru. Aștepta pentru slujba să-l îmbrace cu caftan. Iară împăratul având pre dânsul măraz[109]) și gând să-l mazilească, cum au trecut, au și făcut sămn, de luară pre Duca Vodă, de l-au dus de l-au închis la baș-ceauș[110]). Atunce s'au văzut Duca Vodă că este mazil. Și i-au scris tot ce au avut la împărăție, și din pâra lui Ursachi l-au bătut împărăția. Și au cheltuit mulți bani și era să piară. Numai norocul lui s'au tâmplat o blană de hulpe de Mosc neagră, prea bună și scumpă, și aceea i-au scos capul. Că ducându-o la vezirul, vezirul au arătat-o împăratului, care s'au mirat și împăratul de acea blană. Și atunce au găsit vreme vezirul, fiindu-i prietin, de au grăit, de n'a fi apucat a peri, să fie milă împărăției, să-l ierte. Și atunce împăratul l-au iertat de cap. Și l-au dat pre mâna unui agă, de l-au adus prin Iași, de l-au rădicat cu tot ce au avut și l-au dus la Țarigrad. In loc de milă și cinste ce aștepta să aibă, ei l-au mazilit.

Ieșit-au răspuns boierilor, pre cine vor alege domn dintre dânșii, să meargă să-l îmbrace cu caftan de domnie. Sfătuit-au cu toții și au ales dintre dânșii pe Petriceico clucerul. Și l-au dus la cortul vezirului, neavând el nici un cuget al său să iasă la domnie. L-au îmbrăcat cu caftan de domnie. Apoi și Petriceico Vodă ce l-au ales boierii, vedè-veți la câtă stingere și robie au adus țara cu faptele lui, precum vom scrie pe rând mai gios.

---

109) *măraz* = „năcaz", „supărare".
110) *baș-ceauș* = „ofițer superior", cu diferite atribuții.

Leşii neavând grijă de venirea Turcului la Cameniţă aşa fără de veste, nici oaste au gătit împrotiva Turcului, nici Cameniţa au întărit-o cu niscaiva oşti, să se sprijinească de Turci, că pre acea vreme avea gâlceavă cu Şvezii. Nici ţara lor nu se bejenise prin pălănci[111]), neştiind nimică.

Craiu leşesc era atunce Mihail Vişnoveţchi şi hatman Sobieţchi, carele pre urmă au fost şi craiu. Sta satele pre marginea Ţărei Leşeşti pline de oameni şi le spunea Moldovenii: „Fugiţi, fugiţi, că vinu Turcii în ţara voastră!". Ei nu credea, sta pre loc. Turcii cum au trecut Nistrul, cum au început a prădare şi a robire şi a dare foc, cât au putut agiunge prin Ţara Leşească fără de nici o grijă de Leşi.

In Cameniţă era numai vreo şese mii de drăgani de paza porţilor şi târgoveţii. Şi cum au agiuns Turcii supt Cameniţă, trei patru zile au bătut din puşce, şi s'au şi închinat cei din cetatea Cameniţă, adeverindu-le Ţurcii milă, dacă se vor închina. Şi deschizând porţile, au întrat Turcii. Şi au făcut dova[112]) în limba lor şi veselie mare de isbândă, că au luat cetate ca aceea vestită Cameniţă aşa pre lesne, fără de nici o scădere de oşti şi vărsări de sânge. Aşa da din tunuri, cât se cutremura locul. Şi au ieşit toţi lăcuitorii Cameniţii pre porţi afară cu tot ce au avut, şi i-au aşezat pre toţi pre dinafară, pre lângă cetate, să lăcuiască.

Iară Volodiovschi starostele de Cameniţă, dacă au văzut că închinu cetatea, el au întrat în ierbărie[113]), de au dat foc, de au ars şi el cu iarba[113]), socotind mai bine să-şi facă moarte

111) *palancă* = „întăritură".
112) *dovă* = „rugăciune, serviciu divin".
113) *iarbă* = „praf de puşca"; *ierbărie* = „pulberărie".

cu mânele sale, de cât să încapă în mânele păgânilor rob.

Deci Turcii întărind cetatea cu puşce şi cu zaherè[114]) şi cu oaste, au aşezat şi paşă. Şi prădând cât au putut agiunge oştile turceşti în sus prin Ţara Leşească, au purces împărăţia în gios, iar pre acel şleah ce au venit. Şi au trecut Dunărea la Obluciţă, cu mult plean[115]) de robi şi de duium[116]). Iară pe Petriceico Vodă l-au lăsat cu oastea sa cu Moldoveni în Hotin, ca să fie de paza ţărei şi a şleahului Cameniţii, ca să nu închidă Leşii drumul neguţitorilor, să nu flămânzească oastea din Cameniţă.

Trimis-au vezirul la Petriceico Vodă, când era împărăţia la Nistru, să aleagă pre un boier care-i mai de treabă, să-l trimată la cortul său, că-i trebuieşte. Ales-au Petriceico Vodă din toţi boierii ţărei mai de treabă la voroavă pre Miron Costin, care au fost mai pre urmă şi logofăt mare. Şi mergând Miron Costin la cortul vezirului, pusu-l-au vezirul de au şăzut înaintea lui. Şi i-au zis vezirul să-i spuie drept, pare-le lor bine că au luat împărăţia Cameniţa au ba. Iară Miron au răspuns că se teme a spune drept. Vezirul s'au zimbit a ride şi i-au zis să grăiască, să nu se teamă. Atunce Miron au zis: „Sântem noi Moldovenii bucuroşi să se lăţească împărăţia în toate părţile cât de mult, iar peste ţara noastră nu ne pare bine să se lăţească". Atunce vezirul iar au ris şi i-au zis: „Drept ai grăit". Şi apoi l-au întrebat cum socoteşte, lăsa-o-a oaste turcească la Hotin cu Petriceico Vodă, să fie de paza ţărei şi a Cameniţei până în primă-

114) *zaherè* = *zahereà* = „proviant".
115) *plean* = „pradă de războiu".
116) *duium* = „bogăţie de tot felul, lucruri şi bucate", „pradă de războiu".

vară, şi nu va avè vre o primejdie de Leşi. Iară Miron au răspuns că nu-i bine să lase oaste turcească, că este vreme de iarnă. Şi să şază oaste de iarnă la un loc, nu o va putè birui ţara de fân şi de grăunţe şi de alte bucate, că este ţara săracă şi a flămânzi oastea. Să o răschire[117]) pin sate, satele sânt rare şi ar lovi podgheazuri[118]) din ceea parte, astăzi într'un sat, mâne într'altul, şi până în primăvară a peri oastea împărătească toată. Şi pintre oastea turcească ar strica podgheazurile şi ţara. Numai oastea turcească să se ducă în gios. Numai să le deie voie împărăţia să scrie Moldovenii la Leşi cu rugăminte şi cu îmbunături, fiind tot de o lege; or crede Leşii şi or lăsa de nu vor face stricăciune Moldovei, şi or chivernisi şi cetatea de bucate până în primăvară.

Şi aşa au lăsat vezirul după sfatul lui Miron. Iar unii din boieri, după ce le-au spus Miron sfatul, zicea că-i mai bine să lase Turcii să ierneze, că potu pre dânşii să-i prăde Leşii şi Ţara. Iară Miron zicea că n'or prăda-o, iar de or şi prăda-o, nimică n'a hi de cât să le ia inicerii muierile şi copiii şi să rămâie şi aşăzători, să nu se mai ducă.

CAP V.

DOMNIA LUI PETRICEICO STEFAN VODĂ

Stătu domn Ştefan Petriceico Vodă la anul 7180. Şi dacă s'au aşăzat domn, au rămas cu oastea sa la Hotin, pentru grija podului şi a Cameniţii, până în postul Crăciunului. Apoi au

117) *răschirà* = răsfira.
118) *podgheaz* = „expediţie, incursiune".

venit la Iaşi în scaun. Iară în primăvară au venit împărăţia până la Obluciţă şi au trimis pre Husain paşa cu oşti la Hotin. Mers-au şi Petriceico Vodă, cu oaste şi cu toţi boierii săi, şi domnul muntenesc Grigorie Vodă, iarăşi cu oastea sa, la Hotin. Iară la Ţuţora au stătut caplan-paşa[119]) cu oaste turcească.

Atunce Leşii, gătindu-şi oaste, au venit asupra Turcilor la Hotin cu Sobieţchi, hatmanul corunii, carele pre urmă au fost şi craiu, cu Sinavschi hatman-polnii[120]), cu frumcasă caste, iar Mihail craiul leşesc Vişnoveţchi era cu toată puterea sa la Liov. Turcii văzând că vine oaste asupra lor, făcut-au şanţuri pre lângă cetatea

---

119) *caplan* = „un fel de turban", „soldat turc care purta caplan"; *caplan-paşă* = „căpetenia caplanilor". Asemenea titluri, pe cari cronicarii le găsesc în izvoarele lor, adese n'au mai fost înţelese şi greşit interpretate de ei. In cazul de faţă d. p. cuvântul *paşă* fiindu-le un termen curent, elementul celălalt de compoziţie, *caplan*, având o înfăţişare mai exotică, putea fi luat şi drept nume propriu. In ipoteza din urmă ar trebui să cetim şi să scriem deci *Caplan paşa* nu *caplan-paşa*. De fapt în multe cazuri de felul acesta este greu de hotărît care a fost interpretarea cronicarului. Când ne găsim în faţa unor nedumeriri de aşa fel, sântem, oricum, în desăvârşit acord cu intenţiunea autorului de a fi pe cât se poate de exact, dacă alegem forma care corespunde realităţii istorice, oricât de nelămurită ar fi fost pentru el. Poate că nici nu şi-a pus problema dacă trebuie cetit d. p. *caplan-paşa* sau *Caplan paşa*, mai ales că în transcrierea lui cirilică imaginea grafică rămânea aceeaşi şi într'un caz şi într'altul. Atunci am fi cu atât mai îndreptăţiţi să ortografiem cuvintele aşa cum trebuiau înţelese. Când însă nu încape nici o îndoială asupra felului în care cronicarul înţelegea asemenea titluri, fi respectăm forma, chiar dacă ar fi greşită. Cfr. notele 145, 120, 243.

120) *hatman-polnii* = „ajutor de hatman". Polonii deosebiau între *hetman wielki* „mare hatman" şi între *hetman polny* „ajutor de hatman" sau „al doilea hatman". Cuvântul *polny* derivă din *pole* „câmp". Cât despre interpretarea acestui *polnii*, vezi nota precedentă.

Hotinului şi au întrat în şanţuri, iar Moldovenii şi cu Muntenii osăbiţi într'alte şanţuri încungiuraţi. Ce ei, ca cei cu nevoie, s'au sfătuit ei în de ei, Grigorie Vodă cu Petriceico Vodă, să se închine la Leşi, să steie cu toţii să bată pre Turci, ca să nu apuce a se aşăza în cetatea Hotinului paşă, pe cum se aşezasă în Cameniţă. Că aşezându-se în Hotin paşă, de-aci în Moldova n'are de ce mai domni domn. Şi agiungându-se cu Leşii, ei îi chiema să vie mai curând, că ei încă vor ţinè cu dânşii asupra Turcilor. Deci Leşii au priimit cu bucurie şi îndată s'au pornit asupra Hotinului.

Husain paşa, ce era sarascher, cu alţi paşi ce era în Hotin, înţălegând că vine oaste leşească asupra lor, se sfătuia cum or tocmi oaste acolo în şanţuri pedestrime şi cum or tocmi călărimea afară din şanţuri, să se bată cu Leşii. Au chiemat şi pre domni, pre Grigorie Vodă şi pre Petriceico Vodă, la sfaturi, să vadă cum or socoti şi ei. Deci Grigorie Vodă şi cu Petriceico Vodă ruga pre Dumnezeu şi aştepta să vadă cum mai degrabă izbânda Leşilor asupra Turcilor, ca să nu se poată aşeza Turcii în Hotin.

Zis-au paşa acestor domni, după ce au venit la dânsul: „Marele şi puternicul împărat ne-au trimis cu oaste la această cetate, la Hotin, cu puterea sa cea nebiruită, să ţinem locul şi cetatea aceasta şi să purtăm de grijă şi de aret[121]) să fim cetăţii Cameniţă, care este de curând luată din norocită primblare a împăratului nostru, ce s'au primblat până aice, ca să fim raialii Ţărei Moldovei ce este supt ascultarea împărăţiei de aret şi de apărare despre Leşi, aflându-se neprietini împărăţiei despre această margine. A-

121) *aret* = „pază".

cum cum socotiți să tocmim oaste pedestrimea și călărimea, să putem lua isbânda neprietinilor celor ce vinu acum asupra noastră cu oști?". Iară Grigorie Vodă au răspuns pașii și au zis: „Eu de aceasta nu pot sfătui într'alt chip, fără numai oastea puternicului împărat, fiind deprinsă la loc larg, călărește a dare războiu foarte este tare și cu nădejde de isbândă, fără de nici o sminteală. Iar din șanțuri este cu grijă a se luptare cu neprietinii cei din afară, că de multe ori se prilejește că cei din afară încungiură pre cei din lăuntru și-i ținu închiși și-i flămânzescu, și pre urmă de nevoie se închină și cadu în mânele vrăjmașilor săi fără de nici un războiu. Ce eu socotesc să ieșim de aice cu oaste, să lăsăm cetatea Hotinului și să ne pogorim în gios pre Prut, unde vom alege loc larg și bun de bătălie. Și de vom vedè că nu putem sta împrotiva neprietinilor, vei trimete măria ta de-a veni și caplan-pașa cu oastea de la Țuțora și-i vom bate".

Iară sarascher pașa dacă au auzit pre Grigorie Vodă zicându-i să lase cetatea, să iasă la loc larg cu oștile, s'au mâniat prea tare pre Grigorie Vodă, cât au scos hangerul să-l lovească, să-l omoare. Și au răcnit de i-au zis că pentru cetatea aceasta l-au trimes pre dânsul împăratul. Iar Grigorie Vodă cu Petriceico Vodă s'au îngrozit și de sârgu au ieșit de supt cort afară. Și cum s'au dus la otacul[122]) lor, îndată au trimes la Leși să vie mai curând, să nu zăbovească.

Venit-au oastea leșească aproape de Hotin. Tăbărându-se, și-au tocmit oastea pre orânduiala lor de războiu. Ieșit-au și Turcii oaste a-

122) *otac* = „bivuac".

leasă călărime din şanţuri, şi Petriceico Vodă cu Moldovenii şi Grigorie Vodă cu Muntenii. Şi începând răsboiu, mergea Turcii cu năvală asupra polcurilor leşeşti. Iar Leşii înceţ păşind, sprijinea[123]) năvala Turcilor, până au venit aproape de şanţurile Turcilor. Şi stând Leşii vetejeşte, s'au şi închinat Petriceico Vodă şi Grigorie Vodă împreună cu oştile lor la Leşi. Şi s'au amestecat cu Leşii şi au şi început cu toţii asupra Turcilor a-i tăiare.

Deci călărimea Turcilor văzând aşa, n'au mai avut vreme să facă năvală asupra Leşilor, ce numai le-au căutat de au întrat în şanţuri la ceea pedestrime a lor, ca să se apere. Iar steagurile husăreşti păşind înainte, au întrat în şanţurile turceşti, şi după dânşii ceealaltă oaste. Şi au şi început a-i tăiare pre Turci, cât n'au mai putut să se mai îndrepte Turcii şi au şi purces în răsipă. Unii au apucat pre pod, ce era preste Nistru supt cetatea Hotinului, alţii pin Nistru da de se îneca, alţii pre subt cetate de stâncă da de se sdrobia. Şi podul încă s'au rumpt de năvala Turcilor la mijlocul Nistrului, de s'au înnecat mulţime de Turci. Numai câţi au apucat cu paşa înainte, de au trecut asupra Cameniţii, atâţa au hălăduit. Perit-au optsprezece mii de Turci. Umplutu-s'au Leşii şi Moldovenii şi Muntenii de cai turceşti şi de arme şi de haine, şi de bani şi de alte lucruri bune.

După ce au făcut Leşii această isbândă, chiemat-au pre acesti domni, de s'au sfătuit să purceadă în gios, să treacă Dunărea în Ţara Turcească. Şi au orânduit pre Moldoveni şi pre Munteni să meargă înainte pre Prut, să le fie de strajă şi să stringă oştii zaherè. Şi cu acea socoteală

123) *a sprijini* = „a înfruntà", „a rezistà".

au purces domnii în gios pre Prut, iar Leşii, aşteptând să le mai vie oaste pre urmă, au luat de la Hotin pre supt codru asupra Toporăuţilor întru întîmpinarea ceilalte oşti ce venia despre Snetin, ca să se împreune cu toată oastea la un loc, să purceadă în gios, precum le era sfatul.

Deci domnii au trecut Prutul pre la Zalucea în ceasta parte şi de acolo s'au despărţit. Petriceico Vodă au mers la satul lui la Tătărăşeni şi de la Tătărăşeni au luat pre supt codru asupra Iubăneştilor întru întîmpinarea Leşilor, iar Grigorie Vodă au luat în gios, că nu avea într'alt chip cum face, că-i era doamna şi cuconii în Ţarigrad în mâna Turcilor. Deci hatmanii leşeşti văzându-l pre Grigorie Vodă că au luat în gios, şi calea nu-i era într'acolo, au trimis un domn să-l întrebe pre Grigorie Vodă dece merge pre acolo, că calea oştii nu-i într'acolo. Iar Grigorie Vodă au dat samă cătră acel domn că merge să deie ştire ţărei, să nu fugă nici să se bejănească, şi să orânduiască conace pentru treaba oştii; că într'alt chip n'are pre unde merge, că se vor spărie oamenii şi se vor bejeni, şi nimică nu vor găsi hrană de treaba oştii. Şi acest răspuns au luat acel domn leşesc şi s'au întors înapoi la hatmani. Grigorie Vodă, după ce au purces acel domn leşesc înapoi la hatmani cu acel răspuns, scris-au o carte la hatmanii leşeşti şi au trimes-o pre de altă parte, să-l ierte şi să primească de la dânsul acea slujbă cu isbânda ce au făcut. Că atâta au putut, iar mai mult nu poate, fiindu-i doamna şi copiii în Ţarigrad în mâna păgânilor.

Şi au purces cum mai de grabă în gios Grigorie Vodă, de au trecut Dunărea pre la Galaţi. Şi au trimes de au dat ştire vezirului la Obluciţă că şi

el au scăpat cum au putut și vine la poala împărăției. Deci vezirul dacă au auzit că vine Grigorie Vodă, s'au mirat, știindu-l că s'au închinat la Leși, având vezirul veste de la Husain pașa că s'au închinat la Leși. Nu credea vezirul că vine și tot trimetea, ni pre unul ni[124]) pre altul, înaintea lui, să vie mai curând.

Sosind Grigorie Vodă la Obluciță, au mers la vezirul. Și l-au întrebat cum au fost lucrul lui Husain pașa sarascherul la cetatea Hotinului, de au prăpădit oastea. Atunce având cale Grigorie Vodă cuvintelor sale, au spus vezirului cum au sfătuit pre Husain pașa să iasă din șanțuri cu oastea împăratului, pentru căci că oastea împăratului este deprinsă a dare războiu neprietinilor la loc larg, iar nu la strimtoare. Și Husain pașa s'au mâniat și au scos hangerul să-l omoare. Și i-au făcut de au întrat în șanțuri și pre Moldoveni și pre Munteni. Și viind oastea leșească, i-au încungiurat din toate părțile și numai pașa au scăpat pre pod preste Nistru, iar pre dânșii pre toți i-au prins Leșii. Ce pre urmă el au făcut cum au putut și și-au adus capul la poala împărăției. Deci vezirul, dacă au auzit așa, au zis că „bine ai fost sfătuit și nu te-au ascultat". De care lucru așa și-au tocmit lucrul, că au adus și marturi Grigorie Vodă înaintea vezirului, de au arătat. Deci vezirul au trimes de au tăiat capul lui Husain pașa.

Și pre Grigorie Vodă, de bucurie mare ce avea vezirul că au venit de s'au închinat de la Leși la dânsul, i-au dat iară domnia în Țara Muntenească, să fie domn. Că înțălegând că este hain, pusăse domn pre Duca Vodă în locul lui,

---

124) *ni... ni* = „când... când".

fiind Duca Vodă mazil la Țarigrad. Și luase și pre doamna lui Grigorie Vodă cu cuconii la saraiul împărătesc să-i turcească. Deci vezirul îndată au răpezit la Țarigrad, de au slobozit pre doamna lui Grigorie Vodă și pre cuconi și au oprit și pre Duca Vodă să nu meargă în Țara Muntenească. Deci Grigorie Vodă s'au rugat vezirului să-l lasă să meargă pre la Țarigrad, să-și vază casa și copiii, că i se și supărasă cu oaste.

Și mergând la Țarigrad, apucatu-l-au Muntenii cu multe pâri, mai vârtos Postelnicești, fiind și cu a Ducăi Vodă îndemnătură, temându-se să nu-i smintească domnia ce-i didese. Și Postelnicești fusăse ieșiți de la închisoarea lui Grigorie Vodă mai înainte vreme. Că după ce au venit Duca Vodă mazil de la Moldova în Țarigrad, — și Șerban logofătul, carele pre urma au fost și domn, au scăpat de nu l-au fost prins la mână să-l ieie, precum au fost prins pre ceilalți frați a lui, precum se pomenește mai sus, la ceielaltă poveste a lui — au fost isprăvit Șerban logofătul, cu mijlocul[125]) Ducăi Vodă, de au fost mers un capegi-bașă de au luat pre toți frații lui Șerban și neamul lui din închisoarea lui Grigorie Vodă din București. Și mergând Grigorie Vodă la Țarigrad, s'au tâmplat și ei acolo și și-au aflat vreme a-l pârire feluri de feluri de pâri pentru cazne și răutăți ce le-au făcut.

Ce Grigorie Vodă era un om harnic și tare și sumeț și gata la răspuns și la toate socotelele. Și se pâria ei față în față înaintea divanului împărătesc cu Postelnicești, cu Șaitanicești, cărora le zicu și Cantacuzinești. Și mai vârtos

125) *mijloc* = „mijlocire".

giupânesele lor îl pârea înaintea divanului împărătesc, că le-au fost puind pe giupânese de au fost cărând var şi piatră împreună cu ţiganii cei de dărvală[126]) la curţile domneşti. Ce Grigorie Vodă au mijlocit cu prietenii lui, şi iară i-au dovedit şi i-au pus iară pre toţi la popreală. Şi Şerban logofătul iară prinsăse de veste şi se ascunsăse ca şi întâi. Ce ceauşii împărăteşti l-au găsit ascuns în casa lui Duca Vodă în pod şi de acolo l-au luat. Şi l-au făcut surgun la Crit. Şi mult mustra Grigorie Vodă şi se ciortia[127]) cu Duca Vodă ce se punea pentru nişte oameni răi ca aceia.

Şi Grigorie Vodă se gătia să purceadă cu mare vâltă de al triile rând în Ţara Munteneascâ cu domnia. Numai Dumnezeu este mult milostiv, iar apoi de sârg întoarce mila sa. Că îndată s'au războlit Grigorie Vodă şi au murit. Norocul Cantacuzineştilor! Zicu unii să se fie agiuns Cantacuzineştii cu un doftor şi să-l fie otrăvit.

Şi apoi, murind Grigorie Vodă, au purces Duca Vodă cu domnia în Ţara Muntenească. Şi mai cu vreme, după ce au mers Duca Vodă în Ţara Muntenească, au stătut cu mare cheltuială, de au scos şi pre Şerban din surgunie de la Crit. Şi l-au adus în Ţara Muntenească şi l-au făcut logofăt mare.

De aice înainte lăsăm pentru Ţara Muntenească să scrie Muntenii şi noi iară ne întoarcem la urmă, să scriem pentru ţara noastră.

Petriceico Vodă era om bun şi slab; prost. N'au cutezat să facă ca Grigorie Vodă, să meargă la

---

126) *de dărvală* = „de muncă proastă şi istovitoare", „de ocară".

127) *a se ciorti* = „a se certa".

Turci. Și de la Tătărășeni s'au dus la Iubănești, așteptând pre Leși să se scoboare în gios și gândind că se vor mai stringe Moldoveni, să-și îmmulțească oaste, să stringă zaharà, ca să fie de treaba oștii leșești. Iară boerii moldoveni carii era cu dânsul, văzând că Grigorie Vodă s'au despărțit și s'au dus la Turci, sfătuitu-s'au și ei în de ei și s'au agiuns și cu toate capetile, căpitanii slujitorilor, să fie la un cuvânt. Și s'au dus cu toții la Petriceico Vodă și au început a se rugare lui Petriceico Vodă să-i lasă pe acasă, să-și ieie femeile și copiii, să-i deie în laturi, să nu-i ieie Tătarii, și iarăși or veni întru întîmpinarea lui Petriceico Vodă. Ce Petriceico Vodă, neștiind că și slujitorii sânt cu dânșii la un cuvânt, oarecum cu sumeție le grăia și nu-i credea și nu vrea să-i sloboază, zicând că și oaste leșească vine multă. Iară Miron Logofătul au răspuns: „Ori să fie voia măriei tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casele să le ieie Tătarii". Și s'au închinat și i-au zis: „Să fii măria ta sănătos", și au ieșit afară. Și așa toți boierii și căpitanii au purces cela după cela pre rând a se închinare și au ieșit afară. Și cum au ieșit afară, aù început a încălecare pre cai și au purces cu toții în gios. Iară Petriceico Vodă au rămas numai singur, numai cu Hăbășescul hatmanul și cu casa lui. Și au început a plângere și a blăstămare pe Miron și pe alții și a zicere la ce l-au adus. Și au trecut codrul întru întîmpinarea Leșilor de la Iubănești spre Cernăuți.

Iară boierii după ce au purces și au mers la Căcăceni, s'au sfătuit și au scris cărți la boierii cei de țara de gios, la Gavriliță și la Buhuș și la alții, precum ei și cu toată oastea s'au despărțit de Petriceico Vodă și vinu în gios la dânșii. Ce să

facă ştire vezirului, să poftească domn dintre dânşii, să-şi puie pre cine vor socoti, şi fără zăbavă; şi ei îşi vor alege domn şi vor merge cu toţii la vezirul. Şi au dat cărţile la Gheorghiţă Mitre, se le ducă la boierii carii sânt pomeniţi mai sus. Deci când au mers Gheorghiţă, au găsit pre toţi boierii în Galaţi şi pe Dimitraşco Vodă Cantacuzino pus domn de la împărăţie. Şi cum au văzut pre Gheorghiţă Mitre că au venit cu cărţile, l-au şi chiemat, de i-au spus de toate. Şi s'au bucurat şi l-au boierit. L-au pus postelnic al doiele. Şi au şi păzit de au scris, de au făcut ştire vezirului cum că toţi boierii şi toată slujitorimea şi ţara s'au lăsat de Petriceico Vodă şi au venit şi şi-au adus capetele supt mila împărăţiei.

CAP VI.

DOMNIA LUI DIMITRAŞCO VODĂ CANTACUZINO ÎN ANUL 7182 [128]

Auzind vezirul, fiind la Obluciţă, de lucrurile ce s'au făcut la Hotin şi cum s'au hainit Petriceico Vodă, de s'au închinat la Leşi, acolo în grabă nici un domn sau fecior de domn mazil nu era nime. Numai ce s'au aflat Dimitraşco Vodă, care era capichihaie lui Petricico Vodă şi fusăse mai înainte vreme şi visternic mare în Ţara Muntenească la Grigorie Vodă. Şi era Grec ţărigrădean de felul lui, neam de împărat creştinesc, de Cantacuzineşti, şi ştia rândul acestor ţări. Şi neaflându-se nime atunce, precum se pomeneşte mai sus, l-au pus pre dânsul vezirul domn în Moldova în locul lui Petriceico

128) 7182 = 1674.

Vodă. Şi luând caftan de domnie, au mers în târg în Galaţi. Şi s'au strins toată boierimea la dânsul şi oaste ca puii de pătărniche, după cum s'au scris mai sus. Şi au orânduit vezirul şi un paşă cu câtăva oaste turcească şi pre un sultan cu doăzeci de mii de Tătari, ca să-l ducă în scaun în Iaşi şi să se bată şi cu acei Leşi ce or veni asupra lui.

Deci Leşii dacă s'au tâlnit cu Petriceico Vodă spre Cernăuţi, au purces în gios tot dinpreună. Apoi s'au despărţit şi au trecut obuzul leşesc în gios până lângă movila Răbăei. Dimitraşco Vodă din Galaţi au pornit pre acel paşă cu Turcii şi pre sultanul cu doăzeci de mii de Tătari şi cu oaste moldovenească şi o samă de boieri moldoveni, anume Alecsandru Buhuş hatmanul şi cu Constantin Cantemir sardarul, carele au fost pre urmă şi domn, şi cu Ştefan Cerchezul comisul şi cu Mitre şi cu frate-său Gheorghiţă şi alţii mulţi, şi au purces întru întîmpinarea Leşilor. Şi era în obuzul leşesc cap hatmanul Sinavschi. Şi după ce s'au tâlnit acolo la Răbăia, le-au dat răsboiu prea tare şi s'au bătut toată zioa. Iar când au fost noapte, au făcut Leşii mulţime de focuri, un om câte cinci şese focuri. Deci paşa au chiemat pre Buhuş şi pre Cantemir şi i-au trimes să ieie limbă[129]). Şi când au mers, au găsit numai locul şi focurile, iar obuzul leşesc se întorsăse înapoi, că fusăse de toţi şese şepte mii de Leşi. Deci spuind Buhuş paşii, s'au bucurat. Şi au mai mers o samă după dânşii, până au trecut de Iaşi Leşii.

Turcii şi cu Tătarii s'au întors înapoi, că era în postul Crăciunului, vreme de iarnă, şi Leşii s'au tot dus în ţara lor. Şi Petriceico Vodă încă s'au

129) *limbă* = „veste, informaţii"; *a lua limbă* = „a lua informaţii, a iscodi" sau „a pune mâna pe un duşman de la care să se poată lua informaţii".

dus cu dânşii, şi hatmanul Hăbăşescul împreună cu dânsul. Numai ce au lăsat o samă de Nemţi în Cetatea Neamţului şi în Suceava, carii s'au tâmplat de au şezut acei Nemţi mai bine de un an. Şi era acele cetăţi pline de odoare şi de haine a toată ţara, boiereşti şi neguţitoreşti, după cum este obiceiul la vreme de răscoale, de-şi punu oamenii cine ce are mai bun prin cetăţi şi prin mănăstiri. Iar în Hotin, după ce au bătut Leşii pre Turci, n'au mai lăsat nici oaste, ce l-au lăsat pustiu.

Dimitraşco Vodă după ce au văzut că s'au curăţit de Leşi, rădicatu-s'au cu toată boierimea şi s'au dus la scaun în Iaşi şi s'au aşăzat la scaun. Deci Dimitraşco Vodă temându-se de Leşi să nu sloboadă niscaiva podgheazuri cu îndemnarea lui Petriceico Vodă, să-l ieie, scris-au la vezirul, de i-au făcut ştire de toate de aceste, precum s'au tâmplat. Deci vezirul au poroncit să ierneze Tătarii în ţară, pentru să-l apere şi pre dânsul şi raiaoa. Iar mai mult au fost socoteala Turcilor pentru ca să slăbească raiaoa, să nu se poată haini lesne. Zicu să fie zis vezirul lui Dimitraşco Vodă, când l-au pus domn la Obluciţă, de se vor apuca boierii să facă zapis la mâna vezirului cum că nu vor veni podgheazuri să strice ţara şi domnia, va trăi cu pace în Iaşi; vor rădica să nu ierneze Tătarii în ţară. Deci o samă de boieri s'au fost apucând să facă zapis, dar Miron logofătul zic să nu fie priimit [130]) la acel sfat, zicând că s'au făcut multă vrajbă cu Leşii şi ştiind şi pe Petriceico Vodă că-i dus cu dânşii: Nu se vor putè răbda să nu se sloboază podgheazuri, să strice ţara, şi pre urmă a cădè greu în ca-

130) *a primì la* = „a adera la, a-şi da asentimentul la".

petele lor. Iar așa, de or ierna Tătarii în țară, mai bine va fi, că vor apăra și țara de podgheazuri. „Că și în Țara Leșească văzu că iernează joimirii, și nu mai este nimică". Și așa au socotit și n'au vrut să facă zapis, și au lăsat de au iernat Tătarii în țară.

Dară aceste voroave nu sânt nimică, fără de cât Dimitrașco Vodă fiind prea telpiz[131]) și fricos, și neavând nici o milă de țară, punea pricini asupra boierilor și lui Miron, că sfătuiescu ei și-i bine[132]) să ierneze Tătarii în țară, și ei n'au priimit să facă zapis. Dar lui îi era voia[133]) și silia pre acela lucru, că se temea să șază în Iași, să nu vie niscaiva podgheazuri să-l ieie din Iași. Deci întrat-au Tătarii în țară ca lupii într'o turmă de oi, de s'au așăzat la iernatic pin sate pe oameni, din Prut până în Nistru și mai sus până în apa Jijiei, nemărui nefiind nici o milă de săraca de țară, cum ar fi fost țara fără de domn. Așa era jac într'însa, cum ar fi fost ei[134]) săracii pricină răutății, cum ar fi ei săracii sfătuit să vie Leșii cu oaste la Hotin. Cum s'au îndurat a da țara în pradă fără nici o nevoie? Numai pentru frica cea blăstămățească și chivernisala lui[135]) au socotit de au iernat Tătarii în țară până în primăvară! Joimirii, în Țara Leșească, ce mănâncă gospodarii casei, mănâncă și ei, și au frică și strinsoare[136])

---

131) *telpiz* = „prefăcut, șiret, viclean".
132) *și-i bine:* este bine după sfatul și chibzuiala boierilor. Obiecțiunile lui Dumitrașco nu sânt sincere, ci doar un pretext de mustrare adresată boierilor în scopul justificării lui înaintea țării, precum arată autorul în continuare.
133) *îmi este voia* = „îmi place, îmi convine".
134) *ei* = Moldovenii (constructio ad sensum).
135) *lui* = al lui Dumitrașco Vodă.
136) *stinsoare* = „înfrânare".

de rohmistrii[137]) lor, de nu potu face oamenilor răutăți, iară Tătarii sânt lupi apucători, pradă, robescu, batu și căznescu pre creștini, neavând grijă nici strinsoare de mârzacii[138]) lor. Și Tătarii nu mănâncă ca joimirii ce mănâncă gospodarii casei, ce mănâncă tot carne de vacă și de oaie, de nu-i poate să-i biruiască cu hrana pre dânșii și pre caii lor. Că un sac de orz da pe zi unui cal. Și cât nu putea să mănânce un cal într'o zi, îl deșărta din traiste și-l stringea deosăbi. Și dacă își sfârșia bietul om orzul din groapă, iar Tătarul îl făcea pre om de cumpăra orzul cela ce stringea el din traiste. Mâncat-au tot, și pâne și dobitoc, și au jăcuit tot până la un cap de ață. Pre mulți au și robit furiș, femei, fete, copii. Rămas-au bieții oameni numai cu sufletele, bătuți și struncinați precum era mai rău și mai amar, cum nu se poate nici a se scriere, nici a se povestire caznele și ucisurile lor ce au avut de Tătari.

Deci viind primăvara, s'au rădicat Tătarii din țară. Iară Nemții tot ședea prin cetăți, în Neamț și în Suceavă, și jăcuia ce putea prin pregiurul cetăților pentru mâncare. Și Moldovenii sta cu oaste prin pregiurul cetăților, ca să-i scoată, și nu-i putea. Și sta prin pregiurul cetăților și totdeauna avea cu dânșii bataie. Și boierimea de prin pregiur era bejeniți de răul lor.

Purces-au, la al doiele an a domniei lui Dumitrașco Vodă Cantacuzino, vezirul cu oaste în

---

137) *rohmistru* = rotmistru, cuvânt aparținător terminologiei militare polone, în care a intrat de la Germani (germ. *Rottmeister* = *Rotte* + *Meister* = „fruntașul unei coloane"). *Rohmistrii* sânt așa dară un fel de subofițeri sau, să zicem, de „vagmiștrii".

138) *mârzac* = „nobil tătar", „căpetenie tătărească".

Ţara Leşească pre Nistru, pre de ceea parte, tot stricând şi arzind prin Podolia cetăţile şi târgurile cu balimezurile[139]) şi puşcele cele mari, şi hanul cu Tătarii robind toată Podolia în sus, până au agiuns la Jeravna. Iară aice au orânduit pre caplan-paşa cu oaste turcească şi cu Moldovenii, de au stătut prin pregiurul cetăţii Sucevii câtăva vreme. Şi nu putea scoate pre Nemţii ce era în cetate, până au flămânzit şi s'au închinat de bună voie, şi viindu-le şi poroncă de la Leşi să iasă din cetate. Iară cei din Cetatea Neamţului neavând bucate, n'au zăbovit mult, ce au ieşit legând tabără[140]), de au mers la Suceava, la ceilalţi Nemţi.

Era atunce Alecsandru Buhuş hatman. Şi cum i-au întîmpinat hatmanul Buhuş la Podişoare, aproape de târgul Sucevii, şi dându-le năvală vitejeşte acolo la Podişoare cu slujitorii săi, au rumpt tabăra Nemţilor în doă. Atunce au lovit dintr'un sineţ[141]) calul de supt hatmanul Buhuş şi căzusă hatmanul într'un răzor cu faţa în sus, de nu se putea îndată să se scoale. Şi Nemţii năvălia să-l apuce, iar un căpitan moldovan, anume Decusară, au grăbit cu calul asupră-le. Şi s'au apucat hatmanul de coada calului lui Decusară şi, ţiindu-se bine, l-au scos din năvala Nemţilor. Deci hatmanul încălecând şi pre alt cal, le-au mai dat năvală în câteva rânduri. Şi mulţi din Nemţi au perit, iar pre unii i-au prins vii. Iar o samă s'au tot apărat, până au întrat în cetatea Sucevii la ceilalţi Nemţi. Trimis-au Nemţii cei vii ce i-au prins în răsboiu şi capetele celor morţi în Iaşi la Dimitraşco Vodă şi Di-

139) *balimez* = „tun de calibru mare".
140) *a lega tabără* = „a închiega rândurile în ordine de apărare".
141) *sineţ* = „puşcă".

mitraşco Vodă i-au trimes la împărăţie. Şi şedea pregiur cetăţei Sucevii oaste şi nu-i putea scoate. Şi doi ani tot au ţinut Nemţii cetatea Sucevii; nu i-au putut scoate.

Tâmplatu-s'au de au murit şi craiul leşesc Mihai Vişnoveţchi şi era multă amestecătură între Leşi, că nu-şi putea alege craiu. Şi din sus cu Şvezii nu era bine aşezaţi. Din gios îi bătea Turcii şi cu Tătarii, precum s'au pomenit mai sus. Deci Leşii au agiuns[142]) la toată creştinătatea câţi sânt în Europa, şi la Neamţ, şi la Mosc, şi la Franţuz, şi la Veneţian, şi la papa. Toate crăiile câte sânt creştineşti au scris cărţi la împăratul turcesc şi la vezirul, să deie pace Leşilor, să nu se mai atingă de dânşii, că apoi ei cu toţii se vor scula asupra lor.

Deci vezirul atunce era la Jeravna. Şi era hanul pre de altă parte şi alţi paşi pre alte locuri, de tot strica zidurile cetăţilor şi ardea şi prăda. Deci atunce la Jeravna cum au venit acele cărţi de la creştinătate, au şi stătut vezirul cu Leşii la pace, că acolo la Jeravna era strinsă şi oaste leşească. Şi aşa s'au aşăzat: Să deie Leşii toată Podolia olat cetăţii Cameniţă, din Nistru de la Buceci pe la Satanova şi până la Nejiboje şi pe la Leticiova, cât cuprinde Podolia toată şi Ucraina. Şi să iasă şi Nemţii de pin cetăţi din Moldova şi podgheazuri în Moldova să nu mai facă. Şi Cameniţa să aibă pace de podgheazuri. Şi să coroneascâ şi pre hatmanul Sobieţchi, să le fie craiu, pentru căci hatmanul Sobieţchi avea prieteşug bun cu hanul şi au stătut hanul la mijloc cătră vezirul, de au aşezat să-l puie pre

142) *a agiunge la cineva* = „a se adresa cuiva, a face apel la cineva".

dânsul Leşii craiu. Şi aşa aşezându-se de îmbe părţile, s'au întors vezirul înapoi pre Nistru, pre la Tighinea, de s'au dus la Poartă.

Scris-au atunce vezirul la Dimitraşco Vodă, ieşind Nemţii din cetăţile Ţărei Moldovei, să trimiţă se le strice toate, ca altă dată să nu mai vie oşti să între într'însele. Aşa se voroveşte, că mai mult sfatul şi îndemnătura lui Dimitraşco Vodă au fost decât voia vezirului.

Triimes-au Dimitraşco Vodă pre Panaitachi uşerul Morona cu un agă turc, pentru să strice cetăţile, şi cu alţi boieri. Şi atunce ieşind Nemţii din Suceava, au întrat acel Panaitachi şi cu acel agă, tălmaciu fiind Panaitachi agăi, şi au spart săcriile şi lăzile unora şi altora carii au fost pus acolo. Şi multe lucruri scumpe şi odoare au luat, de s'au umplut de avere. Iară mai pre urmă i-au rămas feciorul de muria de foame a lui Panaitachi. Deci atunce au stricat cetatea Sucevii şi a Neamţului şi a Hotinului.

Pre hatmanul Buhuş îl ţinea la mare cinste Dimitraşco Vodă pentru vitejiile ce făcusă acolo la cetăţi. Când au venit de la oaste la Iaşi, făcutu-i-au mare cinste şi alaiu cu toţi slujitorii curţii, cu dobe, cu surle, ca unui hatman ce era vestit, de slujia domnului cu dreptate şi ţărei.

Făcut-au acest domn Dimitraşco Vodă un obiceiu reu şi spurcat în ţară, care n'au mai fost până atunce, de au dat hârtii[143]), de scriu feţele oamenilor, de la mic până la mare. Care au rămas pomană lui, de nu o mai lasă nici un domn să se uite acea pedeapsă a săracilor.

S'au scornit şi o ciumă mare în toată ţara în

143) *hârtie* = „foaie personală de impunere cu semnalmentele contribuabilului; servia titularului ca dovadă că e trecut între contribuabilii dintr'o anumită localitate", „bir scos pe temeiul acestor hârtii".

Antonie Vodă Rusăt (1675–1678).

După o fotografie de frescă din colecţia de stampe a Academiei Române.
Portrete de Domni moldoveni: A, II, 19.

zilele acestui domn, în anul 7183, de la luna lui lunie, şi au ţinut până la Ghenar[144]). Şi au murit mulţi oameni, cât nu-i putea îngropa şi-i arunca prin gropi, de-i năruia. Iară Dimitraşco Vodă văzând atâta omor, au ieşit în deal la Galata cu boierii şi acolo şedea.

Şi atunce s'au tâmplat un paşă, anume Caplan[145]), fiind la Ţuţora cu oaste. Petrecând haznelele ce mergea la Cameniţă, i-au venit ferman de la Poartă să mazilească pre Dimitraşco Vodă. Deci caplan-paşa, cum i-au sosit fermanul, au şi trimis la Dimitraşco Vodă, de l-au chiemat la Ţuţora şi i-au arătat fermanul cel de mazilie. Şi de acolo nu l-au mai lăsat să se mai întoarcă la Iaşi, ce l-au şi pornit în gios la Ţarigrad. Numai ce au trimes la Iaşi, de şi-au luat agărlâcul[146]), că doamna lui era la Ţarigrad. Iar în locul lui au pus domn pre Antonie Vodă Rusăt.

CAP VII.

DOMNIA LUI ANTONIE VODĂ RUSĂT ÎN ANUL 7184. [147]

Dacă au mazilit caplan-paşa pre Dimitraşco Vodă la Ţuţora, au venit domn Antonie Vodă Rusăt, iară Grec ţarigradean, rudă cu Dimitraşco Vodă Cantacuzino. Acesta dacă au venit în scaunul domniei, fiind bun şi milostiv, s'au apucat a face lucruri dumnezeeşti, beserici, să-i rămâie

144) *Ghenar* = „Ianuarie".
145) *Caplan:* confuzie pe urma căreia acest titlu a fost luat drept nume propriu. Cfr. nota 119.
146) *agărlâc* = „calabalâc, bagaj".
147) 7184 = 1675.

pomană. Au dres clopotnița la Sfântul Nicolai și au șindilit preste tot și au făcut zid împregiur și au zugrăvit pristolul, precum se vede, și au adus și apă pre oale[148]) până în zidul acestei biserici. Care pre urmă cu vreme s'au astupat, netocmindu-o nime. Zidit-au și la mănăstirea Sfântului Sava zidul împregiur, ce n'au apucat să-l istovească.

Iar al doiele an al domniei lui i-au venit poroncă de au mers la oaste cu vezirul la Cehrin. Mers-au și Duca Vodă, domnul muntenesc. Și bătând cetatea Cehrînului câteva săptămâni, și viind și oastea moschicească cu un cneaz, anume Ramadan, au bătut pre Turci. Și mulți Turci s'au înnecat în apa Tesmenul.

La Antonie Vodă era hatman Gavriliță. Iar dacă au mers oaste la Cehrin, fiind știind Halep pașa pre Buhuș hatmanul, carele[149]) au mers cu zaharaoa la Cameniță și Buhuș hatmanul făcea pod preste Nistru. Și viind oaste leșească, ținea cale să nu lase zaharaoa să o treacă la Cameniță. Și s'au făcut un războiu mare, unde sta Buhuș vitejește. Și acel pașă întrebându-l pre Antonie Vodă Rusăt unde este Buhuș hatmanul, iar Antonie Vodă au dat samă că au bolnăvit și n'au putut să vie în oaste. Și au făcut pre Antonie Vodă de au trimes cum mai de sârg, de l-au adus pre Buhuș tocma acolo la Cehrin. Și mergând Buhuș cu slujitorii ce avea pre câmp pustiu, au dat preste niște Căzaci ce țineа șleahul Turcilor la niște stinci de piatră, și nime nu le putea strica nimică. Iar lovindu-i Buhuș, i-au luat pre toți de grumaz, până au apucat ei să

148) *oală* = „burlan de lut ars".
149) *carele* (subst. nu pron.) = pluralul articulat al lui *car*.

între în stincă. Și mergând Buhuș la adunare, i-au închinat la pașa pre Căzaci. Pentru care slujbă au dobândit cinste și nume bun de la pașa. Și îndată au poroncit pașa lui Antonie Vodă Rusăt de l-au pus hatman pe Buhuș, și au zis să nu afle că-l mai schimbă din hătmănie. Deci pentru Buhuș era și Duca Vodă, domnul muntenesc, îndemnător la pașa ca să-l puie hatman, fiindu-i cumnat. Dar și hărnicia lui îl arăta la stăpâni vrednic, cum și atunce n'au mers cu mânele goale la pașa.

Iară la anul după aceasta au mers Turcii cu oaste și cu domnii acestor țări la Cehrin. Și au dobândit Cehrinul cu vicleșugul lui Ramadanovschi. Zicu să fie căzut în robie la Turci un fecior a lui Ramadanovschi, dintr'un podgheaz ce au fost mers Moscalii spre Crâm mai înainte de oștirea Tucilor la Cehrin. Și l-au fost și turcit pre acel fecior a lui Ramadanovschi. Și auzind el că este tată-seu cu oștile moschicești acolo la Cehrin, au spus Turcilor să-l ducă și pre dânsul acolo, că dacă îl va ști tată-seu, el va închina cetatea. Deci mergând Turcii a doa oară cu oști la Cehrin, au dus și pre feciorul lui Ramadanovschi. Și au scris la tată-seu să silească să-l scoată din robie. Și agiungând Turcii și cu bani la Ramadanovschi, el au făcut vicleșug, scoțindu-și feciorul din robie. Au îmbătat cu holercă[150]) pre Căzacii cei din cetate și, dormind beți, au dat știre Turcilor. Și au întrat Turcii în cetate și au prins pre toți Căzacii. Și au ars și cetatea până în pământ, că era de lemn și de pământ. Iar Ramadanovschi s'au făcut a fugire. Și timpinându-se cu oastea moschicească ce venia asupra Turcilor la Cehrin, dacă au înțăles că au

150) *holercă* = *horilcă* = „răchiu".

luat Turcii Cehrinul, s'au întors înapoi în deşert. Pre urmă înţălegând Moscalii de vicleşugul lui Ramadanovschi, l-au prins împăratul moschicesc. Şi au topit banii ce au fost luat de la Turci şi i-au turnat în gura lui Ramadanovschi. Şi aşa şi-au luat plata după fapta lui.

Iară la Poarta împărăţiei turceşti pre acea vreme îmbla Dimitraşco Vodă Cantacuzino să mazilească pre Antonie Vodă Rusăt din Moldova, şi Şerban Cantacuzino logofătul din Ţara Muntenească îmbla pentru domnia Ţărei Munteneşti, să mazilească pre Duca Vodă, domnul muntenesc. Că pe Şărban logofătul îl lăsase Duca Vodă caimacam în Bucureşti şi ispravnic să facă curţile domneşti acolo în Bucureşti. Şi dacă au gătit curţile, el n'au mai aşteptat pe Duca Vodă să vie de la Cehrin. Că atunce au găsit vreme bună de fugă şi s'au dus cu toată casa lui şi cu tot neamul lui, Cantacuzineştii. Că avea mulţi şi mari neprieteni la Duca Vodă, de sta în tot ceasul să-i mănânce capul: pe toţi Cupăreştii şi pe alţi boieri de Ţara Muntenească tovareşi cu Cupăreştii. Şi sta tot de-l pâria şi în doă rânduri l-au adus Duca Vodă pe gurele lor la Bucureşti, să-i taie capul. Numai se punea doamna şi cu fratele doamnei Lupaşco spatarul, cumnat fiind lui Şerban logofătul, de-i scotea capul. Iar pe urmă tâmplându-se de au murit Lupaşco spatarul, au văzut Şerban logofătul că n'are cine se mai pune pentru dânsul, şi numai ce i-au căutat de au fugit.

Deci Duca Vodă, dacă au înţăles de la Cehrin că au fugit Şerban logofătul la Udriiu şi cu tot neamul lui, s'au mâhnit. Chiemat-au atunce pre Costantin stolnicul, fratele lui Şerban logofătul, şi pre nepotu-său Constantin Brâncoveanul postelnicul, de le-au giurat Duca Vodă pentru Şer-

ban logofătul cum că nu va avea nici o nevoie, numai să se întoarcă înapoi. Că pe stolnicul Constantin îl credea Duca Vodă, că-i era cumnat şi se apuca că va întoarce pe frate-său de la Udriiu înapoi. Şi aşa au amăgit şi ei pe Duca Vodă, de i-au trimes şi pe dânşii de la oaste tocma la Udriiu, la ceilalţi. Deci Şărban logofătul, dacă au văzut şi pe frate-său scăpat de la Duca Vodă, n'au căutat să se mai întoarcă înapoi, ce având prieteni la Poarta împărăţiei, au făcut cum au putut, cu cheltuială, şi au luat domnia Ţărei Munteneşti. Insă pe Duca Vodă nu l-au putut mazili, ce au mazilit pre Antonie Vodă Rusăt din Moldova. Şi au venit Duca Vodă din scaunul muntenesc domn aice în Moldova în locul lui Antonie Vodă.

Deci întorcându-se Antonie Vodă de la Cehrin, au venit până la Soroca. Şi-l părisă o samă de boieri pe Antonie Vodă şi Antonie Vodă cheltuisă o sută de pungi de bani şi mai bine atunce la vezirul. Şi ştia că şi-au aşăzat lucrul, şi au mers de şi-au luat zioa bună de la vezirul şi au îmbrăcat caftan, să meargă la Iaşi cu domnia în Moldova. Iară Buhuş şi alţi boieri carii îl părisă, dacă au văzut că au îmbrăcat caftan de la vezirul, au început a-şi prinde caii, să fugă carii încotro or putè. Mers-au Antonie Vodă şi la chihaiaoa să-şi ieie zioa bună. Iar atuncea au şi nemerit un agă de la împărăţie cu mazilie şi acolo, de la chihaiaoa vezirului, i-au luat caftanul din spate şi l-au pus în hiere. Şi l-au dus la împărăţie la Udriiu. Şi au pus caimacam până a socoti împărăţia să puie domn. Atunce auzind boierii cei ce era să fugă, s'au bucurat şi au dat laudă lui Dumnezeu.

Iară pe Duca Vodă atunce nu l-au mazilit. Şi au mers de la Cehrin la Bucureşti. Şi în Bu-

cureşti dacă au mers, au trimes împărăţia de l-au mazilit. Şi au venit cu mazilia Constantin Brâncoveanul postelnicul în Bucureşti, cu cealma în cap, fără de veste — şi nimică nu ştia Duca Vodă — şi împreună cu schimni-aga, să-l ducă în Ţara Moldovii şi în locul lui în Ţara Muntenească să vie să fie domn Şerban logofătul.

Vrut-au atunce Constantin Brâncoveanul postelnicul, nepotul lui Şerban Vodă, şi au umblat ca să prinză pre toţi neprietenii lui Şerban Vodă, să-i ţie la închisoare, până a veni Şerban Vodă cu domnia de la Ţarigrad. Deci pe Cupăreşti, fiind Greci, nu i-au putut lua de la mâna Ducăi Vodă, iar pe boierii munteneşti, carii era duşmani lui Şerban Vodă, Stoica paharnicul şi cu alţii, dacă au prins de veste, au făcut cum au putut şi au fugit şi acei în Moldova. Iar pre Hriză şi pre alţi mulţi boieri munteneşti i-au prins. Şi după ce au venit Şerban Vodă, pre toţi i-au omorit cu grele şi cumplite morţi. Iar Duca Vodă au purces la scaunul său în Moldova în postul Crăciunului.

Iară la vremea lui Antonie Vodă, după ce s'au întors de la Jeravna vezirul şi cu hanul, coronit-au Leşii atunce pre Ioan Sobieţchi, să fie craiu în Ţara Leşească. Şi după ce l-au coronit, stătut-au cu toată recipospolita[151]) şi au ales pre un domn mare leşesc şi l-au trimes sol la Poartă pentru întemeiere şi aşăzământul păcii ce au fost făcut la Jeravna. Şi au trecut pin Moldova, pin Iaşi, cu mare şi multă pohvală. Şi i-au ieşit Antonie Vodă înainte şi i-au făcut mare cinste şi pohvală. Şi au făcut multă zăbavă la Ţarigrad şi târziu s'au întors la ţara lui.

---

151) *recipospolita* = „stat, reprezentanţa statului". Cuvântul este chiar cel întrebuinţat în acest înţeles de Poloni.

Antonie Vodă macar că era Grec şi străin ţărigrădean, dar era mai bun domn decât un pământean. Că nici un obiceiu rău în ţară în zilele lui n'au făcut, ce încă şi câte au găsit de alţii rele, multe au lăsat. Numai la toţi domnii se află câte un musaip om rău. Aşa şi la Antonie Vodă era o rudă a lui, anume Alecsandru Ramandin, postelnic mare, Grec de neamul lui, sumeţ, mândru, nebun[152]), lacom. Trecea preste toţi, nu cunoştea pre nime, având trecere şi cinste de la Antonie Vodă. Dar încăşi[153]), precum văd, acum musaipii la domnul, nu numai străini, ce şi de ai nostri, carii au cinste şi sânt apropi[154]) la domni, au întrecut cu zece părţi cu răutate şi neomenie pe Ramandin! Că Ramandin nici un obiceiu reu n'au îndemnat pre domn să facă nici au făcut, iar acesti de pre acum, câte ciume rele şi răutăţi, toate le-au scornit şi le-au făcut, precum l'-eţi[155]) vedè la rândul lor înainte, că s'au însămnat tot anume la ce domn s'au făcut şi cine au fost musaipi.

Fost-au şi feciorii lui Antonie Vodă desmerdaţi, fară de frică. Imbla pin ţară cu mulţi feciori de mazili nebuni, strânşi cu dânşii, de făcea multe giocuri şi beţii şi nebunii prin târguri şi prin sate boiereşti, de lua femeile şi fetele oamenilor cu deasila, de-şi ridea de dânsele; ce nu numai a oameni proşti, ce şi a oameni de frunte şi de cinste. Şi de şi oblicia Antonie Vodă, încă nu le zicea nimică şi nu-i certa cu cuvântul, ca un părinte ce le era. Şi pentru

152) *nebun* = „care nu-i bun, netrebnic".
153) *încăşi* = „chiar încă".
154) *aproape*, care în uzul nostru poate fi şi substantiv (d. p. în *iubeşte aproapele tău*), este întrebuinţat aci ca adjectiv, în forma de plural masculin *apropi*.
155) *l'-eţi* = le veţi.

aceea poate în osîndă mai pe urmă Antonie Vodă au agiuns. Că au mers boierii la Poartă de l-au pârît prea tare cu multe năpăşti. In loc de bine ce au făcut Antonie Vodă ţărei, de n'au scos nici un obiceiu rău, cu acest fel de mulţămită boierii i-au mulţămit. Că l-au închis Turcii şi l-au bătut şi l-au căznit cu fel de fel de cazne; până şi tulpanuri supţiri îl făcea de înghiţia şi apoi le trăgea înapoi, de-i scotea maţele pe gură. Şi l-au făcut de au dat o mie de pungi de bani şi mai bine. Şi după ce l-au slobozit Turcii să meargă la casă-şi şi apropiindu-se de casă-şi, numai ce au văzut că-i arde şi casa. Şi puţintele odoare ce-i mai scăpasă, mistuite în casă au ars şi acele.

Vedeţi păcatul şi osînda la ce aduce pe om la vreme de bătrâneţe: sărăcie şi cazne. Şi cât au mai trăit Antonie Vodă, cu milostenie îşi ţinea viaţa lui. Şi feciorii lui la mare lipsă au agiuns. Se hrănia cu păscăria în Ţarigrad. Dar şi boierii cei ce l-au pârît, încă nimică nu s'au mai ales de casele lor. La Alecsandru Buhuş hatmanul nimică nu i s'au ales de casa lui şi de feciorii lui, care se vede şi până astăzi. Aşijdere şi Miron Costin logofătul, când au pus Constantin Cantemir Vodă de i-au tăiat capul în Roman, care este povestea scrisă la rând înainte, zicea şi striga în gura mare că nu este vinovat cu nimică lui Cantemir Vodă, şi pere pe dreptate[156]: numai osînda lui Antonie Vodă îl goneşte, şi pentru aceea pere, că l-au pârît cu strîmbătate. Şi alţi mulţi ca acesta.

Deci bine ar fi, fraţilor, să nu vă îndemnaţi

---

156) *şi pere pe dreptate:* este nevinovat faţă de Cantemir Vodă, care l-a osândit la moarte, dar ispăşeşte un păcat comis faţă de Antonie Vodă.

a pârire pre domni, că sânt stăpâni şi pomăzanici[157]) a lui Dumnezeu. Macar de v'ar şi poronci domnul carele va fi atunce în scaun stăpânitor, încă din cele drepte să le mai împuţinaţi, iar năpăşti să nu puneţi. Că osinda nu se iartă, nici trece pre om. Incă pe mulţi am văzut, îndesindu-se pentru cinste să dobândească, de pâresc domnii şi se laudă între dânşii că se temu domnii de dânşii şi zicu că ştiu bine a pârire. Iar pre urmă, cu acel fel de hărnicie, nici pre unul n'am văzut viind la vre o pricopsală.

CAP VIII.

DOMNIA A TRIA A DUCĂI VODĂ CELUI BĂTRÂN ÎN ŢARA MOLDOVII.

Venit-au Duca Vodă cu a tria domnie în Ţara Moldovii din Ţara Muntenească în anul 7187[158]) şi au întrat în Iaşi, la scaunul domnesc, Dechemvrie în şeşe zile, în zioa Sfântului Nicolai. Venit-au şi câţiva boieri munteneşti aice în ţară în Moldova cu Duca Vodă, de frica lui Şerban Vodă, precum s'au scris mai sus. Atunce era greu în ţară, pentru zaherele şi meziluri[159]) la drumul Cameniţei, şi cheltuială cu schimbatul paşilor de Cameniţă. Şi din Iaşi până în Cameniţă era locul pustiu încă din iernatul Tătarilor din zilele lui Dimitraşco Vodă Cantacuzino. Şi aşezând slujitori în tabără şi în Stefăneşti, Antonie Vodă ţinea mezilul din Stefăneşti până în Cameniţă, iar mai pre urmă au aşezat oa-

157) *pomăzanic* = „uns, miruit".
158) 7187 = 1678.
159) *mezil* = „poştă, staţiune de popas".

meni în Hotin şi în Perirâta. Atunce vinea podgheazuri din Ţara Leşească la drumul Cameniţei, de lovia pe Turci şi pe neguţitorii carii mergea la Cameniţă şi le făcea multe pagube şi stricăciuni.

Iară după ce s'au întors solul cel leşesc de la Poartă, ce trecuse în zilele lui Antonie Vodă, au ales loc Cameniţei şi au hotărit toată Podolia să fie olat Cameniţei. Din Nistru de la Buceci până în Ucraina şi cu Ucraina cu tot până în Cehrin şi până în Vozia în gios au rămas să fie tot supt ascultarea Turcilor. Şi au ieşit mulţime de Ruşi din lăuntru din Ţara Leşească şi s'au aşezat în olatul Cameniţei, de s'au făcut sate şi raiè. Şi au pus Turcii pin sate subaşi[160]) după obiceiul lor. Şi îmbla Turcii la Leşi şi Leşii la Turci fără de nici o grijă. Atunce şi în Moldova s'au aşezat slujitori pre la meziluri şi pre la margini şi au început a se face şi slobozii[161]), pre la Cernăuţi şi pre la Hotin.

Iară în al doilele an a domniei lui au tăiat Duca Vodă pe trei boieri, anume pre Vasilie Gheuca vel visternic şi pre Gheorghie Bogdan vel jicnicer şi pre Lupul sulgerul, carii au fost făcut cărţi hiclene cu iscălitura lui Dimitraşco Vodă Cantacuzino la Orheeni şi la Lăpuşneni, să se rădice cu oaste să meargă să prindă pre Duca Vodă cu toată casa lui şi pre o samă de boieri ai lui, şi cu izvod cu ce morţi să-i omoare pre toţi. Şi trimeţind cartea aceea cu Lupul sulgerul, ca cum ar fi fost de la singur[162]) Dimitraşco Vodă, la căpitanii de la acele ţinuturi, iar un căpitan, anume Decusară, dacă au înţăles ce

160) *subaş* = „intendant, şef de poliţie".
161) *slobozie* = „sat de colonişti".
162) *singur* = „însuşi".

scrie întru acea carte, s'au făcut a trimete poronca la alți căpitani, iar pre de altă parte au și purces de au venit la Iași cum mai de grabă și au mers la Buhuș hatmanul, de l-au întrebat cu a cui știre este. Iar Buhuș hatmanul neștiind nimică de aceste, îndată au mers la curtea domnească și au spus Ducăi Vodă. Și Duca Vodă au trimes pe Gheorghiță Ciudin sardarul și au prins pre Lupul sulgerul cu acea carte hicleană. Iar Gheuca și Bogdan nu știa nimică. Ce cum l-au adus pre Lupul sulgerul la Duca Vodă, l-au întrebat Duca Vodă pre Lupul sulgerul cu a cui învățătură au făcut aceste, iar el au spus că l-au trimes Gheuca și Bogdan. Și îndată Duca Vodă au trimes niște bulubași[163]) cu siimeni, de i-au luat de pre la gazdele lor și i-au închis. Și a doă zi i-au scos la divan între toată boierimea. Și nimică n'au mai putut să tăgăduiască faptele lor și i-au spus drept Ducăi Vodă că sânt vinovați. Deci Duca Vodă mult i-au mustrat și au orânduit pre Toader Fliondor vel armaș, poroncindu-i de le-au tăiat capetele a tustrii, zioa amează zi, la fântâna denaintea porții curților domnești. Și în locul Gheucăi au pus visternic mare pre Toderașcu Cantacuzino feciorul lui Iordachi celui bătrân. Fost-au jupâneasa Gheucăi vară primare cu doamna Nastasia a Ducăi Vodă, dar nimică nu i-au putut folosi.

Iară după ce s'au plinit doi ani de domnia Ducăi Vodă, au mers la Țarigrad la împărăție, având pâră cu Stefan beizadè, fecior Radului Vodă, pentru logodna ce au fost făcut cu fiică sa Catrina. Că fiind feciorul Radului Vodă grozav la față, punea pricină Duca Vodă și nu vroia

163) *bulubașă* = „comandantul unui buluc".

să i-o dea. Deci au rămas[164]) feciorul Radului Vodă pre Duca Vodă de la divanul împărătesc. Atunce au cheltuit Duca Vodă mulți bani la Poartă, aproape de o mie de pungi de bani, și i-au dat Turcii și hătmănia Ucrainei, caftan și șlic[165]) și buzdugan și un tuiu [166]). Și au purces din Țarigrad dinpreună cu feciorul Radului Vodă, ginere-său, cu trii tuiuri și cu buzdugan, de-l ducea înaintea lui, cu mare alaiu întrând în Iași.

Îndatăși s'au apucat de au făcut mare și frumoasă nuntă. Triimes-au în toată țara de au poftit pe toată boierimea și mazilimea, de la mic până la mare, și de alte căpitenii. Ce nu poroncă, ce cu poftă. Și după ce s'au strins cu toții la Iași, făcutu-le-au oboroce[167]) tuturor de la domnie, de le da de toate ce le trebuia, de nu cheltuia nime nici un ban. Așijdere mai adus-au opt soli, doi din Țara Muntenească și doi din Țara Ungurească și doi din Țara Leșească și doi din Țara Căzăcească cea mare de peste Nipru. Și au adus solii multe daruri și frumoase, de au închinat Ducăi Vodă. Și s'au veselit doă săptămâni cu feluri de feluri de muzici și de giocuri și peilivani și cu pușce. Și giuca doă danțuri pin ograda curților domnești și pre ulițe cu toți boierii și giupânesele, împodobiți, și toți neguțitorii și tot târgul. Și un vornic mare purta un cap de danț și alt vornic mare

---

164) *a-l rămânea pe cineva* = a-l lăsa pe cineva în urmă, a-l întrece, a-l dovedi, a-l birui".

165) *șlic* = *ișlic*.

166) *tuiu* = „coadă de cal purtată în felul unui steag înaintea dignitarilor mari ai împărăției otomane". Sultanul avea șeasă tuiuri, pașalele, după rangul lor, unul până la trei.

167) *oboroc* = „tain".

purta alt cap de danţ, îmbrăcaţi cu şarvanale[168]) domneşti. Numai mirele şi mireasa, fiind feciori de domni, nu giuca în danţuri pe afară, ce numai în casă. Iar la danţ numai ce giuca boierii, cât nu era nuntă şi era minune. Şi după ce au nuntit, au mulţămit solilor şi s'au dăruit bine şi i-au dus la ţările lor.

Pe urmă s'au gătit şi au purces la Ucraina la Nemirova. Şi s'au strins toată Căzăcimea acolo la Duca Vodă, la Nemirova, şi au ales din capete dintre dânşii. Şi au pus giudecători şi polcovnici şi sotnici. Şi le-au pus şi în locul lui namesnic[169]) în loc de hatman, ca să le poarte de grijă lor, anume Eni Gredinevici, om slujit, ştiind şi limbă căzăcească, de neamul lui Grec fiind. Şi au făcut şi curţi lângă Nemirova, în marginea Buhului. Şi au făcut şi alte curţi în marginea Nistrului la Ţicanovca, înpotriva[170]) Sorocii. Şi de acolo s'au întors în toamnă la Iaşi. Şi stăpânia Duca Vodă şi Ucraina şi Ţara Moldovii, domn fiind cu trii tuiuri. Şi acolo când au fost la Ucraina, multă cinste au făcut Căzacilor.

După aceea mers-au în primblare la un sat a lui ce este în ţinutul Neamţului, anume Prăjăştii, având şi curţi acolo, cu toată casa lui, cu ginerii şi cu feciorii lui, şi cu toată boierimea şi curtea lui. Şi au zăbovit acolo vro doă trei săptămâni, îmblând pre la vânaturi şi pre la alte sate a lui. Chiematu-l-au în cinste şi un boier, pre anume Constantin postelnicul Ciobanul, la un sat a lui, anume la Sălişte, de l-au cinstit doă zile. Şi aşa iarăşi s'au întors la Iaşi la scaun.

---

168) *şarvana* = „un fel de anteriu".
169) *namesnic* = „locţiitor".
170) *înpotriva s. împotriva* = „în faţă".

Duca Vodă vrând să-şi scoată banii ce au cheltuit la Poartă pentru hătmănia Ucrainei şi având şi casă grea cu mare cheltuială—şi nu cheltuia ca un domn, după putinţa ţării, şi vrea să cheltuiască ca un craiu—şi văzând şi hicleşugul boierilor celor ce i-au tăiat, de cum era rău de felul lui, încă şi mai rău s'au făcut şi mai groznic asupra boierimei şi asupra ţării. Scos au nişte hârtii pe ţară mari, câte de şese, câte de opt ughi[171]) (galbini), şi câte n'au îmbrăcat pre feţe, le-au dat năpăşti prin sate. Şi după ce au dat tablele în visterie, au aruncat orânduielele pe hârtii de un galbăn şăisprezece galbeni; şi carii luasă hârtie de şese galbeni, li se făcea mai bine de sută. Şi dacă nu găsia cu ce plini de la om, lua a altuie pentru acela. Şi pre unde era pustiu, făcea pre zlotaşii de plătia de la casele lor. Şi bătea pre zlotaşi cu buzduganul, de au omorit vro doi trei. Deci văzând că moru zlotaşii de buzdugan, au făcut un băţ în opt muchi, de bătea pre boieri şi pre zlotaşi cu băţul. Şi punea pe boieri dăjdi şi împrumute[172]) peste putinţa lor, cât nu se mai putea plăti. Că era boul doi galbini şi vaca un galbăn şi istovia zlotaşii tot. Şi nici cu odoarele ce le zălogia pre la neguţitori nu se putea plăti. Ce era pline închisorile de boieri şi grosurile[173]) de cei săraci, de-i bătea şi-i căznia, cu capetele în garduri şi leşinaţi de foame, şi bărbaţi şi femei. Şi muria prin grosuri. Şi pre giupânese sărace încă le lega la puşce şi le închidea la siimeni pentru bani. Pentru acea vrăjmăşie şi groază

171) *ughiu* = „galben".
172) *împrumute* = *împrumuturi*.
173) *gros* = „scândură cu găuri în cari se puneau picioarele celor arestaţi, închizându-le şi încuindu-le cu lacăt". „închisoare în care se întrebuinţează asemenea grosuri".

ce îi împlusă inima diavolul, de lăcomie ce avea, uritu-l-au toți pe Duca Vodă. Și se ruga toți lui Dumnezeu să-i mântuiască din mânele lui. și-l blăstăma de la mic până la mare, de auzia slugile lui cu urechile.

Atunce fugit-au mulți boieri și mazili de groaza lui printr'alte țeri, de și-au pusteit casele, anume: Tudosie Dubău vel spatar au fugit într'o noapte din târg din Iași în Țara Leșească; așijdere și Savil Zmucilă vel medelnicer și cu frate-seu Gheorghiță postelnicul, și i-au agiuns gonacii lipcanii în codrul Herții și s'au bătut cu dânșii, și nu le-au putut strica nimică; și Moțoc și alții mulți.

Iară în anul 7191[174]) gătitu-s'au vezirul de oaste, să meargă asupra Nemților. Veni-au poroncă și la Duca Vodă să meargă în oaste. Făcut-au atunce Duca Vodă mare gătire de oaste și au adus și câteva polcuri de Căzaci de la Ucraina și călărășimea și lefecii și curteni și hânsari[175]). Și pe țară au orânduit oameni de oaste, și boieri și mazili câte cu zece doăsprezece slugi, și au pus și pre un Brahă căpitan de au făcut un steag de oameni tot din vătajii[176]) boierilor și a giupâneselor celor sărace.

Și au purces cu toată oastea sa de aice din Iași în doăzeci de zile a lui Aprilie. Boierii și țara, toți era bucuroși să purceadă Duca Vodă în oaste, să se mântuiască și să hălăduiască de vrăjmășia lui. Și-l blăstăma toți să nu se mai întoarcă de unde mergea. Că și atunce la purces multă strinsoare făcea pentru rămășița banilor

174) 7191 = 1683.

175) *hânsar* = membru al unui corp de trupă, asupra organizației căruia nu sântem încă lămuriți.

176) *vătav* = vătaf, *vătaji* = vătafi.

birului să istovească boierii, şi nu putea istovi, că bani nu era nicăire, vânzare în vite nu era. Ce şi pre cale până la Focşeni mergând cu oaste, tot zapciituri era. Mergea încet şi făcea oturace[177]) câte cinci şeşe zile şi mai mult la un loc.

Atunce trecând hanul cu Tătărimea pre la Fălciu în oaste, multe jacuri au făcut pin ţară, slobozindu-se Tătarii prin sate şi pre la casele boiereşti, de au făcut multă stricăciune, pân'au trecut în Ţara Muntenească, mergând la oaşte. Şi dacă s'au strecurat Tătărimea de prin ţară, şi apoi au trecut şi Duca Vodă pre la Focşeni cu toată oastea lui. N'ar hi făcut Tătarii atâta stricăciune prin ţară trecând, de ar hi dat Duca Vodă poclon deplin, precum cerea. Numai Duca Vodă n'au vrut să dea.

Rămas-au atunce caimacam în Iaşi Nicolai Racoviţă logofătul şi Paladi spatarul şi Toderaşc visternicul. Carii la purcesul Ducăi Vodă s'au sfătuit cu o samă de boieri de cei ce au mers cu domnia în oaste, ca, de s'ar mai întoarce Duca Vodă, ei să nu vie cu dânsul, că nici ei nu-l vor mai aştepta în Iaşi, ce se vor duce să-şi prinză capetele printr'alte ţeri, că nu-l mai pot sătura.

Mergând Duca Vodă cu oastea prin Ţara Muntenească, au trecut preste munte. Şi au mers alături cu Ţara Ungurească pre la Sibiu, pre la Logoj, pre la Temişvar, pre la Sarvaş, pre la Sonoc ce este la apa ce se chiamă Tisa, şi de acolo la Dunăre la cetatea Buda. Şi au trecut Dunărea pre pod din gios de Buda şi acolo într'un câmp au agiuns pre Şerban Vodă cu oaste. Şi au venit Şerban Vodă de s'au adunat

177) *oturac* = „popas".

Asediul Vienei în 1683.

După o acvaforte de Romein de Hooghe, gravată de Nicolae Vischer, Amsterdam.
Fragment reprezentând tabăra turcească.
Biblioteca Academiei Române. Colecția de stampe: Ist. milit. C, XV, 29.

cu Duca Vodă, iar vezirul cu oaste şi cu hanul cu Tătărimea era înainte la Ston-Beligrad.

Atunce vezir era Cara Mustafa paşa. Şi cu acea gătire[178]) mergea, anume să dobândească cetatea Enâcul, ce este în marginea Ţării Nemţeşti, cu îndemnarea lui Tiuchil grof şi altor domni ungureşti, ce îndemnasă pe vezirul să meargă. Deci Nemţii având veste de venirea oştilor turceşti la Enic, au grijit cetatea cu oaste şi cu bucate. Iar vezirul sosind cu oaste la Enic, au prins limbă care au spus că cetatea Enicul este grijită foarte bine şi cu tărie mare. Nu o vor putè dobândi. Iar cetatea Beciul este fără de nici o grijă, nici oaste, nici bucate nu au şi sânt numai cei de loc în cetate. De va merge, prea lesne o va dobândi. Vezirul luând această veste, nimic lângă Enic n'au zăbovit, ce au şi purces cu oaste în sus, pre lângă Dunăre la Beciu. Şi au tăbărit lângă Beciu şi în cinci zile a lui Iulie au început a batere cetatea din tunuri.

Impăratul nemţesc era atunce cu oşti într'altă parte, de se bătea cu alţi megieşi ai săi, iar în Beciu era numai un gheneral anume Sterimberg cu doăzeci şi cinci de mii de Nemţi. Şi au zăbovit Turcii pregiur cetatea Beciului din cinci zile a lui Iulie până în doă zile a lui Septemvrie. Şi nepărăsit da din tunuri, cum şi cei din cetate se apăra bărbăteşte. Şi era în mare strinsoare cei din cetate, cât era în cumpănă de peire, neviindu-le agiutor nici de o parte, până ce au venit Ioan Sobieţchi craiul leşesc cu oaste şi au bătut pe Turci şi au mântuit cetatea Beciului de năvala Turcilor. Şi întorcându-se vezirul fără de nici o izbândă, l-au zugrumat în Beligrad şi

178) *gătire* = «plan».

i-au dus capul la împărăție. Că el se apucasă că va aduce cheile cetății Enicului la împărăție, apoi și a Beciului, iar Dumnezeu nu i-au agiutat după sumeția lui. Ce au rămas Țara Nemțească prădată și arsă, cât numai pământul au fost rămas pe urma lor.

Dacă s'au întors oastea turcească de la Beciu, au venit la Buda. Și pogorindu-se și oastea leșească pe Dunărea în gios la Ostrogon, iar Turcii s'au sumețit și s'au întors înapoi și au lovit pre Leși. Și Leșii fiind negătiți, nu i-au putut sprijini pre Turci, ce au îndărăptat înapoi a fugire. Atunce au perit feciorul hatmanului-polnii și alți mulți, și nu era mult să piară și craiul Sobiețchi. Numai norocirea lui au fost că l-au întimpinat niște polcuri de husari, de l-au mai rătuit[179]), până au agiuns și pedestrimea, Nemții. Deci iar i-au înfrânt pe Turci și au rămas isbânda la creștini, iar cu mare scădere a oștii leșești.

Și până a veni peirea vezirului, și zăbovind la Buda, nici pre domnii acestor țări nu vrea vezirul să-i lasă. Părîtu-s'au atunce Duca Vodă cu Șerban Vodă la vezirul pentru o samă de bani, ce au fost rămas la Duca Vodă, a Țărei Muntenești, când au fost domn în Țara Muntenească. Și au rămas Șerban Vodă pre Duca Vodă, să plătească toți banii la visteria împărătească. Deci luându-și zioa bună Duca Vodă de la vezirul, să vie în țară, au lăsat zălog la vezirul pentru acei bani pre Apostol Catargiu vel comis și pre Tănasie de Soroca, până a trimete banii. Și Duca Vodă au purces în gios, de au venit la ținutul Putnii, la sat la Domnești, iar pre doamna cu casa lui au lăsat-o în Focșeni. Că fugisă doamna din Iași mai înainte, de Leși, la

179) *a rătui* = „a scăpa, a mântui, a salva, a scuti".

Brăila şi i-au ieşit Duca Vodă înainte la Focşeni. Vezirul încă dacă au purces Duca Vodă, încă i-au venit sconcenie[180]), precum s'au scris mai sus, de au perit. Iar boierii carii era zălog atunce, perind vezirul, au fugit. Ce n'au venit la Duca Vodă, ce s'au dus în Ţara Ungurească, că le-au fost casele acolo cu alţi boieri ce pribegisă din Moldova.

Iar Duca Vodă de la Domneşti scrisă la caimacami, la Nicolai Racoviţă vel logofăt şi la Toderaşc vel visternic, şi la altă boierime, să iasă din Hangu din bejenii, să meargă la dânsul la Domneşti. Să nu se teamă de Leşi, că Leşii sânt nişte tălhari. Iar boierii cum i-au văzut cartea, îndată au făcut pătăşci[181]) şi au fugit pre potică în Ţara Ungurească, în Giurged, cu toate casele lor, ca să nu mai deie într'ochi cu Duca Vodă.

Iar când şi-au luat zioa bună Duca Vodă şi cu Şerban Vodă de la vezirul şi i-au îmbrăcat vezirul cu caftane, au fost zicând Şerban Vodă Ducăi Vodă: „Iacă, în Ţara Moldovii se aude că au ieşit Leşii. Blemi[182]) pe la mine, că îţi este şi doamna la Brăila şi-i şedè câtăva vreme acolo. Şi te voiu griji de conace, şi până vei vedea cum a mai fi. Şi de acolo te vei putè chivernisi şi vei merge cu temeiu". Iar el n'au vrut să facă aşa precum îi zicea Şerban Vodă şi au trecut Dunărea în ceasta parte, de au venit drept prin Ţara Ungurească, de au mers pe la Apafi Mihai craiul unguresc la Beligrad. Şi i-au făcut craiul masă frumoasă Ducăi Vodă şi l-au cinstit tare. Şi au giucat amândoi şi cu toţi boierii. Şi craiul unguresc încă îi spunea Ducăi Vodă

180) *sconcenie* = „sfârşit".
181) *pătaşcă* = „targă".
182)) *blemi*, vechiu imperativ dela *umbla* ∠ *umbulare*, = „mergi, du-te, haide".

să nu vie în Țara Moldovii, că au venit în țară alt domn de la Leși, ce să aștepte acolo la dânsul și-i va da de toate ce i-a trebui; sau, de a vra, să-i deie câteva mii de cătane să-l petreacă până la scaun. Și el nici așa n'au priimit. Și purcegând de acolo și agiungând la Cotele lângă Brașov, o samă de boieri a Ducăi Vodă, cărora le era giupânesele în Țara Muntenească cu doamna—și era la un sfat[183]) cu ceilalți boieri din Moldova, cu caimacamii—, sfătuia pe Duca Vodă să treacă de la Brașov în Țara Muntenească, gândind că-și vor apuca giupânesele și se vor închina la Leși cu ceilalți boieri ce era caimacami.

Iară Miron logofătul și cu Buhuș hatmanul și cu Constantin postelnicul Ciobanul, fiind mai aproape de casa Ducăi Vodă, n'au priimit acel sfat, să treacă de la Brașov în Țara Muntenească, zicând: „Dacă n'am mers pin Țara Muntenească când ne îmbia Șerban Vodă, iar de aice ce să cătăm? Ce mai bine este să mergem drept pe Oituz. Și dacă om vedea că n'om putea merge la Iași de reul Leșilor, noi om lua pe Trotuș în gios și om merge la Focșeni". Și pe acel sfat au purces și au ieșit pe Oituz. Deci oastea Ducăi Vodă, fiind supărată[184]) de la Sfântul Gheorghie până la sfântul Nicolai, s'au și răsipit carii în cotro au putut, pre la casele lor, și au rămas numai doă steaguri de Lipcani și puțini siimeni. Deci la Iași n'au avut cu cine merge și au luat în gios, de s'au dus la Domnești.

Boierii carii sfătuia pe Duca Vodă de la Bra-

183) *a fi la un sfat cu cineva* = „a fi de aceeași părere ca cineva, a avea aceleași vederi și aceleași intențiuni, a fi înțeles".

184) *a supăra* = „a molesta, a deranja, a căzni".

şov să meargă pin Ţara Muntenească, dacă au văzut că nu le ascultă sfatul lor, ei s'au răsleţit de Duca Vodă de la Braşov şi s'au coborit în Ţara Muntenească, de şi-au găsit giupânesele acolo, după cum le era sfatul cu ceilalţi boieri, când au purces din Iaşi la oaste, ca să-l părăsească pre Duca Vodă, să nu-l mai vază în ochi. Anume Gavriliţă Costachi vel vornic şi Ioan Racoviţă vel paharnic şi Gheorghiţă tretilogofăt, şi alţii, s'au dus în Ţara Muntenească, precum mai sus s'au scris.

Viind veste în Ţara Leşească precum craiul Sobieţchi şi cu Nemţii au bătut pe Turci la Beciu, au şi început a se slobozire podgheazuri în Podolia, în raiaoa turcească, a tăiare şi a robire pre Turci. Deci Turcii, câţi au putut prinde de veste, au fugit şi s'au închis în cetate în Cameniţă, iar prostimea, satele, s'au răsipit carii în cotro au putut. Şi au început a se slobozire tălhărit în Moldova şi Brăneştii de la Cernăuţi, şi au început oamenii de la câmp a se bejănire spre munte.

Atunce boierii caimacami îşi făcea spaimă mai mult ei de cât alţii. Işi găsisă vreme de au spăriat pre doamna Ducăi Vodă, de au fugit în gios la Brăila. Şi au fugit şi boierii la munte, să nu mai dea ochi cu Duca Vodă, să-şi mai deie sama de atâta mulţime de rămăşiţă ce le era asupră, precum mai sus s'au scris. Atunce şi oamenii carii era închişi câte de un an şi mai bine, pe la târguri şi grosuri, s'au slobozit şi au dat laudă lui Dumnezeu.

Rădicatu-s'au Petriceico Vodă din Ţara Leşească cu boierii carii era pribegi cu dânsul şi au venit cu oaste în Moldova. Şi s'au coborit Petriceico Vodă la Suceava cu Demideţchi şi cu Conetchi şi cu puţintea oaste căzăcească, să ieie

Moldova, să meargă să bată Bugeacul, fiind Tătarii duşi în oaste la Beciu. Şi de la Suceava s'au coborit Petriceico Vodă la Iaşi. Şi au trimes pe Savil medelniceriul Zmucilă, carele pe urmă au fost şi ban, şi pre alţii prin bejănii, de scotea oamenii la oaste, pe Moldoveni, pe unii de voie, pe alţii de nevoie. Şi s'au dus împreună cu Căzacii şi cu Conetchi în Bugeac, iar Petriceico Vodă au rămas în Iaşi. Deci tot tăia şi ardea Bugeacul. Tătarcele cele burduhoase le spinteca şi punea copiii pin pari, şi slobozia robii de pin obeze[185]) şi-i lua cu bucatele cele tătăreşti, şi aducea duiumuri multe, cât nu mai putea să le ieie samă, că nu avea cine să le steie împrotivă. Şi aşa au îmblat câtăva vreme, arzind şi stricând Bugeacul.

Duca Vodă, dacă s'au aşăzat în Domneşti, au trimes pe Buhuş hatmanul de au bătut pre nişte adunături ce era cu Vasilie Hăbăşescul. Se strinsăse multe căpitenii şi oameni de ţară la Movileni în malul Siretiului, despre Tecuci, şi era şi acei mergători la Bugeac. Şi i-au răsipit, cât nu s'au putut apuca de nimică.

Petriceico Vodă dacă au sosit în Iaşi, îndată au slobozit podgheazuri, Căzaci şi Leşi, cu Demidetchi şi cu Constantin Turculeţ polcovnicul şi cu Bainschi sardarul, să meargă să lovească pre Duca Vodă la Domneşti. Şi purcegând podgheazul din Iaşi, au mers pre Siretiu în gios, şi luând mazili şi căpitani şi slujitori şi pre cine afla pin ţară, să se îngloteasca[186]) cât de mulţi.

Duca Vodă înţălegând că vine podgheaz pe

185) *obadă* = „căluşă, lanţ".

186) *a se îngloti* = „a intra în gloată, a forma o gloată, a se aduna (grămadă), a forma rânduri compacte".

Siretiu, s'au sfătuit cu boierii cum vor face. Buhuş hatmanul sfătuia să se coboare Duca Vodă din Domneşti la Focşeni la margine, că este mai fără de grijă şi se vor găsi şi slujitori în lefe, dacă or trebui, că în Domneşti este cu grijă. Doamna Ducăi Vodă încă venisă de la Brăila în Focşeni. Iar Miron logofătul au sfătuit să nu se clintească nicăiri din Domneşti, că acei ce vin sânt nişte tălhari: „Ce putere au ei să vie asupra mariei tale? Să nu dăm locul, că pământul acesta este frământat cu sângele moşilor şi a strămoşilor nostri!" Şi cu acest sfat înşălător nu s'au clătit Duca Vodă din Domneşti, ce au făcut căutare slujitorilor, siimenilor, şi s'au aflat numai şesezăci de siimeni. Şi i-au băgat în curte, că până atunce era dinafară. Era şi Lipcani, optzeci de oameni la doă steaguri.

Aceasta au fost Luni, în zioa de agiunul de Crăciun. Şi au trimes Duca Vodă doisprezece Lipcani cu Muharecico, căpitanul lor în sus spre Răcăciuni de strajă, şi a doă zi era să meargă şi hatmanul, în zioa de Crăciun, cu ceilalţi Lipcani întru întîmpinarea podgheazului. Iar sosind podgheazul la Răcăciuni întru acea sară, au prins pre Lipcani acolo în Răcăciuni şi i-au tăiat pre toţi. Numai unul au scăpat. Şi viind noaptea să deie ştire, au dat peste nişte oameni la Copăceşti pe apa Trotuşului. Şi dându-i un om să-l ducă la Domneşti, el l-au dus pintr'o dumbravă rătăcindu-l până în zioă. Şi când au sosit Lipcanul drept Domneşti pin Dumbravă, atunce şi podgheazul au fost agiungând la curte în Domneşti fără de veste. Şi încungiurând curtea, era să între pe poartă un rohmistru ce venia înainte. Ce întâmplându-se în poartă un bulubaşă, anume Cerchez, au văzut că sânt Leşi

şi au dat cu puşca şi au lovit pre acel rohmistru, de nu s'au mai clătit[187]). Şi au apucat poarta de o au închis siimenii cu mare greu, că năvălisă Leşii la poartă să între.

Duca Vodă atunce şezuse la masă. Lipcanii luând banii de lefe, era toţi la gazda căpitanului, de le împărţia lefile. Au plecat fuga cine în cotro au putut, să scape caii lor pre la gazde prin sate; n'au apucat să se încălăreze[188]). Miron logofătul şedea cu Duca Vodă la masă şi cu Constantin postelnicul. Iar Buhuş hatmanul era la o casă departe de curte mai în gios. Şi dacă au auzit gâlceava la curte, numai cu Dediul sardarul şi cu vreo cinci şese Lipcani, ce scăpasă călări, au purces spre curte. Ce timpinându-se cu Căzaci şi cu Leşi, n'au putut răzbi spre curte, ştiind că în curte era slujitori siimeni şi curtea lui Vodă tare şi se vor apăra. Ce şi-au întors giupâneasa, de au fugit în luncă cu sania, iar el hărăţindu-se oarece[189]), au dat dos[190]), oarece sprijinindu-se şi Leşii cu Moldovenii a-i gonire. Şi nimică nu le-au stricat, că nici gonaşii nu prea îndrăsnia.

Au trimes hatmanul în Focşeni la doamna pre Manolachi sulgerul, să deie bani să facă oaste de acolo din Focşeni şi să vie la dânsul, să meargă să se bată cu Leşii, să poată face vreo izbândă. Şi dacă au mers Manolachi la doamna, n'au pus să strige în lefi niscai slujitori, ce au şi călecat Ştefan Vodă, ginerile Ducăi Vodă, cu nişte siimeni şi cu slugi de pre la boieri ce era cu doamna, şi întru acea noapte au venit la hatmanul în Zăbrăuţi la Şoldeşti. Iar hatmanul

187) *a clăti* = „a clătina, a mişca".
188) *a se încălăra* = „a încăleca".
189) *oarece* = „câtva, puţin.
190) *a da dos* = „a apucă-o la fugă, a se retrage".

dacă au văzut pre ginerile Ducăi Vodă, numai ce s'au ciudit[191]) pentru ce au venit, că el vra să meargă cu gloata ce era să deie războiu cum ar fi putut, iar cela vrea fi stătut[192]) în lături, şi lângă dânsul vrea rămânè cei ce venisă hatmanului întru agiutor.

Purces-au cu toţii din Zăbrăuţi şi au mers de noapte în cornul dumbrăvei drept Domneşti. N'au vrut să lovească noaptea, temându-se să nu răpuie[193]) oamenii, ce au socotit să aştepte până în zioă, să vază cine sânt. Iar neîndrăznindu-le[194]), să va întoarce şi va stringe oaste, ştiind că în curte era şesezăci de siimeni şi boierinaşi de curte şi altă gloată. Se vor apăra câteva zile, că şi bucate şi hrană de cai şi iarbă de puşcă de agiuns avea. Şi dacă s'au făcut zioa, s'au apropiat prin arini lângă sat, pre din gios de curte, într'o ripă, şi au ieşit de au prins limbă pre un celednic[195]) leah. Şi acela au spus câte steaguri sânt de Căzaci şi câte sânt de Leşi şi de Moldoveni, de toţi ca cinci sute de oameni. Leşii sta dinaintea porţii curţii ţiind caii de frâu, că avea grijă de Buhuş hatmanul, să nu vie cu Tătarii să-i lovească. Hatmanul Buhuş văzindu-i că stau stoliţi[196]), au scos pre Dediul sardarul cu vreo doăzăci de slujitori ai lui, de au mers spre oastea Leşilor, ca doar ar încăleca Leşii şi s'a slobozi asupra lor. Şi

191) *a se ciudi* = „a se mira, a se minuna".
192) *cela vrea fi stătut* = „cela (adecă Ştefan) ar fi stătut".
193) *a răpune* = „a pierde".
194) *neîndrăznindu-le* = dacă hatmanul va înţelege că nu trebuie să aibă îndrăzneală ca să se încaiere cu ei, dânşii fiind prea tari.
195) *celednic* = „servitor, slujitor".
196) *a stoli* = „a aşeza rânduri", „a aşeza în ordine de bătaie".

atunce depărtându-se Leşii de curte, să deie năvală şi hatmanul cu ai săi, să apuce despre curte. Şi ieşind şi cei din curte, se vor bate cu Leşii, că ceealaltă gloată de ţară ce era luată cu deasila în podgheaz era toţi gata de fugă, cât or vedè pre hatmanul.

Ce mergând Dediul sardarul până aproape de dânşii, au încălecat numai trii inşi din gloata Leşilor şi le-au ieşit înainte, întrebându-i ce caută. Dediul sardarul au răspuns în limbă turcească, iar ei au zis că „ştim noi cine sânteţi; mai bine să veniţi să fim tot de unii[197])". Şi s'au întors înapoi la ai săi, iar temeiul[198]) lor, a Leşilor, sta neclintiţi dinaintea curţei. Hatmanul încă s'au dat în gios spre gârle, trimeţind să-i mai vie agiutor şi deaci[199]) să vie asupra Leşilor, anume[200]) că siimenii din curte vor sta pentru domn. Iar ei cum s'au clătit hatmanul de acolè, au şi deschis portiţa, de s'au închinat la podgheaz un bulubaşă, anume Dediul, nici de o nevoie, nici de o strinsoare, numai de viclean ce era. Şi întrând Leşii şi Căzacii şi Moldovenii, au luat pe Duca Vodă şi pre alţi boieri pre toţi. Desbrăcându-i, i-au lăsat cu peile goale. Şi s'au întors podgheazul cu dobândă.

Şi au dus pe Duca Vodă în Ţara Leşească şi acolo au murit. Când îl ducea pe drum, îl pusăse într'o sanie cu doi cai, unul alb şi unul murg, şi cu hamuri de teiu, ca vai de dânsul. Ocări şi sudălmi, de auzia cu urechile. Şi agiungând spre Suceava la un sat, au poftit puţintel lapte să mănânce, iar femeia gazda i-au răspuns:

---

197) *a fi tot de unii* = „a fi una, a fi solidari, a-şi coordona eforturile, a fi tovarăşi".

198) *temeiu* = „centrul armatei, trupa de bază".

199) *deaci* = *deci* = „apoi".

200) *anume* = „sub pretext, în supoziţie, presupunând".

„N'avem lapte să-ți dăm, că au mâncat Duca Vodă vacile din țară. De l-ar mânca viermii iadului cei neadormiți!" Că nu știa femeia aceea că este el singur Duca Vodă. Iar Duca Vodă dacă au auzit așa, au început a suspinare și a plângere cu amar. Că el se ținea și vorovia în casa lui și se ispitia să fie craiu în Țara Ungurească, și un fecior a lui în Țara Moldovii domn și alt fecior domn în Țara Muntenească și gineri-său hatman în Ucraina. Că el își ținea lucrul pre sus[201]): curtea lui, masa lui, cheltuiala lui ca un craiu ținea. Și când ieșia afară în norod, tot posomorit căuta, ca să ieie oamenii de frică. Că el apucasă învățătură de la Vasilie Vodă, fiind camaraș mare la Vasilie Vodă. Era om nu prea înalt și gros, burduhos și bătrân. Numai își cernia barba. Pe atâta se cunoștea că nu avea acătare[202]) minte sau frica lui Dumnezeu. Și ce gândia el să facă și la ce se ispitia, și la ce l-au adus păcatul și osinda de la Dumnezeu! Și așa l-au dus pe Duca Vodă în Țara Leșească, de au murit acolo. Așa și-au agonisit de lăcomia banilor ce avea!

Era un boier anume Ursachi, bogat întru această țară a noastră. Deci când venia birul de la împărăție, de multe ori când era în grabă, îl încărca de la casa lui și-l pornia la Poartă, și mai pe urmă își lua Ursachi banii de la țară. Și nu l-au putut să-l rabde Duca Vodă pre acel boier, precum sânt mulți pintr'alte țări boieri bogați. Ce din domnia a doa au început a se acolisire de dânsul și a-l prădare. Și neputând răbda acel boier Ursachi pe Duca Vodă, l-au pârit

201) *a-și ținea lucrul pre sus* = „a da vieții sale, prin pretenții, fast și cheltueli, aspecte cari trec dincolo de situația socială deținută de fapt".
202) *acătare* = „de seamă".

şi la Poartă, precum mai sus s'au scris. Iar mai pe urmă, acmu ştiind Duca Vodă pe Ursachi că au avut gâlceavă şi pâră cu un neguţitor mare din Ţara Leşească, anume Balaban, — şi au avut şi giudecată acolo în Ţara Leşească mult, pentru nişte bude[203]), — trimes-au Duca Vodă la acel Balaban, de au venit în ţară aice, de au pârit pre Ursachi. Şi i-au făcut strimbătate lui Ursachi Duca Vodă, că l-au dat rămas pre Ursachi să deie lui Balaban vro patru cinci sute de pungi. Şi aşa i-au luat tot lui Ursachi şi l-au închis în temniţă cu talharii. Şi-l scotea în toate zilele de-l bătea la talpe, până ce i s'au stârcit vinele şi au rămas olog până la moartea lui. Şi la moartea lui, din cea bogăţie multă ce avusăse, n'avea cu ce-l griji. Au vândut un sat la Bacău, anume Fântânelele, de l-au grijit. Aşa au făcut Duca Vodă lui Ursachi, şi pe urmă i-au plătit Dumnezeu şi Ducăi Vodă.

Fost-au şi trei semne mari în zilele Ducăi Vodă, când au purces la oaste la Beciu. Că s'au arătat o stea pe cer cu coadă, de s'au văzut multe zile. Mânca şi lupii oameni. Fost-au şi cutremur prea mare; căzut-au atunce şi turnul cel mare din cetatea Sucevei, ce-i zicea oamenii turnul Nebuisăi.

Iară doamna Nastasia a Ducăi Vodă, după ce au luat Leşii pe Duca Vodă, au rămas de odată în Ţara Muntenească. Şi au umblat mult pentru Duca Vodă, ca să-l răscumpere de la Leşi. Şi-l neguţasă cu Leşii drept şeptezeci de pungi de bani, să deie Leşilor şi să-l lasă. Şi trimiţând bani din Ţara Ungurească, i-au poprit Ungurii, cu îndemnarea lui Şerban Vodă, temându-se că va ieşi şi-l va sminti din domnie.

---

203) *budă* = „prăvălioară de lemn".

Duca Vodă atunce era în Liov slobod. Şi oblicind că au poprit Ungurii banii, l-au lovit cataroi[204]) de voie ră[205]) şi au murit în loc. Iară doamna Ducăi Vodă văzând aşa, s'au dus cu toată casa ei la Ţarigrad. Şi aşa au început a o apucare datornicii, unii de o parte, alţii de alta, cu feluri de feluri de pricini, şi a o îngrozire şi a o închidere şi a o jăcuire, carii cum putea, agiungându-o osinda creştinilor. Care mai pre urmă au venit şi la mai mare osîndă şi ocară, că au amăgit-o un Grec, de s'au măritat după dânsul. Având ea doi feciori şi patru fete, n'au socotit cinstea ei, că era mai mult bătrână de cât tânără. Şi după ce au mers după acel Grec, au amăgit-o, de au dat bani şi odoare câte au mai avut, de au dat Turcilor de l-au pus beiu la Mania. Şi au mai şezut vr'o săptămână cu dânsa, până şi-au făcut cheful, şi s'au dus la Mania, zicând că o va duce şi pre dânsa. Şi aşa vro doi trei ani au şezut acolo şi n'au mai trimes la dânsa sa o ieie, până s'au hainit şi el de la Turci. Iar ea la bătrâneţe au rămas şi săracă şi ocărită de voroava oamenilor şi cu o casă plină de copii. Aşa au plătit şi Dumnezeu Ducăi Vodă, precum au făcut şi el altora.

CAP IX.

DOMNIA A DOA A LUI PETRICEICO VODĂ DE LA LEŞI[206])

Petriceico Vodă dacă au înţăles că au bătut pe Turci la Beciu, s'au coborît şi au venit cu Moldovenii pribegi şi cu puţintei Leşi în târg în Suceavă. Şi au început a stringere pe boieri,

204) *cataroiu* = „dambla".
205) *ră* = *rea*.
206) *de la Leşi* = „din puterea şi din voinţa Leşilor, aşezat de Leşi".

pre unii de nevoie, iar alții venia de bună voia lor. Și de acolo s'au coborît de au mers la Iași. Și au trimes podgheaz de au luat și pe Duca Vodă. Și au trimes și Moldoveni în Bugeac cu puținței Căzaci cu Conețchi a prădare și a stricare, după cum le este obiceiul Moldovenilor, gata la jacuri, după cum mai sus s'au scris la domnia Ducăi Vodă.

Deci în scurtă vreme au nemerit și Tătarii din oaste de la Beciu la Bugeac. Și văzând de atâta stricăciune ce le-au făcut Moldovenii și Căzacii, datu-le-au mare războiu Moldovenilor și Căzacilor. Deci Moldovenii cum sânt gata la jac, sânt gata și la fugă. Și în scurtă vreme au început a se răsipire în fugă, de au perit ca vai de dânșii și în Prut s'au înnecat. Iar Căzacii cu tabăra legată au trecut peste Nistru. Deci Tătarii au prădat și au tăiat în țară cât le-au fost voia.

Iară Petriceico Vodă văzând că n'are cu cine să steie, s'au întors din Iași iar la Suceava. Și înțălegând că au pus Turcii domn pe Dimitrașco Vodă Cantacuzino, luat-au și el miere și vin, vaci și boi și turme de oi, ce au putut apuca, și s'au dus în Țara Leșească. Și au stăpânit și el de la Leși de la Noemvrie până la Fevruarie. Bogat bine și folos au rămas țărei și de la Petriceico Vodă: pradă și foamete mare. Și s'au dus și din boieri cu dânsul, Miron Costin vel logofăt și Apostol Catargiul vel comis și Ilie Drăguțăscul sardariul și Savil Zmucilă medelnicer și cu frate-său Gheorghiță și cu alții.

CAP X.

DOMNIA A DOA A LUI DIMITRAŞCO VODĂ CANTACUZINO LA VELET 7192 [207]).

Inţălegând Turcii de ce se lucrează în Moldova, cum au luat pe Duca Vodă Leşii, au pus pe Dimitraşco Vodă Cantacuzino. Şi viind la Galaţi, răpezit-au cărţi în toate părţile, să vie cineşi la locurile sale, că de la puternica împărăţie sânt toţi iertaţi, oricine ce greşeală ar fi făcut. Deci cine de pe unde au fost şi au auzit, de prin Ţara Ungurească şi din Ţara Muntenească, toţi au venit, fără cât numai Buhuş hatmanul au rămas în Ţara Muntenească. Şi cei din Ţara Leşească n'au venit; au mai zăbovit şi au venit la domnia lui Cantemir Vodă.

Deci viind domnia în Iaşi şi aşezându-se în scaun, era mare foamete. Că fusăse ţara toată bejănită şi nu putuse oamenii ara şi nu se făcuse pâne. Era oamenii tot leşinaţi şi morţi pe drumuri şi pe uliţe, cât se mânca om pe om. Şi podgheazuri din Ţara Leşească totdeauna se slobozia de strica şi prăda. Tălhărit mult era, şi de la Cotnar în sus era ţara pustie. Peste Prut păzia joimirii drumul Cameniţii, de jăcuia, şi Tătarii încă făcea mari gâlcevi pentru prada lor. Şi viind ferman de la hanul de la Poartă, s'au aşăzat. Pâne aducea oamenii de pin Ţara Ungurească şi de la Tătari câte puţintea. In Iaşi era mare nevoie, că trecea paşi la Cameniţă cu haznele şi cu zaherele, şi nu era harnici să-i grijească de bucate şi de cai. Şi îmbla Turcii singuri pre la gazdele boierilor de lua cai. A-

207) 7192 = 1684.

tunce domnul Muntenesc Şerban Vodă au încărcat pâne de a lui, arată cu plugurile lui, câteva sute de care, de au dus-o la Cameniţă, având poroncă de la împărăţie. Oamenii în târg în Iaşi încă ardea curţile boierilor şi ogrăzile, şi a altora, de arsăse târgul mai giumătate, că nu era cine să aducă lemne. Vitele era scumpe, miere era scumpă, găinele mai nu era în ţară. Găina era câte un leu, oul câte un potronic (zece bani), oca de unt câte doi orţi bătuţi, şi era şi câte un zlot, oca de brânză era câte doi potronici (doăzeci bani), iar bani ieşisă mulţi în ţară, dar bucate nu era.

Iară când au fost în al doiele an a domniei, început-au a venire mulţime de tabere de care tătăreşti cu malaiu de vândut în Iaşi. Deci Dimitraşco Vodă pus-au de au făcut merţa[208]) mare şi au pus de au strigat crainicul să nu cumpere nime până în trei zile, că-l va învăţa pre carele va cumpăra. Şi aşa au rumpt preţul merţei câte un leu bătut şi peste doă trei săptămâni s'au coborit merţa şi la zlot. Deci au început săracii oameni a se săturare, numai era greu, că muria, că era hămesiţi de foame.

Chiemat-au Dimitraşco Vodă atunce de câteva ori pe Buhuş hatmanul să vie în ţară, fiind om harnic la oştire şi trebuitor la acea vreme, dar Buhuş văzând vremile neaşezate în Moldova, şi fiind şi bolnav, n'au vrut să vie. Care i s'au tâmplat aşa şi moartea acolo, în sat în Ruşi. Iară Dimitraşco Vodă văzând că nu va să vie Buhuş, au căutat în pismă şi au ales pre un boier care era mai sărac şi mai prost, anume Zosin Başotă. Macar că era de neam vechiu, dar

208) *merţă* = *mierţă* = „măsură de capacitate pentru cereale".

nu era el harnic de acea boierie la acele vremi. Nici el nu avea acea nădejde, nici în gând nu-i era. Şi aşa numai fără de veste din târg l-au luat şi l-au dus la curte, de l-au îmbrăcat cu caftan şi l-au pus hatman.

Dimitraşco Vodă era un om bătrân, Grec ţărigrădean de neamul lui, de Cantacuzineşti, şi mai înainte vreme fusăse visternic mare în Ţara Muntenească la Grigorie Vodă Ghica. Şi era om nestătător la voroavă, telpiz, amăgitor, geambaş de cai de la Fanar din Ţarigrad. Şi după aceste după toate era bătrân şi curvar. Doamna lui era la Ţarigrad, iar el aice îşi luasă o fată a unei rachierițe[209]) de pe Podul Vechiu, anume Arhinoaie, iar pre fată o chiema Aniţa. Şi era ţiitoarea lui Dimitraşco Vodă şi o purta în vedeală între toată boierimea şi o ţinea în braţe, de o săruta. Şi o purta cu sălbi de galbini şi cu haine de şahmarand[210]), şi cu şlic de sobol şi cu multe odoare împodobită. Şi era tânără şi frumoasă şi plină de suliman, ca o fată de rachieriţă. Şi o trimitea cu careta domnească, cu siimeni şi cu vornici şi cu comişi, zioa amează mare pe uliţă, la feredeu şi pe la mănăstiri şi pe la vii în primblări, şi făcea şi pre boieri de-şi trimetea giupânesele cu dânsa. Şi după ce venia de la primblări, trimetea giupâneselor daruri, canaviţe[211]), belacoase[212]), căci i-au făcut cinste de au mers cu dânsa în primblare. Şi după ce s'au mazilit, au luat-o cu dânsul şi au dus-o în Ţarigrad, şi au măritat-o după o slugă a lui, după un Grec.

Căutaţi, fraţi iubiţi cetitori, de vedeţi ce este

---

209) *rachieriţă* = „fabricantă s. vânzătoare de rachiu".
210) *şahmarand* = „brocard".
211) *canaviţă* = „un fel de stofă".
212) *belacoasă* = „stofă de mătasă, preţioasă".

omenia şi curvia grecească. Că el de bătrân dinţi în gură nu avea; dimineaţa îi încleia, de-i punea în gură, iar sara îi descleia cu uncrop şi-i punea pe masă. Şi carne în toate posturile cu Turcii dinpreună mânca. Oh, oh, oh! săracă ţară a Moldovii, ce norocire de stăpâni ca acesta ai avut! Ce sorţi de viaţă ţi-au căzut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâte spurcăciuni de obiceiuri ce se tragu până astăzi în tine, Moldovă! Şi din vreme în vreme tot s'au mai adaos spurcatele de obiceiuri, care mai înainte se vor scrie, cineş la rândul lor.

Tâmplatu-s'au atunce de s'au găsit câteva mii de galbini în mănăstire în Râşca, puşi de ctitori pentru treaba mănăstirii. Şi i-au luat toţi galbenii Dimitraşco Vodă şi nimică n'au lăsat mănăstirei de chiverniseală, sau să tocmească ceva, fiind mănăstirea săracă. Aşijdere feciorii lui Chiriac Sturzii vornicului, Ioan şi cu Sandul, care acel Ioan au agiuns mai pe urmă şi vornic mare la alţi domni, acesti boieri pâria pe o maştihă[213]) a lor la Dimitraşco Vodă, zicând cum că ar fi rămas mulţi bani de la tatăl lor Chiriac Sturza şi lor nu va maştiha lor să le facă parte. Deci Dimitraşco Vodă, cu meşteşugurile lui, au aflat unde era banii şi au trimes şi i-au luat toţi. Şi nimică nu le-au mai dat acestor boieri, nici lor nici maştihei lor. Şi după ce s'au mazilit Dimitraşco Vodă, s'au dus maştiha acestor boieri, vorniceasa lui Chiriac Sturzii, la Ţarigrad, de au zăbovit giumătate de an şi şi-au aprins ro-

213) *maştihă* = „mamă vitregă".

gojini[214]) în cap, de l-au pârît la împăratul pe Dimitraşco Vodă. Şi nimică n'au putut face să isprăvească ceva şi au mâncat banii toţi Dimitraşco Vodă. Iară boierilor celor mari le arăta dragoste şi cinste, că nici prea mult n'au domnit a doa domnie, nici vremile nu-i slujia. Ci nu avea într'alt cum face, ce numai îi căuta se le arăte dragoste, că nu-i da mâna într'alt chip să facă.

Şerban Vodă fiind domn în Ţara Muntenească, era veri primari cu Dimitraşco Vodă, de pe Cantacuzineşti, şi avea vrajbă şi pismă între dânşii încă de când era tineri, de pre la Grigorie Vodă. Şi tot se pâria la Poartă unul pre altul. Atunce au chiemat Şerban Vodă pe Buhuş hatmanul şi l-au învăţat să meargă la Focşeni şi să se agiungă cu boierii moldoveneşti şi să le zică să fugă la dânsul în Ţara Muntenească, că el le va purta de grijă. Să nu şadă în Moldova, că Dimitraşco Vodă au făcut ferman să-i taie pre toţi boierii din Moldova, zicând că boierii au adus pre Leşi de au luat pe Duca Vodă şi au prădat Bugeacul, şi ţine acel ferman ascuns gata. Deci Buhuş hatmanul pe poronca lui Şerban Vodă s'au dus la Focşeni şi au spus lui Gavriliţă vornicul. Deci Gavriliţă vornicul cum au înţăles, s'au şi rădicat cu feciorii lui şi cu alţi boerii din ţara de gios, cu câţiva, şi au fugit în Ţara Muntenească la Şerban Vodă. Iar Şer-

---

214) *a-şi aprinde rogojini în cap:* după un vechiu obiceiu, de origine orientală, oamenii îşi aprindeau paie sau rogojini în cap pe unde trecea domnul sau sultanul, ca să-i atragă atenţia şi să-i poată prezenta jalbele lor. Adese provocau astfel supărări cari aveau urmări neplăcute pentru ei. De aceea locuţiunea *a-şi aprinde paie în cap* a putut primi înţelesul de „a da de belea, a provoca mânia cuiva, a provoca atacuri împotriva sa, printr'un gest ale cărui intenţiuni erau cu totul altele.

ban Vodă, după ce i-au văzut că au venit la dânsul, tare s'au bucurat şi au şi repezit la Poartă arzuri[215]) de la boieri cu pâră asupra lui Dimitraşco Vodă. Şi cu silinţa şi cheltuiala lui, Şerban au isprăvit să meargă boierii la Obluciţă la Suliman Paşa, fiind sarascher acolo, să le ieie samă cu Dimitraşco Vodă, să-i giudece.

Deci Şerban Vodă, având prieteşug cu Suleiman paşa şi având nădejde pe dânsul, au chiemat pre boieri de au sfătuit pre cine vor rădica domn dintre dânşii, după ce or isprăvi. Şi au socotit cu toţii pre Constantin Cantemir clucerul, fiind om bătrân, ca de şeptezeci de ani, şi om prost mai de gios, că nici carte nu ştia, socotind boierii că-l vor purta precum le va fi voia lor. Şi de va fi şi reu, încă nu va trăi mult, că era bătrân. Că alţii mai de cinste şi mai de neam nu primia să fie domn.

Şi au giurat Constantin Cantemir clucerul lui Şerban Vodă că din cuvântul lui nu va ieşi, ce-i va poronci pe voie i-a face de toate. Şi i-au zis Şerban Vodă lui Cantemir să nu fie protivnic creştinilor, că el încă nu este, căci Şerban Vodă avea bună nădejde că va desbate[216]) toată creştinătatea din Ţarigrad încoace de supt mâna Turcior. Că pe aceea vreme se bătea sultan Mehmet cu Nemţii, cu Leopold împăratul nemţesc, şi-l tot bătea Neamţul pe Turc şi luasă mult loc Neamţul de la Turc. Şi se agiunsăse Şerban Vodă şi cu Nemţii şi cu Moscul şi cu Leşii. Şi Moscalii încă bătuse la acea vreme cetatea Azacul şi era să meargă şi la Crâm. Şi gândul şi gătirea lui Şerban Vodă era să fie el împărat în Ţarigrad. Şi cu acel mijloc[217]) silia să facă pe Cantemir

215) *arz* = *harz* = „plângere, jalbă", „petiţie, cerere".
216) *a desbate* = „a scoate dintr'o legătură oarecare, a desface, a elibera".
217) *mijloc* = „scop".

domn în Moldova, coborându-se şi Leşii să se împreune, să se facă tot unii asupra Turcilor. Şi iarăşi au mai giurat Cantemir lui Şerban Vodă pentru doi boieri Greci ce era în Moldova trăitori fraţi, pre anume Iordachi şi Manolachi, fiind de neamul lor acesti doi boieri Rusăteşti, cum a merge Cantemir cu domnia, să-i şi prinză să-i omoare. Şi mai avea acesti doi boieri încă trii fraţi la Ţarigrad, pre anume Lascarachi şi Mihalachi şi Scarlatachi, cinci feciori a Cupariului celui bătrân, tot de un neam de pe maică cu Şerban Vodă. Numai se apucasă de se învrăjbisă de la vremea Ducăi Vodă, când era domn Duca Vodă în ţara Muntenească. Aşijdere au mai giurat Cantemir şi lui Gavriliţă, luând domnia Cantemir să nu se atingă sabia lui de dânsul sau de vre un fecior a lui, pentru căci el vedea şi cunoştea Gavriliţă pe feciorii lui că nu sânt toţi aşezaţi la minte, ce o samă sânt şi cam zlobivi[218]).

Şi cu aceste lucruri, după ce s'au sfătuit şi le-au aşezat, au purces cu toţii la Obluciţă la Suleiman paşa. Deci şi Dimitraşco Vodă despre partea lui au ales boieri de cinste şi de frunte şi i-au trimes acolo la Suleiman paşa, să steie la pâră cu ceilalţi boieri. Şi au şăzut acolo la pâră câteva zile. Şi într'o zi numai ce au îmbrăcat cu caftan de domnie în Moldova pe Cantemir şi au gătit pe Husain beiul de la cetatea Vozia, de l-au trimes cu mazilia înainte la Dimitraşco Vodă, să-l ieie din Iaşi, să-l ducă la Ţarigrad. Iară boierii cei trimeşi despre partea lui Dimitraşco Vodă, dacă au văzut că au îmbrăcat pe Cantemir cu caftan de domnie, s'au închinat lui Cantemir Vodă. Deci Cantemir i-au şi pus pe dânşii, pe acei

---

218) *zlobiv* = zglobiu = „impulsiv, irascibil, neînfrânt, zburdalnic".

boieri, pe Balş vornicul şi pe alţii, de au scris cărţi cu vicleşug lui Dimitraşco Vodă, pe cum au isprăvit ei caftan pe voia lui Dimitraşco Vodă. Şi l-au trimes înainte pe Husain beiul de la cetate de la Tighine cu caftanul înainte, împreună cu armaşul Toader Fliondor. Că armaşul Fliondor încă fusăse pribag cu ceilalţi boieri, numai ceilalţi boieri a lui Dimitraşco Vodă scria bine de dânsul, cum nu-i nici un vinovat, că nu s'au amestecat cu ceilalţi boieri pribegi. Iar pre acei boieri, pe Cantemir şi pe Gavriliţă, i-au pus Suleiman paşa tot în here[219]) şi i-au dat pe mâna lor, să-i aducă cum mai de sârg la Dimitraşco Vodă.

Deci Dimitraşco Vodă cum au văzut cărţile boierilor lui, a lui Balş vornicul şi a celorlalţi, îndată au crezut. Şi s'au bucurat şi s'au gătit cu mare alaiu, de au ieşit întru întimpinarea lui Husain beiu la Valea Adâncă, după obiceiu. Şi întimpinându-se cu Husain beiu, acolo s'au împreunat cu dânsul. Şi nimică nu i-au spus, nici Dimitraşco Vodă n'au priceput de mazilie. Şi acolo şi Toader Fliondor s'au împreunat cu dânsul, şi-l căia[220]) Dimitraşco Vodă pe Fliondor şi arăta dragoste şi milă cătră dânsul. Şi de acolo s'au întors înapoi, după ce s'au împreunat cu alaiul, şi cu caftanul înainte, până ce au întrat în Iaşi în curţile domneşti. Şi aşteptând Dimitraşco Vodă să-i puie caftanul în spate Husain beiu, iar el i-au cetit ferman de mazilie. Şi au pus caftanul în spatele lui Ioan Racoviţă vornicului, să fie caimacam până a veni Cantemir Vodă în scaunul domniei.

---

219) *here* = fiare. In cronica aceasta se mai găsesc vro câteva forme dialectale de felul acesta cu *h'* pentru *f*.

220) *a căi pe cineva* = „a-l compătimi".

Iară Toderaşc visternicul, feciorul lui Iordachi Cantacuzino celui bătrân, fiind văr primare cu Dimitraşco Vodă, era în mare cinste la Dimitraşco Vodă. El era alfa şi omega atunce în Ţara Moldovii. Pusu-l-au pre dumnealui Husain beiu în here şi l-au dus la gazda lui, ca să-l puie la popreală, până a veni Cantemir Vodă, să deie sama de răsipa ţării. Deci mai pe urmă au stătut boierii caimacami, şi cu puţintea cheltuială, la Husain beiu şi l-au dat pe chizăşia lor să steie faţă. Iar Dimitraşco Vodă, văzând aceste, plângea de se răsipia înainte a tot norodul. Şi s'au gătit a treia zi şi au purces la Ţarigrad, precum este obiceiul domnilor mazili.

Şi la purcesul lui Dimitraşco Vodă din Iaşi s'au făcut mari gâlcevi şi calabalâc. Fliondor armaşul şi cu frate-său Gheorghiţă Ciudin, cu Mitre căpitanul, cu Mileştii şi cu alţii, au burzuluit tot târgul şi slujitorimea asupra Grecilor, tot cu petre şi cu beţe, de era curtea domnească plină de oameni. Şi pe ziduri sta oameni. Iar Grecii tot în casă şedea lângă Dimitraşco Vodă şi se ascundea carii pe unde putea. Şi mai vârtos căuta un Grec, pre anume Saraeni, carele au fost de au fost bătut stupii[221]) lui Gavriliţă vornicului şi au fost dat ştiubeelor foc. Şi oblicind Husain beiu de la gazdă, au alergat mai degrabă cu câţiva Turci slujitori ai lui şi au început a batere şi a împrăştiere norodul. Şi au prins pe fratele Milescului, de l-au bătut prea reu cu buzduganul Husain beiu. Şi purcegând din Iaşi Saraeni şi alţi Greci, tot dinaintea lui Husain beiu mergea, ca să nu-l poată lua Moldovenii. Că se agiunsăse Dimitraşco Vodă cu

221) *au fost bătut stupii*: stupii se bat, ca să iese albinele.

Husain beiu, de ţinea cu dânsul. Şi la ieşitul din curtea domnească arăta fantazie[222]), de zicea surlele şi trâmbiţele şi bătea tobele, dar noroadele tot îl suduia şi îl hâtcăia[223]) şi arunca cu petre şi cu lemne după dânsul. Şi cu această cinste frumoasă au ieşit Dimitraşco Vodă din Moldova. Şi i s'ar fi căzut pre cale şi mai mare cinste să petreacă, că de la dânsul s'au scornit hârtiile, el le-au scos întâi, de este acel madem[224]) bun şi până astăzi în Moldova.

Aşijdere la acea gâlceavă prins-au Fliondor armaşul la gazdă pre un Grec anume Mavrodin paharnic şi l-au bătut şi l-au desbrăcat, de l-au lăsat numai cu cămeşa. Şi l-au legat şi l-au pus pe un cal, îndărăpt cu faţa spre coada calului, şi-i didese coada în mâni, de o ţinea în loc de frâu. Şi-l ducea prin mijlocul târgului la Copou la primblare şi-l privea tot norodul zioa amează mare. Şi-i zicea feciorii ce-l ducea: „Zi, Grece, cal murg la fântâna Bordii!", iar el nu putea zice cal murg la fântâna Bordii, ce zicea: „Alogo murgo sto funtina Bordi". Iar slugile lui Fliondor îi da palme şi-i zicea: „Zi, Grece, bine, nu zice aşa!" Acest fel de zeefet[225]) frumos i-au făcut. Şi după ce au venit Cantemir Vodă, iar l-au mai bătut şi l-au surgunit. Iar apoi la Constantin Duca Vodă iar au venit în ţară, de au fost visternic mare. Şi mai pe urmă iar l-au prins Antioh Vodă Cantemir şi l-au jăcuit şi l-au pus şi în ocnă. Şi la Mihai Vodă iar au venit în ţară, de au trăit până ce au murit de

222) *fantazie* = „joc cu tot felul de evoluţii, cu descărcări de arme şi muzică".
223) *a hâtcăi* = „a huidui".
224) *madem* = „metal, mină", „mină, sursă de venituri".
225) *zeefet* = *ziafet* = „banchet"; prin urmare cuvântul e întrebuinţat aci în sens ironic.

bătrân şi nu s'au putut curăţi ţara de dânsul. Aşijdere tâmplatu-s'au şi alt Grec, la mazilia lui Antonie Vodă Rusăt, anume Palaloga, de l-au luat cu pelea gol din feredeu şi pre acela, de se pomeneşte până astăzi. Şi la Alecsandru Vodă Iliaş, iar, ce au păţit Batişte şi alţii şi la alţi domni! Şi în Ţara Muntenească de câte ori, în câteva rânduri, s'au tâmplat Grecilor de au păţit necinste şi răutate. Şi nu s'au mai putut curăţi aceste doue ţări de dânşii.

Aşa socotesc eu cu firea mea această proastă: Când a vrea Dumnezeu să facă să nu fie rugină pe her şi Turci în Ţarigrad să nu fie şi lupii să nu mănânce oile în lume, atunce poate nu vor fi nici Greci în Moldova şi în Ţara Muntenească, nici or fi boieri, nici or putè mânca aceste doue ţări cum le mănâncă. Iar alt leac n'au rămas cu condeiul meu să mai pomenesc, ca să pot găci. Focul îl stingi, apa o iezeşti şi o abaţi pe altă parte, vântul când bate, te dai în lături într'un adăpost şi te odihneşti, soarele întră în nouri, noaptea cu întunerecul trece şi se face iar lumină, iar la Grec milă sau omenie sau dreptate sau nevicleşug, nici unele de aceste nu sânt, sau frica lui Dumnezeu. Numai când nu poate se facă rău, se arată cu blândeţe, iar inima şi firea tot cât ar putè este să facă răutate. Căţaţi de cetiţi la hronograful grecesc, de vă încredinţaţi şi mai bine, pe când au fost Grecii puternici şi împărăţia era a lor, ce făcea pre atunce şi ce lucra![226])

226) Această caracterizare a Grecilor, pe care patriotica amărăciune a autorului prea o generalizează, fireşte că nu priveşte decât elementul grec parazitar, pentru că istoria principatelor româneşti ştie şi de Greci cari s'au distins la noi prin activitatea lor şi s'au identificat chiar cu interesele noastre. Neculce însuşi are, precum am văzut şi până aci, cuvinte de neprecupeţită recunoştinţă şi laudă pentru cei utili nouă şi ţării în care s'au adăpostit.

După ce au venit Cantemir Vodă la scaunul domniei în Iaşi, trimis-au boieri de ţară la Poartă după Dimitraşco Vodă, de l-au pârît la Udriiu. Şi au trimes şi pe văru-seu Toderaşc visternicul Cantacuzino împreună cu ceilalţi boieri, de l-au pârît tot la ochi. Şi l-au închis pe Dimitraşco Vodă şi l-au făcut de au cheltuit bani mulţi. Numai norocirea lui, au scăpat cu zile, că au apucat de au dăruit un hanger de mare preţ vezirului. Şi aşa au hălăduit cu viaţă. Şi după aceea n'au prelungit fiind mazil acolo, şi au murit. Şi i-au rămas casa în multă şi mare sărăcie.

Aşijdere şi Toderaşc visternicul, după ce s'au pârît cu Dimitraşco Vodă acolo la Udriiu, s'au războlit şi au murit. Şi fiind Şerban Vodă cu dânsul văr primare, au trimes cu mare cheltuială de i-au luat oasele de la Udriiu. Şi le-au adus prin Ţara Muntenească şi le-au adus în Moldova, de le-au îngropat feciorii lui în mănăstire în Bisericani, fiind ei ctitori, acesti boieri Cantacuzineşti, la acea sfântă mănăstire. Şi au rămas dator din visternicie, ce au fost visternic mare la Duca Vodă, cu vreo doăzeci şi mai bine de pungi de bani. Aşa sânt de bune boieriile în Ţara Moldovii de la Vasilie Vodă încoace.

CAP XI.

DOMNIA LUI CONSTANTIN CANTEMIR VOIEVODA ÎN ANUL 7193 [227]) IUNIE 10.

Venit-au domn Ţării Moldovii Constantin Cantemir Vodă, pre carele l-au ales la domnie boierii Ţării Moldovii în locul lui Dimitraşco Vodă, cu nevoinţa şi cheltuiala lui Şerban Vodă, do-

227) 7193 = 1685.

mnul muntenesc, precum mai sus s'au scris. Acest domn Cantemir Vodă au fost de oameni proşti, de la ţinutul Fălciului. Şi dacă s'au rădicat la vârstă, s'au dus în Ţara Leşească, de au slujit la oaste, până au agiuns de au fost rohmistru. Apoi viind în Moldova, s'au dus cu Grigoraşco Vodă Ghica în Ţara Muntenească şi au fost acolo ceauş spătăresc. Şi era om viteaz şi cu sfat bun. După aceea viind aice în ţară în Moldova şi slujind bine, l-au pus căpitan mare, şi apoi au fost şi sardar şi mai pe urmă au fost şi clucer mare. Fost-au şi capichihaie la Poarta împărăţiei, ştiind limbi şi fiind om bătrân. Cu alesul tuturor boierilor ce era pribegi în Ţara Muntenească l-au rădicat domn, cu cheltuiala lui Şerban Vodă, domnului muntenesc, precum mai sus s'au scris. Şi titlusul lui nu scria Cantemir Voievoda, ce numai Constantin Voievoda.

Carte nu ştia, ce numai iscălitura învăţasă de o făcea. Practică[228]) bună avea la voroavă, era sănătos, mânca bine şi bea bine. Semne multe avea pe trup de la răsboaie, în cap şi la mâni, de pe când fusăse slujitor în Ţara Leşească. La stat nu era mare; era gros, burduhos, rumăn la faţă, buzat. Barba îi era albă ca zăpada. Cu boierii trăia bine până la o vreme, pentru că era om de ţară şi-i ştia pre toţi, tot anume, pre carele cum era. Şi nu era mândru, nici nu făcea cheltuială ţării, că era un moşneag fără doamnă. Şi avea doi feciori beizadele, pre Antiohie şi pe Dimitraşco. Şi acesta era zălog la Poartă şi cu alţi feciori de boieri.

Şi era bine în ţară dintr'altele, numai nu putea trăi oamenii de podgheazuri leşeşti, că era ţara pustie din Iaşi în sus. Din toţi boierii era mai

228) *practică* = „experinţă, iscusinţă".

ales[229]) la acest domn Gavriliță vornicul și cu feciorii lui. Era el boier și chivernisia precum îi era voia. Și era o samă din feciorii lui cam fără de ispravă, zlobivi: Lupul și Solomon și Costachi. Avea slugi tâlhari la casele lor, de ținea drumurile, de ucidea Turcii și fura bucate din Bugeag, cai, iepe. Și să făcea farmutale[230]) totdeauna și slimuri[231]) cu Tătarii pentru faptele lor, și nu putea să zică nime nimică de frica lui Gavriliță. Și domnul de și știa, răbda.

Venit-au atunce și Miron logofătul din Țara Leșească, foarte scăpat, și l-au avut Cantemir Vodă în milă și în cinste. Și având trei feciori, i-au boierit. Pe Ioniță l-au făcut sardar, pe Nicolai logofăt al treiele, pe Patrașco camaraș mare, și și-au logodit Cantemir Vodă și o fată cu dânsul, pre anume domnița Safta, iar pe Miron logofătul l-au făcut staroste la Putna.

Pre aceea vreme pusăse Cantemir Vodă hatman pe Velicico, ce era frate cu Miron logofătul. Și într'acea vreme ieșit-au hatmanul Velicico cu puțintea oaste ce avea spre ținutul Sucevii împrotiva a multe podgheazuri leșești ce îmbla de strica în țară. Găsit-au atunce un podgheaz mare la Baie. Și s'au lovit hatmanul Velicico cu dânșii prea tare, cât l-au lovit pe hatmanul dintr'un sineț, de i-au rupt zaoa de pe lângă grumaz. Velicico năvălia în războiu singur cu sulița a mână, și altul[232]) l-au lovit de i-au rupt spogârniceala[233]) de la frâul calului și altul[232]) i-au

---

229) *ales* = „distins", „preferit".
230) *farmută* = „ordin".
231) *slim* = „sfat tătărăsc, adunare de Tatari".
232) *altul*... *altul* = „unul... altul".
233) *spogârniceală*, cuvânt al cărui înțeles nu este destul de lămurit. Ar putea să însemne „dârlog", cuvânt pe care Neculce îl întrebuințează în alt înțeles. Cfr. nota următoare.

lovit din sineț dârlogul[234]) de la șea. Și n'au putut să izbândească și au purces Moldovenii în răsipă și au fugit hatmanul Velicico. Și multă stricăciune au făcut acel podgheaz leșesc. Și alte multe podgheazuri leșești lovia pe alte locuri de strica în țară. Mai lovit-au un podgheaz leșesc pe Velicico hatmanul între vii la Copou, de l-au gonit până în Iași. Velicico hatmanul era un om de fire și de treabă la toate socotelele lui și îndrăzneț bun, numai neavând nici cu cine, au doară nici noroc la răsboiu n'avea să-i slujească, că pe unde mergea îl tot bătea.

Atunce având Nemții oaste cu Turcii încă de pe când s'au fost bătut la Beciu — și tot bătea Nemții pe Turci și se lățiа —, deci și Leșii era la un cuvânt cu Nemții. Și da lefe Moldovenilor și se dusăse mai toți Moldovenii la Leși, boierenași, slugi boierești, slujitori, și venia de jăcuia în țară în Moldova.

Venisă trii Sărbi la Duca Vodă, aice în țară să slujească, carii acei Sărbi mai înainte vreme fusăse chesăgii[235]), anume Ilie și Stanciul și Dimaiuruc. Ispoveduitu-s'au la un călugăr Grec, la Galați, trecând Dunărea. Și acel călugăr i-au pârît la Duca Vodă, de le-au luat Duca Vodă șeptezăci de pungi de bani și multe odoare scumpe. Și pe urmă și-au găsit vreme acei Sărbi de s'au dus în Țara Leșească. Și acei au bătut pe hatmanul Velicico la Baie și făcea multe pod-

---

234) *dârlog* se numește de altfel cureaua cu care se conduce calul, deci una din părțile frâului. Pe alocuri i se zice *dârlog* și curelei care pornind de la chingă trece printre picioarele de dinainte ale calului și se bifurcă, cele două capete fiind legate apoi sus de marginea anterioară a șelei. Piesa aceasta împiedecă șovăirea șelei, d. p. când calul se ridică în două picioare.

235) *chesăgiu* = „pungaș, hoț".

gheazuri şi răutăţi ţării, că era oameni foarte harnici. Şi aşa s'au tâmplat într'un podgheaz de i-au împresurat mulţime de Tătari. Stanciul au perit acolo în războiu, iară ceilalţi au scăpat cu multe rane. Deci dintru acele rane s'au spăriat şi s'au dus în Ţara Nemţească, de au agiuns acolo Ilie şi cu Dimaiuruc[236]) de era capete mai mari la împăratul Neamţului, pe doăzăci de mii de Sărbi. Iar Dimaiuruc mai pe urmă şi-au făcut pace şi au venit aici în ţară în Moldova, de au fost başbulucbaş[237]) la Constantin Duca Vodă. Şi au perit şi el de foc împreună cu Totoiescul vel căpitan, când s'au aprins ierbăria în Iaşi. Vedeţi acum ce au făcut acel duhovnic Grec. Drept dragul să te ispoveduieşti la dânşii!

Coboritu-s'au atunce şi doi hatmani leşeşti cu oşti pe Prut în gios până la sat la Boian. Ieşitu-le-au Suleiman paşa sarascherul înainte şi cu Cantemir Vodă. Şi le-au dat Leşilor războiu prea tare şi frumos. Carii Leşii n'au putut ţinè războiul şi peste noapte pi'ntregu au tăiat lunca şi au trecut peste Prut şi au fugit. Iară Suleiman paşa şi cu Tătarii şi cu Cantemir Vodă s'au întors înapoi. Care Cantemir Vodă de atunce au dobândit de la Turci mare cinste şi laudă şi credinţă, căci mergea prea bine şi frumos la războiu. Că aşa mergea în frunte, de nu se putea ţinè cei tineri de dânsul.

Deci Leşii dintr'aceea au prins şi mai mare pismă pe dânsul, de slobozia podgheazuri în toate părţile de strica ţara. Şi ţara era tot be-

236) In ediţiile lui M. Kogălniceanu se găseşte în locul acesta numele *Dimitraşco*. L-am înlocuit prin *Dimaiuruc*, greşala fiind evidentă.

237) *başbulucbaş* = „căpetenia bulubaşilor, care, ca şef al gardei domneşti, supraveghia închisorile curţii, având pe seimeni subt comanda sa".

jenită. Lipsă de pâne, că nu putea ara oamenii, iară stupii şi vinul se făcea, că era om norocit. Ţara bir nu da, că era iertat birul ţării de la Poartă. Numai nu putea trăi de vrajbă, că şi caii lui Cantemir Vodă din ceair i-au luat Crupenţchi cu un podgheaz leşesc. Care pe urmă acel Crupenţchi au agiuns de au fost jignicer mare. Şi domnia în Iaşi, după ce i-au luat caii, n'au putut şedea, ce s'au mutat în Cetăţuie. Că de nu s'ar fi mutat în Cetăţuie, când au bătut podgheazul pe Velicico hatmanul la Copou, l-ar hi luat şi pe Cantemir Vodă din Iaşi.

După voroava ce au avut Şerban Vodă cu Cantemir Vodă, prins-au Cantemir Vodă pe Iordachi postelnicul Rusăt de l-au închis şi l-au muncit. Că i-au cetluit[238]) capul şi l-au făcut de au dat vreo triizăci patruzăci de pungi de bani. Şi pe urmă l-au luat Gavriliţă vornicul şi cu Velicico hatmanul în chizăşie, cum că nu va fugi din Moldova, şi l-au slobozit. Iar mai pe urmă i-au dat veste lui Iordachi Velicico hatmanul că-i stă cu price[239]) Şerban Vodă şi este să peie; şi înţălegând Iordachi Rusăt postelnicul, au fugit în Ţara Ungurească.

Atunce când au mers Suleiman paşa cu Cantemir Vodă înaintea Leşilor la Boian, venit-au şi Şerban Vodă cu oaste din Ţara Muntenească până în Iaşi şi au descălecat cu oastea la mănăstirea lui Aron Vodă. Şi au şăzut vreo patru cinci zile şi şi-au isprăvit de la Suleiman paşa, având grijă de Nemţi, de s'au întors înapoi.

---

238) *a cetlui* = „a lega butuc"; *a cetlui capul cuiva* = „a pune pe capul cuiva instrumentul de tortură numit c e a t l ă u, probabil un colac de fier înfierbântat".

239) *price* = „ceartă, adversitate": *a-i sta cu price cuiva* = „a-l duşmăni pe cineva, a-i fi cuiva un contrar neîmpăcat, a-l prigoni pe cineva".

Şi au mers pe Bârlad tot vânând vânaturi şi peşte.

Iară în al doile an a domniei lui Cantemir Vodă coboritu-s'au craiul leşesc Sobieţchi cu toată puterea sa şi cu toţi hatmanii Ţării Leşeşti şi cu toată recipospolita şi cu multe podgheazuri în toate părţile, în toată Ţara Moldovii, pre la Ocnă, pre la Bârlad, pre la Bujoreni, de n'au rămas un loc neprădat şi nestricat. Tăiat-au atunce Leşii şi cu Căzacii pre doamna Rucsanda, fata lui Vasilie Vodă, la cetate la Neamţ, şi pe Andrieşoaie şi pre Enachi gramaticul, fiind camaraş la ocnă, şi pre alţi mulţi. Că se făcuse tălhari nu numai de la oastea leşească, ce şi din munţii ungureşti ieşia tălhari de jăcuia mănăstirile, şi alţi tălhari despre Bugeac. Incotro căutai, tot tălhari era în toate părţile. Atunce mulţi boieri şi giupânese sărace şi-au lăsat casele şi au fugit în Ţara Muntenească de răul tălhăritului.

Atunce craiul Sobieţchi s'au coborit în gios pin târg pin Iaşi şi au mers în gios pe Prut până la Pagul. Şi de la Pagul n'au putut merge mai înainte şi s'au întors înapoi, că i-au ieşit Turcimea şi cu Tătărimea înainte. Şi s'au întors încungiurat de Tătari. Carele cum ieşia din obuzul leşesc, cum îl şi lua Tătarii de grumaz. Şi s'au întors iară pin Iaşi înapoi. Şi era şi Petriceico Vodă cu dânsul. Şi au lovit[240]) pe la Târgul Frumos şi n'au agiuns cailor obuzului leşesc apă hăleşteul cel mare de la Prigoreni. Şi au luat Siretul în sus şi au lovit pe la Cernăuţi la Snetin în ţara lui. Iar Cantemir Vodă l-au gonit pe craiul cu Tătarii până la Hărmăneşti pe Siret.

240) *a lovi* = „a da, a înnemeri, a abate".

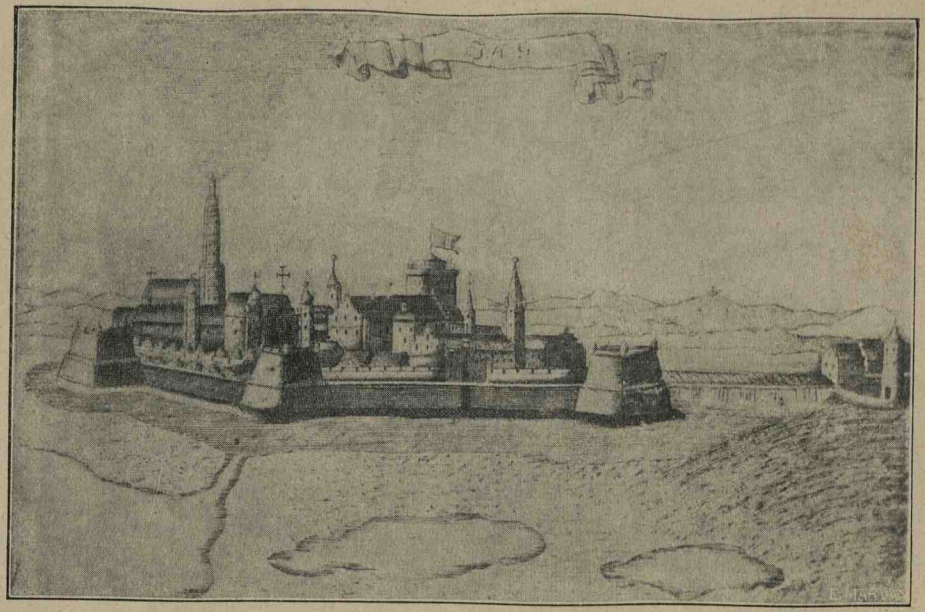

Reşedinţa domnească din Iaşi în 1686.

După o stampă germană din 1701, Augsburg. Biblioteca Academiei Române.
Colecţia de stampe: Ist. miiit. B, IX, 24.

Atunce au ars Leşii şi Tătarii multe curţi boiereşti la ţară şi la Iaşi. Ars-au în Lungani, în Obrejeni, în Popi, în Doroşcani, la Leca, în Căcărăzeni două părechi[241]), în Podobiţi, într'alţi Lungani, în Albeşti, în Brăieşti, în Prigoreni, în Găneşti, în Târgul Frumos, în Criveşti, în Petriş, în Hălăştieni, în Hăbăşeşti, în Ruginoasa, în Hălăuceşti, în Cozmeşti, în Purceleşti, în Stolniceni, în Paşcani şi pe alte locuri multe. Tot curţi şindilite boiereşti au ars atunce, fiind oamenii închişi pin mănăstiri de frica Leşilor şi a Tătarilor. Era în Golia atunce oca de apă un potronic.

Atunce au luat craiul şi pe Dosoftei mitropolitul din Iaşi cu toate veşmintele şi odoarele sfintei mitropolii. Şi au luat şi moaştele sfântului Ioan Novii ce au fost la Suceavă, care au fost adus aceste sfinte moaşte din Ţara Turcească Alecsandru Vodă cel Mare şi Bun. Şi le-au dus acele sfinte moaşte împreună cu Dosoftei mitropolitul în Ţara Leşească la un târg a craiului Sobieţchi, anume Jolcfa, de stau acolo şi până în zioa de astăzi. Şi Dosoftei mitropolitul încă acolo au murit.

Acest Dosoftei mitropolitul nu era om prost de felul lui; era neam de mazil. Prea învăţat, multe limbi ştia: elineşte, lătineşte, slovineşte şi alte. Adânc din cărţi ştia şi deplin călugăr şi cucernic şi blând ca un miel. In ţara noastră pre aceste vremi nu se află om ca acela. După ce au mers la Jolcfa, îl punea craiul Sobieţchi de se îmbrăca cu veşmintele cele scumpe şi odoarele mitropoliei ţării noastre şi slujia litur-

---

241) *Căcărăzeni două părechi*, adecă „două părechi de Căcărăzeni, două localităţi cu acest nume"; cfr. „două părechi de case".

ghie la zile mari şi Iordan la Bobotează, cu ţeremonie după obiceiul ţării noastre. Şi se mira craiul şi toţi domnii leşeşti şi lăuda frumoasa ţeremonie ce era în biserica ţării noastre.

Cantemir Vodă s'au fost mâniat foarte rău pre acel mitropolit şi i-au fost făcut afurisenie de la patriarşi. Dar nimică de dânsul nu s'au atins, că zicu oamenii că-i sfânt. Iar de Cantemir Vodă zicu oamenii că s'au atins, că l-au găsit legat. Ce nu se ştie dintru aceea pricină au dintr'altă pricină.

Cantemir Vodă, când au venit craiul leşesc Sobieţchi, rămăsăse mai singur. Boierimea, slujitorimea, fugisă carii încotro au putut. Numai prea cu puţintei oameni de curte rămăsăse. Şi-l îndemna o samă de boieri să se închine la Leşi. Şi-i scria şi Şerban Vodă să se închine, că s'a închina şi el, să se scoboară şi Nemţii despre Ţara Nemţească, şi Moscalii încă mergu la Crâm, şi se vor face tot una. Iară Cantemir Vodă nu s'au potrivit, una că ştia rândul Leşilor, că slujisă la dânşii, a doa îi era feciorul la Poartă zălog, Antioh beizadè. Ce nu-i da mâna într'alt chip. Ce el, cu cine au avut pe lângă dânsul, s'au tras spre Fălciu, asupra Tătarilor, precum mai sus sus s'au scris. Şi cu aceasta au nemerit bine, că i-au ieşit mare laudă de la Turci.

Pre acea vreme era vreo patruzăci şi mai bine de Codreni tâlhari, de ţinea drumurile în ţara de gios. Agiuns-au acei Codreni la Cantemir Vodă de i-au iertat. Şi au venit toţi în Iaşi şi i-au dus pre toţi în mănăstire în Galata, de au jurat cum vor sluji lui Cantemir Vodă şi ţării cu dreptate. Şi le-au dat leafă câte patru lei de lună. Şi au pus capete dintre dânşii pe Zaharia şi pe Sandul şi le-au dat cărţi de volnicie să stringă oameni de oaste cât de mulţi. Şi au purces spre

munte şi, cum au sosit la Peatră, au găsit un podgheaz de Leşi şi cu Căzaci, vreo doă sute şi mai bine. Şi aşa i-au lovit fără de veste pe o negură, de i-au spart şi i-au spârcuit[242]). Şi i-au prins pre unii şi vii, de i-au adus la Cantemir Vodă, de i-au ţinţăpat şi i-au spânzurat. Deci dintru acea izbândă au început Cantemir Vodă a face steaguri de lefecii în Roman şi în Cozmeşti şi în Târgul Frumos, în Hârlău, la Podul Iloaei, în Iaşi. Şi au început a-i biruire pre tâlhari şi a-i prindere, de-i ducea la Cantemir Vodă de-i tot omoria cu fel de fel de cazne.

Aşijdere şi Miron logofătul, fiind staroste la Putna, au făcut siimeni şi hânsari şi au început şi dintr'acolo a răsipire tâlharii. Că numai odată la o bătaie au prins patruzăci de tâlhari şi i-au tot tăiat câte în patru bucăţi şi i-au pus prin prepelece pe la drumuri. Pus-au Miron logofătul de au lărgit şi drumul la Lunca Mândruşcăi, că fiind drumul strimt, nu putea oamenii să îmble de răul tâlharilor. Şi aşa cu aceste au început a se mai stârpire tâlharii, că de ce omoria, de ce se făcea mai mulţi în zilele acestui domn.

Aşijdere atunce când au venit craiul leşesc Sobieţchi mai înainte, după ce au făcut Cantemir Vodă slujitori, văzând Şerban Vodă că îmblă tâlhărit mult în Moldova şi n'are cine să le steie împrotivă — şi Cantemir Vodă n'au ţinut parola, cum s'au apucat când l-au pus domn, să omoare pre Iordachi Rusăt şi Iordachi Rusăt au fugit în Ţara Ungurească —, trimis-au şi el pre

---

242) *a spârcui* = „a face bucăţi, a risipi".

Mănăilă căpitanul cu saragele[243]), să prinză pre giupâneasa lui Iordachi Rusăt. Deci aflându-se giupâneasa lui Iordachi Rusăt cu multe bejănii pe Oituz, la un sat anume Grozeşti, de frica unui podgheaz leşesc ce venia din sus, au apucat numai ea Iordăchioaie singură cu rădvanul numai de au fugit. Şi au scăpat de n'au prins-o saragele, iară altă ce au avut agărlâc, i-au luat tot saragele. Şi peste noapte s'au întors saragele peste munte în Ţara Muntenească. Şi bejănarii, cine au fost acolo, au sărit după dânşii a doa zi pe şleah, de i-au gonit şi nu i-au putut agiunge. Şi s'au dus cu pace.

Trimes-au pe Gavriliţă vornicul în Ţara Muntenească, la Şerban Vodă, Cantemir Vodă, că văzusă că s'au mâniat Şerban Vodă pentru Iordachi şi pentru căci nu s'au închinat la Leşi, după cum se adeverisă[244]) când l-au pus domn. Şi întorcându-se Gavriliţă vornicul înapoi, îndată au şi murit. Zicu să-l fie otrăvit Şerban Vodă.

Caută de acum înainte, de vezi ce s'au lucrat din zavistie şi din răutate în Moldova şi în Ţara Muntenească, din pisma lui Şerban Vodă şi a Cupăreştilor, ce au avut pismă veche de demult.

Îndatăşi au făcut pace cu Cantemir Vodă, de

---

243) *saragea* = soldat, om de trupă asupra căreia nu putem face precizări.—Soldaţi numiţi aşa se găsiau numai la Turci şi în Ţara Românească. Neculce însuşi pare că n'a mai prea înţeles cuvântul şi că l-a luat drept nume propriu. Astfel se explică probabil că în cele ce urmează nu-l articulează, întrebuinţând forma *saragele* ca subiect, în loc de *saragelele*. Lui Neculce i se mai întâmplă să facă asemenea greşeli. Undeva mai sus îl ia pe *caplan* (cfr. notele 119 şi 145) drept nume propriu şi vorbeşte de un *paşă, anume Caplan*, în loc de *caplan-paşă*.

244) *a se adeveri* = „a se angaja, a se obliga", „a făgădui, a promite".

au venit de la Țarigrad în Iași Cupăreștii. Și au pus pe Iordachi visternic mare, de i-au dat Cantemir Vodă cheia țării în mână. Și i-au dat și o samă de bani pentru cei ce-i luasă, iar pentru o samă de bani ce i-au fost mai rămas, i-au dat târgul Șcheea și satul Drăgășanii. Și pe fratesău Manolachi l-au pus staroste la Putna, pentru ca să se mai adaogă vrăjbile cu Muntenii. Pus-au și pe frații lor, acestor doi boieri, pe Scarlatachi și pe Lascarachi și pe Mihalachi, să fie capichihăi[245]) la Țarigrad.

Ține-te săracă țară, Moldovă, de acum înainte de jacurile și de mâncăturile a toți acesti tuscinci feciori a Cupariului celui bătrân, carii nu se sătura unul câte cu o sută sau și doă sute de pungi! Dat-au toată taina Cantemir Vodă, ce au avut cu Șerban Vodă, Cupăreștilor, bucurat-au Cupăreștii pe Cantemir Vodă că l-or face Domn în Țara Muntenească. Și așa tot se pâria și se mânca unii pre alții.

Murind Gavriliță vornicul cel bătrân, pus-au Cantemir Vodă vornic mare pre fiul său Vasilachi. Dar nu avea trecere la domnie ca tată-său. Și pe ceilalți frați ai lui au început a-i mai scădere din volnicia[246]) ce avea când trăia tată-său. Scos-au atunce și pe Velicico din hătmănie și l-au pus vornic mare de țara de sus. Și hatman au pus pre gineri-său Bogdan. Deci Iordachi vornicul au și legat frăție cu Bogdan hatmanul, văzând că este ginere lui Cantemir Vodă, de ținea la un cuvânt. Și pe ceilalți boieri au început a-i călcare din obiceiurile lor. Și scotea mulțime de orânduiele pe țară, și pe mazili dăjdi

245) *capichehaie* = „reprezentant al domnului pe lângă Poarta otomană".

246) *volnicie* = „libertate (de acțiune)".

grele, şi pe breslaşi greutate, de s'au stins de atunce, că era breslaşi mulţi în ţară atunce cu mii de stupi.

Şi Cantemir Vodă carte nu ştia. Sama nime nu le lua — că-i supusăse pe ceilalţi boieri — că birul ţării era iertat de la împărăţie. Iar Lascarachi capichihaia, tot trimitea la sute de pungi de bani, de lua ni cu o pricină, ni cu alta. Oarece sta împrotivă pentru[247]) ţară Miron logofătul şi cu frate-său Velicico vornicul. Ii zicea lui Cantemir Vodă la masă: „Mai des cu păharele, maria ta, şi mai rar cu orânduielele, că birul ţării este iertat de la Poartă. Şi-i vra să-ţi dai maria ta samă odată şi nu-i putè". Şi Velicico şi mai tare totdeauna se sfădia cu Cantemir Vodă şi cu Iordachi visternicul. Carii dintru acele voroave având frică, au căzut la prepus, de şi-au pus şi capetele[248]).

Şerban Vodă făcuse gătire mare de oşti în Ţara Muntenească. Şi tăcuse câteva vase, şeice[249]), la Argeş cu zaherè, de sta gata să se scoboare pe Dunăre. Şi se agiunsăse cu toate capetele Sirbimei pe de ceea parte de Dunăre şi trimesăse şi la Nemţi pe frate-său Iordachi spatarul şi pre gineri-său aga Bălăceanul, ca să vie cu o samă de oaste nemţească. Agiunsăse şi la Moscu să se scoboare, Moscalii să meargă la Crâm. Şi stând împrotiva sfatului un cneaz mare la Moscu, cheltuitau Şerban Vodă, de l-au otrăvit ca să nu mai fie protivnic sfatului. Agiunsăse şi cu craiul Sobieţchi, ca să se scoboare în gios la Bugeac. Şi aşa şi el să purceadă cu această gătire, să apuce Ţarigradul, când or fi Turcii la Beligrad la Nemţi.

247) *pentru ţară* = „în interesul ţării".
248) *a-şi pune capul* = „a-şi pune viaţa în joc, a se prăpădi".
249) *şeică* = „vas, barcă de transport".

Numai era piedecă Cantemir Vodă şi cu Cupăreştii, că-l tot pâria la Poartă. Deci Şerban Vodă, văzând împedecarea lui Cantemir Vodă, au strins câţiva boieri moldoveni ce era în Ţara Muntenească pribegi, unii de frica lui Cantemir Vodă, alţii pentru frica podgheazurilor leşeşti. Strinsu-i-au pre toţi la dânsul la sfat la Bucureşti şi au ales pre Ilie Drăguţăscul să-l facă domn în Moldova, cu toată cheltuiala lui, ca să se mântuiască de Cantemlr Vodă, să nu-i mai fie pedică. Şi n'au zăbovit după acesta sfat prea mult Şerban Vodă şi au şi murit.

Zicu unii să-l fie otrăvit fraţii lui, stolnicul Constantin şi spatarul Mihai. Că era un om groznic: nu veghia nimărui voia. Era om mare de stat, cu ochii ca de bou, harnic şi darnic; milă făcea mare la cei străini şi la slujitori. Cheltuia mult, ca să-şi facă nume, iar nu să stringă.

Cantemir Vodă încă de aceste oblicind de toate, pârise la Poartă pe Şerban Vodă. Şi Turcii nu putea să-l mazilească, că se temea de numele lui Şerban Vodă. Ce scrisăse la hanul să se găteze să meargă să ierneze în Ţara Muntenească, să prinză pe Şerban Vodă. Ce gătindu-se hanul, i-au şi venit veste că au murit Şerban Vodă. Ce gândeşte omul, nu dă Domnul. Că cine ştie la ce cumpănă ar fi venit şi Ţara Muntenească, de n'ar fi murit Şerban Vodă atunce.

Rădicat-au fraţii lui Şerban Vodă, Constantin stolnicul şi cu Mihai spatarul, domn atunce pre un nepot a lor de soră, anume Constantin Brâncovanul Băsărab, în locul lui Şerban Vodă. Avea Şerban Vodă fecior mare şi n'au vrut fraţii lui Şerban Vodă să-l puie pe dânsul, pentru că nu trăia bine cu doamna.

După ce s'au aşezat Brâncovanul Vodă în scaun, în Bucureşti, gâlceava şi zavistia cu Cu-

părești tot au rămas și la Brâncovanul Vodă, cum era și la Șerban Vodă, de se tot pâria unul pre altul la Poartă, de se tot făcea cheltuială amânduror țărilor.

Inceput-au Brâncovanul Vodă a supărare pre doamna lui Șerban Vodă cu feluri de feluri și a-i luare banii de pe unde era mistuiți[250]). Că fiindu-i nepot lui Șerban Vodă și în cinste la dânsul, îi știa banii pre unde era. Deci aga Bălăceanul, ginerile lui Șerban Vodă, dacă au înțăles de acea supărare, n'au vrut să vie de la Nemți și au rămas acolo la Beciu. Iar Iordachi spatarul, fratele lui Șerban Vodă, au venit la Brâncovanul de la Nemți, de unde îl trimesăse Șerban Vodă. Deci doamna lui Șerban Vodă căzusă în mare prepus, văzând[251]) că au rămas gineri-seu aga Bălăceanul la Sibiiu. Și pusăse trei steaguri de lefecii moldoveni cu căpitanii lor, pre anume Beșleaga și Vicol și Tatul, de o păzia pre dânsa și pre feciorul ei, pre Gheorghie beizadè, la sat la Drăgănești, să nu fugă la gineri-seu la Nemți.

Iară după ce au trecut un an a domniei Brâncovanului Vodă, coboritu-s'au aga Bălăceanul cu oști nemțești și cu Heizer gheneralul, de au venit în târg la București. Dar feciorul lui Șerban Vodă, cum au înțăles că au trecut Nemții în Țara Muntenească, de vinu la București, într'o sară s'au îmbrăcat în haine proaste și au ieșit prin straja de la Drăgănești ce-l păzia, necunoscându-l străjerii, și s'au dus înaintea oștii nemțești. Și au rămas numai doamna singură la Drăgănești în pază.

Brâncovanul Vodă, dacă au văzut că se apropie oștile nemțești de București, au lăsat Bucu-

250) *a mistui* = „a ascunde".
251) *văzând* Constantin Brâncoveanul.

reştii şi s'au coborit la sat la Ruşi cu toată casa lui şi boierii şi boierinaşii din curte şi slujitorii. Şi au şezut acolo la Ruşi vro două trei săptămâni. El şedea în Ruşi şi Nemţii în Bucureşti, cale de opt noă ceasuri unii de alţii. Şi purta de grijă Brâncovanul Vodă de zaherè, de le da tot de agiuns de ce le trebuia, iar pe de altă parte au făcut ştire la Poartă şi la Tătari să vie.

Trimis-au atunce gheneralul Heizer pre un colonel cu vre o sută de Nemţi la Drăgăneşti, de au luat pre doamna lui Şerban Vodă, de au dus-o în Bucureşti. Cu voia Brâncovanului Vodă era, că Drăgăneştii de Ruşi nu sânt departe, cale de doă ceasuri. După ce au rădicat pre doamna din Drăgăneşti, venit-au numai singur gheneralul Heizer, cu capul lui[252]), cu vro sută de oameni de la Bucureşti la Drăgăneşti, şi s'au sculat şi Brâncovanul Vodă, de s'au dus la gheneralul în Drăgăneşti, de s'au împreunat cu dânsul. Şi au mâncat şi au vorovit cinci şeşe ceasuri ce le-au trebuit. Şi aşa s'au întors gheneralul iarăşi la obuzul[253]) lui în Bucureşti şi Brâncovanul Vodă s'au întors la obuzul lui la Ruşi. Ţara nu o lăsa să se bejenească, că pe cine îi prindea, le tăia nasul şi urechile, de sta pe loc, ca să poarte de grijă zaherelei oştilor.

Atunce toţi boierii munteneşti îndemna pre Brâncovanul Vodă să se închine la Nemţi, numai unchiu-său stolnicul Constantin n'au primit acest sfat şi nu l-au lăsat să se închine. Când va Dumnezeu, şi omul nemereşte sfatul.

Atunce fiind domnia nouă şi viind oşti şi neavând cu ce se chivernisi, în grabă trebuind bani, au scos văcărit întâiaş dată, un tult[254]) de vită şi

252) *cu capul lui* = „în persoană".
253) *obuz* = „tabără", „oaste".
254) *tult* = „monedă în valoare de cam 15 parale".

doi orți de cal, de au rămas obiceiu, de au fost în mulți ani. Și de acolo de la Munteni peste câțiva ani, la domnia lui Constantin Ducăi Vodă au sărit scânteia și la noi în Moldova, de s'au aprins acest pojar de obiceiu rău.

Deci în scurtă vreme au purces și Tătarii a venire în Țara Muntenească. Brâncoveanul Vodă îndată atunce au dat știre țărei să se dea în laturi la munți. Și și-au trimes doamna la mănăstire la Brad, la munte, și el au purces întru întâmpinarea sultanului la Buzău. Și numai într'acea zi să nu se fi timpinat cu sultanul, era să prade țara. Iară Nemții, dacă au înțăles că vinu Tătarii, s'au rădicat cu doamna lui Șerban Vodă și cu toți din București și au trecut munții la Brașov. Și Tătarii cu Brâncovanul Vodă i-au gonit până au trecut munții, și nemică nu le-au putut strica. Iar pe țară au stricat-o foarte rău Tătarii, că numai căci n'au luat robi, iar altă ce au găsit tot au luat. Că acolo sânt munții goli, nu potu să se ascunză oamenii și dobitoacele, și era vreme de iarnă. Ce au rămas oamenii numai cu sufletele. Iară de vară după ce s'au făcut, trecut-au Tătarii doă trii rânduri pin Țara Muntenească. Și la mers și la întors tot pin Țara Muntenească trecea, de mergea la Beligrad, unde se bătea Turcii cu Nemții, de făcea bogată stricăciune Țării Muntenești.

In al doiele an a domniei Brâncovanului rânduit-au împărăția turcească pre Munteni și pre Moldoveni și pre Tătari și pre un sarascher[255]) cu Turcii, o samă să ducă pre Tiuchel grof să-l puie craiu în Țara Ungurească. Deci de aice din Moldova au mers hatmanul Bogdan cu o samă de Moldoveni și un sultan cu Tătarii, și Brânco-

255) *sarascher* = „șef comandant turc al unei armate".

vanul Vodă cu capul său cu Muntenii. Şi agiungând la marginea Ţării Munteneşti unde se chiamă Câmpina, ieşitu-le-au Heizer gheneralul înainte şi cu aga Bălăceanul şi cu câteva mii de Nemţi. Şi şi-au dat războiu foarte tare de îmbe părţile şi groznic câteva ceasuri, şi pe urmă au spart pe Nemţi şi au purces Nemţii în răsipă. Şi atunce au prins pre Heizer gheneralul la mâna lui Tiuchel grof şi aga Bălăceanul au perit în războiu, dar au perit şi sarascherul turcesc, că l-au lovit un glonţ tocmai în gură. Zicu că la acel războiu să fie fost mai mult izbânda despre partea Căzacilor Brâncovanului, căror le era cap un Moldovan, anume Costin căpitanul de Focşeni, feciorul Nenului.

După ce au aflat Brâncovanul Vodă pe aga Bălăceanul mort în războiu, trimesu-i-au capul la Bucureşti, de l-au pus într'un prepeleac în mijlocul ogrăzii lui, de i-au şezut vrun an capul în prepeleac. Şi au învăţat de i-au răsipit şi curţile şi ograda, de au rămas numai jărişte[256]).

După isbânda ce au făcut acolo, întrat-au Tiuchel grof în Ţara Ungurească, cu toate oştile ce scriu mai sus, şi au început a stricare şi a ardere şi a robire pre care nu vrea să se închine lui. Şi aşa au îmblat câteva zile stricând pin Ţara Ungurească, până ce s'au rădicat altă oaste nemţească şi au purces asupra lor. Deci groful cu Turcii şi cu Tătarii n'au cutezat să stea împrotivă-le şi au fugit preste munţi înapoi în Ţara Muntenească. Iar Bogdan hatmanul vrând să iasă drept pe Oituz la Ţara Moldovii, ieşitu-i-au ţărănimea Săcuii înainte la Oituz la strimtoare, de i-au dat răsboiu tot noaptea. Şi cu mare greu au scăpat de au ieşit din mânele lor, că era

256) *jărişte* = „loc pustiit de pârjol", „scrum".

să peară cu toţii. Iar Tătarii s'au dus în Bugeac acasă. Iar Tiuchel grof, cu oastea lui cu Ungurimea, au rămas în Ţara Muntenească, de au iernat şi au vărat. Şi multă stricăciune făcea ţării. Numai până a se rădicare Tiuchel grof, de s'au dus în Ţara Turcească, foarte cu puţuntea oaste, curuţi de ai lui, rămăsăse. Că pusăse Brâncovanul Vodă oameni de ai lui, pre care curuţ îl găsia în laturi, pe taină îl şi ucidea.

Făcut-au Leşii atuncea la Zvancea ocop[257]), den sus de Zvancea, de au aşezat oaste. Trimes-au şi în cetatea Sorocii pre un polcovnic iar cu oaste. Aşezat-au şi în ţinutul Cernăuţului în câteva locuri, de au făcut parcane[258]), de au aşezat oaste, joimiri moldoveni şi leşi: în Vasileu pe Nistru drăgani[259]), în Orăşeni pe Zaharovschi cu Leşi, în Coţman pre Dobravschi tij[260]) cu Leşi, în Bănila pe Turculeţ cel mare cu Moldoveni, în Hliniţă pe Botez tij cu Moldoveni, în târgul Cernăuţi pe Brăneşti, în Cuciur pe Turculeţ cel mic cu Moldoveni. Şi aşa cuprinsăse tot ţinutul Cernăuţilor, de-l ţinea şi altă treabă nu avea. In toate zilele se bătea cu Turcii supt Cameniţă, ce păzia drumul Cameniţăi. Deci cine trecea, tot îi lua de grumazi şi-i robia. Şi se slobozia furiş în Moldova şi în Bugeac, de apuca herghelii a cui găsia şi lua şi limbă. Şi când ducea Turcii zaherele în Cameniţă, le ieşia înainte ori la dus ori la întors, de-i lovia şi de bogate ori îi şi smintea. Aşijderea şi Lipcanii din Cameniţă şi cu Turcii ieşia şi lovia pre joimiri, pre unde era aşezaţi, fără de veste. Şi de bogate ori se tâmpla de-i şi strica. Tătarii din

257) *ocop* = „şanţ de întăritură".
258) *parcan* = „întăritură, fortificaţie".
259) *drăgan* = dragon.
260) *tij* = (cuvânt slav) „de asemenea".

Bugeac, hanul, sultanii, câte de trei patru ori pe an mergea în Țara Leșească de prăda cât le trebuia. Și la întors slăbindu-le caii, fiind une ori iarnă, ieșia joimirii de pen zămce[261]) de-i lovia. Pe urmă și scotea duiumuri[262]) și robi, iar une ori îi lovia Tătarii pe dânșii.

Odată ieșind Turculeț cel mare la Ștefănești la drumul Cameniții să ia limbă, au văzut vreo patruzeci de Turci pe șleah viind de la Cameniță. Deci Turculeț trecând Prutul pe ghiață, să meargă la dânșii să-i lovească, au apucat de au trecut numai vreo triizeci de joimiri și s'au și rupt ghiața, că era primăvară. Și au rămas oastea cè multă a lui Turculeț de ceasta parte, neputând trece Prutul, că se rupsăse ghiața. Deci Turculeț au ieșit înaintea celor patruzeci de Turci și așa s'au bătut față la față vreo două ceasuri, că nu putea ceea oaste să treacă, să le dè agiutor. Și i-au înfrânt Turculeț pe Turci și i-au prins vii carii n'au perit la bătălie. Numai doi au scăpat, iar pre ceilalți i-au luat robi de grumazi, de i-au dus în Țara Leșească. Pre unii i-au trimes la craiul, de și-au făcut nume și cinste, pre alții i-au ținut la dânsul la Bănila, de s'au răscumpărat. Și au găsit atunce la acei Turci neguțitori cinzeci de pungi de bani, fără de odoare și haine și cai.

Iară în al șesele an a domniei lui Cantemir Vodă coboritu-s'au craiul leșesc Șobiețchi cu oști grele iar în Țara Moldovii, fiind îndemnat și de Munteni, de Brâncovanul Vodă, după cum era învățat ca să facă rău acestii țări, de se tot acolisia de dânsa totdeauna, precum și mai pe urmă,

---

261) *zamcă* = „fortificație care înconjură o tabără", „redută".

262) *duium* = „pradă de războiu".

de au adus și pe Moscali cu faptele lui. Care Dumnezeu pentru suspinurile săracilor i-au plătit, de s'au stins pomenirea lui cu totul. Și au venit craiul cu obuzul pe la Botoșeni și pin Cotnar până la Târgul Frumos, și de la Târgul Frumos iar s'au întors la țara lui, că era vreme de toamnă. Și atunce întorcându-se, au lăsat oaste cu bucate în cetate în Neamț și în Suceava, în mănăstirea armînească, și în mănăstire în Agapie și în Săcul și în Câmpul-lung și în Hangu. Și când au agiuns craiul cu obuzul lui pe Siret pe la Ropce, așa i-au lovit o ploaie cu ninsoare, de i-au ținut acel viscol vreo trii patru zile, de au murit oastea mai bine de jumătate înghițată și leșinată, că era pe la Noemvrie. Iar caii le-au murit toți din obuz, de le-au rămas carele și cărătele și pușcele cele mai mari toate la Ropce. Zicu că nici craiul mai n'au fost având cal să încalece. De abia au mers până la Sniatin, că i-au fost lovit mânia lui Dumnezeu, de nu era numai viscolul, ce-i lovisă și o boală, de muria și oamenii și caii. Și la anul de primăvară au trimes din Țara Leșească de au luat pușcele de la Ropce.

Tătarii și cu Cantemir Vodă n'au vrut să meargă mai înainte după dânșii de la Crivești, ce s'au întors înapoi. Îndemnatu-i-au Cantemir Vodă pe Tătari să meargă înainte, că de ar hi mers, i-ar hi luat pre toți de grumazi. Numai Tătarii n'au vrut să meargă.

Zicu unii că Sobiețchi s'au fost agiuns cu Tătarii, de au fost tot una. Numai în vedeala Leșilor se arăta neprieten. Că odată s'au fost tâmplat într'o noapte de au tăiat pre niște Tătari prea rău Turculeț al nostru cu Moldovenii, și a doa zi văzând Sobiețchi, au fost jăluind pe Tătari. Și au fost zicând: „Păcat că au perit atâța

veteji", şi au fost zicând lui Turculeţ, pentru ce i-au lovit noaptea furiş. Că el avea prieteşug cu dânşii încă din hătmănie.

După ce s'au dus craiul în ţara lui, scris-au cărţi la împăratul Neamţului şi la papa de Râm, de se fălia pre cum au luat atâte cetăţi din Ţara Moldovii. Şi pre acele scrisori papa de Râm tot îl credea şi-i trimetea bani, să facă oaste asupra păgânilor, pentru că aşa era voroviţi şi cu împăratul Neamţului, el să meargă pe de o parte şi celalalt pre de altă.

Trimes-au Cantemir Vodă o samă de Tă'ari şi cu Moldoveni lefeci în Câmpul-lung şi în Hangu, de au prădat şi au ars, ca să scoaţă pre joimiri, şi nu i-au putut scoate. Iar duium şi robi au luat mult Tătarii. Şi întorcându-se înapoi pe la Iaşi, zică[263]) le-au dăruit Cantemir Vodă tuturor mărzacilor postavuri şi atlazuri, şi s'au dus în Bugeac.

In al şeptele an a domniei lui gătitu-s'au Cantemir Vodă cu oastea lui, de au mers să ia cetatea Sorocii împreună cu Daltaban paşa, sarascherul Obluciţii, şi cu hatmanul Steţ, a Ucrainii hanului, şi cu câteva mii de Tătari. Şi au stătut pin pregiurul cetăţii câteva săptămâni, de au bătut cetatea şi au făcut meterezuri şi lagumuri[264]). Şi au dat năvăli prea mare şi n'au putut lua cetatea. Şi au perit multă oaste atunce când năvălise Turcii şi Moldovenii. Şi nu era atâta oaste în cetate, ca doă trii sute de dragani şi Căzaci. Numai ei din cetate nemerla tot în om, iar cei din afară nu putea să le strice nimică. Şi s'au întors înapoi la Iaşi fără nici o izbândă şi cu multă pagubă de oaste.

---

263) *zică* = *zic(u)* *că*, cfr. „cică".
264) *lagum* = „mină".

Tot întru acel an, mai înainte de ce au mers la Soroca, strinsu-s'au toți feciorii lui Gavriliță și cu alți boieri mulți de țara de gios la nunta lui Ioan Păladi, la Băcani din sus de Bârlad. Și acolo au fost și vornicul Velicico, fiind cumnat lui Paladi. Și stringându-se acolo la acea nuntă, au sfătuit și s'au giurat cu toții, ei în de ei, să fugă în Țara Muntenească la Brâncovanul Vodă, să le dea agiutor de cheltuială, să meargă la Poartă să pârească pe Cantemir Vodă, să-l scoată din domnie, să rădice domn dintre dânșii pe Velicico vornicul.

Deci s'au sculat un boier dintre dânșii, anume Ilie Țifăscul, pre carele îl poreclia mai pe urmă de-i zicea Frigi-vacă, și i-au pârit la Cantemir Vodă pe boieri, de le-au spus tot sfatul lor. Că era boierii de la o vreme prea supărați de Cantemir Vodă, că era la curtea domnească boierinași tot feciori de mojici, Codreni și Gălățeni. Și zicea Cantemir Vodă că domnul face neamurile, domnul le stinge. Și-i era uriți feciorii de boieri, să nu-i vază în ochi, după cum îi era natura lui. Și era în cinste numai hatmanul Bogdan, ginere-seu, și cu Iordachi visternicul Rusăt. Acești doi schivernisia și mânca țara cum le era voia. Deci boierii pre acea vreme nu mai putea suferi să fie călcați de acei doi boieri și de mojicia celorlalți mai mici de curte. Că când ieșia la țară cu slujbe boierinașii, făcea multe necazuri caselor celor mari a boierilor.

Deci Cantemir Vodă, cum au înțăles acel sfat a boierilor, din Ilie Frige-vacă, au și răpezit într'o noapte boierenași de ai lui și cu slujitori, să-i prindă pre toți pre acia[265]). Deci unii au scăpat în Țara Muntenească, iar pre carii i-au

265) *acia* = *aceia*.

prins, i-au dus la Iaşi. Şi pre Velicico vornicul după ce l-au dus la Iaşi, era zavistia mai mare despre Cupăreşti, împoncindu-se[266]) cu vorba mai dinainte vreme. Şi avea şi sială[267]) de dânsul, pentru că era mai om decât toţi. Atunce în grabă Cantemir Vodă în mânie l-au bătut cu buzduganul şi l-au închis în beciu. Deci neprietenii lui Velicico atunce au şi aflat vreme de au zis lui Cantemir Vodă: „De vreme că te-ai grăbit de l-ai bătut, nu-l lăsa viu. Păzeşte de-l omoară, că de va scăpa viu, mâne poimâne el ne va omori pre toţi". Şi el încă îndată au ascultat şi l-au scos noaptea, de i-au tăiat capul denaintea porţii. Pentru binele ce au făcut Velicico, de au dat ştire lui Iordachi visternicul, de au fugit în Ţara Ungurească, când vrea să-l omoare Cantemir Vodă, acum i-au mulţămit şi Iordachi întru acest chip ca un Grec. Şi aflară[268]) atunce neprietenii vreme de ziseră lui Cantemir Vodă: „Acum, de vreme că ai omorit pe Velicico, trimete de prinde şi pre frate-seu Miron logofătul, de-l omoară. Ori vinovat, ori nevinovat, să nu scape, că apoi încă a hi mai rău şi de tine şi de noi." Deci Cantemir Vodă nu şi-au socotit viaţa lui, că era trecut cu bătrâneţile, om de şeptezăci de ani, de numai cât nu-i sosisă ceasul morţii şi lui, ce s'au potrivit neprietenilor şi nu şi-au cruţat sufletul seu. Ce ca un tiran au trimes pe Macri vătavul de păhărnicei cu slujitori din Roman,

266) *a se împonci* = „a se certa, a se combate, a se duşmăni".

267) *sială* = „sfială, jenă, deranj, supărare".

268) Tipărit, în ediţia lui M. Kogălniceanu din 1845, *aflără*. Se mai găsesc în ediţia aceasta şi vro câteva alte forme de felul acesta cu terminaţiunea *-ără* în loc de *-ară*. Despre formele acestea în *-ără*, datorite probabil unei inadvertenţe oarecari şi înlocuite de noi prin formele corespunzătoare în *-ară*, vezi mai pe larg nota 294, cfr. n. 341.

de l-au luat de acolo, de la casa lui, de la Bărboşi, de l-au dus până în Roman şi i-au tăiat capul.

Şi când l-au găsit Macri acolo la Bărboşi, atunce îi murisă şi giupâneasa. Şi nimică nu ştia de sfatul frăţine-său sau de a celorlalţi boieri, că nu era amestecat cu ceilalţi boieri la sfat. Că el pornisă atunce pre un fecior a lui, pe Nicolai, să ia fata Ducăi Vodă de la Ţarigrad, şi se gătisă şi cu celalalt fecior, cu Pătraşco cămăraşul, să ia fata lui Cantemir Vodă, să se încuscreze, şi nici cu gândul nu gândia că i-a veni o fortună[269]) ca aceea. Zisu-i-au slujitorii, când l-au găsit la Bărboşi, să fugă, că nu-i departe în Neamţu, iară el n'au priimit, ştiindu-se drept. Gândia că l-or duce la Iaşi şi se va îndrepta. Iar după ce au venit Macri şi viind zapciu după zapciu să peară, nu i-au mai îngăduit. Şi au pus de l-au tăiat în Roman. Şi mult s'au rugat lui Macri să-l ducă până în Iaşi, iară Macri, ca un om rău şi de nimică, nu i-au fost milă de sufletul stăpânu-său. Şi s'au grăbit de l-au omorit. Că de l-ar fi dus în Iaşi, poate s'ar fi îndreptat şi n'ar fi perit. Că multe slugi se tâmplă la domni vrednice, de nu se grăbescu şi ferescu pre stăpânii de păcat, şi mai pe urmă cadu la laudă, şi despre oameni, şi despre stăpâni, şi despre Dumnezeu. Iar acesta ca un varvar, nefiind de nimică, n'au socotit. Cantemir Vodă după aceea mult s'au căit ce au făcut. Şi de multe ori plângea între[270]) toată boierimea şi blăstăma pe cine l-au îndemnat de au grăbit de i-au tăiat. Că după aceea n'au trăit un an nici Cantemir Vodă, şi au murit.

---

269) *fortună* = „soartă rea, ursită rea, nenorocire".
270) *între* = „înaintea, în faţă".

Iară pe Vasilie vornicul, feciorul lui Gavriliță, și pe frate-său Solomon, și pe frate-său Costachi, și pe Gheorghiță Mitre, și pe Dediul spătar arbanaș, și pe tustrei feciorii lui Miron logofătul, pre toți pre acestii i-au prins și i-au închis, pre unii în turn la curtea domnească, pre unii la siimeni, pre alții prin beciuri. Și pe Nicolai feciorul lui Miron logofătul, mergând să se însoare la Țarigrad, l-au întors de la Bârlad, de l-au închis și pe dânsul. Iară Lupu, feciorul lui Gavriliță, și Constantin cumnatu-său paharnicul Lambrino, și cumnatu-său Ivașcu, și Antioh Jora și Bujorăneștii și alții din Bujorănești, au scăpat în Țara Muntenească, la Brâncovanul Vodă, și de acolo s'au gătit și s'au dus la Udriiu la Poartă, să pârească pe Cantemir Vodă.

Și le-au zis atunce Brâncovanul Vodă să nu se grăbească să meargă atunce la Poartă, că este vezirul prieten Cupăreștilor, și ei n'au ascultat și au păzit de au mers. Iară Cantemir Vodă, după ce au înțăles, au răpezit și el pe Bogdan hatmanul și pe Iordachi Ruset visternicul cu alți boieri mulți de țară, de s'au pârit cu toții la divan. Și i-au dat pe toți de grumazi, de i-au pus în obezi și i-au adus la Cantemir Vodă în Iași. Deci Cantemir Vodă, după ce i-au adus, i-au pus la închisoare. Și nu i-au omorit, că au poroncit Poarta să nu-i omoare și și-au adus aminte și de giurământul ce au giurat Cantemir Vodă lui Gavriliță vornicul celui bătrân, să nu-și atingă sabia lui de neamul feciorilor lui. Ce au pus bani pe toți, să-i întoarcă cheltuiala de la Poartă. Și i-au pus pre unii câte zece pungi de bani, pre alții câte cinci, pre alții câte cum au socotit. Și după ce și-au plinit banii, i-au dat pe chizășie și i-au slobozit. Deci carii au avut putință și prieteni, mai curând au dat,

şi i-au slobozit, iar carii au fost mai neputincioşi, au şezut mult închişi, şi pre unii i-au şi bătut până şi-au plătit banii. Iar feciorilor lui Miron logofătul nu le-au luat nimică şi i-au dat pe chizăşie şi i-au slobozit.

Din toţi boierii rămăsăse Dediul spătar Arbănaşul închis în turnul clopotniţei la Triisfetitele. Şi-l pusăse zece pungi de bani şi nu avea cu ce plini, că era un om mai scăpat. Şi poate avea şi pismă pre dânsul, că-l scosăse în două rânduri să-i taie capul. Deci el într'o noapte au îmbătat pre siimeni, pe străjării ce-l păzia, şi s'au slobozit cu o frânghie pe o fereastră din turn până gios. Şi au apucat de au încălecat pre cal, şi cu doi feciori, şi au fugit. Dar Cantemir Vodă, a două zi, dacă au oblicit că au scăpat, au poroncit să nu-l mai caute nimea, nici să-l mai gonească, zicând că de vreme că au apucat de au încălecat pre cal, nu este nime harnic să-i stea împrotivă sau să-l prindă pre om pre acela. Că-l ştia ce viteaz bun este, că au fost cu dânsul la răsboiu. Şi când alerga pe cal cât putea, săria de pe un cal pe altul, şi punea trei cai alăturea şi de pe gios se răpezia şi-i săria pe tustrei pe sus. Nu era alt om în ţară ca dânsul harnic şi viteaz pre acea vreme. Şi n'au zăbovit prea mult şi şi-au făcut pace, şi au venit în ţară şi l-au iertat Cantemir Vodă.

După aceea Cantemir Vodă au stricat logodna cu Pătraşco cămărăşul, feciorul lui Miron logofătul, şi şi-au ales din toţi feciorii de boerii pre Mihălachi, feciorul lui Ioan Racoviţă vornicul, de l-au luat ginere. Care acela mai pe urmă au agiuns de au fost şi domn, căruia îi zicu Mihai Vodă. Şi au făcut nuntă cu dânsul domnească şi l-au şi boierit. L-au făcut comis mare, iar mai pe urmă l-au făcut stolnic mare. Numai

n'au avut parte de dânsul, că n'au trăit mult cu dânsa şi i-au murit fiică-sa, domniţa Safta. Căci Cantemir Vodă era cumătru cu cuscru-său Ioan Racoviţă vornicul, că-i botezasă Cantemir Vodă un copil lui Ioan Racoviţă, mai mic decât gineri-seu Mihalachi, şi pentru aceea poate fi n'au răbdat Dumnezeu. Numai Mihalachi mai pe urmă, la domnia lui Antioh Vodă, au luat altă fată de boieriu, a Dediului spatarului de la Galaţi, şi cu aceea au vieţuit, de au făcut cuconi şi au fost şi domn.

Cantemir Vodă cu Cupăreştii s'au mai apucat şi de alt dant, asupra Muntenilor şi Muntenii asupra lor. Ţineţi-vă, săracilor ţări, dacă sânteţi putincioase, de acum să biruiţi nevoile din pismele vechi, la ce s'au început să se lucreze!

Era un boier de mult pribag din Ţara Muntenească în Ţara Ungurească, pre anume Stoico păharnicul, şi cu alţi mai mici, iar munteni pribegi, încă de pe când au fost luat domnia Şerban Vodă. Chiematu-i-au Cantemir Vodă de la Braşov, de au venit aice la dânsul în Moldova şi au început a facere pâră şi harzuri la Poartă, a pârire pe Munteni cu feluri de feluri de pâre, cum sânt haini şi bogaţi. Ce Poarta dintâi i-au îmbucurat. Şi i-au trimes Cantemir Vodă la Poartă la Cupărşeti, la spătarul Lascarachi, fiind capichihaia lui Cantemir Vodă, să pârească pre Munteni şi să isprăvească domnia lui Cantemir Vodă în Ţara Muntenească.

Deci ştiu că au isprăvit Cantemir Vodă bine! Că după ce au oblicit Muntenii, au cheltuit Brâncovanul Vodă la Poartă o mie de pungi şi au luat Brâncovanul Vodă pe boierii acei munteneşti pribegi, ce-l pârisă la Poartă, pre toţi de grumazi, şi pe spatarul Lascarachi, fratele

lui Iordachi visternicul, l-au făcut surgun la Rodos. Şi era să mazilească şi pe Cantemir Vodă, numai au sosit vestea la Poartă atunce că au murit.

Dusu-l-au pe Stoico la Brâncovanul Vodă în Bucureşti cu o lacată cât un şlic de mare la grumaz. Şi l-au scos la divan înaintea a toată ţara ce s'au aflat în Bucureşti şi apoi l-au purtat tot târgul cu lacata de-a grumazii. Şi apoi l-au spânzurat, îmbrăcat, încălţat, la târgul de afară. Şi şi pe cele soţii ai lui, pe unii i-au spânzurat şi pe alţii i-au iertat.

Intr'acea vreme coborît-au tustrei feciorii lui Miron logofătul, şi cu Vasilaşco spatarul Cantacuzino şi cu frate-său Ilie şi cu Dimitraşco Ursachi, să fugă din ţară de grele dăjdi şi prepusuri, că nu mai putea birui de răul lui Iordachi visternicul. Că se învăţasă Iordachi de le tot cumpăra odoarele şi satele fără de preţ, că-i tot îngreuia cu dăjdiile. Iar Cantemir Vodă oblicind că vor să fugă, trimes-au steaguri de slujitori, să-i prinză. Deci feciorii lui Miron logofătul au prins de veste şi au scăpat la comendantul de Cetatea Neamţului, iar pe ceilalţi boieri, neavând veste, i-au prins lefecii şi le-au jăcuit casele şi i-au pus în here şi i-au pornit la Iaşi. Şi când au agiuns în valea Leţcanilor, i-au şi întîmpinat vestea — norocul lor — că au murit Cantemir Vodă, şi i-au slobozit din here.

Deci au mers în Iaşi slobozi, de au fost şi ei la îngroparea lui Cantemir Vodă. Şi s'au împreunat cu beizadea feciorul lui Cantemir Vodă, anume Dimitraşco, şi i-au îmbunat Dimitraşco cu cuvânt bun, zicând că de va da Dumnezeu să fie pe voia lui de la Poartă, i-a milui şi i-ar boieri. Se ruga şi ei să ierte pe tată-său, şi i-au slobozit să meargă acasă. Şi cum au mers acasă,

cum au şi fugit în Ţara Muntenească la Brâncovanul Vodă, că le era rudă. Şi au şi răpezit Brâncovanul Vodă la Poartă pentru Constantin Vodă, feciorul Ducăi Vodă celui Bătrân.

Cantemir Vodă după ce au murit, ţinutu-l-au mort tăinuit o zi şi o noapte, până s'au gătit cărţile, de au făcut harzuri de la ţară la Poartă, de poftia să puie pe un fecior a lui Cantemir Vodă domn în locul lui. Şi au răpezit pe vătavul Pârvul şi cu Stefăniţă Rusăt, fecior lui Manolachi postelnicul. Şi după ce au pornit cărţile, a doă zi s'au agiuns Bogdan hatmanul şi cu Iordachi visternicul şi cu toţi slujitorii, să rădice pe Dimitraşco beizadea feciorul lui Cantemir Vodă domn în locul tătâne-său. Deci au gătit divanul cel mare şi s'au strins toată boierimea şi mitropolitul şi slujitorii la curte. Şi au adus la curte şi pre un agă a vezirului Turc, ce era venit cu trebi împărăteşti în Iaşi. Atunce au spus la tot nărodul că au murit Cantemir Vodă. Ce slujitorii au şi început a strigare că altul nu le trebuie să fie domn, ce numai Dimitraşco beizadea, feciorul lui Cantemir Vodă. Ce boierii şi ţara nu cuteza să zică într'alt chip, că se temea de slujitori, ce numai le căuta să priimească şi să zică cum zicea slujitorii. Turcul aga, văzând că strigă cu toţii într'un cuvânt, au luat un caftan şi au pus în spatele lui Dimitraşco beizadea, şi beizadea au îmbrăcat pe Turc cu un contăş cu soboli. Şi au şezut amândoi în scaune şi au început a slobozire puşcele cele mari şi a zicere surlele, trâmbiţile şi a batere dobele pe obiceiu tabulhanaua[271]). Şi toţi boierii şi slujitorii, căpiteniile, cineşi după rânduiala sa, au purces a sărutare poala Turcului şi a lui Di-

271) *tabulhana* = „muzică (militară)".

mitrașco beizadea. Și după aceea au încălecat cu alaiu domnesc și au purces de au mers la Sfântul Nicolai, de i-au cetit molifta cea de domnie după obiceiu.

Scos-au oasele lui Cantemir Vodă boierii cei mari afară subt cort în ogrăgioara cea mică la curtea domnească. Și l-au ținut trei zile, până au grijit ce au trebuit, și apoi l-au adus la Sfântul Nicolai, de l-au îngropat în gropnița lui Antoni Vodă. Și s'au tâmplat atunce la prohodul lui patru patriarhi, unul de Ierusalim și altul de Antiohia și altul de Alecsandria și unul mazil de Țarigrad, Iacob. Și au domnit Cantemir Vodă puțin, nu deplin opt ani, și și-au plătit și el datoria după obiceiul acestii lumi.

După ce au îngropat pe Cantemir Vodă, au șezut în scaunul domnesc fiiu-seu Dimitrașco beizadè, de au domnit trei săptămâni, și au venit un capegibașa de la Poartă, de au luat pe Dimitrașco Vodă beizadea. Iar Bogdan hatmanul și Iordachi visternicul întru acele trei săptămâni n'au dormit, ce s'au gătit și au pus străji din Galați până în Iași. Și când au sosit capegibașa în Iași, să ia pe beizadea și pe dânșii, ei au fugit din Iași.

Pentru că atunce mergând veste la Poartă că au murit Cantemir Vodă, Brâncovanul Vodă domnul muntenesc au apucat înainte și au isprăvit[272]) domnia lui Constantin sân[273]) Duca Vodă celui Bătrân, de au îmbrăcat caftan de la Poartă de domnia Moldovii. Atunce au făcut și pe Lascarachi spatarul surgun la Rodos și au luat și pe Stoica de grumazi. Tot odată atunce s'au

272) *a isprăvi* = „a pune la cale, a izbuti, a dobândi": *a isprăvit domnia lui Constantin* = „a izbutit să fie făcut domn Constantin".

273) *sân* = *sin* = „fiul lui".

tâmplat de au trimis şi la Dimitraşco beizadea sân lui Cantemir Vodă, să-l ducă la Poartă, şi să prindă pe Bogdan hatmanul şi pe Iordachi visternicul, să dea samă pentru ce au mâncat ţara. Deci Bogdan şi Iordachi au fugit în Ţara Leşească, precum mai sus se pomeneşte. Pre aceste lucruri poate şi alţii să se încreze cu Poarta turcească, că unele se gătia, şi altele s'au făcut!

Acel capegi-başa ce au venit cu mazilia, ce au luat pe Dimitraşco Cantemir beizadea din Iaşi, au fost bun prietin mai înainte vreme lui Cantemir Vodă şi de neamul lui era Cerchez. Şi fără zăbavă după aceea au căzut de au fost şi paşă şi musaip la împăratul. Căruia îi zicea mai pe urmă Cerchez Mehmet paşa imbrihorul. Era şi un boier atunce aice la Moldova în Iaşi, Ştefan comisul, Cerchez. Deci atunce Ştefan comisul Cerchez mult s'au rugat acelui capegi-başa pentru Dimitraşco beizadea, zicându-i să-i fie milă de dânsul, că este un copil, având el cunoştinţă cu acel capegi-başa încă de la domnia lui Cantemir Vodă, fiind ei şi de un neam amândoi Cercheji. Iar după ce l-au dus la Poartă pe Dimitraşco beizadea, stătut-au Muntenii şi cu Constantin Duca Vodă cu multe pricini asupra feciorilor lui Cantemir Vodă, de le cerea multe sume de bani. Ci nimică nu le-au putut strica, că s'au pus tare acel capigi-başa pentru dânşii. Şi mai pe urmă, după ce au agiuns mai la mare cinste acel capigi-başa, au făcut şi au isprăvit şi alte lucruri mari, care la rândul lor se vor scrie.

De la Cantemir Vodă niscaiva avere nu le-au rămas beizadelelor, pentru că ce era venitul, îl mânca alţii, precum mai sus s'au scris. Atunce, la moartea lui Cantemir Vodă, cinzeci de pungi

de bani le-au dat la patriarhul de Ierusalim, să le mistuiască. Şi patriarhul, pentru voia Muntenilor, a Brâncovanului Vodă, le-au spus Turcilor şi le-au luat, şi copiilor nu le-au rămas mai mult decât vro zece cinsprezece pungi de bani. Ce Dumnezeu unde vra, nu trebuiescu bani. Că acel Cerchez Mehmet paşa, fiindu-le prietin, le-au prins mai bine de cât mii de pungi de bani. Că unde vra Dumnezeu, sânt şi bani şi prietini şi de toate. Că nime nu mai gândia că vor mai ieşi feciorii lui Cantemir Vodă la domnie, precum se va vedea înainte. Acestui Cantemir Vodă i-au rămas în urmă doi feciori beizadele, anume Antioh şi Dimitraşco, care mai pe urmă au ieşit amândoi domni în Moldova, precum li se va arăta înainte la rândul lor istoria lor.

CAP XII.

DOMNIA LUI CONSTANTIN VODĂ, FECIOR DUCĂI VODĂ CELUI BĂTRÂN, ANUL 7199 [274]), MARTIE 17.

Imbrăcând caftan de domnie Constantin Vodă, feciorul Ducăi celui Bătrân, era om tânăr, ca de şesesprezece şeptesprezece ani, când au luat domnia. Atunce era şi nişte boieri de aici de ţară la Poartă, trimişi de Cantemir Vodă cu trebile ţărei. Deci văzându-l pe Constantin Vodă că au îmbrăcat caftan, s'au dus la dânsul, de s'au închinat după obiceiu. Aşijderea şi de aice Lupul fecior lui Gavriliţă vornicul şi alţii, înţălegând de domnie nouă, au alergat la Constantin Vodă, şi mulţi feciori de boieri. Că nu avusăse milă şi căutare de la Cantemir Vodă pe

274) 7199 = 1691. De fapt domnia lui Constantin Duca începe în Martie 1693.

vina lor, că-l ocăria şi nu vrea să-i slujască ca unui domn, ce pentru aceea miluia pre cii proşti.

Trimes-au Brâncovanul Vodă pe Mihai spatarul şi cu alţi boieri ce se tâmplase acolo pribegi, de s'au dus la Ţarigrad, de au aşezat logodna cu fiica Brâncovanului Vodă, anume domniţa Maria, cu Constantin Vodă, feciorul Ducăi Vodă. Şi stringându-se atâta boierime acolo atunce, la Poartă, au făcut mare cheltuială ţării cu multe podoabe şi cam fără de treabă, precum era ţara atunce slabă: cai, rafturi[275]), corturi, doă sute de siimeni cu haine şi cu lefe, şi alte multe cheltuieli fără de treabă şi fără de ispravă. Şi zăbovind acolo atunce cu atâta boierime şi oameni de la Mart până la Iunie, deci au făcut multă cheltuială. Ce Constantin Vodă fiind tânăr şi neştiind rândul, îl bucura Lupul feciorul lui Gavriliţă. Ca un bezmetic ce era la minte, zicea că este ţara bogată şi sânt mulţime de bucate a boierilor pribegi, a lui Bogdan şi a lui Iordachi; are de unde scoate să plătească datoria ce făcea. Deci şi lui Constantin Vodă nu-i era urită datoria şi-i era dragă şi mândria. Şi avea casă grea şi maică-sa, doamna Nastasia. Cu atâte fete au încărcat mulţime de datorii. Aşijderea Lupul Gavriliţă pâria la Poartă pe feciorii lui Cantemir Vodă că au luat tată-său din ţară o mie de pungi de bani, şi birul ţării au fost iertat de la împărăţie. Deci Turcii sta de asculta acele voroave ce grăia din gura lui. Şi feciorilor lui Cantemir Vodă nu le-au putut strica nimică, iară ţării au făcut mare stricăciune, că de aice înainte nu vrea Turcii să mai ierte birul ţării şi-l cerea deplin. Şi din cea laudă mare de bucatele boierilor pribegi, a lui

275) *rafturi* = „hamuri (de lux)".

Bogdan şi Iordachi, dacă au început a le stringere, n'au găsit atâta pe cât socotia că vor găsi. Şi au făcut datoria şi au rămas neplătită.

Deci sosind Constantin Duca Vodă la Galaţi cu atâţa oameni—şi au adus şi câţiva Greci cu dânsul din Ţarigrad—cu mare alaiu în postul Simpetrului, ieşitu-i-au toată boierimea şi mazilimea înainte cu mare bucurie, ştiindu-l că este fecior de domn şi va căuta neamurile boiereşti. Şi viind la scaunul domnesc, pus-au boieri pre toţi Gavriliţeştii şi pre toţi Mironeştii şi pre alţi dintr'alte neamuri, mai mult tineri decât bătrâni. Şi se apucă de făcu nuntă cu o soră a lui, anume domniţa Elena. O deade după Nicolai Costin sin Miron logofătul şi-l pusă şi hatman. Şi făcu nuntă frumoasă domnească, că era şi maică-sa cu dânsul, doamna Nastasia, a răposatului Ducăi Vodă celui Bătrân, cu alte fete mai mici.

Atunce nu s'au aflat în visterie mai mult de cât o sută de pungi de bani gata, strînşi de boierii caimacami. Că la moartea lui, Cantemir Vodă scosese nişte hârtii şi nu apucasă Cantemir Vodă a luare banii. Deci puind Constantin Duca Vodă pe Lupul Gavriliţă visternic mare, n'au agiuns acei bani două trii luni de cheltuială visteriei. Care apoi mai pe urmă l-au şi scos din visternicie, cu mare bănat pentru acea slujbă curată. Pus-au atunce pe mazili şi pe ţară banii steagului trei bani. Inceput-au a prindere pe boierinaşii lui Constantin Vodă, cei rădicaţi din neamuri proaste, ce zicea Cantemir Vodă că i-a face neamuri, şi începură a-i batere şi a-i închidere pin temniţe şi pe la siimeni. Şi-i sărăciră, de rămasără, precum le-au fost postri-

gul[276]), mojici. Iar unii dintre acele bătăi au şi nebunit, de au rămas nebuni. Şi pe cale[277]) le-au făcut, că vai de boierul ce se roagă mojicului.

Aşijdere au trimes la casele boierilor celor fugiţi, anume a lui Bogdan hatmanul şi a lui Iordachi Rusăt visternicului, de i-au luat tot ce au găsit. Şi le adusără şi giupânesele în Iaşi şi le prindea vătavii, de-i muncia. Şi femeile şi fetele, slujnicile din casă, le bătea, să spuie bani şi odoare şi haine mistuite şi bucate ce avusese. Şi se aflară multe mistuite şi ascunse pin ţară pe la prieteni, după cum este obiceiul celui fugar a ascundere, şi luară tot ce găsiră. Şi pe urmă le făcură pe giupânesele lor surgune la Focşeni şi de la Focşeni le-au dus cu căruţe şi cai răi şi cu podvozi[278]) pin munţi, până în Hangu, şi le-au trecut la Neamţu în cetate, la boierii lor, cu bogată lipsă şi nevoie. Işi risă după cum îi venia la minte şi mai mult era acest sfat de boierii cei mari şi de Munteni îndemnarea. Osîndă pe casele lor pentru vârsarea sângelui lui Miron şi a lui Velicico, ce făcusă Cantemir Vodă cu sfatul acestor doi boieri pribegi! Şi după aceea scrisă Constantin Duca Vodă la Poartă că au trimes Bogdan şi Iordachi podgheaz din Ţara Leşească, de şi-au luat giupânesele şi au făcut mare stricăciune ţării, pentru ca să strice pe copiii lui Cantemir Vodă Turcii şi pe Cupăreşti. Dar Turcii fiind înţălepţi şi cuprinşi la minte, nu s'au potrivit scrisorilor lui, că au priceput că scrisorile lui sânt deşerte şi pe pismă.

---

276) *postrig* = „situaţie socială, stare de care e legat cineva".

277) *pe cale* = „după merit, cum se cuvine".

278) *podvoadă* = „care, trăsuri de rechiziţie".

Bogdan şi Iordachi din Ţara Leşească nu dormia, nici le şedea scrisorile; trimetea la Cameniţă la Caraiman paşa, că era prietin vechiu lui Cantemir Vodă, şi la Daltaban paşa, sarascherul de Obluciţă, şi la Ţarigrad, de jăluia la Poartă şi înştiinţa de toate faptele lui Constantin Ducăi Vodă ce făcea. Ce nu le-au putut strica nimică feciorilor lui Cantemir Vodă; mai mult îşi strica numele lui cu aceste lucruri.

Iară când fu de toamnă întru acel an a domniei lui, se apucă de făcu nuntă şieşi. Şi trimisă Brâncovanul Vodă pre fiică-sa domniţa Maria cu unchiu-seu stolnicul Constantin Cantacuzino şi cu maică-sa doamna Stanca şi cu mulţi alţi boieri şi giupânese, rudenii de a lor din Ţara Muntenească, de veniră în Moldova, în târg în Iaşi. Şi le dede tuturor gazde prin curţi boiereşti şi neguţitoreşti, şi grijă de toate, să nu le lipsească nimică. Iar miresii îi dede gazdă în casele vornicului Vasilie Gavriliţă. Şi acolo făcea nunta mireasa, iar domnia în curţile domneşti. Şi boierimea a două ţări nuntiră trei săptămâni cu mare pohvăli şi podoabe şi cu feluri de feluri de muzice şi cu pehlivănii de mirare în târg în Iaşi. Că era să facă nunta la Focşeni, numai fiind toamna vreme de iarnă, au făcut nunta la Iaşi. Şi încălecă singur domnul ca un mire împodobit şi cu surguciu în cap şi cu mare alaiu, de au mers la gazda miresii de au luat-o. Şi după ce au luat-o de la gazdă, au mers la mănăstire la Golia. Şi acolo fiind un patriarh de Ţarigrad mazil, anume Iacov, îl cunună acolo în Golia. Şi de acolo au purces cu mare alaiu prin mijlocul târgului de sus şi prin târgul de gios până la curţile domneşti. Atunce pre acea vreme şi eu Ioan Neculcea vel vornic eram tânăr postelnic şi mergeam cu alţi postel-

nici împreună cu toiage a mână pe gios înaintea domnului. Şi după istovul nunţii petrecu domnia pre boierii munteneşti până la Valea Adâncă cu mare cinste. Şi îşi luară zioa bună de acolo.

După aceste începură a venire datornicii de la Ţarigrad şi a-şi cerere datoriile, că li se plinisă zioa. Şi începură a venire şi poronci de la Poartă havalele[279]), a cerere obiceiu de la ţară, că nu vrea să le ierte ca la Cantemir Vodă. Că lăudasă Lupul Gavriliţă la Poartă că au luat Cantemir Vodă mulţi bani, şi Turcii, ştiind aceea, nu ierta. Atunce s'au cunoscut ce au grăit Lupul la Poartă. Ţara era puţină şi boierii era tineri; nu ştia cum vor chivernisi-o. Ce învăţară de scoaseră şi aice obiceiul cel rău ce l-au scornit Brâncovanul Vodă în ţara lui — aflară-se şi aice sfetnici fără de lege şi tirănească zavistie, rană fără de leac, ce se chiamă lepra sau fistula în pântece —, văcărit, de vacă un zlot şi de cal un leu să dea tot omul, de se trage acest obiceiu rău şi spurcat până astăzi în pământul nostru a Moldaviei. Că orice domn vine în ţară, îi drag acel obiceiu şi nu-l mai lasă.

Şi dintr'acel ceas ce au scos văcăritul, se şi cunoscu că nu va lungi cu domnia, nici va pricopsi casa lor, de lacrimile cele multe a săracilor. Şi în scurtă vreme agiunsă blăstămul mai degrab pe Dimitraşco Ciaurul vel logofăt, fiind sfetnic, că-i scurtă Dumnezeu viaţa, că muri cumu-i mai reu, în dubu[280]), frenţit[281]). Şi i se istovi şi casa lui şi trii feciori ce au avut. Se stinsă pomenirea lui cu sunet şi moşiile lui căzură la

279) *havalea* = „ordin, mandat de plată, ordin de contribuţie".
280) *în dubu* = „închis, izolat", cfr. *dubă*.
281) *frenţit* = „sifilitic".

mâni străine. Sfetnicul de domn rău pentru cinstea ce are, orbit fiind de răutate, gândește și-i pare că nemerește, și pe urmă mai reu se greșește, că pe urmă răul cel mai mare și osinda cade în capul lui. Că lacrimile săracilor nici soarele nici vântul nu le poate usca, după cum zice și Isus Sirah, că ruga smeritului nourii în cer pătrunde.

Iară de vară în al doiele an a domniei lui, văzându-l Muntenii de lucruri slabe ce avea de la Poartă, îl tot grăbia de bani ce era ei chizeși pentru dânsul, ce luasă în datorie. Și el fiindu-le ginere, se nu-i mânie, silia să le facă voia, să se plătească. Și au scornit un obiceiu nou pe țară, de au scos de pogonul de popușoiu și de păring[282]), ce-l făcea oamenii cu sapele prin curături[283]), să nu moară de foame, — el le lua câte un zlot, și de pogonul de tutun câte patru lei. Lucruri deșerte și fără nici o socoteală sau vre un spor, să poată să rădice nevoia! Îmbla ca niște oameni hămesiți, neajungându-i mintea să chivernisească, că stupii și vinul se făcea bun și mult, că avea noroc la belșug. De ar fi avut noroc și la boieri să fie cu minte și cu sfat, cum era norocul la sporul hrănei, că era belșug de toate în zilele lui, ar fi fost lăudat numele lui; numai cu aceste obiceiuri își stricase numele de la țară și de la prieteni. Și-l smintia și Muntenii mult, că vrea să-l stăpânească și să facă precum le era voia lor. Și câți bani cerea Muntenii, el tot le da; mai că nu știa ce le-au dat și cu ce le-au mai rămas dator. Și la sânge încă nu era lacom vărsător întru acel rând a domniei lui întâi, că mai

282) *păring* = „meiu".
283) *curătură* = „pământ deșelinit".

mult de doi oameni în zilele domniei lui întâi n'au perit: un tâlhar pe vina lui şi un rezident a lui Tiuchel grof, care acel rezident pe dreptate au perit. Numai de frica lui Tiuchel grof, că îl închisăse, şi la mazilie temându-se să nu-l pârîască Tiuchel grof, au trimes pe Irimia Jora de l-au zugrumat la Trotuş. Că era închis acolo la mâna lui Buhuş cămăraşului de ocnă, precum i se va spune povestea înainte la rând. Şi era domn cu înţălepciune, şi la mânia lui tot cu cinste grăia şi cu îngăduială, nu cu răstituri prostatic. Şi era un om învăţat foarte bine la carte. Şi măcar că era învăţat, dar spor în casa lui nu era. Deci iarăşi şi întru al doiele an a domniei lui au mai scos şi al doiele văcărit de vite.

Când fu al treile an al domniei lui, venit-au Daltaban sarascher-paşa de la Obluciţă cu oaste la Ţuţora şi au pornit zahereoa din ţară. Şi o dede pe mână lui Constantin Duca Vodă, să-i poarte de grijă, să o trimiţă la Cameniţă cu oastea lui şi cu un sultan cu Tătarii, precum purta mai înainte de grijă şi Cantemir Vodă. Deci Constantin Duca Vodă aleasă oaste şi trimisă cu zahereaoa, iar Daltaban sarascherul-paşa se întoarsă iar la Obluciţă înapoi. Şi cât zăbovi la Ţuţora, până a se pornire zahereaoa, cinci şesă zile, i-au şi luat joimirii un haznetar[284]) limbă, de la Cupăreşti mergând la Iaşi, şi-l duseră în Ţara Leşească la hatmani. Deci hatmanii leşeşti şi repeziră un reimentar[285]) cu câtăva samă de oaste şi loviră zahereaoa lângă Nistru şi o sparseră şi o jăcuiră. Deci Constantin Duca Vodă şi căzu în prepus mare despre Daltaban sa-

284) *haznetar* = „vistier, tezaurar".
285) *reimentar* = „comandant de regiment".

rascher-paşa. Şi se mâniă foarte rău pe Constantin Duca Vodă. Şi scrisă reu la Poartă de Constantin Duca Vodă, că nu este om harnic de domnie, nici este cu dreptate Porţii, că din chiverniseala lui cea proastă au luat Leşii zahereaoa. Ce atunce nu-i putu strica nimică Daltaban saraschер-paşa, că sta socru-său Brâncovanul Vodă, de-l sprijinia tare despre Poartă.

Pâri-l şi Caraiman paşa din Cameniţă şi cu tot culucul[286]) Cameniţei că-i lipsiă cetatea de bucate, şi havalelele ce sânt orânduite la Cameniţă nu le da, şi este cetatea flămândă. Şi acea îndemnătură de pâră era mai mult despre boieri pribegi, Bogdan şi Iordachi, că se agiunsese cu Caraiman paşa din Cameniţă. Şi oblicind Constantin Duca Vodă, dat-au otravă unui buluc-başa din Cameniţă, anume Tepec, ce îmbla din Cameniţă la Poartă cu trebile paşei. Ce s'au priceput acel buluc-başa şi au băut doftorii împrotiva otrăvii şi n'au murit. Ce încă şi mai tare şi mai mare pâră şi-au scornit Constantin Duca Vodă asupră-şi.

Constantin Duca Vodă avea un Grec din Ţara Frâncească, pre anume Nicolai Deport, pe lângă dânsul, om învăţat şi telpiz, de ştia despecetlui cărţile. Şi pe acea vreme scria Tiuchel grof de la Poartă la Franţuji şi le trimetea cărţile pin Iaşi, pe la Constantin Duca Vodă, şi Constantin Duca Vodă le da la un rezident a lui Tiuchel grof, ce şedea în Iaşi, şi rezidentul le trimetea la Franţuji. Numai le tot despecetluia Duca Vodă cu acel Nicolai Deport, de le cetia şi le izvodia, să ştie ce scrie, şi apoi le pecetluia iară şi le da la rezident, de le trimetea la Franţuji. Până odată tot aşa făcea. Iar când au

286) *culuc* = „garnizoană".

fost odată, au priceput Franţujii ca li s'au despecetluit cărţile şi au scris lui Tiuchel grof. Deci Constantin Duca Vodă simţind şi temându-se, au luat pre acel rezident a lui Tiuchel grof şi l-au trimes într'o noapte la cămăraşul de ocnă, la Ioan Buhuş, vărul lui Constantin Vodă, de-l ţinea la Trotuş închis cu taină. Şi când i-au venit mazilia, au trimes pe Irimia Jora, de l-au sugrumat, temându-se să nu-l apuce Antioh Vodă la mână, precum mai sus s'au scris. Atunce avea pâră la Poartă Duca Vodă şi despre Tiuchel grof, pentru că nu-i este omul şi au perit din Iaşi. Şi s'au boţit[287]) toate aceste până odată, ce scriu mai sus, asupra lui Constantin Duca Vodă la Poartă.

Deci atunce în grabă nu l-au mazilit, că au purces împărăţia la oaste, ce au trimes un capegi-başa foarte om mare şi de credinţă, să plinească banii birului deplin de la Constantin Duca Vodă. Şi l-au învăţat vezirul pe taină să cerce pentru pâra ce-l pârisă Daltaban şi Carmeniţenii şi Tiuchel grof: este adevărat aşa au ba şi cum chiverniseşte ţara? Şi aflând că este cu adevărat aşa, când se va întoarce împărăţia de la oaste, să-l mazilească, luând şi banii birului deplin. Şi cu aceste poronci au mers acest capegi-başa în Iaşi.

Iară împăratul sultan Mehmet singur cu capul seu, împreună cu vezirul şi cu Tiuchel grof, au purces la oaste prin capul Ţării Munteneşti, de au întrat în Ţara Ungurească. Şi nu prea mult stricară Turcii în Ţara Ungurească şi le-au ieşit Nemţii înainte şi i-au bătut prea rău. Şi aşa în grabă au trecut munţii înapoi împărăţia în Ţara Muntenea-

287) *a (se) boţi* = „a (se) înghesui, a (se) îngrămădi, a (se) aduna".

scă, precum n'au gândit. Deci atuncea Brâncovanul Vodă n'au mai putut într'alt chip să facă alte vicleşuguri, ce i-au căutat numai de au ieşit înaintea împărăţiei. Şi aşa fără veste fiindu-i, nimică gătire de zaherele n'avea ce trebuia conace împărăţiei, ce cu multă grijă şi frică i-au căutat numai a ieşire înainte. Şi au apucat numai de au luat în nişte cuhnii[288]) cu cai ai lui vro sută de chile de orzu şi au luat şi trei sute de pungi de bani cu dânsul. Şi agiungând la împăratul cu acei bani, au astupat gurile tuturor cine ce cerea. Orzul l-au dat vezirului, iar vezirul l-au împărţit cu caii împăratului.

Fost-au prins atunce doi Nemţi Turcii şi i-au fost ţiind aproape de cortul vezirului legaţi. Şi au fost spuind Turcilor acei Nemţi că Brâncovanul Vodă au făcut ştire Nemţilor că întră Turcii în Ţara Ungurească. Şi se temea prea rău Brâncovanul Vodă pentru aceea. Deci buiuc-imbrohorul, fiind prietin Brâncovanului Vodă, au zis vezirului pentru acesti doi ghiauri Nemţi ce stau legaţi acolè: „Să poronceşti măria ta să-i taie, să nu fugă la noapte, să dea ştire Nemţilor unde sântem, şi a fi mai rău". Deci vezirul îndată au poroncit de i-au tăiat şi s'au mai curăţit Brâncovanul Vodă de grije. Atunce au zis imbrohorul Brâncovanului Vodă: „Acum să mă cunoşti că-ţi sânt prietin".

Brâncovanul Vodă mergea tot înaintea împăratului pe drum. Şi au trimes împăratul de l-au întrebat cum de nu sânt oameni pe cesta loc, iar Brâncoveanul Vodă au dat samă că de când îmblă oştile, au mutat oamenii mai în gios den şleah. Iar împăratul i-au zis: „Bine şi cu socoteală ai făcut". Şi aşa mergând până la Dună-

288) *cuhnie* = „bucutărie (de campanie)".

rea, când au şezut împăratul în şeică, să treacă Dunărea, i-au pus şi Brâncovanului Vodă caftan în spate, de s'au întors înapoi la Bucureşti iarăşi domn. Când este mila lui Dumnezeu, slujeşte şi mintea omului şi banii folosescu, iar când este mânie de la Dumnezeu, atunce nici mintea nu slujeşte, nici prietenii, nici banii, precum înainte la rând va arăta istoria.

Capegi-başa care mersăse în Iaşi pentru banii birului şi pentru alte pricini, care mai sus s'au pomenit, era în gazdă în casele postelnicului Constantin Ciobanul. Şi au zăbovit mult în Iaşi şi se mira cum ar face, că banii birului nu-i da Constantin Duca Vodă. Şi adevărul nu ştia pentru acele pricini de pâră ce-l pârise de la Cameniţă şi Daltaban saraschcrul şi Tiuchel. Ce au chiemat capegi-başa pe Tudosie Dubău vel logofăt şi pre Panaitachi Morona vel postelnic şi au început a-i întrebare cu taină şi a-i ispitire pentru acele lucruri, şi le-au spus că are ferman şi de mazilie. Deci acei doi boieri îndată au spus taina Turcului lui Constantin Duca Vodă. Ce Constantin Duca Vodă îndată se spăriă şi nu-l mai lăsă frica să se sfătuiască cu socru-său Brâncovanul Vodă sau cu alţi boieri de sfat a lui, să vadă cum ar face să se mântuiască de acel lucru. Ce-şi chiemă pe cumnatu-său Nicolai Costin hatmanul şi feceră sfat numai amândoi. Şi alesără sfatul rău şi fără socoteală, că trimisă la Moisei sărdarul la cetate la Neamţ, de au venit cu vro trei patru sute de joimiri într'o noapte. Şi în faptul zilei au lovit pe capegi-başa în Iaşi, de i-au tăiat capul, şi au prădat cărvăsăria[289]) turcească. Şi pre unii Turci i-au tăiat,

289) *cărvăsărie* = „edificiu în care se afla vama turcească, unde trăgeau în gazdă negustorii turci cu mărfurile lor".

iar pre unii i-au luat robi, carii n'au putut scăpa, şi pre balci-başa aga hanului l-au luat rob de la gazdă. Şi s'au dus la Neamţ cu pace, iar Constantin Duca Vodă s'au făcut a sărire după dânşii. Pe urmă şi s'au dus până la Valea Leţcanilor şi s'au întors înapoi.

Acest Moisei sardarul era de casa lui Cantemir Vodă. Şi fugisă în Neamţ de frica unor Tătari, ce-l pusăse Cantemir Vodă la vremea lui de-i tăiasă la Prut, viind Tătarii din sus cu robi. Şi mai pe urmă oblicind Tătarii, îl cerea, şi el de frică au fugit în Ţara Leşească. Deci Moisei sardarul cum au sosit în Neamţ, cum au şi împlut locul că l-au chiemat Constantin Duca Vodă să facă acea faptă. Deci Bogdan şi Iordachi era atunce în Neamţ. Văzând acel lucru, tare s'au bucurat, că una ca aceea să se facă de mult o aşteptară.

Căutaţi de vedeţi ce sfat şi lucru de nimică! Nu socotia că-i va veni asupră mai mare lucru. Trei patru sute de oameni, ce taină va să fie, că un om şi nu poate ţinea taina, dar atâţa oameni! Au stins bine focul cu paie.

Deci Iordachi şi Bogdan din Neamţ în toate părţile au răpezit, la Cameniţă şi la Daltaban sarascher de la Obluciţă, şi la Poartă au dat ştire ce au făcut Constantin Duca Vodă. Şi Turcii din cărvăsărie au jăluit de jac şi de peire ce au tras, şi hanul pentru omul lui ce era balci-başa iar au jăluit, de au împlut urechile Porţii. Caută acum de vezi telpizlicul la ce cinste aduce pre omul mare!

Deci împărăţia tot nu sosisă în Ţarigrad din oaste, precum mai sus s'au scris. Constantin Duca Vodă pe urmă văzând că au greşit prea rău, stătu mult în gânduri, cum ar face să potolească sunetul oamenilor de greşala ce au făcut.

Că se împlusăse locul pretutindene că au chiemat el pre Moisei sărdarul, de au lovit Iașii. Ce scrisă el la Poartă că au trimes Bogdan și Iordachi din Neamț joimiri, de au tăiat pe capegi-bașa și și-au luat și giupânesele din țară, de le-au dus la Neamț, cum scrisese și altă dată. Ce acum nu i se trecu scrisoarea ca întâi, că după ce au sosit împărăția la Udriiu, au și trimes un capegi-baș, de l-au mazilit.

Ce până a venire mazilia, se mâniă pe cumnatu-său pe Nicolai Costin și-l scoasă din hătmănie și pusă hatman în locul lui pre Antioh Jora. Și se apucă și de alt sfat, ca să-și poată acoperi greșala, să-și facă nume bun la Poartă. Și strinsă oaste pe taină și trimisă într'o noapte pre hatmanul Antioh Jora, de au lovit părcanele de supt Cetatea Neamțului, fără de veste, să prindă pre Bogdan și pre Iordachi, că le era gazdele gios. Deci cum au sosit într'o noapte, au și spart o bucată de părcane, și i-au dat foc și au făcut oarece și stricăciune. Numai pre Bogdan și pre Iordachi nu i-au putut prinde, că le-au făcut un prietin din Iași veste și întru acea sară s'au mutat în cetate.

Apoi oastea hatmanului Antioh s'au și simețit și s'au dus la mănăstire la Agapia și la Săcu și la schit ce este în Hangu. Și au tot bătut și au scos pre joimiri și pre drăgani de pin mănăstiri. Și au început a se înglotire oastea hatmanului Antioh. Ca la patru cinci mii se făcuse. După cum este obiceiul norodului omenesc, unde audu și vădu dobândă, aleargă din toate părțile, așa și acolo se stringea, dacă au auzit, unii din Bugeac, unii de la Munteni, Turcii din cărvăsărie. Joimirii dacă se închina, le da cărți de iertare și lefe. Și pe zi ce trecea, tot se înglotia oastea moldovenească.

Deci dacă au înţăles Iablonovschi, hatmanul leşesc, de această socoteală ce începusă Constantin Duca Vodă, îi păru de odată că-i o basnă, pentru că Constantin Duca Vodă pururе avea respundenţie[290]) şi prieteşug cu hatmanul Iablonovschi. Trăia bine, nu ca Cantemir Vodă; podgheazuri în ţară nu îmbla prădând şi în tot ceasul trimetea Constantin Duca Vodă veşti de la Poartă; şi când mergea cembururi[291]) tătăreşti în Ţara Leşească să prăde, el da ştire la Leşi să se păzească. Deci hatmanul Iablonovschi nu se tulbură prea rău, ce scrisă la Turculeţ reimentarul, ce era pe margine pe Cirimuş, să ia vro zece doăsprezece steaguri, să iasă înaintea hatmanului Antioh, să vadă ce sânt acele lucruri şi pentru ce facu aceste socotele, pentru că ei au legătură bună de prieteşug.

Deci Turculeţ luând oaste şi mergând întru timpinarea hatmanului Antioh, începură întâi să vorbească. Joimirii ocăria pre Moldoveni întâi, de le zicea epaşi, ai noştri, Moldovenii, le zicea gligani[292]), cum este rândul norodului prost. Şi sta de o parte reimentarul Turculeţ cu Melenti stegarul hatmanului Antioh, de vorovia de pace, iar un Câmpulungean din oastea reimentarului Turculeţ au şi slobozit un sineţ în Melenti stegarul. Deci oastea moldovenească cum au văzut aşa, au şi năpustit asupra joimirilor. Şi puţină bătălie au avut şi au şi început joimirii lui Turculeţ a fugire şi Moldovenii cu Turcii cu Lipcanii a-i spargere şi a-i tăiare. Şi aşa prinsă şi pre reimentarul Turculeţ viu supt Cetatea Neamţu-

290) *respundenţie* = corespondenţă.
291) *ceambur* = „detaşament de trupe, trimes în ţară străină să prade; podgheaz".
292) *gligan* = „porc sălbatec, om crescut mare şi cam prost".

lui, unde era numai să saie peste parcane. Se boţisă oastea fugând la strimtoare şi Turculeţ răstăind oastea lui denapoi, l-au boţit la un gard şi l-au prins viu Tatul căpitanul, fratele lui Vicol, şi l-au oborît cu sulița de pe cal.

Deci hatmanul Antioh, după acea izbândă ce au făcut, au trimes pre Costachi sân Gavriliță cu veste la Constantin Duca Vodă că au prins pe Turculeţ. Ce Constantin Duca Vodă se împlu de mare bucurie, unde auzi acea veste, gândind că-şi va astupa greşala lui ce făcusă de la Poartă cu capegi-başa [293]), prinzând pe Turculeţ, căci la Poartă se ştia numele lui Turculeţ, că de multe ori avea bătaie cu Tătarii, şi la Cameniţă, precum mai sus s'au scris. Şi îndată învăţară [294]) de gătiră puşcele şi surlele, să facă Constantin Duca Vodă şinlic [295]) de bucurie, după ce au spus Costachi vestea aceea.

293) *capegi-başa* = „căpetenia capegiilor, adecă a portarilor seraiului; un fel de mare-şambelan, care se trimitea în principatele noastre să întervie în numele Porţii la inaugurarea unei domnii noui, sau ca să îndeplinească actul de mazilire a domnului.

294) *învăţară:* tipărit în ediţia I a lui M. Kogălniceanu *învăţără*. Şi înainte de (cfr. n. 268) şi după locul acesta dăm mai adese de terminaţiunea *ără* pentru *-ară*. Ediţia II a lui M. Kogălniceanu nu mai are decât forme în *-ară*. Formele în *-ără* se datoresc, pe cât se pare, unor greşeli de scris sau de tipar. In consecinţă l-am înlocuit pe *-ără* la verbele de conjugarea I regulat prin *-ară*. Trebuie relevată însă împrejurarea că în ediţia I a lui M. Kogălniceanu, de care ne-am folosit, greşelile de tipar sânt destul de rare. Dăm d. p., ca să citez şi alte exemple, cu câteva rânduri mai jos de forma *stăpână-său* pentru *stăpânu-său* sau ceva mai încolo de *aşezeră* pentru *aşezară*, de forma *Frâncovanului* pentru *Brâncovanul* (pag. 207), de *cumnată-său* pentru *cumnatu-său* (pag. 209) etc. Verbul *învăţa* are la locul acesta, ca şi de altfel mai adese, înţelesul de „a da ordine, a dispune", iar forma *învăţară*, mai probabil, funcţiune de persoana a 3-a singular, cfr. n. 241.

295) *şinlic* = manifestare publică serbare de bucurie".

Indată ce găti Constantin Duca Vodă aceste toate, numai cât să înceapă a zicere surlele, trâmbiţile şi se bată dobele şi se sloboadă puşcele cele mari şi mici, atunce numai capegi-başa şi întră pe poartă cu mazilia. Şi învăţară să prindă porţile, că este mazilie, că este domn Antioh beizadea sân Constantin Cantemir Vodă. Deci îndată se schimbă bucuria în scârbă, că se strică giucăria, de nu dediră nici puşcele, nici ziseră surlele, şi începură siimenii[296]) a închidere porţile. După cum zice Sfânta Scriptură, că cine sapă groapa altuia, cade el într'însa, aşa dă Dumnezeu: că paserea vicleană dă singură în laţ.

Iar boierii lui Constantin Duca Vodă, până a venire Dubău logofătul, de-l pusă capegi-başa caimacam, au ieşit despre doamna şi au fugit în Ţara Muntenească, că nu avea cine îi goni, că slujitorii era cu Antioh hatmanul în oaste. Şi au fugit anume Nicolai Costin hatmanul şi frate-seu Ioniţă sardarul, şi frate-seu Pătraşco logofătul al treile, şi Vasilaşco Cantacuzino vel spătar, şi alţii mulţi mai pe gios. Şi mai pe urmă, după ce au venit şi Antioh Vodă, au fugit şi hatmanul Antioh şi Mavrodin, de se făcuse o ceată mare în Ţara Muntenească de boieri din Moldova, de au şezut vro patru ani în Ţara Muntenească în zilele lui Antioh Vodă, de făcea multe mestecături la Poartă şi cheltuială ţării. Şi nimică n'au putut isprăvi, precum se va arăta mai înainte la rând.

Deci Constantin Duca Vodă văzându-se că este mazil, trimisă pe taină la Antioh hatmanul la Neamţ, ca să aducă mai degrabă pe Turculeţ, să-l dea pe mâna lui capegi-başa, să-l ia să-l ducă la Poartă împreună cu dânsul. Iar boierii

296) *siimean* = *seimean* = „soldat de trupă pedestră". La noi seimenii erau însărcinaţi cu paza închisorilor.

caimacami, Dubău logofătul şi cu Manolachi Rusăt, înţălegând că au trimes Constantin Duca Vodă să apuce pe Turculeţ, au şi răpezit caimacamii şi l-au timpinat la Podul Iloaei şi l-au luat pe Turculeţ din mâna hatmanului Antioh. Şi l-au dus la Galata, şi peste noapte din mânele slujitorilor caimacamilor au şi fugit Turculeţ iar la Neamţ. Deci Antioh hatmanul mergând cu oaste la Iaşi şi spuind lui Constantin Duca Vodă că au luat caimacamii pe Turculeţ din mâna lui, şi-au făcut mare voie rea. Şi s'au agiuns cu capegi-başa, de au trimes noaptea un steag de Lipcani să ia pe Turculeţ din mâna oamenilor caimacamilor, să-l ducă la Iaşi, iar până a mergere Lipcanii, Turculeţ au apucat de au scăpat.

Agiungând veste la Neamţ la hatmanul Bogdan şi la Iordachi Rusăt visternicul de mazilia lui Constantin Duca Vodă, ei îndată au purces de la Neamţ şi au mers la Iaşi şi au apucat pe Constantin Duca Vodă nepurces din Iaşi. Şi mergând la curte, de s'au împreunat cu Constantin Duca Vodă şi cu capegi-başa, era atunce mare calabalâc de slujitori în curte, de-şi cerea lefele de la Duca Vodă. Inceput-au atuncea şi Bogdan şi cu Iordachi a se pricire tare cu Duca Vodă, înaintea capegi-başei şi înaintea a toată boierimea, pentru ce le-au prădat casele şi le muncisă slugile şi slujnicile din case şi le purtase giupânesele pe la Focşeni şi pe la Hangu şi le trimesăse în Neamţ, şi scrisă la Poartă că au trimes ei podgheaz leşesc de le-au luat, şi pentru ce trimesăse la Moisei sărdarul, de au venit cu joimirii din Neamţ la Iaşi, de au prădat cărvăsăria şi au tăiat pe capegi-başa, şi pentru ce despecetluise cărţile lui Tiuchel grof şi-i omorise omul. Toate aceste şi mai multe decât aceste

i le zicea față, și spunea și capegi-bașei celui ce venise cu mazilia și înaintea Turcilor din cărvășărie ce era prădați de Moisei. Iar Duca Vodă nu putea nimic să mai răspundă de rușine și de frică, numai ce schimba fețe. Une ori se făcea roșu, une ori galbăn. Și-i era mai mare ciuda cum că-i știa toate tainele ce le făcusă și i le zicea față în vedeală. Precum zice Sfânta Scriptură, că nici o taină nu poate să nu se știe, dar încă care este și cu vărsare de sânge și mai tare și mai degrab' curând se ivește, că sângele cel nevinovat cere judecată de la Dumnezeu și nu lasă!

Deci a doua zi îl gătiră de-l porniră, cu mult calabalâc despre slujitori pentru lefe și blăstămuri multe de la oameni, de auzia cu urechile, pentru văcărit. Iar Doamna lui, fata Brâncovanului Vodă, fiind tânără și desmerdată de tatu-seu, se bocia în gura mare muntenește, de zicea: „Aolio, aolio, că va pune taica pungă dă pungă din București până în Țarigrad și zeu nu ne va lăsa așa, și iar ne vom întoarce cu domnia îndărăpt". Iar după ce au agiuns la Țarigrad, n'au avut acel noroc să se mai întoarcă, că au trăit numai vro două trei luni și au murit de ciumă. Și se și cunoscu schimbat cu slăbiciunea norocul lui Constantin Duca Vodă și de la Brâncovanul Vodă mai puțintel agiutor și silință a-i arăta.

In zilele acestui Domn măcar că nu era pace, au trecut un sol leșesc pin Iași la Poartă și fără zăbavă vreme s'au întors înapoi, fără de nici o ispravă, anume Reuțchi. Acest Reuțchi peste puțină vreme au căzut în Țara Leșească și hatman coronii.

Pre acest domn Constandin Duca Vodă, întru această domnie dintâi era numai cu numele domn,

că-l stăpânia Muntenii. Şi pe cine zicea Muntenii să-i boierească, pe aciia îi boieria. Şi ce zicea Muntenii, aceea făcea. Şi era şi măsa, doamna Nastasia a Ducăi Vodă celui Bătrân, şi se amesteca şi ea la răutăţi. Şi boierii încă era tineri şi nu se mai ştia ce mai este de chiverniseala lor.

Boierii lui Constandin Ducă Vodă cine au fost: Dumitraşco Ceaurul, vel logofăt; Tudosie Dubău, biv vel logofăt, l-au pus ban, iară după ce au murit Dimitraşco Ceaurul, l-au pus iar pe Tudosie Dubău vel logofăt şi, fiind om de treabă, era dvoreală după vel logofăt; Vasilie Costachi, vel vornic; Neculai Donici, vel vornic; Neculai Costin, hatman; Vlasto, vel postelnic; Vasilaşco Cantacuzino, vel spatar; Antioh Jora, vel păharnic; Lupul Costachi, vel visternic; Iordăchiţă Cantacuzino, vel stolnic; Ilie Cantacuzino, vel comis.

Incălecat-au un sultan cu cătăva Tătărime, în al doiele an a domniei Ducăi Vodă, de au lovit fără de veste pre Oituz în Ţara Ungurească, iarna, de au prădat trei zile cât au putut şi s'au întors înapoi cu pace, iar în ţară la noi ce au găsit în calea lor, au mâncat şi au stricat tot. Acest sultan s'au rădicat şi asupra Turcilor, de au ars Chilia şi Smilul şi Renii.

CAP XIII.

DOMNIA DINTEI LUI ANTIOH VOIEVOD SÂN CANTEMIR VODĂ, ANUL 7204 [297].

După ce porniră pre Constantin Duca Vodă la Poartă, rămaseră caimacami în Iaşi, de Antioh Vodă, Tudosie Dubău logofătul şi Bogdan hatmanul şi Iordachi Rusăt visternicul. Şi din rămăşiţele ce au găsit de la Duca Vodă în ţară,

297) 7204 = 1695.

stringându-le Bogdan şi Iordachi, şi-au mai întors oarece din paguba ce i-au jăcuit Duca Vodă, precum mai sus s'au scris.

Viind Antioh Vodă cu domnia la scaunul domnesc în Iaşi, era om tânăr ca de doăzeci de ani, om mare la trup, cinstit, chipeş, la minte aşezat, judecător drept. Nu era prea cărturar, numai nici era om prost. Minciunile şi telpijicurile nu le iubia, la avere nu era lacom, obicee noue nu primia să le facă prea peste samă. Era vânător şi slujitor bun după firea tătâne-seu; spre partea celor răi era straşnic, să nu greşească fieşte cine şi fără de vreme cu dânsul. Şi era şi credincios la jurământ, îşi ţinea cinstită horba[298]), şi boierii în curtea lui, precum i se va arăta viaţa lui înainte la rând, tot cu cinste îmbla. Mânie avea straşnică; de multe ori răcnia tare cam cu grabă şi de aceea se depărta inimile boierilor de dânsul.

După ce-şi aşează la domnie boierii după obiceiu, iar boierenaşii tătâne-seu, a lui Cantemir Vodă, vrea să se bucure de domnia fiului tătâne-seu, dar nu putea la focul să ţie inima, să se bucure, că aşa era de bătuţi şi de stâlciţi şi de jăcuiţi, cât rămăsăse cu peile, de nu avea cu ce ieşi înaintea stăpânu-său. Alţii fiind pedepsiţi de închisoare, îşi perdusă şi mintea. Deci Antioh Vodă după ce i-au văzut întru acesta chip, se mira şi el ce va mai face cu dânşii.

Atunce şi Lascarachi Rusăt, fecior cuparului Rusăt celui bătrân, încă au ieşit din surgunie de la Rodos. Numai nici de un folos nu fu lui Antioh Vodă, că veni de la Rodos în Ţarigrad bolnav de dropică[299]) şi peste puţină vreme au

298) *horbă* = vorbă.
299) *dropică* = „hidropică", „hidropizie", „boală-de-apă".

murit. Şi nu-i era lui Lascarachi atâta jăle de moarte, cât îi era jăle că îi venisă zamanul[300]), de îi era pe voia lui, şi nu putea să-şi răsplătească reutatea ce trăsăse de către Munteni.

Ce Antioh Vodă pusă capichihaie la Poartă pe un frate a lui Lascarachi, anume Chiriţă Mihălachi, şi cu frate-seu beizadè Dumitraşco, să-i poarte de grijă trebilor. Şi atunce la luarea domniei n'au cheltuit mult la Poartă, nici pe drum n'au făcut atâta cheltuială, că mai mult de cât cu vro treizeci patruzeci de oameni n'au venit de la Ţarigrad. Şi boierì pre acesti boieri — boierii lui Antioh Vodă—: Nicolai Donici, vel logofăt; Vasilie Costachi, vel vornic; Dumitraşco Mitre, vel vornic; Lupul Bogdan, hatman; cumnatul lui Antioh Vodă, Manolache Rusăt, vel postelnic; Mihălachi Racoviţă, vel spatar, tij cumnat, pe urmă au căzut şi domn, de-i zicu Mihai Vodă; Ioan Buhuş, vel paharnic; Iordachi Rusăt, vel visternic; Ilie Ţăfăscul, vel stolnic; Ştefan Cerchez, vel comis.

Şi aşa se aşezară şi se tocmiră boieriile la toate trebile, de chivernisia cum se cade. Că era Bogdan şi Iordachi mai aleşi şi capete bune, de-i agiungea la toate socotelele, de domnia Antioh Vodă cu cinste şi cu pace.

In scurtă vreme se tâmplă de muri sora lui Antioh Vodă, ce o ţinea Mihălachi Racoviţă spatar, anume domniţa Safta. Şi avu mare jăle şi părere de rău Antioh Vodă după dânsa. Şi pe Mihălachi spatarul după aceea nu l-au mazilit din boierie. Tot în boierie au fost şi la cinste cât au fost domn Antioh Vodă. Şi încă i-au dat voie de s'au şi însurat în zilele lui, de au luat altă fată de boier, anume a medelnicerului Dediul de la Galaţi.

300) *zaman* = „vreme, prilej".

Sfătuitu-s'au Antioh Vodă cu boierii, de au făcut prieteşug cu Leşii. Şi trimiseră cărţi cu rugăminte la craiul şi la hatmani, să nu posvoleascâ[301]) să sloboadă podgheazuri în ţară să o strice, că-i păcat, că sânt creştini: „Şi când s'a tâmpla să meargă ceambururi tătăreşti în sus în Ţara Leşească, om face şi noi ştire Leşilor, să se păzească". Deci craiul Sobieţchi şi cu hatmanul Iablonovschi îndată cu bucurie primiră că nu vor mai trimite podgheazuri şi se aşează lucrul mai cu pace a trăire despre Leşi. Nu fece ca tată-seu Cantemir Vodă, să se puie împrotiva unei crăii cu o mână de oameni slabi. Paza bună trece primejdia ră, mielul blând suge la două maice, capul plecat nu-l prinde sabia. Aşa bună chiverniseală fece şi Antioh Vodă atunce.

Antioh Vodă era logodit cu o soră a lui Constantin Duca Vodă încă din vremea tătâne-seu, încă când era la Ţarigrad, anume domniţa Maria, şi gândisă să trimită să o aducă să-i fie doamnă. Ce-i veni veste precum au murit şi avu mare părere de rău de acea veste.

Trimisă Antioh Vodă sol pre Bogdan hatmanul în Ţara Muntenească la Brâncovanul Vodă pentru aşezarea păcei, să nu se mai pârească la Poartă aceste două ţări, să se strice. Şi cerşu şi o fată să-i dea să-i fie doamnă. Deci Brâncovanul Vodă pentru pace i-au adeverit, şi pentru fată numai îi răspunse să omoare pre Iordachi Rusăt visternicul şi să se lepede şi de ceilalţi fraţi a lui Iordachi, de Cupăreşti ce-i sânt capichihaie la Ţarigrad. Deci Antioh Vodă nici cum acel lucru nu vru să priimească şi se lăsă de prieteşugul lui. Şi îşi aleasă doamnă fată de boier de ţara

301) *a posvoli* = „a permite".

noastră, fata logofătului Dumitrașco Ciaurului, anume Ecaterina. Și făcu cu dânsa nuntă domnească în târg în Iași, după obiceiul acestii țări, în al doiele an a domniei lui.

Brâncovanul Vodă, văzându-l pre Antioh Vodă că-i mergu lucrurile cu întemeiere bună, începu în sfaturi cu boierii pribegi și cu Constantin Duca a amestecare tare pre Antioh Vodă și pre Cupărești prea mult la Poartă. Așijderea și Dumitrașco beizadea, fratele lui Antioh Vodă, și cu Cupăreștii dinpreună, pre de altă parte, amesteca și ei pre Brâncovanul Vodă și pre Munteni. Precum place Turcilor, așa făcea ei, de îmbe părțile, și nu-și putea strica unii altora nemică, fără de cât cheltuia sute de pungi de bani la Poartă. Și la acele cheltuieli mari scoasă și Antioh Vodă de la țară obiceiul Ducăi Vodă, văcărit în doue erni, însă și mai greu, doi lei de cal și un galbăn de vacă, ca să se apere de dușmani, iar dușmanii nu-i da răzbun[302]) nici odată. Și văzu Antioh Vodă că nu este obiceiul bun de țară, că se face mare pustiire țării, și făcu mare legătură, cu blăstăm de la patriarși, și-l lăsă ca să nu mai fie acel obiceiu rău și spurcat aice în țară. Și cât au fost el Domn, nu l-au mai scos, nici în a doua domnie.

Constantin Duca Vodă au pârit la Poartă pre Antioh Vodă, zicând că la mazilia lui au fost prins pre Turculeț, hainul cel mare a împăratului, carele ținea drumul Cameniței; și era să-l aducă la Poartă, iar Bogdan și Iordachi, oamenii lui Antioh Vodă, au venit din Neamț și l-au luat din mâna oamenilor lui și l-au slobozit, de s'au dus iar în Țara Leșească. Deci atunce s'au tâmplat și doi boieri moldoveni la Poartă, trimeși

302) *răzbun* = „liniște, răgaz".

de Antioh Vodă cu trebi, anume Dabija clucerul şi Silion medelnicerul, şi au dat samă acei boieri înaintea vezirului că nu este aşa cum pâreşte Duca Vodă, că nu i-au slobozit Bogdan şi Iordachi; numai au fost pe mâna unui căpitan de ţară, de-l păzia, anume Cernat, şi den paza acelui căpitan într'o noapte au fugit.

Poroncit-au vezirul să aducă pre acel căpitan faţă, să spuie. Deci aducând pre acest căpitan faţă, n'au spus precum au fost drept, că l-au scăpat el, ce au spus pe pâra lui Duca Vodă, că i l-au luat Bogdan şi Iordachi din mâna lui, de l-au slobozit. Deci acel căpitan era de casa Mironeştilor şi se agiunsesă cu dânşii, de grăia pe voia lor. Atunce se mâniese şi au poroncit să taie pre acei doi boieri, zicând că au grăit minciuni. Atunce Dumitraşco beizadea şi cu Cupăreştii au cheltuit vreo şesezeci şeptezeci de pungi de bani, de au scos pre acei doi boieri de la moarte. Şi au dat vezirul de grumazi şi pe Cernat căpitanul, în mâna lui Dumitraşco beizadea. Şi n'au zăbovit două trii zile, şi au fugit Cernat căpitanul de acolo din Ţarigrad în Ţara Muntenească, iar peste două trii luni de zile şi-au făcut pace Cernat căpitanul de greşala ce au făcut şi au venit în ţară. Ian căutaţi acum greşala lui Cernat şi căutaţi şi mila şi bunătatea lui Antioh Vodă, cum au fost de bun şi de milostiv!

Dumitraşco beizadea văzând neaşezarea Muntenilor asupra frăţine-său, începu şi el a amestecare prea tare pre Munteni, să ia domnia în Ţara Muntenească. Că căzuse la mare cinste Cerchez Mehmet paşa imbrihorul, carele era mare prietin cu Dumitraşco beizadea de la moartea tătâne-seu, lui Cantemir Vodă, când au venit cu mazilia de l-au luat. Şi era acel paşă şi mu-

saip la împărăţie şi alţi Turci mulţi prieteni Cupăreştilor, şi spărla pre Munteni prea tare, că mai în toate lunile cheltuia Brâncovanul Vodă câte cinci şese sute pungi de bani. Şi nu era nici de o laudă, nici Moldovenilor nici Muntenilor, de atâta cheltuială. Atunce Iordachi visternicul Ruset, întru acele vremi de vrăjbe, slăbisă tare din prilej, cu dăjdile, mănăstirile şi breslaşii.

Logodise-se Dumitraşco bezadea cu o fată a lui Şerban Vodă, ce era atuncea în Ţara Ungurească cu taină. Şi prinseră Muntenii de veste şi-i sta pedecă despre Nemţi, că nu lăsa pe doamna lui Şerban Vodă să i-o dea. Şi încă mai mare vrajbă dintr'aceea se făcea.

După poronca de la Poartă, trimis-au Antioh Vodă pre Bogdan hatmanul dinpreună cu un sultan cu Tătarii, de au dus la Cameniţă iarna zaherea şi haznè[303]). Iar în al doilele an a domniei lui, venit-au poroncă de la Poartă lui Antioh Vodă să se gătească să ducă zeherea şi haznè şi mai mare la Cameniţă. Şi până a sosì hazneaoa şi Turcii şi Tătarii, venit-au cărţi de la Caraiman paşa din Cameniţă la Antioh Vodă, să păzească cu zahereaoa, până în doă săptămâni să sosească în Cameniţă, că nesosind, n'are putere să ţie Cameniţa de foame, că-şi mâncasă şi caii şi tot ce avusăse, şi hazneaoa şi oastea de la Poartă încă nu sosisă. Deci în grab' au gătit pre Moisei sărdarul cu trei sute de slujitori şi cu trei sute de cai în povod[304]), şi tot calul câte două chile de pâne, şi au trimis pe furiş, cum au putut, de au dus acea pâne în Cameniţă, de le-au mai prins foamea de o dată

303) *haznè* = *hazna* = „tezaur de bani destinaţi pentru întreţinerea unei garnizoane, cheltuielile unei expediţii etc.".

304) *în povod* = „povodnic" v. 82.

cu acea pâne. Că lui Moisei sardarul îi făcusă Antioh Vodă ferman de la Poartă de pace, pentru capegi-başa ce-l tăiasă şi pentru cărvăsăria ce o prădasă în zilele lui Constantin Duca Vodă, de nu-i zicea nime nimică. Iar mai pre urmă au sosit şi un paşă cu o mie de iniceri şi cu opt sute de pungi de bani, hazneaoa, şi chihaeaoa lui Iusuf paşa, sarascherul de Obluciţă, cu şese sute de spahii şi cu un boier sardar muntenesc cu şese sute de slujitori munteni, şi Elagasi din Bugeag cu doăsprezece mii de Tătari, şi Antioh Vodă cu toată oastea sa, ca la o mie şi cinci sute de slujitori. Şi aşa cu toţii au purces cu zahereaoa şi cu hazneaoa. Şi se făcusă care la o mie şi cinci sute cu pânea şi cu cele neguţitoreşti, şi cu cirezi de vaci şi cu multe turme de berbeci neguţitoreşti.

Şi au purces cu aceste cu toate, de le-au dus în cetate în Cameniţă. Şi pe multe locuri la drumuri se făcea spaimă de Leşi, iar Tătarii mergea tot înainte, de apuca limbi de pe unde putea din sus. Iar când au agiuns la Nistru Antioh Vodă cu zahereaoa, Tătarii era trecuţi peste Nistru şi slobozise ceambururi în toate părţile mai sus de Cameniţă, cale câte de o zi, de prăda. Numai ce se auzia tunurile dând din ocopuri şi de pin zămci dând. Ce Antioh Vodă întru acea seară păzi de trecu căruţile cu banii. Şi-i trimise pre[305]) Bogdan hatmanul, cu o samă de oaste, de apucă de întră în Cameniţă. Iar Antioh Vodă şi cu ceealaltă oaste şi cu Tătarii ce-i rămăsăse la coş[306]), au şezut şi a doua zi până a treia zi, de au trecut şi ei cu zahereaoa şi cu tot argălâcul[307]).

305) *pre* = „prin, subt paza lui".
306) *coş* = „tabără, bivuac".
307) *argălâc* = *agărlâc*, v. 146.

Și fiind Nistrul mare, da Tătarilor de tot carul cu pâne câte doi zloți, de lega boii din car de codele cailor, de trecea Nistrul înnot. Și cum au trecut Nistrul, cum au și trimis de grab' înapoi, de au făcut veste la Poartă că au băgat zahereaoa în Cameniță. Și își făcu Antioh Vodă de la Poartă mare cinste și laudă pentru aceasta. Așijderea și în Cameniță, după ce au mers, i-au făcut mare cinste Caraiman pașa. Și o săptămână au zăbovit acolo la Cameniță, până au descărcat zahereaoa, și s'au întors înapoi.

Atunce Muntenii se agiunsăse cu Iusuf pașa sarascherul și sta chihaeaoa lui cu pricini, numai să întoarcă zahereaoa și hazneaoa, zicând că vinu Leșii și vor lua zahereaoa și hazneaoa, iar Antioh Vodă au luat asupra lui și n'au primit să o întoarcă. Și au dus-o în Cameniță pe poronca împărătească, iar Muntenii, văzând așa, numai se trântia și plesnia de ciudă că nu putea să strice nimică lui Antioh Vodă.

Tot întru acest an, de cu iarnă, murit-au și craiul Sobieștchi. Și au avut craiul Sobieștchi trei feciori și nu s'au învoit Leșii să puie dintre feciorii lui Sobieștchi nici pe unul craiu. Și au pus om străin, pre Avgust, prințipul de Sacsonia, bucurându-se domnii leșești la soma de bani mulți ce le-au dat. Bucurându-se la bani, au gândit că-i vor mânca banii și pe urmă l-or goni și se vor mântui de dânsul, precum le va fi voia, precum mai făcusă și altă dată lui de Condé, craiul de la Franțuji. Ce acestuia, lui Avgust, după ce l-au pus craiu, n'au putut să-i facă așa, precum i se va arăta istoria la rând înainte.

După ce l-au pus craiu pre acesta Avgust, au și început a arătare lucruri mari și vestite. Și au adus oaste multă din Sacsonia și s'au gătit

şi Leşii, şi au purces în gios cu mare gătire, cu două obuzuri, unul leşesc, şeptezeci optzeci de mii şi mai bine de oaste, şi alt obuz a craiului Avgust cu Nemţii, iar cu cinzeci şesezeci de mii de oaste. Şi aşa le era sfatul, să meargă să ia Ţara Moldovii şi Bugeagul până în Dunărea. Atunce înţălegând Antioh Vodă de acea gătire bună a lor, trimis-au şi el pre Eni parcalabul şi pre Vargalovici şi pre Mihuleţ cu cărţi înainte la craiul Avgust, şi cu daruri, poftind pe craiul, pogorindu-se în ţară, să nu facă stricăciune ţării şi să nu vie pin ţară, ci să meargă pe Prut drept asupra Bugeagului. Şi dând Dumnezeu să bată pre Tătari şi luând Bugeagul, atunce şi el cu toată ţara i se va închina. Atunce craiul tare s'au bucurat şi i-au priimit darurile cu cinste, un cal turcesc foarte frumos cu toate podoabele lui, ce-i trimesăse. Şi craiul încă i-au trimis lui Antioh Vodă alte daruri şi s'au adeverit că nu va face stricăciune în ţară nimică şi va merge tot pe Prut drept asupra Bugeagului. Numai l-au poftit pentru zaherea, pâne, bucate, să-i scoată înainte drept Iaşi, să-i scoată să cumpere cu bani, iar nu în dar. Şi câte ponturi[308]) trimisăse Antioh Vodă de poftia la craiul Avgust pentru aşezământul domniei şi a ţării, cum va fi după ce a birui pre Turci, toate pre voia lui Antioh Vodă le-au lăsat craiul; după cum este aşezată Litva[309]), aşa să fie şi Ţara Moldovii.

Deci au venit craiul Avgust cu acele două obuzuri de oaste până la un sat, anume Cernelita, ce este din sus de Horodinca pe Nistru cale de un ceas. Şi Leşilor nu le era cu voie să vie craiul,

---

308) *pont* = punct, „condiţiune".
309) *Litva* = Lituania.

ce îmbla cu feluri de feluri de meşteşuguri şi de pricini, ca să strice acea cale. Ce după ce au sosit obuzurile la Cernelița, au învățat capetile cele mari leşeşti pre unul mai tânăr din neamul Potoceştilor, anume pisar coronii, de au făcut pricină cu un ofițer nepot a craiului Avgust, de i-au dat palme subt cortul craiului şi de acolo au fugit în obuzul leşesc. Şi trimeţând craiul să-l ia din obuzul leşesc, să vie la giudecată, Leşii cei mari n'au vrut să-l dea. Deci craiul Avgust, văzând acea socoteală a lor, aşa s'au mâniat tare şi a două zi s'au şi întors cu obuzul înapoi la Liov. Leşii dacă au văzut aşa, ei încă s'au întors cu obuzul lor şi au început a se răsipire cineşi pre la casele lor. Şi s'au stricat acea oştire.

Atunce într'acea vară gătitu-s'au şi sultan Mehmet, împăratul turcesc, singur cu capul lui de au mers la cetatea Varadinului. Şi atunce au mers şi Dumitraşco beizadea, fratele lui Antioh Vodă, la oaste cu împărăția. Numai până a purcede împărăția de la Udriiu, iar el au venit în cai de olac[310]) de la Udriiu aice în Iaşi, la frate-său, cu trebi împărăteşti. Şi au şezut aice în Iaşi numai patru cinci zile, şi iar s'au întors în cai de olac înapoi, de au purces cu împăratul la oaste. Iar Brâncovanul Vodă era în mare grijă pentru acel olac a lui.

Atunce pre acea vreme era un fecior de mazil, de-l chiema Davidel. Slujisă în Țara Leşească, de agiunsese rohmistru şi era la cinste mare. Avea citeală[311]) pravilă mare şi nu se ştie ce i se părea lui, că îmbla pentru domnia Moldovii.

---

310) *de olac* = „de poştă"; *olac* = „drum făcut cu schimb de cai din poştă în poştă".
311) *citeală* = „carte de lectură".

Intâi au scris la Nemți de închina țara, apoi au fugit de la Leși în Cameniță și din Cameniță s'au dus cu cărți la hanul. Și au zis către hanul că de-i va da oaste să meargă cu dânsul, s'a închina; câtă țară și cetăți a Moldovei au luat Leșii, toate se vor închina la dânsul. Și au mers hanul singur cu dânsul, de au prădat în Țara Leșească, și nimică din câte au zis n'au fost. Ce mergând și hanul cu împărăția la oaste la Varadin, au mers și el. Și au grăit hanul vezirului, și era numai să-l puie domn în Moldova. Numai prinzând de veste Dumitrașco beizadea, au spus vezirului, zicând că acela este un om nebun, nu este de domnie. Și așa au lipsit, de n'au luat domnia, cât s'ar rumpe un păr.

Iar după ce au agiuns împărăția la cetate la Varadin, s'au și auzit că vine prințipul Evghenie cu oaste nemțească. Deci împăratul turcesc au lăsat cetatea și au purces înapoi la pod să treacă apa Tisei, să nu le apuce Nemții podul. Deci mergând asupra podului, Nemții încă au sosit cu tabăra lor. Și silia carii de carii oastea să apuce mai curând la pod. Și nu se bătea temeiul oștilor, numai aripile se hărățiia. Și tot mergea alăturea obuzurile, până ce au însărat, iar peste noapte au fugit Turcii, de au apucat la pod, de au păzit de au trecut împăratul și cu curtea lui. Iar Nemții dimineața, văzând că nu sânt Turcii, au și purces după dânșii în goană; și pre carii cum îi agiungea, îi tăia și-i jăcuia. Și așa s'au făcut un hreamăt [312]) mare și o spaimă denapoi în Turci, de trecea om peste om, cât s'au rumpt și podul de la o vreme. Și așa sosind temeiul Nemților, i-au luat pre Turci pre toți de grumazi. Vezirul și enicer-aga au perit în războiu

312) *hreamăt* = freamăt.

şi toţi inicerii acolo, în metereze la capul podului. La două sute de mii de oaste peste tot s'au potopit. Treizeci de paşi fără de alţi agalari[313]), o sută douăzeci de tunuri mari şi toată urdia, carele şi mulţimea de bucate neguţitoreşti au luat atunce.

Tisa este o apă mâlcasă pe margine şi Turcii, carii cum săria în apă cu calul, se şi îngloda. Şi aşa tot om peste om cădea de se înneca. Dintr'o sută de scăpa unul, era bine. Şi se tăia ei în de ei. Iar împăratul turcesc cu câţi au scapat salt[314]), noaptea şi a doa zi au tot fugit până au agiuns la cetate la Beligrad şi acolo s'au propit.

Tătarii văzând aşa, n'au mai stătut la bătaie şi au luat în gios pe malul Tisei, până au găsit un vad, de au trecut înnot cu pace. Atunce şi agărlâcul lui Dumitraşco beizadea şi a capichihaielelor acolo s'au prăpădit. Numai ce au scăpat ei cu capetele.

Iar în al treile an a domniei lui Antioh Vodă trimis-au Turcii sol la Nemţi, pre Rami Reiz-efendi şi pre Alecsandru terzimanul Mavrocordat, ce-i zicea şi Ecsaporitul, la Nemţi să steie să facă pace. Şi au mers şi vezirul până la un loc, cu oaste gata, de au stătut acolo. Că se spăriese Turcii a se mai batere cu Nemţii şi s'au dus solii la Carloviţă. Aşijderea şi Nemţii s'au gătit cu oaste de au mers până la un loc şi au trimes şi ei soli la Carloviţă. S'au strins din toate ţările acolo la Carloviţă solii Evropii, de la Leşi, de la Franţuji, de la Veneţia, de la Anglia, de la Olandia, de la Moscali şi de

313) *agalari* = agale, agi; forma întrebuinţată aici de Neculce este pluralul luat din turceşte al cuvântului *agà* = *agă*.

314) *salt* = „singur(i), fără tovarăşi, fără de trupă".

pintr'alte ţeri, de au şezut acolo la Carloviţă două trei luni, toată vara de şi-au aşezat păcile cu toţii. Numai cu Franţujii Nemţii nu s'au putut aşeza şi au rămas tot să se bată. Pentru crăiea Ţării Ispaniei nu s'au putut învoi. Moscalul încă au dat cuvânt să-şi aşeze pace în al doiele an.

Turcii cu Nemţii s'au aşezat într'acest chip: cât loc au luat de la Turci, luat să fie. Încă opintia Nemţi să fie Dunărea hotar, dar n'au primit Turcii. Şi s'au apucat Turcii să le dea bani, câte opt sute de pungi de bani pe an. Până în douăzeci şi cinci de ani să fie pace pentru cheltuiala şi stricăciunea ce au făcut Turcii Nemţilor în şeptesprezece ani ce au avut tot bătaie, pentru că începătura bătăliei au fost întâi despre Turci, când au mers la Beciu. Şi le-au tot dat Turcii Nemţilor această somă de bani, cât au trăit acest împărat sultan Mehmet.

Leşii încă cerea tare Ţara Moldovii, dar Turcii au răspuns pentru Ţara Moldovii zicând că Ţara Moldovii nu pot să o dea, să le fie lor podană[315]), că este volnică[316]), că Turcilor este închinată, nu este luată cu sabia. Deci Leşii văzând aşa, s'au aşezat într'acest chip: Cetăţile din Moldova şi mănăstirile câte au luat şi cât loc, tot să le dea înapoi Moldovenilor, şi Turcii să dea cetatea Cameniţa Leşilor, cu tot olatul ei şi Ucraina. Şi pre Nohai să-i rădice pre toţi din Bugeag, să se ducă la locul lor peste Don, să rămâie numai Bugegenii. Şi Hotinul să nu-l tocmească Turcii nici odată, nici altă cetate să nu facă în Moldova Turcii, nici paşă să nu puie. Aşijdere şi în Ţara Muntenească cetăţi să nu facă, nici paşa să puie.

Aşa s'au aşezat cu toţii şi de toamnă s'au în-

315) *podan* = „supus, rob".
316) *volnic* = „liber, autonom".

tors solii fiecare la stăpânii sei.

Atunce pe acea vreme împăratul Moscului, anume Petru Alecsievici, s'au dus singur cu capul lui la împăratul Neamțului, anume Leopold, și mult s'au rugat împăratului nemțesc să nu facă pace cu Turcii, pentru că atunce se apucase să facă și el orânduială de oaste ca la Nemți, precum pre urmă au și făcut. Dar împăratul nemțesc n'au putut să-i facă pe voie, să nu facă pace cu Turcii, că slăbisă țare. Și-i zicea împăratului Moscolui: „Măcar că te apuci că mi-i da câțiva ani cheltuială oștii, dar nu pociu, că acmu el mă roagă, dar pe urmă cine știe, s'a mai ruga sau ba, că poate să se lungească mulți ani înainte bătaia. Și eu am slăbit, că eu nu mă bat numai cu Turcii, și mă bat și cu Franțujii. Și acolo am mai mare bătaie decât cu Turcii". Deci împăratul Moscului întorcându-se înapoi la țara lui îndată atunce, s'au și apucat a radere barbele boierilor și a slujitorilor și le-au schimbat și hainele. Și fece obiceiuri și orânduială tot nemțească și au dus și câteva capete Nemți, de-i învăța pre Moscali precum sânt până astăzi.

Tot într'acel an, de primăvară în postul cel mare, trecut-au un sol mic de la Leși la Poartă, iară Reuțchi, carele trecusă și mai înainte vreme, și la Constantin Duca Vodă, pentru trebile păcii. Și după ce și-au isprăvit trebile, de toamnă s'au întors iară înapoi pin Iași. Și l-au cinstit Antioh Vodă ca pe un sol, și mergând la Poartă și viind.

Antioh Vodă atunce tot într'acea iarnă tremisau pe Vasile Purice vornicul despre doamna, cu taină, în Țara Ungurească la doamna lui Șerban Vodă, de au dat doamna pre fiică-sa domnița Casandra, de au adus-o, să o ia frate-seu

Dumitraşco beizadea, că era logodită cu dânsul. Era şi cu ştirea gheneralului de Braşov; numai gheneralul se feria, că se temea de Brâncovanul Vodă, că Brâncovanul Vodă avea mare cinste şi trecere la Leopold împăratul nemţesc şi nu-i era cu voia Brâncovanului să o ia Dumitraşco beizadea. Şi după ce au adus-o la Iaşi, i-au dat gazdă la Iordachi Rusăt visternicul, fiindu-i neam. Şi au trimis Antioh Vodă la Ţarigrad, de au făcut ştire, de au venit frate-seu Dumitraşco beizadea. Şi după Ispas atunce, în al patrule an a domniei lui Antioh Vodă, în anul 7208, au făcut nuntă domnească în târg în Iaşi, după obiceiul domnilor. Şi au şezut în Iaşi în nişte curţi a lor, ce le cumpărase tată-seu Cantemir Vodă de la Ghiculeasa visterniceasa. Şi acolo au şezut în gazdă până s'au dus mai pe urmă la Ţarigrad cu doamna lui şi cu tot agărlâcul ce au avut.

Deci atunce în scurtă vreme, tot întru acea vară, al patrule an a domniei lui Antioh Vodă, i-au şi venit ferman să se gătească să meargă să rădice Turcii din Cameniţă, şi să dea Cameniţa pre mâna Leşilor, împreună cu un paşă şi cu oastea şi cu câteva părechi de bivoli pentru rădicarea balimezilor şi cu un sărdar cu oaste de la Munteni. Şi purcesă Antioh Vodă voios şi se învoieşia toată ţara de acea veste, unde se rădică acea nevoie deasupra ţării şi a creştinilor. Şi dederă slavă lui Dumnezeu. Şi atunce eram şi eu, vel vornic, pe acea vreme vatav de aprozi.

Deci dacă sosi Antioh Vodă la Cameniţă, îndată se apucă şi făcu pod mereu[317]) peste Ni-

317) *mereu* = „neîntrerupt, întins dealungul timpului sau spaţiului": *pod mereu* = „pod construit dintr'un mal într'altul, spre deosebire de pod umblător".

stru în gura Smotriciului, la un sat anume Bârnoviţa. Şi şezu acolo câtăva vreme, de aştepta să aducă Leşii ferman de la Poartă la paşa din Cameniţă, să iasă, că era şi comisarii leşeşti acolo, anume hatmanul Litvii şi Adam Sinavschi voievoda Belschii, carele mai pe urmă au agiuns de au fost hatman mare de corona leşească, şi Stanislav voievoda Posnavschi şi Stefan Potoţchi strajnic coronii şi alţii cu oaste ca la zece mii. Sta cu obuzul din ceea parte de Nistru, şi Antioh Vodă sta din ceasta parte de Nistru, şi ferman nu le mai trimitea Leşilor solul lor Reuţchi, carele era la Poartă. Că ponturile de pace iscălisă, numai craiul Avgust nu iscălise, şi Turcii poftia să iscălească şi craiul Avgust şi toată recipospolita. Şi aceea era pricina zăbăvei. Deci s'au apucat chizeş la Poartă solul Inglezului, precum că va iscăli craiul Avgust şi toată recipospolita, şi au trimes ferman pe omul Inglezului, de l-au dat la comisarii leşeşti. Şi comisarii l-au dat în mânele lui Cahreman paşei, să iasă din Cameniţă şi să dea cheile cetăţii Cameniţei în mânele Leşilor, iar omul Inglezului s'au dus în sus la craiul Avgust cu ponturile păcei, să iscălească craiul Avgust şi toată recipospolita. Deci apoi paşa au şi început a deşertare cetatea Cameniţa. Tâmplatu-s'au multă zăbavă de şedere acolo la Nistru, până s'au aşezat aceste trebi.

Atunce s'au făcut mare eclipsis, întunecare de soare, cât nu se vedea om cu om. Intunecasă lumea în anul 7208, Septemvrie în douăsprezece zile, într'o zi Marţi.

Găsitu-s'au atunce şi un urs mare groznic şi sărisă toată oastea şi moldovenească şi muntenească, şi nu-l putea ucide. Şi au dat în câteva rânduri în Nistru, şi iară ieşia afară. Şi gonin-

du-l pe Nistru cu un pod, se suisă în pod şi oamenii au sărit din pod în Nistru, şi multă grozăvie făcea. Câţiva oameni s'au împuşcat; slobozind focul să-l lovească, şi îmbulzindu-se oamenii, se lovia ei în de ei. Nu era curat. Trei patru ceasuri toată oastea l-au gonit şi de abia l-au ucis. Şi era prea mare, de mirare.

Apoi gătindu-se şi scoţând tot din cetate din Cameniţă, într'o zi tot deodată s'au rădicat Leşii a mergere la Cameniţă pe de o parte şi Antioh Vodă pe de altă parte. Şi s'au întimpinat la poarta de sus, ieşind şi paşa din Cameniţă numai cu curtea lui. Şi aşa se întâlniră tustrei odată la un loc, ca când i-ar fi tocmit cineva. Şi mersără aşa cu toţii la un loc cât o pestreală[318]) de săgeată, până la un săivan a paşei ce era întins, de descălecară cu toţii, şi paşa şi Antioh Vodă şi Leşii, iar agărlâcul paşei şi cu Turcimea toată ce era în cetate în Cameniţă trăitori tot păzia cu care, cu căruţe, cine cu ce avea, de ieşia din cetate pe altă poartă din gios. Apoi, după ce descălecară Leşii, dederă fermanul de la Poartă în mâna paşei, de-l ceti, şi paşa dede în mânele Leşilor trei pungi de urşenic[319]) cu trei chei a porţilor cetăţii Cameniţii. Iar Leşii începură a ridere şi a vorovire voroave de glume cu paşa şi întru acele vorbe de glume vorbiră şi altele mai de treabă. Şi-i cinsti paşa cu cafè şi cu cerbet[320]), după cum este cinstea turcească. Şi-şi luară zioa bună de acolo unii de la alţii şi purceasă paşa şi cu Antioh Vodă în gios.

Iar Leşii cei mari stătură pre loc afară, de nu întrară degrab' în cetate, temându-se să nu fie

318) *pestreală* = *pistreală* = „distanţă de o împuşcătură".
319) *urşenic* = „stofă scumpă (de mătasă)".
320) *cerbet* = şerbet.

pus Turcii vre un lagum în cetate. Şi apoi întrară şi Leşii cei mari în cetate în Cameniţă şi o curăţiră de toată scârnăvia. Şi desgropară pe paşi de pin beserici, ce le făcuse meceturi[321]), şi făcură osfeştenii[322]) de le sfinţiră. Şi aşezară puşce mari a lor Leşii şi oaste leşească cât au trebuit.

Iară paşa şi cu Antioh Vodă, dacă au trecut Nistrul în ceasta parte, purceasă înainte la Tighinea, paşa cu carele lui şi cu curtea lui, iar Antioh Vodă cu puşcele cele mari în urmă. Şi pusă pre geabhană[323]) şi pe iarba cea de puşcă cu carele pre Mihălachi Racoviţă vel spatar, carele fusese cumnat cu Antioh Vodă, iar pe Nistru cu podurile au pus cumbaralele[324]) şi glonţurile cele de puşce şi cu multe fere mănunţuşuri, şi plute şi şeici pe apa Nistrului le-au pornit. Şi au fost ispravnic pe aceste cumnatu-său Lupul Bogdan hatmanul, de au mers cu oaste până în Tighine pe malul Nistrului.

Şi atunce au dat şi Leşii agiutor lui Antioh Vodă poduri de a lor de pe Nistru, pentru mai degrab' deşertarea. Şi paşii încă i-au dăruit două mii de galbini Leşii, să iasă mai degrab' din Cameniţă, pentru că paşa mai zăbovia vreme, pentru să se gătească, şi Leşii cu un ceas mai înainte era bucuroşi să iasă Turcii din Cameniţă, ca să nu mai puie vre o pricină Turcii.

Şi făcusă Leşii comisari şi zapis la mâna lui Antioh Vodă pentru moaştele Sfântului Ioan cel Nou, ce au fost la Suceava, să le dea să vie iară aice în ţară, cu odoarele toate şi veşmintele

321) *mecet* = „geamie".
322) *osfeştenie* = „sfinţire".
323) *geabhană* = *geabhană* = „muniţiuni de războiu constând mai ales din materii explozive.
324) *cumbara* = *combara* = „bombă, granată".

mitropoliei. Numai, poate fi, voia lui Dumnezeu n'au fost, că s'au tâmplat acel zapis de s'au răsărit[325]), şi când au trebuit să-l scoată, nu l-au găsit. Şi aşa au rămas moaştele Sfântului Ioan iar în Ţara Leşească.

Şi aleasă Antioh Vodă pre Lupul Costachi, fecior lui Gavriliţă vornicul, şi-l făcu comisar, dimpreună şi cu alţi boieri, şi-l trimise la Suceavă şi la Neamţ, de scoaseră pre toţi Leşii din ţară. Şi viind Antioh Vodă la Iaşi, la scaunul domnesc, după ce duse toate lucrurile în Tighine, rămasă ţara toată în mâna lui Antioh Vodă —Hotinul, Suceava, Cernăuţii—, cât stăpânise Leşii. Şi au mai făcut Antioh Vodă ferman de la Poartă şi au isprăvit de au luat şi ţinutul Orheiului în mâna lui, că era Ucraină pre atunce, de-l stăpânia hanul. Şi se făcu bună pace de toate părţile ca de mulţi veci şi nu se simţia nimică nicăire de tâlhari.

Deci atunce în scurtă vreme au trecut, după ce au dat Cameniţa Turcii Leşilor, şi solul cel leşesc de la Ţarigrad, anume Reuţchi, şi s'au dus în ţara lui, precum mai sus s'au scris. Iară de iarnă, tot într'acel an, venit-au alt sol din Ţara Leşească, mai mare, pre anume Leşcinschi voievoda Poznavschii, ce era ginere hatmanului Iablonovschi, a căruia un fecior, anume Stanislav Leşcinschi, au agiuns de au fost craiu în Ţara Leşească, ce l-au pus Carol craiul Şvedului mai pe urmă, precum i se va arăta istoria la rând înainte. Deci acel sol mare venia cu multă pohvală şi podoabe şi cu mulţi feciori de domni leşeşti. Şi i-au ieşit Antioh Vodă înainte pe Bahluiu, cale de un ceas, şi aşa tot alături au venit cu dânsul până la gazda lui. Şi apoi a doua zi

325) *răsări* = „rătăci".

Casandra, fiica lui Şerban Cantacuzino şi Doamna lui Dimitrie Cantemir († 1713).

După o fotografie din Biblioteca Academiei Române.

Antioh Vodă l-au poftit pe sol la curtea domnească la cinste. Deci acel sol se ţinea prea mare, după cum li se şi cade să se ţie, că n'au călcare de nime şi sânt nelipsiţi de cele trebuitoare ce le trebuiescu şi nu ştiu pedeapsa sărăciei acestei lumi ca noi. Şi i-au răspuns lui Antioh Vodă, de-i va ieşi înainte să-l timpine la giumătate de scări a cerdacului, va veni la cinste, iar de nu-i va ieşi înainte aşa, nu va veni. Deci aşa s'au aşezat, să se scoboare Antioh Vodă până la trei scări şi solul să suie iar până la trei scări, şi la al şeptele scară, unde este giumătate, să se închine unul altuia, şi aşa alăturea să meargă până în casă şi la băut tot odată să bea amândoi. Iar la acea vreme fiind eu Ioan Neculce vel agă, eram rânduit de domnie de grijiam pe sol la gazdă de cele ce-i trebuia.

Deci i-au făcut Antioh Vodă mare cinste solului. Şi au purces după aceea solul, de s'au dus la Ţarigrad pentru întărirea păcii, pentru ca să fie pace vecinică Leşii cu Turcii. Deci noi Moldovenii ne bucuram, unde auziam că este să se facă pace vecinică, fiind pământul nostru supărat de podgheazuri şi de pustietate. Dar nu ne pricepeam că mai cu amar pre urmă ne va fi vecinica pace. De răutate şi de amar ne-au căzut nouă Moldovenilor pe urmă că ni s'au micşurat cinstea de la Turci, că ne-au îmmulţit obiceiurile rele asupră şi ne-au făcut oameni de nimică de sântem, că ne-au călcat precum le-au fost voia. Care înainte se vor arăta toate pre rând.

După aceea în scurtă vreme au şi venit iarna ferman de la Poartă, să meargă Antioh Vodă şi cu hanul dimpreună, să scoată pre Nohai din Bugeag, să se ducă la Don să trăiască acolo, după cum s'au aşezat la pace. Şi ei se punea împrotiva

hanului şi nu vrea să iasă din Bugeag. Deci Antioh Vodă îndată se găti şi purceasă cu frumoasă oaste, că atunce era şi Turculeţ cu vro două mii de slujitori, ce fusăse joimiri, supt ascultarea ţării. Deci purceasă din Iaşi pre Bârlad până la Fălcii şi de acolo s'au întors iar la Iaşi, că s'au aşezat hanul cu Nohaii să-i lasă până în primăvară. Şi cum au venit primăvara, s'au şi rădicat de bună voia lor, de s'au dus la Don să trăiască.

Iar Antioh Vodă de primăvară în al cincele an a domniei lui au făcut cărţi de slobozie pen toate siliştile şi au mutat slujitorii de pin Piatră şi din Roman şi de pin toate târgurile, ce era pin mijlocul ţării aşezaţi, şi i-au mutat pe la marginile ţării. Pe la vaduri, pe Nistru şi pe Prut îi aşeză. Şi scoasă şi ruptă[326]) pe ţară, de-i aşeza pre oameni pe putinţă cu pecetluituri roşii domneşti, pe feţe de tot omul anume, şi cu giurământ mare că vor da de patru ori într'un an. Deci aşa purceasără oamenii din toate ţările a isvorire şi a venire, cineşi la locul său şi la moşia sa.

Aşijderea şi boierii carii era pribegi în Ţara Muntenească încă de la mazilia lui Constantin Duca Vodă, de făcea multe amestecături atunce, văzând că s'au făcut pace şi nu mai pot isprăvi nimică, nici cu Constantin Duca Vodă, nici cu Brâncovanul Vodă, şi-au plecat capetele la Antioh Vodă şi au venit în ţară, şi Antioh Vodă i-au priimit cu dragoste şi-i ţinea la mare cinste. Carii mai pre urmă acei boieri i-au fost de mare folos la mazilia lui Antioh Vodă, precum se va arăta mai înainte. Numai ce au rămas în Ţara Muntenească Nicolai Costin hatmanul, că era cu-

326) *ruptă* = „impozit personal".

mnat cu Constantin Duca Vodă, şi Mavrodin visternicul, că era Grec, nu avea la ce veni.

Tare se bucura oamenii atunce şi de pacea şi de chiverniseala cea bună a lui Antioh Vodă. Şi începură boierii a-şi facere curţi şi a iezire iazuri pe la sălişti, şi cu toate se silia.

Intorsu-s'au şi solul cel mare leşesc de la Poartă, anume Leşcinschi voievoda Poznavschi, şi i-au ieşit Antioh Vodă înainte şi iar l-au cinstit după obiceiu. Şi s'au dus la ţara lui, în Ţara Leşească.

Atuncea după aceste după toate s'au rădicat şi Dimitraşco beizadè din Iaşi, cu doamna-şi şi cu tot agărlâcul său, şi s'au dus la Ţarigrad, să trăiască acolo. Iară Brâncovanul Vodă, după ce au văzut că au mers Dimitraşco beizadea la Ţarigrad, s'au umplut de grijă şi de frică că-l va pâri, pentru că ştia doamna lui din Ţara Ungurească toate tainele ce avea Brâncovanul Vodă cu Nemţii, a doa pentru mulţi bani ce luasă Brâncovanul Vodă a lui Şerban Vodă. Şi-i era aminte să nu-l sminteascâ şi din domnie cu prietenul său cu Cerchez Mehmet paşa, cu Cuciuc imbrihor musaipul împăratului, că Dimitraşco beizadea ştia bine rândul Porţii şi avea cinste mare de la Turci.

Ce Brâncovanul Vodă se sfătui mult cu unchii lui, cu Constantin stolnicul şi cu spătarul Mihai, cum are face, să se poată mântui de Cantimireşti, ca să nu vie la vre o primejdie cu Constantin Duca Vodă, să-l cheltuiască, să-l scoată la domnie. Nefiindu-i ginere, îl urisă. Şi zicea că când îi era ginere şi nu-l asculta, dar acum dacă va ieşi la domnie, nici l-ar băga samă. Şi sfătuiră şi trimiseră pre unchiul său, pre Mihai spătarul, la Poartă. Şi îmblă spatarul Mihai, şi cercând şi giuruind mult vezirului, să mazilească pre

Antioh Vodă şi să puie domn străin pre care au ales Brâncovanul Vodă. Şi Brâncovanul Vodă alesăse pre un Toderaşco de la Galaţi. Care acel Toderaşco au fost neguţitor, om era chipeş şi de fire, dar mai rău şi mai spurcat şi mai varvar şi mai tiran nu era alt om pre acele vremi în ţară. Că de ar fi fost acela domn în Moldova, nici un boier până în doă trii luni n'ar fi rămas viu în ţară.

Acel fel de milă avea Brâncovanul Vodă pe ţara noastră a Moldovei şi pe boieri. Ce Dumnezeu nu s'au îndurat, că au răspuns vezirul spatarului Mihai că nu va mai îmmulţi domnii, ce de va mazili pre Antioh Vodă, a pune pre Constantin Duca Vodă, iar pre alţii nu va pune.

Auzind acest răspuns de la vezirul spatarul Mihai, nu l-au mai încăput vremea a mai aşteptare într'alt chip, că avea grijă de Dimitraşco beizadea, ce numai i-au căutat a se lipire iar de Constantin Duca Vodă, să-l scoată la domnie.

Nu ştiu ce vom zice, nenorocirea Ţării Moldovei au mânia lui Dumnezeu! Se tâmplasă la acea vreme de ţinea gazdă solul nemţesc în casele lui Constantin Duca Vodă. Şi i se rugă acelui sol, ţiind gazdă la dânsul, de au grăit solul vezirului să-l facă domn pre Constantin Duca Vodă. Şi atunce vezirul îl ţinea la mare cinste pre acel sol şi numai ce i-au căutat a-i face voia, puindu-se chizeş Muntenii şi agiutându-l şi cu bani.

Venit-au atunce la Iaşi la Antioh Vodă şi alt sol mic moscal de la Ţarigrad, carele mersăse pe la Azac pe apă cu un galion[327]). Şi Turcilor nu le părea bine, unde l-au văzut că venia pre apă, de au deşchis drumul pe apă, şi au învăţat

327) *galion* = „corabie mare de războiu".

a face galioane şi ei. Şi mult se mira şi se strângea noroade de privia acel galion moschicesc, că nici cu gândul nu gândia, netocma să vază galion moschicesc să vie la Ţarigrad. Şi auzia mai înainte că facu Moscalii galioane, dar nu credea, dar atunce l-au văzut şi cu ochii.

Ce întorcându-se acel sol pe uscat pin Iaşi, l-au cinstit Antioh Vodă după obiceiu şi după cinste. I-au spus acel sol că este mazil, că înţălesăse din solul nemţesc. Pentru aceasta numai nici de un folos nu i-au fost lui Antioh Vodă că i-au spus, că cum au purces solul din Iaşi, iară a doa zi i-au şi sosit un capegi-başa cu mazilia.

Căutaţi acum de socotiţi ce fără de noroc ţară şi oameni! Că numai şepte opt luni didese Dumnezeu de era răsuflare în ţară şi se bucurase ţara tare, dară de ar fi ţinut şepte opt ani sau zece, aşa n'ar fi putut oamenii şi dobitoacele încăpè în ţară. Dară Dumnezeu nu va să ierte pacatul şi greşala acestii ţeri, tot mai tare şi mai rău şi mai amar şi mai suspis se adaoge.

Deci cum dede mazilia, îndată şi apucară porţile şi începură a căutare pre Bogdan hatmanul şi pe Iordachi Rusăt visternicul cu ferman făcut de la Poartă, de Constantin Duca Vodă şi cu Muntenii. Şi se strinseră într'un ceas slujitorii, de-i puse capegi-başa împregiurul curţii domneşti, de sta de străjuia să prindă pre acei doi boieri, pre Bogdan şi pre Iordachi. Iar acei doi boieri şedea în casă la doamna mistuiţi, ascunşi, şi nu cuteza capegi-başa să între în casă la doamna, să-i ia de grumaz, că-i oblicise că sânt acolo. Şi era Turcul om împărătesc. Iară a tria zi au stătut Antioh Vodă de au mijlocit lucrul, cu boierii carii fusăse pribegi, carii mai sus s'au

scris că au venit la mila lui, şi cu alţi boieri de ţară ce se tâmplasă în Iaşi din capăt, anume Vasilaşco Cantacuzino spatar şi cu frate-seu Ilie Cantacuzino visternic şi cu Ioniţă sardarul, fecior lui Miron Costin logofătul, şi Antioh hatmanul şi Lupul, fecior lui Gavriliţă vornicul. Vorovit-au Antioh Vodă cu toţi cu acesti boieri si i-au poftit şi i-au rugat pentru Bogdan şi pentru Iordachi. Deci acesti boieri n'au putut călca voia lui Antioh Vodă. Şi macar că avusăse mult supăr[328]) de Bogdan şi de Iordachi, întâi Ioniţă sărdarul, feciorul lui Miron Costin logofătului, având mare rană în inima lui pentru tăierea capului tătâne-seu, lui Miron Costin logofătul, în vremea lui Constantin Cantemir Vodă, — că mai mult era prepusul de Bogdan şi de Iordachi că ar fi îndemnat ei pre Cantemir Vodă atunce, de au perit tată-seu, — şi acmu văzând rugămintea lui Antioh Vodă, le-au lăsat toate gios şi s'au sfătuit cu toţii. Şi ieşind sara la gazde, au îmbrăcat pe Bogdan şi pe Iordachi în haine proaste şi i-au făcut în loc de slugi, de au mers după acei boieri pin mijlocul slujitorilor, până au ieşit pe poartă afară. Insă fiind şi başbulucbaş de casa lui Antioh Vodă, s'au agiuns şi cu dânsul, de au pus nişte slujitori ca aciia cu plată, de n'au luat tare sama când au ieşit.

Deci hatmanul Bogdan după ce au agiuns la gazda Lupului visternicului, îndată au încălecat cu câteva slugi şi au fugit în Ţara Leşească. Iar Iordachi Rusăt visternicul au mers după Ilie comisul Cantacuzino până la gazdă pe gios şi n'au putut încăleca pe cal şi el, ca Bogdan, să fugă, fiind om bătrân şi slab. Şi au purces Cantacuzino la ţară şi aşa într'o cuhne (cocie) l-au

328) *supăr* = „supărare".

ascuns. Şi apoi au fugit şi Ilie Cantacuzino pentru voia lui Iordachi Rusăt visternicul, dinpreună, şi s'au dus pin Hangu şi au trecut în Ţara Leşească amândoi. Şi aşa s'au tâmplat de au scăpat.

Iară Antioh Vodă s'au găsit şi au purces la Ţarigrad dimpreună cu capegi-başa. Şi au domnit cinci ani fără de trei luni. Şi le părea rău tuturora şi-l pomenia de domn bun până în zioa de astăzi, că avea noroc la toate. Bucatele de se făcea în zilele lui, nici boală în bucate nu era, şi stupii nici într'o vară nu s'au făcut răi. Acest noroc au avut Antioh Vodă. Şi plată de la Turci pentru slujbe ce au făcut, ei i-au plătit cu mazilia.

CAP XIV.

DOMNIA A DOUA A LUI CONSTANTIN DUCA VODĂ LA ANUL 7209, [329] ÎN 14 SEPTEMVRIE.

Constantin Duca Vodă dacă au îmbrăcat caftan de domnie de la Poartă, cu cheltuiala şi agiutorul Muntenilor, fece iar cheltuială mare. Şi cu datoria a domniei cei dintâi neplătită se încărcă, de se fece o somă mare de bani. Şi îndatori ţara şi pe vaci, şi pe oi, şi pe miere, şi pe ceară, de lua bani de la neguţitori. Şi dacă i-au venit veste că au scăpat hatmanul Bogdan şi cu Iordachi Rusăt visternicul, se otrăvia de mânie pe caimacamii din Iaşi, pentru ce i-au scăpat pe acei doi boieri. Şi se mânieră şi le părea rău şi Muntenilor că i-au scăpat şi nu şi-au putut face cheful pismei cei vechi ce avea, căci sfatul

329) 7209 = 1700.

lor cu Constantin Duca Vodă gândia că vor găsi la dânşii multă avere, să-şi plătească nevoia şi datoria ce avea după cap. Şi acel sfat şi gând dede Dumnezeu de nu-i fu nici de un folos.

După ce veni Constantin Duca Vodă cu a doua domnie în Iaşi, pusă boierii după obiceiu, anume pre Ioan Buhuş, vărul lui, vel logofăt, pre Dumitraşco Mitre vel vornic de ţara de gios, pre Pavel Ciocârlan vel vornic de ţara de sus, pre cumnatu-seu Nicolai Costin hatman, pre Panaiotachi Morona vel postelnic, pre Cuza vel spatar, pre Savil Zmucilă vel ban, pre Gavril Miclescu vel paharnic, pre Gheorghiţă Mitre vel visternic, pre Pătraşco Zosin Başotă vel stolnic, pre Manolachi Hrisoverghi vel comis. Acestii era boierii lui Constantin Duca Vodă în domnia a doua, iară mai ales din toţi era la sfat Panaiotachi Morona vel postelnic, că se şi potrivia cu stăpânu-seu la o fire.

Deci după ce-i boieri, îndată trimise boieri la Poartă cu pâră asupra lui Antioh Vodă şi asupra frăţine-său lui Dimitraşco beizadea, cu multe năpăşti şi pricini fără de cale. Şi învăţa pre boieri cu de-a frica de-l pâria, fiind şi Muntenii învăţători şi îndemnători şi agiutori la pâră. Şi deodată închiseră Turcii pre Antioh Vodă. Că Antioh Vodă când s'au mazilit, mai mult de douăzeci şi şepte de pungi de bani în casa lui n'au avut, macar că au fost domn cinci ani, şi nu avea cu ce să se sprijinească de neprieteni, după cum este obiceiul Turcilor, de-l face prietin cu dare. Pe acest lucru se poate socoti că Antioh Vodă era om bun şi nelacom. Unde să se găsească altul de potriva lui să fie!

Dumnezeu nu-l lăsă mult în pedeapsă, că se schimbă Poarta şi-şi tocmiră Cantimireştii tre-

bile şi ieşi de la închisoare Antioh Vodă. Iar Duca Vodă dacă auzi că şedu Cantimireştii la casele lor cu pace, îndată se îmbrăcă cu cămeşă de ghiaţă[330]). Deci şi trimise pe vlădica de Roman, anume Avrentie, la Bogdan şi la Iordachi în Ţara Leşească, de le giură şi le adeveri mare milă, şi-i aduse în ţară la pământul lor, să petreacă cu pace.

Iară Muntenii trimitea totdeauna la Duca Vodă, de cerea datoria cea veche şi eastă nouă, şi nu le mai da nimică. Şi de cea îl[331]) poftia sau îl învăţa, el nu-i asculta ca în domnia dintâi, nici se mira[332]) de dânşii. Ce se mânieră şi ei tare. Şi văzând şi pe Cantimireşti că au ieşit de la închisoare, le-au întrat şi lor oarece grije de dânşii şi îşi arătară obrazii de făcură pace, cu taină, să nu ştie Duca Vodă. Numai pace suliminită, că când le venia Muntenilor zamanul, tot îi împedeca la trebi pe Cantimireşti.

Şi începu Constantin Duca Vodă a scoatere grele şi mari nevoi pe ţară. Şi începu a îndesire civerturile ce le scosese Antioh Vodă — din patru civerturi dederă oamenii opt într'un an şi oamenii începură a se spăriare şi a fugire — şi pe mazili a-i îngreuia cu dăjdii grele şi dese. Şi la Bogdan şi la Iordachi, totdeauna trimitea la dânşii de le lua împrumutări mari, pungi de bani, şi înapoi nu le mai da nimică. Şi nu ţinea giurământul, că era în prepusuri acesti boieri, după cum este acel obiceiu la toţi domnii de au prepusuri pre unii boieri.

Atunce Iordachi Ruset visternicul, încuscrin-

330) *se îmbrăcă cu cameşă de ghiaţă* = „se înfioră de grijă şi de spaimă".

331) *cea îl* = *ce-l*

332) *nici se mira de dânşii* = „nici nu-i păsa de dânşii", „nici nu-i băga în seamă".

du-se cu Vasilie Costachi vornicul, fecior lui Gavriliță, fece sfat, la nunta fiilor săi, ce vor face să se poată mântui de acest domn, că nu mai potu rădica nevoile. Deci Vasilie vornicul, măcar că era la cinste, dar pentru voia cuscru-său lui Iordachi, îi întunecă mintea și îndată se sculă cu toți frații lui, anume Lupul și Solomon și Costachi, și cu alți boieri, Mihălachi Racoviță spătar, ce fusăse cumnat cu Antioh Vodă, și Ilie Frige-vacă spatar și cu alți mulți boieri, ca la vro cinzeci și mai bine. Și o samă loviră pe la Bogdan, pe la casele lui, pe la Ivăști, neștiind Bogdan nimică, și îl îmbunară cum vor să fugă și să ceară pre Antioh Vodă de la Poartă să le fie domn. Și crezu și fugi și Bogdan cu dânșii în Țara Muntenească. Cu toții se duseră, iar Iordachi rămasă în Iași cu mare grijă, făcându-se bun că nu știa nemică.

Deci Duca Vodă, dacă văzu așa, se turbură tare și-și aprinse poalele de toate părțile. Și ce strinsăse bani de la țară, nu apucă a dare pe la datornici și începu a trimete bani la Poartă și la hanul și la Iusuf pașa saraschерul de Baba. Și isprăvi de scoase ferman să-i ia pe toți Duca Vodă de grumazi din Țara Muntenească. Ce și Brâncovanul Vodă de odată nu-i dede. Și trimise în două trii rânduri jalobă la Poartă, de ce le făcea Constantin Duca Vodă, și tot nu le ținu în samă Poarta. Deci Brâncovanul Vodă văzând că nu le poate isprăvi de la Poartă, stătu să le facă pace de la Duca Vodă. Și trimise pe boieri la Focșeni, să stea împreună cu căpitanul de Focșeni, să le giure și să treacă în Moldova. Și trimise și Constantin Duca Vodă pre hatmanul Ioniță sân Costin și pe mitropolitul Misail, de merseră la Focșeni, de giurară boierilor că nu le va fi nemică despre domnul Constantin Duca

Vodă. Şi trecură boierii toţi în Moldova la casele lor.

Insă Brâncovanul Vodă nu-i dede pre toţi ce era mai cu prepus şi mai capete, ce-i mistui Brâncovanul Vodă pre aciia de către capegibaşa ce venise să-i ia, anume pre Vasilie Costachi vornicul şi pre Bogdan hatmanul şi pre Mihalachi Racoviţă spătarul şi pre Ilie stolnicul Frige-vacă şi pre Macsut postelnicul. Pre acestii îi propi Brâncovanul Vodă, că se temea să nu-i omoare, iar Constantin Duca Vodă, văzând că nu i-au dat pre acei boieri, iar s'au apucat de pârâ la Poartă mai tare pre Brâncovanul Vodă cu jalobă. Deci Iordachi din Iaşi iar pe taină au îndemnat pre alţi boieri şi au fugit în Ţara Ungurească, anume Ilie Cantacuzino şi Balş şi Ursachi şi Ioan Sturza şi alţii, şi pre alţii îndemnă de fugi în Ţara Leşească, anume pe Macri banul, pe Gheorghiţă comisul, pe Pilat şatrarul şi alţii mai mici din căpitenii. Deci dacă au înţăles Constantin Duca Vodă cum că au fugit boierii în Ţara Ungurească şi în Ţara Leşească, i se aprinse inima de voie ră. Şi slăbi a mai pârire pe Brâncovanul Vodă la Poartă pentru boierii cei mai de frunte ce-i propise Brâncovanul Vodă, de nu-i dedese. Că îşi tocmi apoi Brâncovanul Vodă lucrul de la Poartă să nu-i dea pe boieri, şi rămaseră acolo. Că trimisese Duca Vodă pe Dumitraşco Buhuş să omoare pre furiş în Bucureşti pre Bogdan hatmanul. Ce Buhuş, ca un fecior de boier şi de neam, n'au vrut să facă acel lucru tâlhăresc. Şi după ce au mers la Bucureşti, au spus lui Bogdan şi Brâncovanului Vodă. Brâncovanul Vodă, cum au auzit acel lucru, îndată fece mărturie de la mulţi Turci şi de la boieri şi au trimis la Poartă, de fece ştire. Şi cu acea socoteală îşi strică obrazul şi numele şi mai reu de la Poartă Constantin

Duca Vodă şi n'au mai putut să ceară pre acei boieri ce rămaseră acolo la Munteni.

Atunce strică Constantin Duca Vodă legătura văcăritului ce făcusă Antioh Vodă. Şi scoasă văcăritul de cal doi lei şi de vacă un galbăn şi adaoşag de toată vita un tult. Şi apoi văzând că se strică ţara şi se pustieşte, se spăriă că şi-a pune capul şi fece şi el legătură să nu mai fie văcărit. Şi scrise şi cărţi, pe la margine, de milă. Şi trimise la boierii cei pribegi de la Unguri şi de la Leşi cu giurământ, să-şi vie în urmă la pământul lor. Şi veniră iarăşi înapoi acasă. Dar cei cinci boieri din Ţara Munteneacă tot au rămas la Munteni; n'au venit, nici cum nu s'au încrezut.

Intru această vreme mârzacii nohai cu oardele lor începură unii dintre dânşii iar a se întoarcere în Bugeag, şi Turcii îi gonia, iar înapoi nu-i lăsa. Ce se burzului un sultan cu dânşii asupra Turcilor şi făcură multă reutate în olatul Chiliei şi arsără şi Renii. Şi de ar fi fost înghieţată Dunărea, până în Ţarigrad ar fi fost agiuns. Şi au scris acel sultan la Constantin Duca Vodă să încalece şi el cu Moldovenii la oaste, că apoi va prăda ţara. Ce Constantin Duca Vodă au căzut cu rugăminte, zicând că n'are cu cine să încalece, şi i-au trimis sultanului cinsprezece pungi de bani. Şi aşa l-au lăsat.

Venit-au atunce Iusuf paşa saraschcrul împrotiva acelui sultan la Smil şi au şezut câteva săptămâni acolo cu metereze, până i s'au strins oaste. Şi trimisese şi la Constantin Duca Vodă, să meargă şi el la oaste. Şi au purces din Iaşi, de au mers numai până la Bârnova şi s'au întors iară, că s'au aşezat saraschcrul cu Tătarii.

De vară s'au mutat Iusuf paşa de la Baba cu saraschcrlâcul la Tighinea, puind pricină zor-

balâcul[333]) Tătarilor. Şi văzând că este vrajbă în Ţara Leşească, nu avea cine sta împrotivă, să nu facă sarascherlâc la Tighinea. Deci s'au apucat a tocmire şi a diregere cetatea şi a o mai mărire. Şi au lucrat câţiva ani, precum se vede, cu aceste două ţeri. Şi pe Tătari au început a-i călca şi a-i pune de a lucra la cetate deavalma cu creştinii. Şi i-au făcut de plătia toată paguba ce făcusă raialii la Tighinea şi la Reni.

Tot la această vreme craiul leşesc al doiele Avgust începu şi el să strice volnicia Leşilor, să fie numai opt sfetnici şi să ia tot venitul stărostiilor, să stringă acei bani, să facă mulţime de oaste. Şi se giuca în cărţi cu doamnele cele frumoase a Leşilor, şi care-i plăcea, o ţinea câte două trii luni la dânsul. Incă pe a lui Liubomirschi au dus-o şi în Sacsonia, de au ţinut-o vreo doi ani. Şi pentru dragostea ei l-au pus pre dânsul hatman, după ce au murit Iablonovschi. Iară domnii leşeşti nu putură răbda, ce feceră sfat, cum ar face să se mântuiască de dânsul, să-l gonească din ţară, precum au mai gonit pre un craiu a lor, anume de Condé, ce vinise de la Franţuji. Şi se căiră mult atunce că n'au pus craiu pe un fecior a craiului Sobieţchi. Şi mearseră cu toţii la craiul Avgust şi începură a-l îndemna să meargă să ia cetatea Rigăi de la Şvedi, că este a lor de moşie. Şi tulburară mintea craiului şi se apucă de gâlceavă cu craiul şvezesc. Şi marsă la Riga să o ia. Ce Leşilor nu le era trebuitoare Riga, numai le era voia să înceapă gâlceavă cu craiul Şvedului şi ei să se facă tot una cu Şvedul şi lui să-i dea peste cap. Deci Şvedul era o ţară puternică, craiul lor era tânăr, numai de vro şesesprezece şeptesprezce ani şi

333) *zorbalâc* = „rebeliune", „răscoală".

bun viteaz, dârz. Indată trecu Marea Balticum şi ieşi în Livonia întru timpinarea Leşilor. Şi nu putură sprijini Leşii pre Şvezi. Şi începură unii a se închina la Şvezi, iar unii se făcea a ţinè cu craiul Avgust.

Atunce nu zăbovi vreme şi muri Iablonovschi hatmanul coronii, carele era cap la tot sfatul începăturilor leşeşti, cel mai mare, pentru că el se socotia că se va mântui de Avgust craiul şi el va lua pe crăiasa craiului Sobieţchi, fiind neînsurat, şi a fi el craiul Leşilor. Ce n'au apucat să isprăvească ce gândise. Şi se umplu Ţara Leşească de oşti străine, de rămaseră ca un roiu fără de matcă Leşii. Pus-au craiul Avgust hatman coronii pre acel Liubomirschi carele mai sus s'au scris, şi nu zăbovi vreme şi muri şi Liubomirschi. Apoi au pus hatman coronii pre Adam Sinavschi. Era om mic de stat, dar întreg la minte, cu dreptate craiului şi învăţat foarte şi om dumnezeesc şi la cii străini foarte milostiv.

Sfătuit-au atunce pe craiul Avgust, de s'au agiuns cu Moscul, că văzu că pe Şved nu-i putincios craiul Avgust să-l bată singur, că Leşii mai mulţi era carii ţinea cu Şvedul, precum mai sus s'au scris. Şi ascultă cuvântul craiul Avgust şi se legă la un cuvânt cu ţarul Moscului, cu Petru Alecşievici. Ţarul Moscului îndată priimi bucuros, că el încă îşi schimbasă atunce portul, de luasă orânduiala nemţească şi vrea să-şi ispitească norocul oştii sale. Şi dede şi el pricină Şvedului pentru toată Ţara Livoniei, ce au luat Şvedul de la strămoşii lui fără de cale. Şi începu şi el gâlceavă şi a se batere pe de altă parte cu Şvedul, de au luat cetatea Narvei şi altele.

Ce Şvedul rămasă a se batere în două părţi. Şi Moscul cu oastea lui iar bătea în două părţi; cu o samă de oaste se bătea la Narva, cu Şvezii,

iar pe altă parte dede oaste lui Avgust craiului leşesc întru agiutor. Ce birui Şvedul pe craiul Avgust şi-l goni în Sacsonia în ţara lui. Şi Şvedul se duse după dânsul, de au iernat acolo în Sacsonia cu toată oastea. Şi de frică, craiul Avgust, că i-a istovi ţara, făcu pace cu Şvedul şi-i giură craiului şvezesc cum nu-i mai trebuie să iasă în Ţara Leşească să fie craiu. Şi după aceea se rădică craiul Şvedului şi veni în Ţara Leşească şi coroni pre Stanislav Leşcinschi, carele era fecior solului celui mare ce trecuse în zilele lui Antioh Vodă la Poartă, anume voievoda Poznavschi. Şi pre Iozef Potoţchi voievoda Chiovschi l-au pus hatman coronii, fiind rude cu Leşcinschi. Iar hatmanul Adam Sinavschi şi cu Oghinschi hatmanul şi cu Zapieva hatmanul şi cu oastea moschicească era spre Litva într'altă parte. Deci Carol craiul şvezesc au lăsat pre un gheneral a lui cu oaste, anume Cras, cu Stanislav craiu în Ţara Leşească, iar craiul Şvedului au purces cu obuzul lui drept în Ţara Căzăcească, de au trecut Niprul pre la Staridub. Şi ce au lucrat, se va scrie înainte la rândul său.

Atunce Leşii, fiind Racoţi pribag la dânşii, i-au dat vreo douăzeci de steaguri de oaste întru agiutor, de au ieşit şi el în Ţara Ungurească cu zorba[334]), ca să-şi desbată Ţara Ungurească de la Nemţi. Şi i-au dat Leşii carii ţinea cu Şvedul, că se temea de Nemţi să nu dea agiutor lui Avgust craiul, fiind Neamţului elector. Ce i-au dat pentru să facă Nemţilor împedecare.

Deci Racoţi cum au ieşit cu acele douăzeci de steaguri în Ţara Ungurească, au şi început mul-

334) *zorbà* = *zurbà* = „răscoală"- „revoluţiune", „ceartă", „revoluţionar", „insurgent".

ţime de Unguri a se stringe la dânsul, de se făcuse la cinzeci şesezeci de mii de oaste, că alerga din toate părţile, din Moldova, de la Munteni; până şi Tătarii fără de poroncă pe furiş se ducea la leafă la dânsul. Atunce Moldoveni mulţi şi feciori de boieri se ducea la lefe, unii la Moscali, unii la Leşi, unii la Racoţi, unii la Şved, pentru agonisită. Şi Racoţi pre unde găsia Nemţi, îi tot bătea şi îi scotea de prin cetăţi. Mai îşi desbătuse ţara, că au îmblat vreo doi trei ani pin Ţara Ungurească.

Nemţii la acea vreme se bătea cu Franţujii şi nu putea să stea să se bată şi cu Racoţi. Deci mai pe urmă au dat Neamţului ajutor Inglezul patruzeci de mii şi Dania treizeci de mii. Şi şi-au înglotit oastea Neamţul şi au început a se batere şi cu Franţujii şi cu Racoţi. Ce pe Racoţi l-au biruit şi l-au gonit la Franţuji, iar o samă de boieri unguri, carii ţinea cu Racoţi, au pribegit aice în Moldova, iar unii în Ţara Leşească. Ce cestii de aice în scurtă vreme şi-au făcut pace şi s'au dus în pământul lor.

Atunce la acea vreme toată Evropa se turburasă cu oşti, de au îmblat câţiva ani aceste oşti ce mai sus s'au scris. Numai Turcii avea pace şi le tot îmbla cărţile şi soliile, ni la unul ni la altul, de-i tot îndemna şi-i învrăjbia. Ce în scurtă vreme veni şi la dânşii zorba, precum înainte arată.

Să lăsăm acum cele străine, să venim iar la Moldova. Brâncovanul Vodă chiemă pe boierii pribegi la dânsul şi făcură sfat pe taină, să stea să le facă domn pre unul dintre dânşii, iar nu din Cantimireşti. Şi se feriră de Bogdan, fiind Cantimireştilor cumnat, să nu ştie nimică de acel sfat. Şi trimise Brâncovanul Vodă la Constantin Duca Vodă ca în chip de sol pe un mitropolit a patriarhului Dosoftei de Ierusalim, anume Hrisant,

carele acel Hrisant mai pe urmă au căzut şi patriarh la Ierusalim. Şi mergând la Duca Vodă, şi-au dat solia ce au avut. Iar pe taină, cu Iordachi Ruset visternicul au avut altă solie, de-i giură de la Brâncovanul Vodă pentru cele trecute pizme vechi şi groaze şi pagube ce au avut Iordachi să fie iertate. Şi fece şi logodnă cu un fecior a lui Iordachi, anume Nicolai, să ia pre o fată a Brâncovanului Vodă şi de aice înainte se fie fraţi. Şi de Cantimireşti se fie despărţit şi lepădat de prieteşugul lor. Şi-l întrebă pe cine va socoti din boierii Moldovii ce sânt pribegi acolo, să cheltuiască Brâncovanul Vodă la Poartă, să-l puie domn. Deci Iordachi — măcar că era om înţălept, iară firea îi era de Grec lacom la cinste — nu socoti nici la Dumnezeu, nici ruşinea de oameni, nici la osândă sau la ce va veni pe urmă lucrul, şi îndată făcu logodnă şi priimi să se lepede de Cantimireşti. Pre Antioh Vodă încă l-au rugat Brâncovanul Vodă să-i deie fata şi să se lepede de prieteşugul Cupăreştilor, şi n'au priimit, iar lui Iordachi cum îi veni zamanul, îndată priimi cu bucurie. Ce să ştiţi, fraţilor, că nu numai Iordachi, ce toţi Grecii, mai drepţi şi mai bune slugi nu-i alt neam în lume, până este stăpânul în cinste şi în putere, iar cât se slăbeşte sau se micşurează cinstea stăpânului, îndată se şi lasă şi aleargă la altul, pre carele îl vede că este mai cu putere. Precum şi Iordachi făcând, această grabă mai pre urmă la multe primejdii de viaţă şi de pagube au venit, care se vor arăta înainte la rândul lor.

Zis-au Iordachi către acel mitropolit că este bun de domnie Mihălachi spatarul, feciorul lui Ion Racoviţă vornicul, că este neam de boier vechiu moldovan şi este rudă şi Brâncovanului Vodă; şi este şi bun, că nu-i va ieşi Brâncovanului

Vodă din cuvânt la ce i-ar poronci. Iară aceasta nu o zicea Iordachi pentru altă, ce o zicea pentru că era Mihalachi spatarul de casa lui rudă aproape şi gândia că va face precum i-a fi voia lui şi va mânca ţara, precum au mâncat-o şi la domnia lui Antioh Vodă.

Care aşa i s'au tâmplat de au făcut precum au şi gândit. Şi cu acest sfat încă şi mai mare mulţămită arătă Iordachi Rusăt lui Antioh Vodă, că Mihalachi spatarul era plin de neam, boierii carii era mai capeţ în ţară. Şi era toţi de casa Cantimireştilor, iară după ce au luat Mihălachi spătarul domnia, acestii s'au despărţit toţi de casa Cantimireştilor şi s'au făcut toţi de casa lui Mihălachi spatar, şi Cantimireştii rămăsese din boierii cei de frunte numai cu cumnatu-său Bogdan hatmanul.

Aşa le aşeză aceste vorbe toate acel mitropolit şi se duse de le spuse Brâncovanului Vodă toate deplin. Constantin Duca Vodă de acest sfat nemică nu ştiu nici pricepu şi încă îl şi boieri pre Iordachi Ruset. Îl puse vornic mare de ţara de gios, ca să-l facă al său prietin. Deci ştiu că l-au făcut ca oaia pre lup!

Atunce Constantin Duca Vodă au scos pre ţarani miere şi ceară, de au dat pe desătina de stupi şi de porci, de tot mascurul şi de un stup câte o ocă de miere şi de ceară.

Trecut-au atunce un sol moschicesc mare de la Ţarigrad viind pin Iaşi, mergând la ţara lui la Mosc, anume cneazul Dimitrie Galicin. Şi au botezat un cocon a lui Constantin Ducăi Vodă, de s'au încummătrit. Şi l-au cinstit Constantin Duca Vodă pre obiceiu.

Atunce din boierii cei pribegi ce era în Ţara Muntenească, anume Vasilie Costachi vel vornic, i se tâmplă moartea acolo în pribegie. Şi n'au a-

pucat să-şi vie la pământul lui şi la casa lui, nici să se bucure de sfatul ce începuse.

Pre aceea vreme era vezir Rami Reiz-efendi, carele au fost sol la pacea când s'au făcut la Carloviţă. Şi luasă aminte de ştia toate faptele şi meşteşugurile Muntenilor, încă până a nu fi vezir, şi zicea: „Eu de aşi cădea vezir, ştiu ce aşi face Muntenilor pentru Moldova, că ei au prăpădit-o cu meşteşugurile lor. I-aşi face pre dânşii de ar împlè ţara de oameni şi toată cheltuiala să fie de la dânşii". Deci în scurtă vreme au şi căzut vezir. Ce cum au căzut, îndată au şi chiemat pre Brâncovanul Vodă la Poartă, ca să-l mazilească din scaun, că se temea Turcii că nu-l vor putè prinde la mână.

Deci fiind în multe prepusuri la împărăţie o domnie îndelungată ca aceea, nu vrea să meargă la Poartă, iar unchii lui, Cantacuzineştii, sfetnicii lui, nu l-au lăsat să ia într'altă parte, ce l-au îmbărbătat şi l-au îndemnat, numai să meargă la Poartă, că apoi, nemergând, va aduce peire ţerei şi boierimei. Şi aşa cu mare grijă au purces la Udriiu. Şi mergând încet, până au sosit în Udriiu, şi-au tocmit lucrul cu bani, ca un domn bogat ce era, cât nici vezirul n'au avut ce-i face. Ce încă l-au grăit de bine către împăratul, că încotro se întorcea vezirul, tot de bine îl grăia pe Brâncovanul Vodă.

Ce dacă au sosit la Udriiu, l-au întrebat împăratul pe vezirul dece au adus acolo pre domnul muntenesc, iar vezirul au zis că l-au adus, că este om înţălept, cu sfat şi avut, că „la această vreme ne trebuieşte sfat şi bani". Iar împăratul au zis: „Să nu-l zăbăveşti aice, ce să-l îmbraci cu caftan, să nu stea ţara aceea fără de domn". Vezirul dacă au auzit aşa, l-au chiemat la adunare pe Brâncovanul Vodă şi, pentru

alt ce au avut a-i zice, l-au întrebat şi pentru Ţara Moldovii, ce s'au stricat şi s'au pustiit; oare de schimbările domnilor, au de oşti ce au călcat-o. Iar Brâncovanul Vodă, vrând să mazilească pre Constantin Duca Vodă, au zis către vezirul că au stricat-o domnul carele este acum domn într'însa. Iar vezirul i-au zis: „Dar putè-vei tu să porţi de grijă acei ţeri, să-ţi fie pre samă, să o tocmeşti să fie plină de oameni?" Iar Brâncovanul Vodă, dacă au auzit aşa, foarte îi era cu voia să fie domn la doue ţeri.

Că pentru aceea aducea oşti străine pin ţara noastră şi schimba domnii dintr'însa, să o strice şi să rămâie pustie. Deci la această întrebare Brâncovanul Vodă n'au putut da răspuns vezirului până nu va lua răspuns de la unchii sei, ales de la Constantin stolnicul Cantacuzino. Ce s'au rugat vezirului să-l aştepte în cinci zile, să se socotească, şi atunce îi va da răspuns vezirului pentru acest lucru. Iar Constantin stolnicul i-au scris să mulţămească lui Dumnezeu că nu-i pe voia neprietenilor şi să-şi păzească treaba şi grija ţărei sale. Iar mai mult să nu ştie că se amestecă, că apoi, de nu-l va asculta şi va face peste voia lui, bine să ştie că când va încăleca el din Udriiu, el va înhăma în căruţă şi va trece în Ardeal. Şi când va sosi Brâncovanul Vodă în Bucureşti, el va sosi în Udriiu; şi ce va vedè, să nu se sparie.

Iară Brâncovanul Vodă a cincea zi, luând acest răspuns de la unchiu-seu, au mers la vezirul şi i-au dat răspuns că nu va putè purta de grijă a doue ţări ce sânt de margine. Şi au zis vezirului: „Ce să mazileşti măria ta pre cesta domn şi să poronceşti la ţară să-şi aleagă ei pre cine le va plăcè domn. Şi aşa alegându-l cu toţii, aşa vor nemeri om bun şi va tocmi ţara, că aşa m'au ales

şi pre mine Ţara Muntenească, de m'am învoit cu boierii şi am tocmit ţara". Şi aceasta nu o grăia Brâncovanul Vodă pentru altă, numai pentru sfatul ce sfătuise cu boierii moldoveni, să puie pe Mihălachi spatarul domn. Şi au mai zis vezirului Brâncovanul Vodă că Constantin Duca Vodă s'au încummătrit cu solul moschicesc, carele au mers la Mosc pe acolo, şi-i este gândul să fugă la Mosc şi pentru aceasta strică ţara.

Vezirul înţălegând aceste, îndată cu taină au răpezit un capegi-başa la Iusuf paşa sarascherul, să prindă pre Constantin Duca Vodă, să-l trimată la Poartă cu bună pază. Ce sarascherul împreună cu capegi-başa au trimis pe capegilarchihaie a lui şi pre alai-beiu cu doue sute şi mai bine de spahii. Şi când s'au apropiat de Iaşi acei agi cu oaste, au trimis înainte la Constantin Duca Vodă, să le grijească conac, că mergu să hotărească la Horodinca despre Leşi. Că se jăluise Leşii că au strimbătate despre Moldoveni.

Deci descălecând Turcii la gazde, dimineaţa n'au zis nimică; iar când au fost pe la chindie, numai ce au împlut Turcii ograda domnească, de au apucat porţile şi împregiurul zidului, cât se spăriese toţi câţi era în curte, că nu avea unde să scape. Şi l-au închis pe Constantin Duca Vodă în casa cea mică şi au pus la uşe Turci de pază. Şi casa cea mare şi cea mică era pline de Turci. Aşa l-au ţinut patru cinci zile, de nu-l lăsa din casă să iasă afară, nici la doamna să meargă, până l-au pornit. Şi au pus pe Iordachi Rusăt caimacam şi atunce au deschis porţile.

Duca Vodă văzând aşa urgie, au priceput că se vor rădica boierii cu pără asupra lui şi nu se va mai întoarce la domnie, căci fermanul nu-i

scria de mazilie, numai îi scria să-l ducă la Poartă. Agiunsu-s'au Constantin Duca Vodă atunce cu capigi-başa şi au şi început a trimetere harzuri la Poartă şi la hanul şi la sarascherul Iusuf paşa şi în toate părţile, pre unde avea prietini.

Brâncovanul Vodă încă au făcut veste boierilor ce era pribegi în Ţara Muntenească, precum au aşezat cu vezirul. Deci boierii cei pribegi din Ţara Muntenească au şi făcut ştire acestor din ţară: cum s'a rădica Constantin Duca Vodă din Iaşi, cum să se pornească şi ei la Udriiu după dânsul, că le vor ieşi şi ei în timpinare. Atunce toată boierimea şi mazilimea înţălegând că au prins pre Duca Vodă, s'au strins la Iaşi şi au început a gâlcevire către capigi-başa şi a-i spunere că face Duca Vodă harzuri, de trimite la Poartă fără de voia lor şi fără de ştire, iar lor nu le mai trebuie să le fie domn.

Iar când au fost a doua zi, chiemat-au capegi-başa pe toţi boierii la curtea domnească, să le cetească un ferman de mazilie a lui Constantin Duca Vodă. Şi stringându-se toţi boierii la curte, de odată numai ce au închis iar porţile. Şi au început Turcii a prindere pre boierii carii era mai capete şi a-i închidere şi a-i punere şi în fere, ca vro zăce cinsprezece, pe isvodul ce-i didese Constantin Duca Vodă: ce nu numai pe cei străini, ce şi pre cei de casa lui să-i ia cu dânsul, şi sosind la Udriiu, să ţie în partea lui. Şi au închis şi pre Iordachi Rusăt vornicul, pre carele îl pusăse caimacam, şi au pus caimacam în locul lui pre Ioan Buhuş logofătul, fiind rudă văr-primare cu Constantin Duca Vodă, ca să propească ţara, să nu meargă după dânsul să-l pârească.

Şi l-au pornit pre Constantin Duca Vodă din

Iaşi în gios spre Bârlad, împreună cu acei boieri ce-i prinsăse, şi s'au dus până în Gălaţi. Şi acolo din boierii ce-i prinsăse şi era a lui, i-au boierit în Gălaţi. Au pus hatman şi visternic şi comis, ca să sparie ţara că nu este mazil şi este domn. Iar pre ceilalţi boieri, ce era în prepus, nu-i lăsă din fere, ce au trecut Dunărea cu dânşii, să-i ducă la Udriiu. Şi au scris şi la Abdi paşa să propească Dunărea, să nu treacă nime după dânsul să-l pârească.

Boierii carii au scăpat, de nu i-au închis, au ieşit din Iaşi tot câte unul: unul pe de o parte, altul pe de altă parte. Şi s'au strins toţi la mănăstire la Hadâmbul, supt codru Iaşilor, şi de acolo au luat pe Racova în gios tot a se stringe boierimea şi mazilimea, în urma Ducăi Vodă, până la Pisc. Şi au răpezit de olac în Ţara Muntenească pe la boierii pribegi, de au făcut ştire, de toate de aceste ce au făcut Duca Vodă, Brâncovanului Vodă la Udriiu. Ce Brâncovanul Vodă înştiinţând pe vezirul, au trimis vezirul de au luat pe Duca Vodă de pe drum, de l-au făcut surgun la Cavala, unde era multă ciumă, ca să nu-l mai supere oamenii cei din curtea împăratului, că se punea tare silihtarul[335]) pentru dânsul. Şi pre boierii ce-i aducea în fere i-au slobozit şi Dunărea încă Iusuf paşa au slobozit-o să treacă boierii. Şi au scris Brâncovanul Vodă în Bucureşti la stolnicul Constantin, de au pornit pre boierii pribegi la ceilalţi boieri, de s'au împreunat la Pisc, de au trecut Dunărea cu toţii, de s'au dus la Udriiu, să-şi rădice domn. Numai ce au scris la stolnicul de au propit pe Bogdan hatmanul în Bucureşti, de

335) *silihtar* = „dignitar însărcinat cu grija armelor sultanului".

nu l-au lăsat să meargă cu ceilalți boieri la Udriiu, zicând să aștepte până a venire de la Udriiu, că-i trebuitor Brâncovanului Vodă. Că nu-i era de altă trebuitor, numai se temea să nu puie vre o pedică să scoată iarăși pre Antioh Vodă domn.

Atunce au făcut mare cheltuială Brâncovanul Vodă la Udriiu cu Poarta, având nume de bogat și vrând să umple gurile tuturor. Și au mai adaos și birul Țării Munteneşti preste cât da mai întâi, pe an câte o sută și cinzeci de pungi de bani să dea mai mult. Și tocmindu-și toate lucrurile, au purces de la Udriiu, de au venit la București.

Iară boierii Moldovii, carii mai sus s'au scris, bine n'au agiuns la Udriiu, numai s'au și rădicat zurba mare din Țarigrad, toate ulamalele[336]) și rufeturile[337]) cu oaste și cu pușci de au purces la Udriiu, să mazilească pe împăratul. Și au pus și vezir dintre dânșii. Iară sultan Mehmet, cu câtă oaste avea la Udriiu lângă dânsul, încă s'au gătit de au făcut metereze, să stea împrotiva acelora ce venia asupra lui. Și atunce timpinându-se oștile, s'au făcut tot de unii și l-au scos pre sultan Mehmet din împărăție. Și au pus pe un frate a lui, anume sultan Mustafa, împărat, iar pre sultan Mehmet l-au pus la închisoare și peste o săptămână l-au otrăvit, de au murit. Muftiul se ascunsăse; și găsindu-l, l-au muncit, de au luat mulți bani de la dânsul, până l-au omorit. Și au pus un popă de legea noastră

336) *ulamà* = „savant, teolog și jurisconsult". Ulamalele sau ulemalele, în fruntea cărora să găsia șeihul-islam și între cari se distingeau grupuri cu diferite rosturi (de preoți, magistrați, funcționari etc.), formau o castă foarte puternică.

337) *rufet* = „corporațiune".

creştinesc şi pre alt popă armenesc, de l-au profodit[338]), fiind îmbrăcaţi popii cu epatrafire şi cu feloane şi cu cădelniţe, şi au mers înainte-i cu cântări, până l-au scos afară din Udriiu şi l-au îngropat, zicând că au fost ghiaur. Şi împăratul cel mazil i-au fost puştu[339]) lui şi el făcea ce-i era voia, de schimba paşii şi domnii totdeauna. Iară pre Rami vezirul nu l-au putut găsi, că nici le era prea cu voie capetelor să-l găsească, că se vorovia atuncea că cu îndemnarea şi cu ştirea lui să fie fost aceasta, că nu putea să vizirească de răul muftiului.

Atunci şi boierii Moldovii sta acolo, de aştepta să găsească vreme. Şi Antioh Vodă înţălegând, încă era acolo la Udriiu şi aştepta să-l ceară boierii la Poartă, să nu cheltuiască mult. Că aşa îl amăgia boierii, să şază mulcom, că l-or cere pre dânsul domn. Şi mai cu deadinsul Iordachi Ruset vornicul îi poroncisă şi el credea. Şi îl înştiinţase şi-i poroncise din Ţara Muntenească cumnatu-său Bogdan hatmanul toate trebile ce vor să facă boierii cu Brâncovanul Vodă, să-şi caute deosebit treaba, să-şi isprăvească de la Poartă, iar Antioh Vodă n'au crezut şi s'au potrivit lui Iordachi.

Atunce Iordachi vornicul au chiemat pre Panaiotachi Morona postelnicul, fiind din partea Ducăi Vodă, şi pe alţi boieri de a Ducăi Vodă, şi le-au giurat cum că nu vor avea nici o nevoie. Şi le-au spus tot sfatul, cum că le este voia să puie pe Mihălache spătarul domn. Deci ei având grijă de Antioh Vodă, îndată fură bucuroşi să fie şi ei la un cuvânt, şi mai vârtos Panaiotachi Mo-

338) *profodi* = prohodi.

339) *puşt* = cuvânt turc, cu înţeles obscen: *i-au fost puştului* s'ar putea traduce cu oarecare aproximaţie prin „i-a fost tovarăş de desfrâu".

rona postelnicul, că-i era reu greşit lui Antioh Vodă, că-i stătuse împrotivă la vremea lui Constantin Duca Vodă.

Atunce Panaiotachi Morona, fiind om harnic şi isteţ la toate, de ştia rândul Porţii turceşti la toate, au şi făcut un harz. Cu mâna lui l-au scris, că ştia turceşte bine. Şi au şi purces cu toată boierimea şi gloata la împăratul pin mijlocul urdiei, de nu se temea de nime. Inicerii atunce era dârji în zorba şi-l întreba pe Panaiotachi Morona postelnicul unde merge cu acea gloată de oameni, iar ei zicea cătră inicerii că merge la împăratul, să pârească pe muftiul, că le-au mâncat ţara. Şi inicerii auzind aşa, le tot făcea cale. Ce împăratul văzând acea gloată de oameni, au şi trimes de le-au luat harzul. Şi cetindu-l, l-au buiurdit[340]) la vezirul, să le facă pe voie pentru tot ce ar pofti. Şi atunce cu toţii au rădicat pe Mihălachi spatar de l-au pus domn. Se făcea a nu-i plăcè să priimească domnia, ca şi fata ceea ce zise unui voinic: „Fă-te tu a mă trage şi eu oiu merge plângând". Aşa se făcea şi Mihai Vodă că nu-i trebuieşte domnia.

Imbrăcând Mihalachi spatar caftan de domnie de la vezirul, îşi schimbară[341]) numele în Mihai

340) *buiurdi* = „a da un ordin, a întări prin decret. a transmite oficial o hârtie la o autoritate inferioară.

341) *schimbară:* tipărit în ediţia I a lui M. Kogălniceanu *schimbără*, terminaţiunea *-ără* făcându-şi apariţia aici în locul lui *-ară* ca în atâtea alte cazuri. Ceva mai sus l-am îndreptat pe *cumnată-său* în *cumnatu-său*. iar şi mai sus am găsit forma greşită *Brâncovanului* pentru *Brâncovanul*. Ceea ce trebue relevat însă îndeosebi. este că aci forma *schimbară* este de persoana a 3-a singular. asemenea forme de singular fiind cunoscute şi din alte texte din sec. XVIII şi XIX. Cfr. şi notele 268 şi 294, forma *învăţară*. semnalată în nota din urmă, fiind după toate probabilităţile de asemenea o formă de singular. Cfr. şi nota 524.

Vodă. Atunce simți și Antioh Vodă de vicleșugul boierilor ce i-au făcut și alergă la inicer-aga, de-i dede de știre și-i giurui mulți bani. Și inicer-aga îndată se duse la vezirul și apucă pe Mihai Vodă la vezirul, încă neieșit din cort afară. Și începu inicer-agă a grăire către vezirul să puie domn pre Antioh Vodă. Și striga tare că dă bani mulți și trebuie lefe enicerilor. Se spăriese Mihai Vodă și toată boierimea că le va strica giucăria enicer-aga, numai n'au putut, că apucasă de ieșise talhâș [342]) de la împăratul și apucasă de-l îmbrăcasă cu caftan pre Mihai Vodă. Ce nu s'au putut; iar cu un cifert de ceas mai înainte de ar fi sosit inicer-aga la vezirul, lua iar Antioh Vodă domnia.

După aceea s'au rădicat împărăția de la Udriiu cu toată oastea și au purces la Țarigrad, și Mihai Vodă încă cu boierimea după dânșii. Și după ce au agiuns la Țarigrad, făcut-au Mihai Vodă și cu toți boierii mare jalobă la vezirul asupra lui Constantin Ducăi Vodă. Și trimisă vezirul de-l adusă la Țarigrad din surgunie. Și se pârîră de față înaintea vezirului la divan, zicând boierii că au stricat țara și i-au jăcuit cu feluri de feluri de obicee, cât nu mai putea să mai răspundă nemică Duca Vodă înaintea vezirului și a boierilor. Și de la vezirul l-au dus la cazascherul [343]) și pe la multe divanuri a cadii. Și tot așa îl purta boierii pe ulițe din giudeț în giudeț vreo două trii săptămâni, până cheltui Constantin Duca Vodă pe la giudețe tot ce avu. Și-l lăsară boierii acolo cu mare sărăcie și pe deapsă și închisoare pururе despre datornici.

342) *talhâș* = „referat, raport, ordin".
343) *cazascher* = cadiascher = „mare dignitar turcesc, având atribuții de judecător militar".

Iară Mihai Vodă așează capichihaie la Poartă pe Cupărești, pre doi frați a lui Iordachi vornicul, anume Mihalachi și Scarlatachi, iară pre alt neam și nepoți a Cupăreștilor pre toți îi luă cu dânsul, de-i adusă aici în Moldova.

Și îmbrăcă Mihai Vodă caftan. Și de la împăratul luând steag și tuiuri de domnie, se gătì cu toți boierii și purcesă de veni în țară, cu bună pace, la scaunul domnesc. Iară Constantin Duca Vodă, fecior Ducăi Vodă celui Bătrân, n'au mai ieșit la domnie altă dată, ce au murit la Țarigrad cu mare lipsă. Și i-au rămas trii feciori, unul făcut cu fata Brâncovanului Vodă și au murit, altul s'au dus la Moscali, altul au rămas în Țarigrad cu mare lipsă. Iar precum va mai fi, vremea viitoare va arăta.

CAP XV.

DOMNIA ÎNTÂI A LUI MIHAI VODĂ RACOVIȚĂ ÎN ANUL 7211 [344]).

După ce au venit Mihai Vodă în Iași la scaun, boierit-au și el după obiceiu. Pus-au pre Antioh Jora, ce fusăse hatman, vel logofăt, și pre Iordachi Rusăt vornicul îl puse vel vornic de țara de gios, și pre Lupul Bogdan vel vornic de țara de sus, și pre Lupul Costachi hatman, și pre Manolachi Rusăt, fratele lui Iordachi Rusăt, vel postelnic, și pre cumnatu-seu Ilie Frigevacă vel spatar, și pe Mavrodin visternicul vel paharnic, și pre cumnatu-seu Paladi vel visternic, și pe Dumitrașco Ursachi vel stolnic, și pre frate-seu Dumitrașco Racoviță vel comis.

344) 7211 = 1703.

Acestii era boierii lui Mihai Vodă în domnia dintâi, iar mai ales şi mai de cinste era Iordachi Rusăt vornicul. Ce vrea el şi ce poroncia el, aceea se făcea şi de Mihai Vodă. Aşijdere şi Muntenii iară ce vrea făcea şi neamul lui toţi era mari şi tari. Cineşi de capul lui cum vrea, aşa făcea. Şi slugile lui cele din boierie era mari şi tari şi obraznici, după cum este firea mojicească. Intra în casă şi cu treabă şi fără de treabă, şi cu vreme şi fără de vreme, când le era voia, de nu sămăna curtea nimică a domnie, de atâta obrăznicie ce era.

Iar Mihai Vodă, precum se arăta în boierie, iară atunci îţi părea că este un om zălud [345]). Şi se mira cum a face, ca să le poată întra în voie tuturor, şi nu le mai putea întra în voie. Iară cei străini sta în laturi de mansipuri [346]), că nu putea încăpè de Cupăreşti, adecă de Rusăteşti, şi de neamurile lui Mihai Vodă şi de slugile lui. Şi începură a sfătuire să stingă pe boierii cei străini, să rămâie numai neamul lui şi cu Cupăreşti, precum au făcut şi Şerban Vodă şi Brâncovanul Vodă, domnii munteneşti, de au stins pe cei străini, de au rămas numai neamurile lor, Cantacuzineştii. Aşa şi acesta au început a punere dăjdi grele pre mazili şi pre oamenii lui Antioh Vodă şi pre a Ducăi Vodă. Incă îi şi închidea şi îi şi bătea pre a Ducăi Vodă. Atunce ceilalţi boieri străini au priceput că i-au amăgit Iordachi Rusăt vornicul cu giurământ, că au fost numai pentru binele lui acel giurământ. Şi mult se căia atunce că n'au cerşut domn de la Poartă pre Antioh Vodă.

Atunce era la curţile domneşti pre poartă

345) *zălud* = „tembel, zăpăcit, prostănac".
346) *mansip* = „funcţiune publică, oficiu, post".

o biserică mică, făcută de Stefan Vodă Tomşa, şi mai nici boierii cei cu boierie nu putea încăpè într'însa. Şi lângă biserică era visteria şi deasupra bisericii şi a visteriei era un turn înalt în chip de clopotniţă, iar dedesuptul bisericii şi a visteriei era un beciu de închidea tălhari. Ce socoti Mihai Vodă că nu este bine şi cu ticnă să fie biserică mică la curte, că mazilii şi slujitorii n'au unde să încapă, nici este cu cale să fie temniţa subt biserică. Ce se îndemnă şi răsipi şi turnul şi visteria şi tinda bisericii şi beciul cel dedesupt — şi lăsă numai oltarul şi biserica cu trula [347]) cea înaltă, până unde este acum scaunul domnesc — şi s'au apucat de zidi din pământ şi făcu tindă mare cu toate podoabele, precum se vede. Aşijdere s'au mai apucat de au mai făcut şi altă biserică, de lemn — şi i-au pus hramul bisericii Sfântul Lazăr — în ograda vămei, lângă curţile tătâne-său, lui Ioan Racoviţă vornicul. Şi doamna măriei sale încă s'au îndemnat şi s'au apucat de au tocmit şi au dres şi au şindilit mitropolia cea veche, cu toate cheltuielile ce au trebuit, zicând sfânta liturghie şi astăzi, că era pustiată [348]) de mult.

Atunce au scos Mihai Vodă ruptă pe ţară, pecetluituri roşii pre faţă tot omul. Şi oamenii se temea să iasă toţi la ruptă, să nu se îmmulţească civerturile, precum se îmmulţise la Constantin Duca Vodă. Ce văzând Mihai Vodă, au scris cărţi pre la stăpânii satelor şi pre la vornici şi pre la vătămani, să scoată pre toţi oamenii la ruptă, că apoi pre urmă aflându-se, or petrece rău capetele. Iar mai pre urmă unde găsia zlotaşii câte un om fără de pecetluit, îl punea pre vornicel sau pre vătăman în butuci

347) *trulă* = turlă.
348) *pustiă* = pustii.

şi îl trimitea la Iaşi. Şi-i purta pre uliţă prin târg, căci n'au scos oamenii întâi la ruptă, să-şi fie luat pecetluituri. Şi văzând că nici cu aceea nu-i poate spăria să iasă toţi la ruptă, vândut-au toate ţinuturile la cochivechi[349]) ciocoilor, ca goştina de oi, pre oamenii cei fără de pecetluituri de ruptă, de nu putea scăpa nici un becişnic de om pre nicăiri, să nu ia pecetluit.

Atunce fiind Poarta neaşezată, avea şi Mihai Vodă mare nevoie şi supărare de bani, că într'un an şi giumătate, ce au fost domn, s'au schimbat trei veziri şi şepte chihaiele. Şi se mira şi el ce va face, că nu avea şi el de la cine lua bani, că ţara era giumătate scutelnică, tot a neamului lui şi a Cupăreştilor, cum s'au scris mai sus.

Şi aşa fără de veste veni veste din Ţara Muntenească cum că au îmbrăcat Antioh Vodă caftan de domnia Moldovii şi Mihai Vodă este mazil. Deci cum înţălească de acea veste Iordachi Rusăt vornicul, şi frate-seu Scarlatachi încă se tâmplase în Iaşi — venisă de la Ţarigrad —, şi alţi Greci mai mici Cupăreşti şi Dumitraşco Racoviţă comisul, fratele lui Mihai Vodă, acestii temându-se toţi de Antioh Vodă, n'au mai aşteptat să sosească capegi-başa cu mazilia şi au şi fugit în Ţara Muntenească, iar Panaiotachi Morona postelnicul au trecut în Ţara Leşească. A doua zi ceilalţi boieri ce mai rămăsăse şi nu ştia nimică, se mira ce poate să fie. Chiemat-au atunce Mihai Vodă pre Bogdan vornicul la curte, de i-au spus precum i-au venit veste de olac într'o noapte din Ţara Muntenească, de i-au spus acea veste de mazilie. Ce Bogdan vornicul mult i-au zis lui Mihai Vodă

349) *cochivechi* = „mezat, licitaţie".

pentru căci au făcut spaimă, şi pre urmă n'a fi nimică şi este lucru de ruşine.

Iar prepunu oamenii şi vorovescu de zicu că atunce, ştiind Mihai Vodă pre Bogdan că este om vrednic şi temându-se că, după ce a veni Antioh Vodă domn, l-a chivernisi Bogdan bine la domnie, şi zicu să-i fie dat atunce în cafè otravă. Care şi cam samănă acel lucru să fie fost şi cam adevărat, că curând s'au bolnăvit şi preste cinci şese luni au şi murit, după ce au venit Antioh Vodă, şi boala lui întru acel chip au priceput-o doftorii la moartea lui. De a hi aşa, va da samă la Dumnezeu.

Tâmplatu-s'au acel capegi-başa de au zăbovit vro trei patru zile după vestea ce-i venisă lui Mihai Vodă de mazilie. Deci boierii toţi se strinseră la gazda lui Bogdan vornicul şi sfătuia şi se mira ce poate fi. Şi se temea să nu fie luat Constantin Duca Vodă domnia. Şi au pus străji în gios la drumuri, de străjuia. Şi când sosi capegi-başa la Iaşi, iar Bogdan vornicul şi cu toată boierimea s'au sculat din Iaşi şi s'au dus pe Bahluiu în sus până la Căcărăzeni şi au stătut acolo, de au aşteptat până au sosit capegi-başa şi au cetit fermanul că este Antioh Vodă domn în Moldova. Şi au venit şi omul lui Antioh Vodă cu cărţi la vornicul Bogdan, să fie caimacam. Atunce cetind cărţile lui Antioh Vodă Bogdan vornicul la Căcărăzeni, au adeverit tuturor boierilor ce era cu dânsul să nu poarte nici o grijă, nici să aibă nici un prepus despre Antioh Vodă pentru câţi au fost la rădicarea domniei lui Mihai Vodă. Şi au luat asupra sufletului lui că nu vor avè nici o nevoie. Şi aşa toţi s'au învoioşat şi au purces cu toţii înapoi la Iaşi. Şi întrară cu toţii grămadă în curtea domnească, de escălecară şi se împreunară cu capegi-başa, de

le ceti termanul boierilor. Și-i spuseră boierii capegi-başei că ei au fugit temându-se de Duca Vodă că este domn, iar de Antioh Vodă nu fuge nime.

Deci căzând Bogdan caimacam, grijit-au pre Mihai Vodă cu de toate deplin. Cele ce i-au trebuit și de câte au poftit, și-au luat îndestul. Și au purces cu mare cinste Mihai Vodă ca un domn. N'au lăsat Bogdan vornicul pre nime să-i facă vre o gâlceavă sau să-i grăiască vre un cuvânt împrotivă. Până și bucatele ce au avut Mihai Vodă, au lăsat de și-le-au luat. Și pre unii din slugi ce au avut din boierie i-au lăsat cu bună pace, de au mers în Țara Muntenească. Și i-au dat Brâncovanul Vodă o moșie, de au ținut Mihai Vodă bucatele acolo.

Atunce la mazilia lui Mihai Vodă se tâmplase de venise sol din Țara Muntenească Toma Cantacuzino spătarul. Și la acea spaimă au fugit și el din Iași în Hang, că nu l-au încăput vremea de frică să meargă în Țara Muntenească. Impreună cu Toma au fugit și văru-său Ilie paharnicul Cantacuzino și cu Nicolai Costin hatmanul. Deci vornicul Bogdan au și repezit cărți la Toma spatarul, scriindu-i să meargă în țara lui fără de nici o grijă. Și s'au întors din Hang Toma spătarul și s'au dus în țara lui cu pace. Și au scris vornicul Bogdan și la ceilalți boieri, la Ilie Cantacuzino paharnicul și la Nicolai Costin hatmanul și la alți câți mai era acolo, de s'au întors înapoi la casele lor fără de nici o grijă.

Și rămasă Bogdan vornicul în Iași stăpânind căimăcămia cu bună învoială și dragoste cu toți boierii. Și trimisă și la Panaiotachi postelnicul Morona în Țara Leșească. Și l-au luat Bogdan asupra sa pentru greșelele ce făcuse lui Antioh Vodă, că nu i-a fi nimică. Și după ce au venit Panaiotachi Morona postelnicul în țară la Iași,

l-au trimes înainte în Dobroge întru timpinarea lui Antioh Vodă. Şi atunce puţintel l-au mustrat Antioh Vodă pre Panaiotachi şi apoi l-au iertat şi îl ţinea în mare cinste şi milă, căci era om harnic la slujbe, de ştia rândul Turcilor, dupre cum s'au scris mai sus. Slujia şi Panaiotachi ca un Grec, după cum îi îmbla vremea.

Atunce trimisă Brâncovanul Vodă la Ţarigrad pre văru-seu Stefăniţă păharnicul Cantacuzino, feciorul stolnicului Constantin Cantacuzino, — carele acela mai pre urmă au căzut de au fost şi domn după Brâncovanul Vodă — de au stătut de au făcut pace la Ţarigrad lui Antioh Vodă cu Brâncovanul, cu giurământ înaintea patriarhului, ca să nu se mai pârească la Poartă unul pre altul, să nu mai strice ţerile cu cheltuiala, şi încă să se agiute unul pre altul cu prieteşug, şi pentru Mihai Vodă să nu se mai puie Brâncovanul Vodă să-l scoată la domnie, şi lui Dumitraşco beizadea, fratele lui Antioh Vodă, încă să-i dea Brâncovanul Vodă pre an câte zece pungi de bani pentru chiverniseala lui, ca să se odihnească în Ţarigrad la casa lui cu pace şi să nu mai îmble mestecând pre Brâncovanul Vodă şi făcând cheltuială, ce încă să-i arăte slujbă. Că se spăriesă Brâncovanul Vodă că i-au smintit Dumitraşco beizadè domnia pentru multă cheltuială şi pagubă ce-i făcea totdeauna.

Aşijdere au făcut pace Brâncovanul Vodă şi cuscru-seu lui Iordachi Rusăt vornicul, ca să slujească lui Antioh Vodă cu dreptate, precum slujise şi mai înainte vreme, şi să fie depărtat despre Mihai Vodă, şi el şi toate rudele lui Cupăreşti. Şi aşa au ţinut de bine această pace, precum ţinu cânii Vinerile, care mai înainte la rândul lor se va arăta.

Antioh Vodă tot atunce, după ce au mers Mi-

hai Vodă mazil la Țarigrad, chiemat-au și vro doi trii boieri din Moldova, de au pârît pre Mihai Vodă pentru două biruri și pentru două bairamlâcuri, că le-au luat din țară când au fost domn și la visteria împărătească nu le-au dat și au rămas rămășiță. Și Mihai Vodă tăgăduia, că nu le-au luat din țară. Deci au rămas boierii pre Mihai Vodă. Și l-au pus la închisoare, să plătească la visteria împărătească. Atunce și eu eram tânăr și fusăsem mai înainte agă, și m'am tâmplat în Țarigrad, de am văzut acea pârâ.

După aceea s'au gătit Antioh Vodă cu tot argălâcul lui și s'au rădicat din Țarigrad. Și au venit pe la Baba pre la Iusuf paşa sarascherul. Și i-au fost și sarascherul cu bună dragoste și l-au cinstit ca pre un domn. Că pre acea vreme sarascherul nu ședea tot la un loc, ce se ducea de îmbla și la Tighinea, și la Obluciță, și la Baba. Și de acolo Antioh Vodă sosind la Galați, au găsit toată boierimea strînși acolo, arătându-le tuturor dragoste și milă și cinste. Și purcegând din Galați, au mers pre la sat pre la Iveşti, pre la soră-sa Lupa hătmăneasa lui Bogdan, care acolo i-au făcut cinste două zile și lui Antioh Vodă și a toată boierimea și oaste câtă era. Și de acolo purcegând Antioh Vodă, au venit la Iași la scaunul domniei.

CAP XVI.

A DOUA DOMNIE A LUI ANTIOH VODĂ SÂN CANTEMIR VOIEVODA ÎN ANII 7213 [350].

După ce sosi Antioh Vodă în Iași la scaun, pre acea vreme era pace bună în țară. Și boierî a tria zi boierii după obiceiu: pre Antioh Jora

350) 7213 = 1705.

vel logofăt, pre Lupul Costachi vel vornic de țara de gios, pre Nicolai Costin, biv vel hatman, vel vornic de țara de sus; pre Lupul Bogdan iar l-au pus hatman, pre Macsut vel postelnic, pre Ilie Cantacuzino vel spatar, pre Savin Zmucilă vel ban.

Și de atunce se așăză această boierie cu temeiu în Moldova, de este așezată la rând. Că mai înainte vreme, de și era la vre un domn, une ori ședea mai sus, iar alte ori mai gios. Dupre cum le fusăse alte boierii, așa ședè și cu bănia la divan. Iar de aici înainte i s'au așezat rândul după spatarul cel marè și i s'au făcut și venit boieriei câte un ban de drobul de sare de la ocnă.

Pre Dabija l-au pus vel paharnic, pre Lupul Colivarul vel visternic — pentru aceasta, văzându-l mazilimea că este de neam prost, li se stricară inimile tuturor și voia, că nu le era cu cinste să meargă la gazda lui —, pre Ioan Sturza vel stolnic, pre Gheorghiță sărdarul vel comis, care era neam lui Antioh Vodă, văr primare.

Pre acestii boieri i-au boierit Antioh Vodă deodată, iar mai ales și mai de cinste era cumnatu-său Lupul Bogdan hatmanul. Toate trebile și chiverniselile țărei era după dânsul. Numai nu putea, că era bolnav, cum mai sus s'au scris. După aceea, curândă vreme, l-au trimes Antioh Vodă pre Bogdan sol în Țara Muntenească și mult au zăbovit acolo, fiind bolnav. Și după ce au venit, încă Bogdan din pat nu s'au mai sculat, fiind bolnav, și în scurtă vreme au murit. Care la moartea lui multă jale au avut Antioh Vodă și toată boierimea și țara de boier de Moldova, cap întreg și cunoscător la giudecăți și drept și vrednic, la toate trebile cu

înțălepciune. Pentru care tuturor le-au părut rău de păgubirea ce au păgubit țara, iară mai cu deadinsul lui Antioh Vodă i-au rămas rană nevindecată, că i s'au și schimbat lucrurile și i s'au micșurat chiverniseala cu multe amestecături, nu precum era în domnia dintâi.

Pus-au atunce Antioh Vodă pre Ioan Buhuș logofăt mare și pre Antioh Jora logofătul hatman, în locul lui Bogdan, și pre Ilie Cantacuzino spatarul visternic mare, în locul Lupului Colivarului, și pre mine Ioan Neculce din sulgeria cea mare m'au pus spatar mare. Și rămasă atunci toată cinstea și chiverniseala după Ilie Cantacuzino visternicul dinpreună cu Panaiotachi Morona biv vel postelnic, carii acești doi boieri chivernisia pre Antioh Vodă.

Și se potrivia amândoi acești boieri într'o fire, după cum se zice „calul râios găsește copaciul scorțos": iuți, mândri, mincinoși, fățarnici, jurători pentru fiece, amăgitori. Carii, cât era Antioh Vodă de strașnic la mânie, că de multe ori la divan cu buzduganul asvârlia în oamenii cei vinovați — și tare și drept cunoscător la giudecată —, dar nu-i ținea mânia mult și nu-l putea întoarce nime din dreptate la giudecată, nici iubia minciunile, dar acești doi boieri ce mai sus s'au pomenit îl întorsăse pre Antioh Vodă, de li se potrivia. Că mai toți domnii sânt buni, numai se tâmplă de se află de cest fel de oameni, de se lipescu mai lesne la toți domnii, de le strică hirea cea bună. Mai mult se află la domni de acest fel decât de cei drepți și buni. Ce dacă se tâmplă boierul chivernisitorul de-i înțălept și bun, macar de-i și domnul reu, îl îmblânzește și-l întoarce cu blândețe, de-l face de-i bun.

Atunce luând visternicia Ilie Cantacuzino,

scoasă Antioh Vodă nevoi grele pe țară, că avea și datorii la Țarigrad. Gândind că s'a plăti, scoasă orânduiele multe, și satarale[351]) și hârtii și fumărit, câte un zlot de toată casa. Și-l făcu Cantacuzino de făcu și obiceiu în țară care n'au mai fost, câte doi bani de vadra de vin, „vădrărit". Însă da numai țăranii, iar boierii cei cu boierii și alți boieri mazili, de la agă în sus, n'au dat vădrărit. Și mult s'au apărat Antioh Vodă și nu vrea să facă acel obiceiu, numai nu-l putea, că-l tot îndemna Panaiotachi și Ilie visternicul. Mai scos-au și de tot boul de negoț cornărit câte un leu. Iar pre mazili îi îndesia cu dăjdi grele și cu împrumute dese și nu le mai da. Și-i și cam asupria Ilie Cantacuzino, și cam pre pizmă, și nu le făcea dreptate. Și-i tot pâria și-i amesteca cătră Antioh Vodă cu feluri de feluri de amestecături de pâră, ca să se îmbuneze și să se îmmulțească cinstea lui. Și pre mazilii zlotași îi supăra din cale afară, de-i făcea de plătia pustiiurile. Și pre unii îi pâria la Antioh Vodă, de-i trimitea în ocnă. Și Antioh Vodă de-l și pricepea, îi învoia pentru voia Muntenilor, fiindu-le rudă.

Și mai nu mai avea nici o parte Antioh Vodă dintr'acele nevoi multe ce scotea, că datoriile i-au rămas neplătite. Și când s'au mazilit, au rămas mai cu nimică, ca și la mazilia dintâi; numai ce au rămas cu vro cinzeci șesezeci de pungi de bani. Că el nu era prea sameș[352]) nici lacom, ce-l credea pre dânsul ce grăia. Și el mânca și făți și furiș, cum îi era voia lui. Și avea și altă sumeție în gândul lui, că el so-

351) *satară* = „impozit special, în afară de impozitele obișnuite".

352) *sameș* = „chivernisitor, cu bună socoteală, având grija banului".

cotia cum ar putè apuca domnia, având nădejde pre Munteni. Şi pentru aceea avea prieteşug cu Panaiotachi postelnicul, ştiindu-l că ştia rândul Porţii, socotind că a găsi vre o vreme ca şi Mihai Vodă. Pentru aceea sta asupra mazililor ca să-i răsipească; să facă nume rău stăpânului său lui Antioh Vodă. Şi atunce au agonisit din visternicie el şeptezeci de pungi de bani; şi mai mult de cât stăpânu-său Antioh Vodă au agonisit.

Venit-au atunce poroncă de la Poartă, de au dus multă somă şi mare greu lemn din Moldova la Tighinea şi la Cetatea Albă şi la Vozia, cu mare grabă şi cu mulţi zapcii. Boierii au stătut toată vara cu Orheiul şi cu Lăpuşna şi cu toţi siimenii din curte, de l-au tăiat, şi cu mare greu l-au rădicat până în iarnă. Şi încă au închis în turnul Goliei pre Darie Donici sărdarul şi pre Chirica şi pre Bogoş şi era să le taie şi capetele, fiind ei zapcii, ispravnici pre lemn, şi nu putea în grabă să-l ducă. Că se agiunsăse Muntenii şi cu Mihai Vodă şi cu Iusuf paşa de Tighinea că să-i deie pricină lui Antioh Vodă la Poartă pentru lemn, că nu poartă grijă, şi pentru aceea îl grăbia Iusuf paşa din cale afară cu lemnul cetăţilor.

Pre acea vreme Mihai Vodă de la închisoare de la Ţarigrad au făcut un arz, de l-au dat la împăratul cu pâră pre Antioh Vodă, că-l năpăstuieşte că au luat două biruri şi două bairamlâcuri din ţară, şi el nu le-au luat, şi cu jalobă pre Baltagiul vezirul, zicând că l-au ales pre dânsul toată ţara de l-au pus domn, iar vezirul l-au scos din domnie fără de nici o vină şi au pus pre Antioh Vodă fără de voia ţării. Deci împăratul cetind acel arz, l-au trimes la vezirul şi au poroncit să-i facă dreptate. Apoi

vezirul, văzând aşa, chiemat-au pre Osman chihaia lui, de l-au învăţat de au scris la Antioh Vodă, să caute să trimată boieri şi oameni de ţară, să dovedească pre Mihai Vodă, să nu rămâie vezirul ruşinat de cătră împăratul. Antioh Vodă îndată alesă de trimisă câţiva boieri, pre care îi ştia că sânt cu împrotivire lui Mihai Vodă, şi câţiva breslaşi, megieşi de a lui Mihai Vodă, Vasluieni, tot de cei buni de gură şi de pârît. Şi s'au pârît de faţă înaintea divanului împărătesc. Breslaşii în gura mare striga: „Vândutu-ne-ai! Vândutu-ne-ai! Vândutu-ne-ai la cochiivechi ciocoilor ca pre mascuri şi ca pre oi!" Care numai ce huià[353]) divanul împărătesc şi se mira toţi paşii şi agalarii de pâra ce-i dau acei breslaşi lui Mihai Vodă. Şi aşa l-au dat iarăşi rămas pre Mihai Vodă, să plătească iar banii la visteria împărătească, şi iară îl închisără încă mai la grea închisoare la Babagefer.

Trimis-au atunce şi Brâncovanul Vodă sol în Moldova pre ginere-seu Şerban logofătul, pentru mare încredinţare a prieteşugului şi logodnă, care au făcut un fecior a Brâncovanului Vodă, să ia o fată a lui Antioh Vodă. Şi făcând cinste mare atunce solului, Lupul Costachi sân Gavriliţă la masă, îmbătându-se şi veselindu-se, multe cuvinte deşerte şi fără de ispravă grăi împrotiva lui Antioh Vodă înaintea solului. Şi dintr'acele voroave proaste s'au rădicat şi masa. Ce Antioh Vodă atunce, ca un domn înţălept şi bun, mult au răbdat Lupului pentru acele voroave proaste, ce le-au grăit precum nu i s'au căzut.

In scurtă vreme după aceea se mazili şi vezirul Baltagiul şi căzu Ciorlu paşa silihtarul vezir, care se tâmplase de era prieten lui Mihai

353) *huì* = vuì = „a răsunà de zgomot, de larmă".

Vodă. Şi-l scoase pre Mihai Vodă de la închisoare, iar Paladi visternicul, cumnatul lui Mihai Vodă, şi cu Preda stolnicul, dacă înţăleasără că au ieşit Mihai Vodă de la închisoare, fugiră în Ţara Muntenească. Şi acolo în Ţara Muntenească mai era şi fratele lui Mihai Vodă, Dumitraşco Racoviţă comisul, şi îmbla clevetind pre Antioh Vodă şi mestecând cătră Munteni. Numai Muntenii era cu două obraze, arăta prieteşug şi cătră Antioh Vodă şi cătră partea lui Mihai Vodă. Şi aşa politicia lucrurile de îmbe părţile.

Iar în anul 7214 făcut-au nuntă Brâncovanul Vodă cu un fecior a lui, anume Dinul, în târg în Bucureşti, de au luat o fată de aice din ţară de la noi din Moldova a lui Ioan Balş vornicul. Şi au dus-o acolo la Bucureşti, de au făcut nuntă cu mulţi boieri rudenii de a ei. Au mers cu voia şi poronca lui Antioh Vodă. Atunce m'au trimes şi pre mine cu solia despre partea domniei, de m'am tâmplat la acea nuntă, care să zicem nu era nuntă domnească, ce putem zice crăiască.

După veselia nunţii poftit-au Antioh Vodă pre Brâncovanul Vodă, cu mare credinţă, ca să dea pre Paladi visternicul, să vie acasă în Moldova, să nu mai îmble amestecând. Iar Brâncovanul Vodă n'au vrut să-l deie, fără de cât nu l-au mai priimit să mai şază în Ţara Muntenească şi l-au pornit la Braşov în Ţara Ungurească. Antioh Vodă văzând că n'au crezut Paladi să vie în Moldova, mânietu-s'au şi au trimes de i-au jăcuit casa. Şi i-au închis giupâneasa şi au pus şi siimeni de i-au răsipit casele din Iaşi până în pământ, de au rămas numai jărişte.

Ilie Cantacuzino visternicul fiind învrăjbit cu Iordachi Ruset vornicul mai din nainte vreme,

pentru căci Ilie Cantacuzino făcuse mare bine lui Iordachi Ruset de-l scosăse de la închisoare, când îl prinsăse la mazilia lui Antioh Vodă, cum mai sus s'au scris, iară Iordachi, când au rădicat ţara pre Mihai Vodă domn, au stătut pricină lui Ilie Cantacuzino, — şi aceea era mânia şi vrajba între dânşii. Iară apoi au început Ilie Cantacuzino în toate nopţile a îmblare de mergea la gazda lui Iordachi Ruset, furiş, de s'au împăcat. Şi s'au rugat Ilie Cantacuzino lui Iordachi Ruset, fiind cuscru cu Brâncovanul, ca să steie să-i logodească o fată a lui cu un fecior a Brâncovanului, pre taină, să nu ştie Antioh Vodă nemică. Deci Antioh Vodă pre urmă oblicind acest lucru şi altele multe mestecături a lui Iordachi Rusăt, ce îmbla cu cărţi, amestecând în Ţarigrad la Mihai Vodă şi la fraţii lui şi la Paladi în Ţara Ungurească, mânietu-s'au Antioh Vodă şi au închis pre Iordachi Rusăt la vătavul de aprozi cu mare urgie şi pază. Iară Ilie Cantacuzino, dacă au văzut că au închis pre Iordachi Rusăt, s'au spăriat şi s'au dus de au spus toate lui Antioh Vodă, ce voroave au avut cu Iordachi Rusăt. Ce lui Ilie nu i-au făcut nimică pentru voia stolnicului Constantin Cantacuzino din Ţara Muntenească, fiindu-i unchiu. Numai ce l-au scos din visternicie, că nu mai putea să-l mai răbde de jalobele mazililor. Numai la cinste tot îl ţinea. Iară pre Iordachi Rusăt, după ce l-au închis, l-au pus împrumutare, de au dat zece pungi de bani. Şi iară au mai giurat lui Antioh Vodă cum să-i fie slugă dreaptă, precum au fost şi mai înainte vreme, şi au poroncit de l-au slobozit de la închisoare.

Iară la anul, de primăvară, venit-au poroncă de la Poartă la Antioh Vodă să meargă să lucreze la Tighinea. Deci îndată s'au rădicat cu toată

boierimea și cu salahori și s'au dus la Tighine, iară aice în Iași au lăsat caimacam pre Iordachi Rusăt vornicul și pre mine Ioan Neculce vel spatar și pre Ilie Cantacuzino biv vel visternic și pre Ilie Catargiul vel visternic, de purta grijă țării de trebile ce era. Iar Antioh Vodă lucrând acolo toată vara la Tighinea, pre la Sfântul Ilie i-au venit mazilia și l-au pornit Iusuf pașa de acolo la Țarigrad — numai ce au trimis de i-au luat doamna din Iași — și în locul lui au pus domn pre Mihai Vodă de la Țarigrad. Iar Antioh Vodă după ce au mers cu totul la Țarigrad, l-au zăhăit[354]) Mihai Vodă mult, dar nimică nu i-au putut strica. Și acolo au trăit la Țarigrad câtăva samă de ani și n'au mai putut lua domnia, până și-au plătit și el datoria lumească de au murit.

Cam rar domn au fost și a mai fi ca Antioh Vodă în Moldova, nelacom nici la sânge, nici la bani, nici la minciuni, ce iubitor la dreptate. Și belșug în țară la toate era în zilele lui. Și au făcut în domnia lui unde era mănăstirea tătâne-seu, la Mira la Milcov, zidul împregiurul mănăstirii și clopotniță de piatră. Și s'au dus la Poartă la Țarigrad și acolo au murit. N'au mai ieșit domn. Și i-au rămas trei feciori, anume Ioniță, Constantin, Dimitrașco. Deci Constantin și Dumitrașco s'au dus la Moscali, de slujescu până acum, iară Ioniță au rămas aice în Moldova, viind din Țarigrad. Și ce va mai fi cu el, vremea va arăta.

---

354) *a zăhăi* = „a molesta, a supăra, a nu lăsa în pace".

CAP XVII.

DOMNIA A DOUA A LUI MIHAI VOIEVODA RACOVIȚĂ ÎN ANII 7215 [355].

Imbrăcând Mihai Vodă caftan de domnie de la Poartă, au și răpezit pre capegi-basa la Antioh Vodă la Țighine. Iar la Iași, drept la caimacami, la Iordachi Rusăt vornicul, au trimis slugi a lui și cu izvod cu pecetea lui, scriind tot anume să prindă pre boierii ce avea pismă pre dânșii, precum au făcut mai înainte vreme și Aron Vodă izvod de boieri, să-i prinză, când au luat a doa domnie. Deci sosind și slugile lui Mihai Vodă într'o zi pre amează̆zi la gazda lui Iordachi cu cărțile și cu izvodul, iar Iordachi s'au și bucurat tare de ceasul ce aștepta de demult să-i sosească. Și au trimes la puținei siimeni ce rămăsăse la curte de strajă, de i-au chiemat la gazda lui cu numele lui Antioh Vodă, fiind caimacam, de i-au și pornit pre la gazdele boierilor și a boierenașilor lui Antioh Vodă, carii era în izvodul ce trimesăse Mihai Vodă, de i-au prins și-i lega pre unii și-i închidea pre la închisori.

Atunce au prins și pre Ilie Cantacuzino cel tare și mare, perifan [356]), numai cu cămeșa, desculți și fără izmene, că se tâmplasă de nu știa nimic și dormia în așternut. Și așa cum l-au găsit, l-au luat și l-au dus pre uliță, de l-au închis, iar zapcii carii îl ducea așa gol cum era pre uliță, îl mustra și-i zicea: „Ține-te cerbule

355) 7215 = 1703.

356) *perifan* = „în ochii tuturor, cunoscut tuturor. vestit".

cu coarnele cele boure ce ne împrăştiai, că te prinsă astăzi leul!" Şi pe urmă l-au slobozit cu chizăş, până a venire domnia. Aşijdere şi pre Panaiotachi Morona biv vel postelnic, care era gata la toţi domnii de slujia drept — şi le era cu priinţă domnilor, iar nu ţărei, greceşte, — şi pre urmă după slujbă îi păria, tâmplatu-s'au de era bolnav, şi aşa cum era bolnav cu pataşca l-au luat siimenii de la gazdă, de l-au dus la închisoare la siimeni şi tot acolo l-au ţinut, până au venit şi Mihai Vodă. Şi după ce au venit, în scurtă vreme l-au pus de l-au zugrumat acolo la odăile siimenilor, zicând că pre toţi domnii pâreşte. Această mulţumită şi milă şi plată au avut Panaiotachi de la Mihai Vodă pentru arzu ce au făcut cu mâna lui la împărăţie, de l-au poftit domn la domnia dintâi.

Atunce tâmplându-se de eram şi eu de casa lui Antioh Vodă, m'au fost pus Mihai Vodă şi pre mine într'acel izvod, să mă prindă. Şi până a sosi siimenii la gazdă-mi, eu am prins de veste şi am apucat de am încălecat şi am fugit în Ţara Leşească. Şi acolo mi s'au tâmplat şi mie de am zăbovit câtăva vreme, până mi-am făcut pace cu domnia şi am venit înapoi la casa mea şi n'am avut despre nime nici o nevoie. Şi am avut cinste şi căutare în zilele măriei sale.

Deci aşezându-se Mihai Vodă la scaunul domniei, pus-au boieri pre obiceiu, anume pre Antioh Jora vel logofăt, pre Lupul Costachi sân Gavriliţă vornic de ţara de gios, pre Manolachi Rusăt, fratele lui Iordachi, vornic de ţara de sus, pre Dimitraşco Racoviţă, fratele lui Mihai Vodă, hatman, pre Nicolai Rusăt, feciorul vornicului Iordachi, postelnic mare, pre socrul lui Mihai Vodă, pre Dediul, spatar mare, pre Ioan Balş paharnic mare, pre Paladi, cumnatu-său, viste-

nic mare, pre Preda stolnic mare, pre Constantin Costachi sân Vasilie Gavriliță vornicul comis mare. Acestii era boierii lui Mihai Vodă la a doua domnie. Numai chiverniseala și cinstea era tot a țărei după Iordachi Ruset vornicul, măcar că nu era cu boierie. Ce vra el să facă, făcut era și de domnie, de Mihai Vodă.

Deci atunce Mihai Vodă făcusă și cheltuială la Poartă, la luatul domniei, și era și cu datoria cea veche a visteriei împărătești, și silia să le plătească. Ce au început nevoi a scoate grele în țară. Și au scos hârtii și pre hârtii năpăști, doă rânduri de năpăști. Și au scos de vară pecetluituri cu iscăliturile boierilor, să deie tot omul câte un leu. Oamenii se bucura că este ușoară dajdea și ieșia la pecetluituri, iară mai pe urmă, după ce i-au scris pre oameni și au dat tablele la visterie, au mai ieșit să mai deie câte cinci lei de pecetluit, cui didese pecetluituri. Mai adaos-au și câte doi bani de vadra de vin, să deie câte patru bani de vadra de vin vădrărit; să deie țaranii, dar nu boierii. Făcut-au și alt obiceiu nou, care nu mai fusăse în țară, asupra boierimei și mazilimei și a mănăstirilor stingere, de au dat desetină de stupi și de mascuri câte doi potronici țărănește.

Atunce au început a pricepere boierimea că Mihai Vodă nu este cum se arata, blând și șagaciu cu toți și moale, ce este într'alt chip, că are multe firi, nu numai o fire. Începusă să se arăte, numai nu prea deplin, că nu-i da mâna, că avea sială că era la Țarigrad Antioh Vodă și frate-său Dimitrașco beizadè și Constantin Duca Vodă, domni mazili. Sta acolo, din ceas în ceas aștepta să apuce domnia. Așijdere și Brâncovanul Vodă pururea era bucuros să fugă boierii Moldovii la dânsul, să-și facă el nume bun și

alţii să rămâie cu nume rău. Deci Mihai Vodă nu putea deplin să stăpânească, cum se cade, că şi boierii Moldovii pre aceea vreme era nişte boieri mai ţapeni[357]), mai putincioşi, se iubia unul cu altul şi se învoia la sfat. Măcar că Iordachi Ruset vornicul îmbla să-i supuie şi să-i încalece, dar tot nu putea deplin să-i calce şi să-i scoată din obiceiurile lor.

Brâncovanul Vodă se apucă să facă nuntă şi cu al doilea fecior al lui, anume Stefaniţă, să ieie pre fata lui Ilie Cantacuzino visternicul. Şi pofti pre Mihai Vodă să-l lasă pre Ilie Cantacuzino cu fata lui şi cu alte rude a lui să meargă în Ţara Muntenească, să facă nuntă. Că Brâncovanul Vodă până atunce avea tot două obraze de prieteşug, de se arata unul cătră Mihai Vodă şi altul cătră Antioh Vodă. Deci Mihai Vodă văzând acea poftă a Brâncovanului Vodă, îndată au poroncit lui Ilie Cantacuzino visternicul de s'au sculat cu toate rudele lui, de au mers în Ţara Muntenească de au făcut nuntă cu fiică-sa Balaşa. Atunce au trimes Mihai Vodă şi sol la nuntă despre partea lui, pre Constantin Costachi vel comis, feciorul lui Vasili Costache vornicul. Iar Ilie Cantacuzino, după ce făcu nuntă şi se încuscri cu Brâncovanul Vodă, nu vru să mai vie în ţară, ce rămasă acolo. Şi fugi şi Catargiul visternicul şi cu alţii mulţi mai de gios, carii era de casa lui Antioh Vodă. Şi întoarseră pre Brâncovanul Vodă mai mult cu obrazul spre Antioh Vodă de prieteşug de cât spre Mihai Vodă. Şi începură a amesteca tare pre Mihai Vodă la Poartă. Şi începu Mihai Vodă a se îngrijire de acel lucru, să nu se mazilească, precum s'a scrie mai înainte.

357) *ţapăn* = ţeapăn = „dârz".

Intr'acea vreme arătatu-s'au în ţară şi lăcuste, numai nu era multe ca de altă dată. Şi pânea încă se mai sui cu preţul; stupii se făcură răi, iar vin mult, că şi într'alţi ani se făcea vin mult. Pace în ţară era bună, iar în Ţara Leşească şi în Ţara Căzăcească şi în Ţara Moschicească nu era pace, precum s'au scris mai sus la celelalte domnii. Care acum venind rândul, iar începem a scriere de acele.

Craiul şvezesc după ce au trecut Niprul din Ţara Leşească în Ţara Căzăcească pre la Staridub, dupre cum s'au pomenit mai sus, ieşit-au toţi Căzacii înaintea craiului, împreună cu Mazepa hatmanul lor, de i s'au închinat. Şi au purces craiul prin Ţara Căzăcească cu toată oastea lui, ca cum ar merge un izgon[358]) cu doue trei obuzuri. Şi au purces în gios spre Poltava prin Ţara Căzăcească, având adeverinţă că or veni şi Turcii şi Tătarii la dânsul, de va merge întins în stolita moschicească, pre de o parte, şi Stanislav craiu cu Leşii pre de altă parte. Şi aşa, cu acel gând, s'au zăbovit puţin, nu un an, în Ţara Căzăcească, de tot o strica şi o mânca. Iar împăratul moschicesc, văzând acel lucru aşa, îşi tot stringea oştile pre unde avea şi îmbla zăhăindu-l pre de laturi, ca să-l flămânzească şi să-l zăhăiască.

Turcii şi Tătarii tot cu minciuni l-au purtat pe craiul Şvedului şi nu i-au mai dat agiutor. Aşijderea şi Stanislav craiu n'au putut să meargă în Ţara Moschicească, precum s'au fost sfătuit, că Leşii ţinea giumătate cu Stanislav craiu, iar giumătate ţinea cu hatmanii lui Avgust craiu, cu Adam Sinavschi şi Oghinschi şi Zapieva şi cu o samă de Moscali despre Litva.

358) *izgon* = „trupă mică, de uşoară manevră".

Ţinea calea lui Stanislav craiu. Căzacii iar au început a se împărechiare şi a fugire de la Mazepa şi a se ducere la Moscali şi a se închinare. Şi aşa îmmulţindu-se oastea la Moscali, când au fost în douăzeci şi şepte de zile a lunii lui Iunie, cu două zile înaintea Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, în anul 7217, datu-s'au parolă de bătaie. Şi aşa s'au bătut lovindu-se oştile de îmbe părţile şi au biruit Moscalul pre Şved. Şi încă craiul Şvedului s'au şi rănit. Şi peste noapte numai ce i-au căutat a fugire. Şi au lăsat obuzul şi împreună cu Mazepa au fugit. Ştiind Mazepa rândul locului, l-au trecut Niprul şi Buhul tocma la Vozia, cu vro mie de oameni numai călări: Moldoveni, Şvezi, Căzaci. Iar altă oaste câtă au avut craiul Şvedului în Ţara Căzăcească, două obuzuri, cu totul o au luat Moscalii, cu ghenerali, cu ofiţeri, cu care, cu puşce, cu totului tot, şi cu multă avere, că jăcuisă Ţara Leşească şi Saxonia. Şi au trimis împăratul Moscului pre Şvezi pre toţi la robie la stoliţă, iar pre Căzacii cei ce se închinasă la Şvezi pre toţi i-au pus supt sabie.

Atunce şi Avgust craiul leşesc, după ce au întâles, au lăsat giurământul şi pacea ce făcusă cu craiul Şvedului şi au ieşit iară la crăie în Ţara Leşească, de s'au împreunat cu hatmanii săi ce era cu oastea leşească şi cu oaste moschicească ce era lăsată acolo. Şi au gonit pre Stanislav craiu din Ţara Leşească şi pre Crasau gheneralul, ce era cu şeptesprezece mii de Şvezi ce era împreună cu Stanislav craiu. Pre acestii i-au bătut şi i-au gonit în Ţara Şvedului preste mare.

Împăratul Moscului, după acea izbândă ce au făcut, au mers la Chiu (Chiev) şi au rânduit pre vreo doi trii ghenerali, anume Ianoş, Volconschi şi Vesubadţchi, şi pre Cropot brigadir cu oaste, călărime moschicească, şi pre polcovnicul Chi-

gheciu şi pre Vasili Tanţschi polcovnic şi pre frate-său Ioan Tanţschi polcovnic cu oaste, cu joimiri moldoveni. Toată această oaste era ca la zece mii şi s'au aşezat din Cirimuş pre Nistru până în Iahurluc pre margine. Prin toate vadurile sta steaguri, şi din steag în steag câte un om, cât se vedea de păzia pre Şved, să nu fugă de la Tighinea în ţara lui sau să îmble niscaiva cărţi la Leşi. Iar împăratul s'au sculat de la Chiev şi au purces pin Ţara Leşească în sus, de s'au împreunat cu Avgust craiul leşesc şi cu hatmanii leşeşti. Şi au lăsat şi la dânşii o samă de oaste, pre Bon gheneralul şi pre Fluc gheneral, şi au început a căutare pre Leşii cei haini ce ţinea cu Şvedul, de-i prindea şi-i bătea şi-i gonia. Şi de acolo împăratul Moscului şi-au strins toată puterea oştilor sale, împreună cu Şeremet feldmarşal şi cu Alecsandru Daniilovici Menjicov, tij feldmarşal, şi cu alţi gheneralı, şi cu toată puterea sa de oaste s'au dus pre marginea Mării Balticum, pre de această parte în Livonia. Şi pre unde găsia cetăţi de a Şvedului, şi pre uscat şi pre apă, le tot bătea şi le lua.

Atunce şi Mihai Vodă, când era împăratul Moscului la Chiev, se agiunsăse cu împăratul să fugă la Moscu. Că i se supărase cu închisorile din domnia dintâi şi, văzând că i se strică şi lucrurile de la Poartă — şi Brâncovanul Vodă se lepădasă de prieteşugul lui, pentru voia lui Ilie Cantacuzino cuscru-său, şi cei trii domni mazili ce sta la Ţarigrad era asupra lui ca nişte lupi —, socotisă să se lasă de domnia Moldovii, căci văzusă şi tăria Moscalului şi socotia că în scurtă vreme va fi biruirea şi bucuria creştinătăţii. Şi nu numai Mihai Vodă se agiunsăse cu Moscalii, ce şi Brâncovanul Vodă şi toată Sirbimea, mai înainte, se agiunsăse cu Moscul şi

trăgea nădejdea lui din ceas în ceas cu bucurie.

Craiul Șvedului, cu acea puțină oaste ce scăpasă, ședea la Tighine atunce și în toate zilele ieșia la primblare afară, numai câte cu cinci șese oameni, cale de câte un ceas doue, alergând pre cele câmpuri drept vânatul. Că nu știa rândul țerilor acestora, să îmble cu gloată. Și era cu gând să se rădice de la Tighine, se vie să șadă la Iași. Atunce Mihai Vodă văzând primblarea craiului șvezesc la Tighine și înțălegând că va să vie la Iași să șadă, au făcut știre Moscului, când a veni, să trimată oaste sprintenă pre taină, și atunce or prinde pre craiul, și s'a rădica și el de s'a duce. Atunce împăratul Moscului înțălegând, foarte tare s'au bucurat și cu mare adeverință i s'au adeverit[359]). Și au învățat pre Adam Sinavschi hatman și pre gheneralii carii îi pusăse în Țara Leșească pre marginea Nistrului pentru caraul, adecă pentru pază, oricând le-ar scrie Mihai Vodă și le-ar face știre, îndată să trimată oaste cât ar potti, să-l ieie pe craiul ori pe dânsul, dacă a vrè.

Iar pe craiul Șvedului apoi nu l-au lăsat Turcii să vie să șadă la Iași — norocul lui poate fi au fost —, ce au trimes numai un polcovnic cu vro sută și mai bine de Șvezi și cu vro doă sute de Căzaci la târg la Cernăuți, să steie acolo. Făcând veste la împărăția Moscului Cropot brigadir, care era pre margine pentru acei Șvezi, cum s'au apropiat la Cernăuți, împărăția Moscului nu i-au putut răbda pre acei Șvezi. Ce au scris lui Cropot brigadir și lui Constantin Turculeț, de au încălecat cu vro trii patru mii de oaste, de au trecut

359) *adeverință* = „asigurare solemnă, încredințare, făgăduință"; *cu mare adeverință i s'au adeverit* = „i-au făcut mari făgăduinți".

Cirimușul în ceasta parte. Și au lovit prin codru și au ieșit la sat la Mihalce, de i-au lovit în Cernăuți fără de veste, pre dincoace. Ce Căzacii au și dat la vale în lunca Prutului, de au scăpat mai toți, iar Șvezii au purces să se suie în vârful dealului Cernăuților, să se apuce de bătaie. Ce văzând că este mulțime de oaste, nu s'au mai putut apuca de bataie. Ce încungiurându-i i-au luat pre toți de grumazi, și îndată i-au luat și au purces cu dânșii în Țara Leșească. Iar vro zăce cinsprezece Șvezi ce mai scapasă, i-au tot ucis satele, Țurcanii de pre subt munte, la Cupca și la Rădăuți, la ținutul Sucevii.

Venisă atunce dintr'acea strajă moschicească de se pusăse niște steaguri, Moldoveni de a Moscalilor, la mănăstire la Putna și la Câmpul-lung. Ce oblicind Mihai Vodă, au răpezit la dânșii cu taină, să se rădice să se ducă, să nu oblicească Tătarii, să prade țara, și îndată s'au rădicat și s'au dus în Țara Leșească.

Mihai Vodă văzând că pre Șvezi i-au luat Moscalii din țara lui, de la Cernăuți, și steaguri de joimiri au venit la Câmpul-lung și la mănăstire la Putna, s'au și umplut de frică, să nu-l priceapă craiul Șvedului sau alți neprietini a lui, boierii pribegi din Țara Muntenească, să nu-l pârească la Poartă că sânt faptele lui. Ce au și început a se gătire pre taină, a-și face potcoave la cai și căruțe la Botoșeni, și scosăse cuvânt că va să meargă la un sat a lui ce are de moșie, ce se chiamă Cândeștii, pre Siret, să-l vadă. Și trimesăse și pre socru-său Dediul spatarul la Cernăuți, de-i purta trebile despre Moscali, ca când a ieși din Iași, să-l și întimpine oaste moschicească, să-l ieie. Numai îl împedeca un lucru, de se zăbăvia. Că era un capegi-bașă în Iași, pentru banii birului, de sta zapciu. Și nu putea să pur-

ceadă fiind capegi-başa în Iaşi. Ce au scos atunce nevoie în ţară, de tot omul să deie un leu, cu pecetluituri cu iscăliturile boierilor ce era zlotaşi. Şi stringând acei bani, pe feţe au orânduit năpăşti de un leu; cine didese, da cinci lei, precum s'au şi mai scris mai sus. Şi au pornit pre capegi-başa la Galaţi, să aştepte ocolo să-i împlinească zlotaşii banii, şi el cu gând ca acela să ieie în sus, să-şi caute treaba.

Brâncovanul Vodă de aceste lucruri a lui Mihai Vodă simţind, şi de Moscali, pre taină au înştiinţat pre prietenii săi de la saraiul împărătesc. Neştiind vezirul nemică, au trimes împăratul un om al său din casă teptil, de au venit în Moldova şi în Iaşi preste tot locul şi nu l-au priceput nime. Şi au şi mers şi la Focşeni de ceea parte, la boierii pribegi, la Ilie Cantacuzino şi la Ilie Catargiul, de i-au întrebat ce au fugit şi cum este Mihai Vodă. Că de dânşii nu s'au ferit şi le-au spus că este trimis de la împărăţie. Ce acei boieri atunce tare s'au jăluit de Mihai Vodă şi au spus cum că îmblă să se haineascâ. Deci acel om împărătesc cum au mers la împăratul, de au spus împăratului, îndată au trimis la vezirul, de i-au spus că Mihai Vodă este hain şi să nu scape, că de va scăpa, i s'a duce capul. Deci vezirul îndată au răpezit un capegi-başă cu mazilia lui Mihai Vodă la Iusuf paşa sarascherul de la Tighine, scriindu-i numai să prindă pre Mihai Vodă, că de va scăpa, capul i-a tăia. Ce Iusuf paşa îndată noaptea au gătit trei sute de spahii cu alai-beiu, împreună şi cu capegi-başa, de l-au lovit fără de veste pre Mihai Vodă de l-au prins.

Mihai Vodă atunce aştepta să-i sosească carte de la socru-seu, precum joimirii au trecut Cirimuşul în ceasta parte şi Mihai Vodă să purceadă

din Iași. Și într'acea zi ce au sosit Turcii cu mazilia în Iași, au sosit și cartea de la socru-seu Dediul spatarul, că joimirii la Cirimuș stau gata să treacă. Și le-au dat și de cheltuială câte un leu de om, la opt sute de oameni. Deci Mihai Vodă văzând că l-au apucat Turcii în Iași, au și răpezit în grabă la socru-seu Dediul spatarul, de au fugit în Țara Leșească și s'au întors și joimirii înapoi.

Atunce de ar fi avut Mihai Vodă cumpăn bun, să fie mai grăbit lucrul și să nu fie știut prea mulți acel sfat, ar fi avut vreme bună și ar fi apucat de ar fi scăpat. Numai era mulți sfetnici și era plin locul și socotia că până n'a ajunge capegi-başa cu birul la Țarigrad, nu l-or mazili. Și mai mult cu acel gând s'au înșălat, de l-au prins. Deci Turcii cu mare strajă și groază l-au luat, de l-au pornit la Tighine și de la Tighine la Țarigrad. Și l-au închis în Edecule cu mare urgie, care nime nu mai zicea că a mai vedea lumea.

Capegi-başa care stringea birul în Galați, au apucat de au luat de la boierii zlotași numai zece pungi de bani și le-au dus la Țarigrad, de le-au dat la visteria împărătească. Iar în Iași capegi-başa care luasă pre Mihai Vodă, au pus caimacam pre Ioan Buhuș logofătul. De domnie nu se știa cine este, fără cât numai trăgea nădejde lui Antioh Vodă, știindu-l că este mazil acolo la Țarigrad. Iar boierii cei pribegi din Țara Muntenească, Ilie Cantacuzino visternicul și Ilie Catargiul, cum au înțăles de luarea lui Mihai Vodă din Iași, s'au și bucurat cu nădejde că este Antioh Vodă domn. Și au și trecut în grabă în ceasta parte la Focșeni și fără nici o poroncă au și început a prindere și a legare și a batere pre oamenii lui Mihai Vodă ce se tâmplară cu slujba și a luare bucatele a boierilor lui Mihai Vodă

carii se didese în laturi. Prins-au atunce şi pre un Grec, nepot de sor[360]) lui Iordachi Rusăt vornicul, de l-au bătut şi l-au îmbrăcat cu sucman negru şi l-au trimis de l-au închis la cetate la Neamţ. Şi multe lucruri fără cale făcea. Şi au mers la Iaşi dârji şi semeţi, aşteptând din ceas în ceas să le vie cărţi de la Antioh Vodă, să fie caimacami.

Atunce au trecut prin Iaşi un Turc mare de la Poartă, agă împărătesc, la margine la Cernăuţi, în cai de olac, de au măsurat locul din mijlocul Prutului de la Orăşeni. Au pus pre un om pe gios de au mers până în târg în Cernăuţi şi aga Turcul alăturea cu dânsul cu ceasornicul, ca să vadă câte ceasuri au călcat Moscalii hotarul, când au venit de au luat pre Şvezi. Şi s'au aflat opt ceasuri că au călcat hotarul. Intrebat-au camacamii atunce pre acel Turc agă, doară ştie să le spuie pre cine vor să puie domn aice, şi n'au ştiut nimică să le spuie. Strinsu-s'au toată boierimea atunce la Iaşi şi au întrat în mare grijă, să nu puie de la Poartă pre un paşă sau să mai vie să mai ieie niscaiva boieri la Poartă. Văzând că au luat pre Mihai Vodă cu mare urgie şi cu nume de hainlâc, şi veste de domn cine este nu le venia, se mira ce or face. Sfătuia unii să fugă într'alte ţări, alţii sfătuia să se bejănească la munţi. Ce apoi au scris la Brâncovanul Vodă cu rugăminte să-i sfătuiască ce or face, şi de a fi auzit ceva, ori de bine, ori de rău, să le facă ştire. Deci Brâncovanul Vodă le-au răpezit de olac şi le-au scris să nu poarte nici

360) *sor = soru = soră.*

o grijă, că fără zăbavă vreme le-a veni veste că le-au pus Poarta domn, iar de cele rele ce socotescu ei nu-i nici de unele, că așa are el veste de la capichihăile lui. Și așa le-au mai ieșit boierilor grija.

Atunce poroncit-au vezirul lui Antioh Vodă să grijească trei sute de pungi de bani, să-l puie domn în Moldova, că alții dau cinci sute. Antioh Vodă socotia că n'or pune pre alții la domnia Moldovii, având el nume bun de la țară, și numai pre dânsul l-or pune, și au răspuns vezirului că el mai mult de una sută și cinzăci de pungi de bani n'a da, că țara este săracă și el nu poate să o jăcuiască. Deci vezirul, văzând așa acel răspuns de la Antioh Vodă, au chiemat pre Nicolai Mavrocordat terzimanul, feciorul lui Alecsandru ecsaporitul terzimanului celui bătrân, și i-au zis: „De vreme că Antioh Vodă n'au vrut să deie trei sute de pungi de bani să fie domn în Moldova, iată că tu ești terziman slugă împărătească credincios și îți dau ție domnia fără de nici un ban". Și l-au îmbrăcat cu caftan să fie domn în Moldova. Iară după ce au trecut trei patru zile, după ce au îmbrăcat caftan de domnie, făcut-au vezirul un izvod la câte locuri trebuia să deie bani Nicolai Vodă. Care cuprindea acel izvod opt sute de pungi de bani. Și l-au făcut de au dat toți banii în grabă. Și cu ce au mai cheltuit cu casa lui, până a purcede de acolo, s'au făcut aproape de o mie de pungi de bani.

Atunce tată-său Alecsandru ecsaporitul, șezând la gazdă, nimică nu știa de fiul său că au luat domnia Moldovii. Și cum au înțăles, cum au și început a plângere și a-și da palme preste obraz și a-și smulge părul din cap și din barbă

și a blăstăma pre fiul său, căci au priimit domnia, și a zicere că din ceasul acesta este casa lui stinsă, de vreme că s'au amestecat fiul său la domnie. Și fiind și bătrân, n'au trăit doă săptămâni și au murit. Și încă nu apucasă Nicolai Vodă să purceadă din Țarigrad. Iară în locul lui Nicolai Vodă au pus terziman pre fratesău pre Ioan.

Trimețând Nicolai Vodă cărți în țară de domnie noă, au trimes și niște oameni ai lui Greci. Arătatu-s'au la toți cu blândețe și cu milă. Atunce Ilie Cantacuzino și cu Ilie Catargiul, cum au înțăles că nu este Antioh Vodă domn și este Nicolai Vodă, s'au și spăriat de faptele lor cele nebune ce făcusă, precum mai sus s'au scris. Bogată rușine le era! Și au și început a fugire în Țara Muntenească. Și Nicolai Vodă neștiindu-i că au venit în Moldova, le scrisesă cărți, de le-au trimes pin Țara Muntenească cu adeverință bună, știindu-i că sânt acolo, să-i iasă înainte la Galați. Deci fugând ei, i-au timpinat cărțile la Bacău. Și văzând cărțile lui Nicolai Vodă, s'au mai îmblânzit și au ieșit înaintea lui Nicolai Vodă la Galați. Atunce și Iordachi Ruset vornicul și frate-său Manolachi și alți mulți boieri a lui Mihai Vodă fugisă, unii în Țara Leșească, alții în Țara Muntenească, alții în Țara Ungurească, temându-se că a fi luat Antioh Vodă domnia, căci era greșiți rău lui Antioh Vodă. Ce văzând cărțile lui Nicolai Vodă, scriindu-le cu blândeță, s'au întors înapoi toți cu bucurie. Care acea bucurie pre urmă au venit în suspinuri și în amar, precum înainte s'a scrie la rândul său.

CAP XVIII.

DOMNIA ÎNTÂI A LUI NICOLAI VOIEVODA MAVROCORDAT FECIORUL LUI ALECSANDRU ECSAPORITUL TERZIMANUL ÎN ANUL 7218 [361].

După ce s'au gătit Neculai Vodă în Ţarigrad cu domnia, au purces şi au venit până la Galaţi şi acolo, dupre obiceiu, i-au ieşit toată boierimea din ţara de gios înainte. Iară Nicolai Vodă îndată au şi dat cuvânt mojicilor să-şi ieie banii înapoi de la boierii zlotaşi, cari-i didese înaintea mazîliei lui Mihai Vodă, pecetluinţele cele câte de un leu şi năpăştile cele câte de cinci lei, ce s'au pomenit mai sus că au fost scos Mihai Vodă. Ce boierii zlotaşi, unii luasă bani cu datorie şi apucase de didese lui Mihai Vodă, iar unii din boieri luasă de pe la oameni banii şi-i didese la capegi-başa ce stringea birul, care s'au scris mai sus. Neculai Vodă n'au vrut să ţie în samă boierilor zlotaşi nici un ban dintr'acea orânduială, nici ce au dat la Mihai Vodă, nici ce au dat la capegi-başa ce stringea banii birului. Şi au poroncit boierilor zlotaşi, cu mare groază, numai să întoarcă toţi banii mojicilor înapoi. Deci cum au purces Nicolai Vodă din Galaţi, s'au şi rădicat toată ţărănimea ţărei de gios cu mare jalobă asupra boierilor zlotaşi din toate târgurile, în Tecuci, în Bârlad, în Vasluiu, în Scânteie. Pe la toate conacele tot divanuri de zlotaşi era cu mojicii. Şi zlotaşii ca vai de capetele lor îmbla, rugându-se ţăranilor. Şi le făcea şi zapise că le-or da banii, numai să-i mai aştepte, şi mojicii nici

361) 7218 = 1709.

de cum nu priimea. După ce au sosit Nicolai Vodă în Iaşi, rădicatu-s'au tot târgul asupra zlotaşilor, de nu putea om să răsbească pre uliţe de norod mult de oameni, după cum este rândul prostimei. Şi zlotaşii apucase de didese mulţi bani la visterie şi n'avea de unde întoarce mojicilor. Ce i-au bătut Nicolai Vodă pre boieri cu buzduganul şi i-au închis în temniţă cu tălharii, până şi-au vândut ce au avut şi au plătit ţăranilor până la un ban. Deci mojicii văzând acea voie, aşa s'au îndârjit şi s'au sumeţit în toată ţara.

A tria zi după ce au sosit la scaun la Iaşi, au boierit dupre obiceiu. Pus-au pre Ioan Buhuş vel logofăt, pre Nicolai Costin vel vornic de ţara de gios, pre Ioan Sturza vel vornic de ţara de sus, pre Antioh Jora hatman, pre Ramadan vel postelnic, pre Ilie Catargiul vel spătar, pre Gavriil Miclescul vel paharnic, pre Ilie Cantacuzino vel visternic — şi îndată atunce ieşind de la curte s'au răsbolit şi până la săptămână au şi murit, şi în locul lui au pus visternic mare pre Gheorghiţă Mitre — şi pre Manolachi Hrisoverghi comis mare. Iar mai ales şi mai de cinste, şi toate trebile era după Ramadan vel postelnic.

Şi gătia pre Ioan Sturza vornicul să-l triimeată sol în Ţara Muntenească, iară după ce au trecut şepte zile după ce au boierit boierii, au şi mazilit pre Sturza vornicul şi pre Ilie Catargiul spatarul. Şi au pus în locul Sturzii vornicului pre Ioan Balş vornic mare, iar în locul Catargiului au pus pre Cuza spatar mare. Iar pre Sturza şi pre Catargiul i-au închis la siimeni şi i-au pus în here şi nu lăsa pre nime să meargă la dânşii. Şi i-au ţinut vro două trei săptămâni închişi, şi i-au făcut de au dat unul câte patru pungi de bani şi apoi i-au slobozit. Iară adevărul

nu se știa pentru ce au fost acea închisoare a lor, că unii zicea că i-ar fi pârît Savin banul Zmucilă, iar alții zicea că i-ar fi pârît Iordachi Rusăt vornicul cel bătrân, cum că ar fi vorovit ei niște voroave proaste de Nicolai Vodă, când au auzit că vine domn, iar unii zicea că i-au pârît mazilii cum, când au pus banii steagului, i-ar fi încărcat pre unii cu năpaste.

Ieșit-au atunce la divan și Grecul acela ce-l îmbrăcasă Ilie Cantacuzino și cu alții cu sucman și s'au jăluit lui Nicolai Vodă, de carele s'au scris mai sus. Deci Ilie Cantacuzino era mort, n'avea cine să deie sama pentru dânsul; numai ce era Gavril Costachi sulgerul sân Gavriliță și Ioniță Neaniul Rață postelnicul, carii fusăse soții lui Cantacuzino la prinsoarea acelui Grec. Deci i-au pus Nicolai Vodă la scară și i-au bătut cât cu doue sute de toiege la cur. Iar boierimea și toată mazilimea văzând aceste fapte, lucruri de începătură a lui Nicolai Vodă, foarte s'au mâhnit și s'au spăriat tare, cât nu știa unul câte unul ce s'or face și de ce se vor apuca. Că cu banii steagului încă îi îngrozise și ușa îi era închisă tare.

Nime nu întra la dânsul a doa zi, a tria zi, când chiema câte vre un boier la doă trii cuvinte, iară într'alt chip nu putea nime să meargă la dânsul. Și din spătărie încolo mai înlăuntru nimene nu putea întra, nici boierii, nici mazilii, fără de cât numai Ramadan vel postelnic și Spandonachi căminarul și Sculi camarașul din lăuntru ce era tălmaciu. Că Nicolai Vodă nu știa limbă moldovenească și era un lucru prea cu năcaz boierilor și țării. Și își ținea lucrurile înalte, și la mânie era aprig, numai nu ținea prea mult. Vrea să stăpânească Moldova ca Poarta turcească cu mare mărire. Și era om

învățat foarte, bun cărturar. Și desfătări voroave de glumă nimică nu se făcea înaintea lui. Și era foarte cunoscător la oameni și la cei ce-l slujia bine arăta dar. Numai mânia ce o avea strica cele bune a lui. Că îi era cu greu și lui că nu știa rândul țărei și nu putea pre boieri să-i supuie cu chiverniseala, după cum îi era voia lui.

Că boierii, după ce îl văzură Vodă, cu aceste lucruri tari că începe asupra lor, și începură a fugi. Anume, Lupul Costachi fecior lui Gavriliță vornicul, Ilie Catargiul, Manolachi Rusăt vornicul, Constantin Costachi comisul, Dimitrașco Racoviță hatmanul și alții mai de gios, fugiră în Țara Ungurească, iar Savil banul Zmucilă, Luca visternicul, Pavăl Rugină, Ilie Abâza, Dediul spatarul, feciorii vornicului Iordachi Rusăt și Mireștii, acestii fugiră în Țara Leșească. Iară pre Iordachi Rusăt vornicul îl închisăse într'un beciu la curtea domnească, încuiat cu lacată, de nu întra nime la dânsul, fără numai başbulucbaș, când îi ducea de mâncat. Și i-au luat și zece pungi de bani, și nu-l mai slobozia. Ce până s'au mazilit Nicolai Vodă, tot la închisoare l-au ținut, arătându-i pricină că el au învățat pre Turcii balgi[362]), de-l pârescu la Poartă. Că cerea Turcilor cornărit de boii de negoț, și ei până atunce nu didese cornărit. Și se dusăse Turcii balgii de-l pâria la Poartă, iar Nicolai Vodă prepunea că cu îndemnarea lui Iordachi au mers de-l pârescu. Așijderea și boierii ce fugisă, carii mai sus s'au scris, iarăși îi zicea că cu îndemnarea lui au fugit și fugu. Pe Gheorghiță Mitre visternicul, nu trecusă șese șepte luni a domniei lui și-l mazilise și-l închisăse la siimeni. Și i-au scă-

362) *balgiu* = „turc cumpărător de miere destinată aprovizionării Porții".

zut la samă cheltuiala, de l-au scos cu câțiva bani dator năpaste. Și l-au orânduit la lefe, de-l lega slujitorii și-i punè pușcele cele mari preste dânsul.

Acest fel de scopos începusă Niculai Vodă asupra boierilor de le făcea, iară țărei, prostimei, vrea să le arăte milă și dreptate și vrea să le ție de parte. Scosăse ruptă cu pecetluituri roșii, să deie de patru ori într'un an, numai nu prea pe putință, ce cam încărcați, că avea boierii zlotași silă să îmbrace some mari de bani și mazilii iară era încărcați preste putință la somă. Iară pe la toate marginile alesăse boieri de cinste capete, de le didesă în sama lor ținuturile, părcălăbiile și stărostiile. Și făcusă mulțime de cărți de slobozii, de le didese la mâna boierilor, de striga milă și făcea sate. Și începusă a se face multe sate pe margine și s'ar fi fost întemeiat țara de oameni, numai n'au ținut mult domnia. Că nu se amesteca nime să îmble alți zlotași de la curte, fără de cât boierii acei ce le era dați în sama lor ținuturile, de era capete pe margine. Și avea și vreme de venit țăranii, că era oști pe marginile Țărei Leșești pe hraniță[363]).

Atunce pre acele vremi marele Petru Alecsievici împăratul Mosculuí începusă tare a se întărire, și din putere și din nume, cât lua cetățile craiului șvezesc. Și atunce au luat și cetatea cea vestită în lume și tare anume Riga. Și într'alt chip, cu războiu, nu o putea lua, fără de cât au făcut meșteșug cu niște combarale cu otravă. Care ținea o combara cinzeci de pungi de bani cheltuială. Și aruncând de acel fel de combarale în cetate, i-au lovit pre Șvezi o moarte, cât le-au căutat numai a se închinare, că se spăriesă

363) *hraniță* = graniță = „frontieră".

că n'a mai rămânè nime dintr'înşii. Şi cu acel meşteşug au luat Moscalii Riga de la Şvezi. Şi alte cetăţi multe şvezeşti le tot bătea şi le lua, că craiul Şvedului era atunce în nădejdea Turcului, pribag la Tighine. Iară Avgust craiul leşesc iarăşi cu oastea lui cerca pre Leşi carii era haini împotriva lui de ţinusă cu craiul Şvedului, de-i bătea şi-i gonia din Ţara Leşească.

Atunce s'au tâmplat un reimentar a craiului Avgust, pre anume Smighelschi, cu o samă de oaste de au lovit pre voievoda Chiovschi, fiind hain craiului, şi l-au prins viu nevatamat. Şi ducându-l acel reimintar la stăpânu-său craiul Avgust, căzut-au voievoda Chiovschi cu rugăminte la Smighelschi ca să nu-l ducă la craiul Avgust sau la Moscali, ce să fugă cu dânsul şi să ţie amândoi. Şi i-au adeverit cu giurământ că-i va da o fiică a sa dupre dânsul, de-l va face ginere, şi multă bogăţie şi târguri de a lui îi va da. Deci Smighelschi îndată l-au crezut şi s'au făcut una cu dânsul şi au fugit amândoi într'o parte de loc. Şi au strins altă oaste şi aşa îmbla tot din loc în loc noaptea. Şi pre unde găsia oaste de a craiului leşesc sau oaste moschicească, o strica, că era om foarte harnic şi de treabă la războiu acel reimentar Smighelschi. Dar de la o vreme nu i-au mai încăput vreme să mai poată îmbla pin Ţara Leşească cu podgheazul, că se umplusă ţara de Moscali şi de Sasi de a craiului Avgust de la Sacsonia şi-l gonia pre voievoda ca pre o heară sălbatică din loc în loc. Ce numai ce i-au căutat a lăsa Ţara Leşească şi au trecut muntele şi au întrat în Ţara Ungurească. Iară acolo în Ţara Ungurească încă nu avea odihnă voievoda Chiovschi de Avgust craiul leşesc. De acolo au luat munţii fără de drum în lung, până au dat la Cirimuş şi au ieşit la Vij-

niță în Țara Moldovii numai cu vro trei sute de oameni. Și îndată au și trecut codrul și au luat Siretul în gios și au mers la Iași, că se temea de Moscali, că-l gonia din urmă. Că sta Moscalii de pază din Cirimuș până în Iahurluc tot om de om. Numai el cu mare meșteșug au scăpat de au ieșit în Moldova, că au făcut veste că va să iasă mai din sus pe Prut la Colomeia în Țara Leșească. Și alergând Moscalii de la strajă să-i ție calea, iar el mai pre din gios au ieșit în Moldova la Vijniță.

După ce au venit la Iași, s'au împreunat cu Nicolai Vodă. Și i-au făcut Nicolai Vodă cinste pre obiceiu ca unui domn străin. Și după ce au trecut trei patru zile, s'au dus la Tighine unde era și craiul șvezesc. Și nezăbovind la Tighine, l-au trimes craiul șvezesc pre voievoda Chiovschi la Poartă sprinten. Și au zăbovit acolo la Poartă vro treizeci patruzeci de zile și mai bine. Multe meșteșcături, tulburări și îndemnări au făcut acolo la Poartă, ca să strice Turcii pacea cu Moscalii, ce vezirul nu primia să strice pacea. Iară împărăția înțălegând din voievoda Chiovschi cum se întemeiază Moscalul de toate părțile, au mazilit pre vezirul și pre Iusuf pașa Tighinei, căci sta pricini să nu strice pacea împărăția. Și au pus vezir pre Uman pașa Chiupruliul. Atunce au găsit vreme la acel vezir și Mihai Vodă de au ieșit din Edecule. Și încă i-au dat vezirul lui Mihai Vodă și zece pungi de bani din visteria împărătească, jăluind Mihai Vodă că i-au luat când l-au mazilit.

Dar acesta vezir n'au fost trei patru săptămâni, și l-au mazilit împărăția și pre acesta, căci nu era lacom și vra să ție pravila lor cea vechie, și împăratului așa nu-i plăcea. Apoi au trimes împăratul de au adus pre Mehmet pașa bal-

tagiul, carele mai fusăse vezir mai înainte vreme într'alt rând, şi l-au pus vezir iarăşi al doilea rând. Deci acel vezir baltagiul îndată au şi trimes la hanul tătăresc, de l-au chiemat la Poartă la sfat, şi au şi stricat Turcii pacea cu Moscalii. Şi au dat poroncă în toate părţile, de vară să se găteze de oaste, şi au închis şi pre solul moschicesc în Edecule. Şi au scris împăratul turcesc cărţi la craiul Şvedului la Tighine, precum nu l-a lăsa în străinătate. Şi s'au adeverit prea tare precum va sta de-l va împăca cu Moscalul pre pofta lui, de-i va da Moscul toate ce au păgubit Şvedul, iar de nu va primi Moscul pace cu Şvedul, să-i întoarcă ce i-au luat, s'a bate el singur cu Moscul şi-i va da şi oaste craiului şvezesc câtă îi va trebui, de-l va duce la ţara lui. Şi i-au trimes câteva pungi de bani craiului de cheltuială şi au trimes şi pre voievoda Chiovschi şi om de adeverinţă de la Poartă la craiul Şvedului, de primăvară să se gătească de oaste. Şi au făcut şi ferman să deie Moldova zaherè oştii leşeşti şi şvezeşti ce era la Tighine: ialoviţe, orz, grâu, făină, cât le-ar trebui de agiuns. Deci sosind la craiul Şvedului voievoda Chiovschi cu acea carte ce scria împăratul turcesc la Şved, pentru care mult s'au bucurat craiul Şvedului şi ţinea acea carte de adeverinţa împăratului tot în sin la dânsul. La care mai pre urmă s'au schimbat într'alt chip acea adeverinţă împărătească turcească, precum s'a vedè mai înainte la rândul ei.

Scris-au vezirul la craiul Şvedului ca să-i trimeată un om a lui de ispravă, să vorovească cu dânsul pentru oştire. Deci trimiţând craiul un om a lui la vezirul, l-au întrebat vezirul ce fel de oameni sânt Moscalii şi ce fel de războiu au. Acel om al craiului şvezesc au zis că sânt Mo-

scalii niște oameni proști și blăstămați de tot. Iară vezirul au răspuns: „Dar de vreme că zici tu că sânt așa de blăstămați Moscalii, dar voi așași nu sânteți de nemică, că ei v'au bătut pre voi". Așijdere au mai zis acel om a Șvedului cum că Muntenii sânt prieteni prea buni cu Moscalii și ce vădu și ce audu aice la Poartă, toate scriu la Moscali. Iar vezirul au răspuns zicând: „Bine facu Muntenii că scriu, că de noi n'au ce scrie de rău, că noi nu ne temem de nime, că avem oaste multă și pușce multe și putere mare. Și noi nu ne putem să ne gătim cu taină, să nu știe nime, ce cu giumătate de an mai înainte ne dăm știre și ne gătim, că n'avem grijă de nime. Ce Muntenii de or scrie de aceste ce le vădu, că avem oaste multă și putere mare, să scrie sănătoși". Acest răspuns au luat omul craiului Șvedului de la vezirul.

Scris-au vezirul de al doiele rând la craiul Șvedului, să-i trimată alt om mai de treabă, zicând că de la acesta n'au putut nimică să cunoască din voroavele lui. Deci Șvedul îndată au ales alt om mai de treabă, ofițer de ai lui, și l-au trimes la Poartă. Deci vezirul l-au întrebat și pre acela cum știe pentru oastea Mosculuí. Ce acela au schimbat voroava într'alt chip, zicând că Moscalii, pedestrimea este prea tare, mai tare decât toate neamurile la războiu, că stau ca un zid nemișcat. Că de n'au putut Șvezii să-i bată și să-i spargă, dar alte neamuri așăși n'au nici o putere să-i spargă. Fără de cât el așa socotește, să gătească vezirul patru sute de tunuri, și așa, cu acele tunuri slobozind odată, de doă ori și de trii ori, or putè rumpe obuzul moschicesc, să-l spargă. Să facă drumuri pintr'însul, lovind acele multe tunuri. Și așa cu acel meșteșug poate să biruiască pedestrimea moschicească,

iară într'alt chip amintere nu poate nime să-i pobedească[643]). Iară călărimea moschicească îi mai slabă. Deci uitându-se vezirul la sfatul acelui ofițer șvezesc, întru acesta chip s'au apucat a facere gătire.

Venit-au și hanul după poronca împărăției de la Crâm la Țarigrad la sfat. Și au sfătuit și el că-i bine așa să facă oaste asupra Mosculuí. Și au zis, acum după ce or înghieța apele de iarnă, să sloboază doă ceambururi, un ceambur sultanul din Bugeag cu Tătarii și cu oastea lui voievoda Chiovschi prin Ucraina asupra Chiovului, iar cu un ceambur să meargă însuși el din Crâm pre apa Donului până la Voroniția, unde sânt galioanele moschicești făcute, să le aprinză. Iar de acolo a lua curmeziș, de s'a împreuna cu celalalt ceambur a sultanului și a lui voievoda Chiovschi. Intr'acel chip au sfătuit și au așezat hanul cu împărăția să facă.

Atunce era un Turc ce-l chema Ismail efendi și era om de casa împăratului, credincios din cei din lăuntru. Și era și capichihaie a hanului. Și avea bun prietesug acel Turc cu Dimitrașco Cantemir beizadè, fiul lui Cantemir Vodă. Că mergea de multe ori acel Turc la gazda lui Dimitrașco beizadè și-l cinstea beizadè, că poate fi bea acel Turc și vin. Și-i zicea beizadè în tambură, că așa știa zice de bine în tambură, cât nici un Țarigradean nu putea zice bine ca dânsul. Și-i era foarte drag beizadè acelui Turc. Și viind Turcul atunce la beizadè la cinste și vorovind ei, i-au spus Turcul toate tainele împărătești lui beizadè ce vor să se facă. Deci Dimitrașco beizadè înțălegând aceste, căzut-au cu rugăminte la acel Turc Ismail efendi, să grăiască hanului

364) *pobedi* = „dovedi, birui".

şi hanul să grăiască împărăţiei să-l facă domn în Moldova. Şi l-au învăţat şi în ce chip a grăi, giuruind câteva mii de galbini hanului. Iară hanul auzind aceste din Ismail efendi, îndată au priimit.

Deci mergând hanul la împăratul la sfat, între alte sfaturi zis-au hanul către împăratul şi acest cuvânt, că Brâncovanul Vodă, domnul muntenesc, este un domn bogat şi puternic, are oaste multă şi-i de mult prea bun prietin Moscalilor. „Nu trebuieşte la această vreme lăsat să fie domn, că poate să se hainească şi a face sminteală oştii împărăteşti. Ce trebuieşte prins, că el de bună voie n'a veni la Poartă. Şi nime nu-i harnic nici poate să-l prindă, fără cât socotesc că beizadè feciorul lui Cantemir Vodă cel mai mic. Este om mai sprinten decât frate-seu Antioh Vodă. Ce să-l puie împărăţia ta domn în Moldova, că el va chivernisi lucrul din Moldova şi-l va prinde. Că Nicolai Vodă care este domn în Moldova, este Grec şi n'a putè să facă această slujbă. Nici mie nu mi-i drag să slujesc cu Grecii".

Deci împăratul cum au auzit aceste cuvinte din hanul, într'acel ceas au şi trimes, fără de ştirea vezirului, de au adus pre Dimitraşco beizadè de la gazdă cum mai de sârg. Şi l-au adus la saraiul împărătesc la împăratul şi îndată l-au îmbrăcat cu cabaniţă, cu spinări de soboli, în loc de caftan, şi l-au pus domn în Moldova. Şi apoi l-au dus la vezirul, de l-au îmbrăcat în caftan şi i-au dat ferman, făcându-i alaiu pre obiceiu. Şi nezăbovindu-l două trei zile, l-au şi pornit de au venit în mezil la Iaşi, salt numai cu zece douăzeci de oameni. Care n'au cheltuit nici un ban la Poartă, că şi tuiurile şi sângeacul[365]) pre urmă i le-au trimes.

365) *sângeac* = *sangeac* = „steag, drapel".

Atunce vezirul la purces au zis lui Dimitraşco Vodă cu mare taină: „După ce vei merge în ţară în Moldova, să chiverniseşti lucrul, să-mi prinzi pre Brâncovanul Vodă munteanul, să mi-l trimeţi aice viu, şi de la împărăţie vei avea mare dar şi cinste. Şi în locul lui tu vei rămânè acolo domn neschimbat". Iară Dimitraşco Vodă, mulţămind vezirului, s'au apucat că va face acea slujbă şi l-a prinde. Numai au dat şi el un sfat vezirului, socotind că-i va fi de folos, iară pre urmă acel sfat au căzut cu împedecare. Că au zis către vezirul ca să scrie la Brâncovanul Vodă să îndatorească Poarta cu cinci sute de pungi de bani, fiind la acea vreme de trebuinţă pentru gătirea oştii, şi Brâncovanul Vodă s'a uita la acea carte ce-i va scrie vezirul şi nu va avea grijă de mazilie. Deci vezirului i-au plăcut acest sfat a lui Dimitraşco Vodă şi au scris la Brâncovanul Vodă ca să împrumuteze Poarta cu cinci sute de pungi de bani pentru cheltuiala oştii. Deci Brâncovanul Vodă, ca un om cu minte, au priimit, zicând că a da; numai odată n'a putè să-i deie toţi banii, că-i ţara săracă, ce pe lună a da câte o sută de pungi. Carii se îmbracă [366]) în cinci luni, socotind că până în cinci luni ori sosi şi Moscalii, şi atunce de or şi vra şă-i facă ceva rău, nu-i vor putè strica nimică.

Măcar că Brâncovanul Vodă nu ştia nimică de acea voroavă, dar avea minte de se păzia. Iară, să zicem, atunce s'au păzit, că l-au păzit Dumnezeu, iară când s'au mâniat Dumnezeu pre dânsul, n'au putut să se păzească, precum înainte la rând se va scrie.

Iară pe Dimitraşco Vodă l-au pornit la Iaşi.

366) *a se îmbrăca în s pe* = „a se întinde în, a se repartiza pe".

Şi i-au zis vizirul că când va fi vreme să prinză pre Brâncovanul Vodă, a trimete vizirul omul seu cu ferman. Deci Dimitraşco Vodă trimeţînd pe capegi-başa înainte cu mazilia lui Nicolai Vodă şi dimpreună cu omul seu anume Dimitrul Saraciul, iară Nicolai Vodă nimică nu ştia de mazilie şi şedea la divan de giudeca ţara. Iară capegi-başa descălecând la scară, s'au suit în curţi, iară Dimitru Saraciul, sluga lui Dimitraşco Vodă, au năvălit de grabă supt scara despre doamna, unde era închis Iordachi Rusăt vornicul cel bătrân, şi au lovit lăcata cu baltagul de o au stricat-o. Şi au scos pre vornicul Iordachi afară şi i-au dat cărţi de căimăcămie de la Dimitraşco Vodă. Iară boierenaşii din cerdac văzând că au scos pre Iordachi vornicul, au alergat tare, de au dat ştire lui Nicolai Vodă la divan. Şi îndată sculându-se Nicolai Vodă de la divan înspăimântat, se timpină cu capegi-başa în uşa spătăriei, unde îi dede ferman de mazilie.

Atunce boierenaşii lui Nicolai Vodă din curte, Grecii, începură a se ascunde în casă despre doamna. Şi ţara încă începusă, precum este obiceiul Moldovenilor celor necăjiţi de strimbătăţi să facă calabalâcuri domnilor mazili, dar nu putea să-i facă nimică, că nu avea voie. Că scria Dimitraşco Vodă la caimacami să nu se atingă nime de cinstea lui Nicolai Vodă sau de oamenii lui, ce cu mare cinste, ca pre un domn, cu de toate ce i-ar trebui la pornitul lui să-l grijească, nimică să nu-i lipsească. Şi aşa pre obiceiu trei zile grijindu-l cu de toate cele ce i-au trebuit, s'au pornit Nicolai Vodă la Ţarigrad cu tot agărlâcul lui, neplinind un an deplin cu domnia, precum s'au scris, iară în Iaşi au rămas caimacam Iordachi Rusăt vornicul până au venit Dimitraşco Vodă. Atunce şi boierii cei

pribegi înţălegând, toţi au venit în ţară, numai Dediul spatarul şi Savil Zmucilă banul au rămas în Ţara Leşească.

Dupre ce au agiuns Nicolai Vodă în Galaţi, atunce au sosit şi Dimitraşco Vodă din Ţarigrad în Galaţi. Şi au mers Nicolai Vodă la gazda lui Dimitraşco Vodă, de s'au împreunat amândoi. Care nu puţin lucru au făcut Nicolai Vodă atunce, de au mers la gazda lui Dimitraşco Vodă, că alţi domni nu mai stau să se împreune după ce se mazilescu, ce fugu unul de altul să-şi scoaţă ochii. Dar Nicolai Vodă au mers de s'au împreunat şi s'au rugat lui Dimitraşco Vodă să nu se potrivească boierilor de ţară să-l pârească la Poartă. Şi el încă s'au făgăduit că nu-l va amesteca la Poartă pre Dimitraşco Vodă cât va trăi cu domnia, ce de a îmbla pentru domnie, a îmbla pentru domnia Ţării Munteneşti, iar nu pentru a Moldovii. Şi aşa unul cu altul s'au încredinţat şi Nicolai Vodă au purces la Ţarigrad, iară Dimitraşco Vodă au venit în Iaşi. Iară precum şi-au ţinut acesti domni tocmala, se va scrie la rândul său.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREŞTI
VERIFICAT 1987

(Sfârşitul volumului I).

VERIFICAT
2007

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

Cetatea Hotinului, văzută de la răsărit dinspre Nistru.

Biblioteca Academiei Române. Copie dăruită de Radu Rosetti.